

AVROPA ŞURASI HÜQUQU

Pan-avropa hüquqi məkanına doğru

Florans Benua-Romer və Henrix Klebes

Fransız dilindəki nəşri:

Le droit du Conseil de l'Europe

İSN 92-871-5593-3

Bu nəşrdə ifadə olunmuş fikirlər müəlliflərə məxsusdur və Avropa Şurasının rəsmi mövqeyi kimi qəbul edilməməlidir.

Kitabı Azərbaycan dilinə tərcümə və redaktə edən:

Kamran BƏDƏLOV

Bütün hüquqlar qorunur. İnformasiya və Tədqiqatlar üzrə Direktorluğun Nəşriyyat Bölməsinin (F-67075 Strasbourg Cedex, yaxud publishing@coe.int) yazılı surətdə icazəsi olmadan, bu kitabın heç bir hissəsi hər hansı bir formada və ya hər hansı bir üsulla, o cümlədən elektron (CD-Rom, İnternet və s.), yaxud mexaniki üsullarla tərcümə oluna, təkrar nəşr edilə, surəti çıxarıla bilməz.

Minnətdarlıq

Müəlliflər Avropa Şurası Parlament Assambleyası Prosedur Qaydaları və İmmunitetlər Komitəsinin Katibliyinin rəhbəri, hüquq elmləri doktoru Mario Henrixe və hüquq elmləri doktoru Elis Kornuya xüsusi minnətdarlıqlarını bildirirlər. Onlar həmçinin əlyazmanın oxunması və təshih edilməsi işinə görə Avropa Şurasının Direktorluqlarına təşəkkür edirlər. Bu kitabda ifadə olunmuş fikirlər müstəsna olaraq müəlliflərə məxsusdur.

Mündəricat

səhifə

Ön söz

(Terri Devisdən) 9

Giriş.....11

Birinci hissə - Avropa Şurasının "konstitusional" statusu.....15

Fəsil 1: Avropa Şurası - əsas məlumatlar..... 19

Məqsədi.....20

Vəzifələri.....21

Milli müdafiə ilə bağlı məsələlərin istisna təşkil etməsi.....22

Başqa beynəlxalq təşkilatlara üzvlüyə mane olmama.....22

Resursları.....23

Fəaliyyət resursları.....23

Maliyyə resursları.....23

İmtiyaz və immunitetləri.....24

Rəsmi və işçi dilləri.....26

Yerləşdiyi yeri.....26

Fəsil 2: "Konstitusional" mənbələr.....29

1949-cu il Nizamnaməsi.....29

Şuranın konstitusional xartiyası.....29

Nizamnaməyə düzəliş edilməsinin və ya onun dəyişdirilməsinin prosedur qaydaları.....30

Nizamnamənin tamamilə dəyişdirilməsi planının uğursuzluğa düçar olması.....31

Statut qətnamələri.....33

Onların qəbulu proseduru.....33

Məzmunu.....33

Statut konvensiyaları.....34

İnsan hüquqları haqqında Avropa

Konvensiyasının statut xarakteri.....34

Şuranın digər müqavilələri də "konstitusionallaşdırılmalıdır mı"?	36
Zirvə toplantılarının yekun bəyannamələri	36
Fəsil 3: Üzvlər və xüsusi statuslar	39
Üzvlər	39
Üzv olmaq üçün şərtlər	40
<i>Avropanın bir hissəsi olmaq</i>	40
<i>Demokratik dəyərləri qəbul etmək</i>	42
Üzv olmaq üçün prosedur qaydaları	43
Çıxmaq, kənarlaşdırılmaq və xaric edilmək	44
<i>Könüllü çıxmaq</i>	45
<i>Kənarlaşdırılmaq və məcburi çıxarılmaq</i>	45
<i>Maliyyə öhdəliklərini yerinə yetirməməyə görə təmsilçilik hüququndan kənarlaşdırılmaq</i>	50
Xüsusi statuslar	50
<i>Assosiativ üzv statusu</i>	51
<i>Müşahidəçi statusu</i>	51
<i>"Xüsusi qonaq" statusu</i>	52
<i>Avropa İttifaqı ilə bağlı spesifik hal</i>	52
Fəsil 4: Avropa Şurasının strukturu	55
Şuranın statut orqanları	56
● Nazirlər Komitəsi	57
<i>Tərkibi</i>	57
<i>Fəaliyyət mexanizmləri</i>	58
<i>Səlahiyyətləri</i>	60
<i>Üzv dövlətlərlə əlaqələri</i>	63
<i>Səsvermə qaydaları</i>	64
● Parlament Assambleyası	66
<i>Tərkibi</i>	67
<i>Fəaliyyət mexanizmləri</i>	72

<i>Səlahiyyətləri</i>	76
<i>Öhdəliklərin monitorinqi</i>	80
<i>Səsvermə qaydaları</i>	81
Nazirlər Komitəsi ilə Parlament Assambleyası arasında əlaqələr.....	81
<i>Əlaqə orqanı: Birgə Komitə</i>	82
<i>Nazirlər Komitəsi ilə Parlament Assambleyasının qarşılıqlı fəaliyyət üsulları</i>	82
Katiblik və Baş Katib.....	84
<i>Baş Katibin və onun müavininin təyinatı</i>	84
<i>Səlahiyyətləri</i>	85
İxtisaslaşmış qurumlar.....	87
<i>Avropa Şurasının Yerli və Regional Hakimiyyətlər Konqresi</i>	87
<i>İnsan Hüquqları üzrə Komissar</i>	89
<i>İrqçiliyə və Düzümsüzlüyə qarşı Avropa Komissiyası (İDAK)</i>	89
<i>Məhdud sazişlər əsasında yaradılan ixtisaslaşmış qurumlar</i>	90
Nəticə.....	92
İkinci hissə - Üzv dövlətlərin milli hüquqlarının harmonizasiyası	93
Fəsil 1: Avropa Şurasının qanunvericilik fəaliyyəti:	
Avropa Konvensiyaları.....	97
Müqavilələrlə bağlı qaydalar.....	98
<i>Müqavilənin hazırlanması prosesi - onun başlanması və gedişi</i>	99
<i>Mətnin qəbul edilməsi</i>	100
<i>İmzalama, qəbul, təsdiq və ya ratifikasiya</i>	102
<i>Bəyanatlar və qeyd-şərtlər</i>	103
<i>Təfsir</i>	105
<i>Düzəliş edilməsinin prosedür qaydası</i>	106
<i>Denonsasiya</i>	107
Müqavilələrin xarakterik xüsusiyyətləri.....	107
<i>Çoxtərəfli konvensiyalar</i>	107
<i>Qeyri-üzv dövlətlər üçün açıq olan konvensiyaların sayının artması</i>	108

<i>Avropa Şurasının Konvensiyalarında</i>	
<i>Avropa Birliyinin iştirakı</i>	110
Müqavilələrin təsnifatı.....	111
<i>Ada görə təsnifatı - əks arqumentlər</i>	111
<i>Mövzuya görə təsnifatı</i>	114
<i>Dövlətlərin üzərinə qoyduğu öhdəliklərə görə təsnifatı</i>	117
<i>Nəzarət mexanizminə görə təsnifatı</i>	118
Konvensiyalar - onlar işləyirmi?.....	120
Fəsil 2: Hüququn harmonizasiyasının digər metodları.....	123
Nazirlər Komitəsinin tövsiyələri.....	123
Qanunvericilik layihələrinə dair məlumat və fikir mübadiləsi.....	124
"Soft law": məcburi hüquqi qüvvəyə malik olmayan sənədlərin dolaylı təsiri.....	125
Üçüncü hissə - Avropa Şurası hüququ Avropa məkanında	127
Fəsil 1: Vahid hüquqi məkana doğru.....	131
Coğrafi genişlənmə və yeni üzvlərin öhdəlikləri.....	131
<i>Vahid hüquqi məkan axtarışı</i>	131
<i>Üzvlük üçün ikili meyar</i>	133
<i>Öhdəliklərin monitorinqi</i>	134
Avropa Şurası konvensiyalarının dövlətdaxili hüquqa inkorporasiyası.....	142
Avropa Şurası hüququ regional beynəlxalq hüquq kimi.....	144
Fəsil 2: Avropa Şurası və digər beynəlxalq təşkilatlar.....	145
Avropa Şurası və Avropa İttifaqı.....	145
<i>Avropa Şurasının sazişlərində</i>	
<i>Avropa Birliyinin iştirakı</i>	147
<i>Avropa Şurasının işində İttifaqın və ya</i>	
<i>Birliyin institusional iştirakı</i>	149
<i>Aİ-nin İnsan hüquqları haqqında Avropa</i>	
<i>Konvensiyasına qoşulması məsələsi</i>	151

<i>Avropa Şurası ilə Avropa İttifaqı arasında assosiativ tərəfdaşlıq?</i>	153
Digər beynəlxalq təşkilatlarla əlaqələr.....	154
<i>Əməkdaşlıq və koordinasiya sazişləri</i>	154
<i>Parlamentlərarası sazişlər</i>	158
Beynəlxalq təşkilatların "bir-birini tamamlayıcı və möhkəmləndirici rolu".....	158
Nəticə: Avropanın yeni modelinə doğru	161
Əlavələr	163
I Əlavə - Avropa Şurasının Nizamnaməsi, statut sənədləri və qətnamələri.....	165
II Əlavə - Avropa Şurasının üzv dövlətləri - üzvlük tarixləri.....	197
III Əlavə - Avropa Şurası müqavilələrinin tam siyahısı.....	199
IV Əlavə - Məhdud sazişlərin siyahısı.....	213
V Əlavə - Avropa Şurası ilə digər beynəlxalq təşkilatlar arasında bağlanmış saziş və razılaşmaların siyahısı.....	215
VI Əlavə - Avropa Şurası çərçivəsində imzalanan konvensiya və sazişlər üçün yekun müddəalar modeli.....	221
VII Əlavə - Avropa Şurası ilə Avropa Birliyi arasında məktub mübadiləsi.....	225
VIII Əlavə - Avropa Şurasının BMT ilə razılaşmaları.....	233
IX Əlavə - Avropa Şurasının ATƏT ilə razılaşmaları.....	241
X Əlavə - Dəyişdirilmiş Nizamnamə layihəsi.....	253
İstifadə edilmiş ədəbiyyat	269

Ön söz

*Terri Devis,
Avropa Şurasının Baş Katibi*

"Avropa Şurası hüququ" adlı bu kitab Avropanın demokratik dövlətlərini dəyərlər birliyi və ələlxüsus bir hüquq birliyi kimi bir araya gətirmək məqsədinin həyata keçirilməsində Avropa Şurasının istifadə etdiyi vasitələrin dəqiq və aydın mənzərəsini yaradır. Bu, 1949-cu ildə Avropa Şurasının təsis edildiyi vaxtdan bu günədək inkişaf yolu keçmiş Avropa Şurası hüququ sahəsində ilk hərtərəfli araşdırmanın məhsuludur.

Kitabda Şuranın fəaliyyətinin əsasları, qırx altı üzv dövlətin milli hüquqlarının harmonizasiyası üçün onun istifadə etdiyi mexanizmlər və Avropada vahid hüquqi məkanın yaradılması işində bu Təşkilatın rolu əhatə olunur.

Müəlliflər bu məsələləri müzakirə etmək baxımından kifayət qədər mötəbərdir: Florans Benua-Romer ümumi hüquq üzrə mütəxəssis olub, Strasburqdakı Robert Şuman Universitetinin prezidentidir. Onun hüquqi məsələlərdə dərin savadı ilə Nazirlər Komitəsinin və Parlament Assambleyasının Katibi vəzifələrində çalışmış Henrix Klebesin Şuradakı altmış illik karyerası ərzində topladığı praktiki biliyi və təcrübəsi bir-birini faydalı şəkildə tamamlamışdır.

Onların əsas xidmətlərindən biri budur ki, onlar Avropa Şurasının qanun yaratma prosesinə xas olan çətinliklərə sinə gərmişlər. Onların qeyd etdiyi kimi, çətinliklərin əksəriyyəti bütün üzv dövlətlərə tətbiq olunan hüquq normalarının tədricən müəyyənləşdirilməsi üçün zəruri olan çevikliyin simptomları ilə bağlıdır.

Avropada *jus communis*-in qurulması sahəsində Şuranın necə fəaliyyət göstərməsi və bu istiqamətdə hansı nailiyyətlər əldə etməsi barədə məlumatlar kitabı oxucu üçün maraqlı edən yeganə amil deyil. Burada həmçinin Şuranın konvensiyalarında qeyri-üzv dövlətlərin iştirakı, Şura ilə Aİ arasında əlaqələr və Şuranın fəaliyyətinin digər beynəlxalq təşkilatların fəaliyyəti ilə əlaqələndirilməsi kimi çoxsaylı aktual məsələlərə nəzər salınır ki, bu məsələlər də üzv dövlətlərin milli hüquqlarının harmonizasiyasına yeni yanaşma tərzini labüd edir.

Bu kitab Avropa Şurasının 2005-ci ilin mayında keçiriləcək Dövlət və Hökumət Başçılarının Üçüncü Sammitinə hazırlıq üzrə məsul orqanlarının yuxarıda sadalanan aktual məsələləri nəzərdən keçirdiyi bir vaxtda işıq üzü görür. Sammit əsas məqsədin demokratiya, qanunun aliliyi və insan hüquqları kimi ümumi dəyərlərə sadiqliyə əsaslanan ayırıcı xətlərsiz bir Avropa qurmaq olduğunu ən yüksək siyasi səviyyədə təsdiqləməklə yanaşı, Şura ilə Aİ arasında mövcud komplementarlığı inkişaf etdirməyi öz hədəflərindən biri kimi qarşıya qoyacaq. Bununla da, Aİ-nin öz işində Şuranın pan-Avropa standartlarının müəyyənlişməsi üçün təklif etdiyi imkanlardan və nailiyyətlərdən yararlanmasını təmin edəcək.

Bu, heç şübhəsiz, Aİ-nin İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasına qoşulmasına - Avropada əsas insan hüquqlarının qorunması üçün vahid sistemin yaranmasına təminat verən bir addımı atmağa siyasi təkan verəcək.

Giriş

Pan-Avropa əməkdaşlığı üçün bir meydan kimi Avropa Şurasının rolundan çox yazılıb, lakin onun qanunvericilik funksiyası heç vaxt hərtərəfli araşdırılmayıb. Doğrudur, Almaniya Federativ Respublikasının Şurada ilk daimi nümayəndələrindən biri olan professor Karl Karsten 1956-cı ildə Şura hüququna dair kitab nəşr etdirmişdir ¹, ancaq bu, Təşkilatın təsis olunmasından az sonraya təsadüf etmiş və orada əsas diqqət Təşkilatın statut hüquqununun 1949-cu ildə qəbul edilmiş Nizamnamənin hazırlanması prosesi nöqteyi-nəzərindən şərh edilməsinə yönəldilmişdir. Təəssüf ki, həmin kitab başqa heç bir dilə tərcümə olunmamışdır. Ancaq hər halda o, diqqətəlayiq bir nümunə kimi qalmaqdadır. Professor İjdebskinin polyak dilində olan və nisbətən yaxın vaxtlara təsadüf edən işi də diqqətəlayiqdir. ²

Buna görə də Avropa Şurası hüququnun hərtərəfli öyrənilməsinə bu gün ehtiyac vardır. Aİ hüququndan fərqli olaraq, Şura hüququ hər şeyi əhatə edən əlahiddə bir hüquq sistemi deyildir. O, ayrıca, beynəlxalq hüquqdan kənar nəzərdən keçirilə bilməz. Lakin eyni zamanda onda Şuranın təsis xartiyasına, yaxud Nizamnaməsinə əsaslanan bir bütövlük vardır. Əlbəttə, o, Şuranın təsis olunduğu vaxtdan bəri xeyli dəyişikliyə məruz qalmışdır; qismən ona görə ki, Şura özü genişlənərək sıralarına yeni üzvlər daxil etmiş, qismən də o səbəbdən ki, Təşkilatın arsenalına yeni konvensiyalar əlavə olunduğundan onun standart müəyyənləşdirmə mexanizmi köklü şəkildə təkamülə məruz qalmışdır.

Bu gün bir konvensiyanın layihəsini hazırlamaq və onu imzalayıb qəbul etmək üçün illər lazım gəlir. Təşkilatın təsisçisi olmuş on üzv dövlətin Şuranın Nizamnaməsini özündə ehtiva edən London Müqaviləsini qəbul etməsi üçün o vaxt lazım gəlmiş qısa vaxtın indiki dövrdə eyni işə sərf olunan müddətlə müqayisəsi heyrət doğurur. Təşəbbüs isə Uinston Çörçilin 1946-cı il sentyabrın 19-da Zürix Universitetində etdiyi unudulmaz çıxışından, əsasən də 1948-ci il Haaqa Konqresindən irəli gəlmişdir. ³ Çörçil "Avropa evini, yaxud heç olmasa onun böyük bir hissəsini yenidən bərpa etmək və bu evi onun sülh, təhlükəsiz və azad şəraitdə mövcud olmasına imkan verəcək bir strukturla təmin etmək" zərurətindən danışmış və demişdir:

---

1. Carstens, K., *Das Recht des Europarats*, Berlin, Duncker und Humblot, 1956.

2. İzdebcki, H., *Rada Europy*, Warsaw, Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego, 1996.

3. Bax : Bitsch, Marie-Therese (ed.), *Jalons pour une histoire du Conseil de l'Europe*, Bern, Peter Lang, 1997.

Biz bir növ Avropa Birləşmiş Ştatları qurmalıyıq. ... Hətta əgər başlanğıcda Avropanın heç də bütün dövlətləri bu birliyə qoşulmaq niyyətində və iqtidarında deyildirlərsə, biz heç olmasa bunu arzu edənləri və buna hazır olanları bir araya gətirməli və birləşdirməliyik. ... Bu vacib missiyaya Fransa və Almaniya birlikdə liderlik etməlidirlər. Böyük Britaniya, Britaniya Millətlər Birliyi, qüdrətli Amerika və mən inanıram ki, həmçinin Sovet Rusiyası, - onda həqiqətən hər şey yaxşı olacaq, - yeni Avropanın dostları və himayədarları olmalı, onun mövcud olmaq və tərəqqi etmək hüququnun keşiyində durmalıdırlar. Ona görə də mən sizə müraciətlə deyirəm: "Gəlin, Avropanı ayağa qaldıraq!"

Sonralar bu çıxışın tez-tez anlaşılmazlığa səbəb olmasına baxmayaraq, onun hər halda böyük təsiri olmuşdur. Əslində Çörçilin arzuladığı vahid Avropa, həm onun özünə, həm də nüfuzlu Britaniya siyasətçilərinə görə, kontinental Avropa idi; nə Böyük Britaniya, nə də keçmiş Sovet İttifaqı onun tərkib hissəsi idi.

1948-ci ilin mayında keçirilmiş və Çörçilin sədrlik etdiyi Haaqa Konqresində 1000-ə yaxın nümayəndə, o cümlədən Avropanın on doqquz dövlətinin siyasi elitası iştirak etmişdir.⁴ Konqresin qəbul etdiyi siyasi qətnamədə "ittifaq, yaxud federasiya yaradılması yolunda mövcud olan hüquqi və konstitusional problemləri" öyrənmək məqsədilə parlament assambleyası təsis etmək, insan hüquqları xartiyası qəbul etmək və "insan məxluqunun hüquqlarını və azadlıq prinsiplərini qorumaq" üçün bir ali məhkəmə yaratmaq nəzərdə tutulmuşdur. Bu, ilk addım idi və indi həmin prinsipləri konkret bir konvensiyada ifadə etmək qalırdı. Konqresin bəzi iştirakçıları insan hüquqları xartiyasının yeni yaradılacaq təşkilatın nizamnaməsinin əsas tərkib hissəsi olmasının vacibliyini düşünür,⁵ bununla da həmin xartiyanın "konstitusional" xarakterinə xüsusi əhəmiyyət verirdilər. Lakin dövlətlərin çoxunun öz suverenliyi üçün təhlükə hesab etdiyi bu hadisə baş vermədi. Buna görə də Avropa Birliklərinin Ədalət Məhkəməsindən (ABƏM) və Beynəlxalq Ədalət Məhkəməsindən (BƏM) fərqli olaraq, - onlar aid olduqları təşkilatların formal cəhətdən tərkib hissəsi sayılırlar, - Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi, sözün həqiqi mənasında, Avropa Şurasının tərkib hissəsi deyildir. Onun əsaslandığı konvensiya Şuranın Nizamnaməsindən tamamilə ayrı bir sənəddir.

Konqres Fransanın başçılıq etdiyi Avropa federalistləri ilə Britaniyanın liderlik

---

4. Haaqa Konqresi diplomatik bir konfrans yox, Avropadakı müxtəlif hərəkat nümayəndələrinin toplantısı idi. Bu Konqres və Avropa Şurasının yaranması barədə bax: Bitsch, Marie-Therese, göstərilən əsəri.

5. Kennedy, M. və O'Halpin, E., *Ireland and the Council of Europe - From Isolation towards Integration*, Strasbourg, Council of Europe Publishing, 2000, p. 34.

etdiyi digər dövlətlər arasında mübarizə səhnəsinə çevrilmişdir. Birincilər mütləq Avropa federalizminin, ikincilər isə məhdud hökumətlərarası əməkdaşlığın tərəfdarı idilər. Bu fikir ayrılığı Avropa Şurasının Nizamnaməsi müzakirə olunarkən yenidən ortaya çıxmış və nəticə etibarilə, bir-birinə alternativ olan iki konsepsiya irəli sürülmüşdür. Bir tərəfdən, Fransa və Belçika həqiqi gücə malik, geniş səlahiyyətli bir parlament assambleyasına əsaslanan təşkilat arzu etdiklərini bildirir, digər tərəfdən isə Britaniya səlahiyyətlərin dövlətlərdə qalmasında ısrar edirdi. Onun mövqeyinə görə, dövlətləri assambleyada təmsil edəcək üzvlər öz hökumətlərinin göstərişlərindən asılı olmalı, onların tapşırıqlarını yerinə yetirməli idilər. Son nəticədə kompromisli həll yolu tapılmışdır. Assambleya müstəqil parlamentarilərdən ibarət olmalı, lakin fəaliyyəti yalnız tövsiyə xarakteri daşmalı idi. Əsas qərar qəbul etmə səlahiyyəti hökumətlərarası orqan olan Nazirlər Komitəsinə verilir. Təşkilatın özünə isə çoxsahəli fəaliyyət, lakin məhdud səlahiyyətlər verilir. Bu kompromis London Müqaviləsində təsbit olunmuş və adı çəkilən müqavilə 1949-cu il mayın 5-də on dövlət - Belçika, Danimarka, Fransa, İrlandiya, İtaliya, Lüksemburq, Niderland, Norveç, İsveç və Birləşmiş Krallıq tərəfindən imzalanmışdır.

Nizamnaməyə⁶ əsasən təsis edilmiş bu Təşkilat elə bir hökumətlərarası qurum idi ki, orada bir tərəfdən, dövlətlər öz suverenliyini qoruyub saxlayır, digər tərəfdən, müəyyən fəvqəlmilli elementlər özünü büruzə verirdi. Belə elementlərə misal olaraq, üzvləri öz hökumətlərinin göstəriş və siyasətlərindən asılı olmayan parlament assambleyasını, bəzi qərarları səs çoxluğu ilə qəbul etməyə imkan verən, digərlərinin isə yekdilliklə qəbul edilməsi öhdəliyi qoyan səsvermə qaydalarını, nəhayət, sonuncu apellyasiya instansiyası kimi fəvqəlmilli məhkəməni (onun yurisdiksiyası insan hüquqlarının müdafiəsi ilə məhdudlaşsa da belə) göstərmək olar.

Bu kitab Şuranın qanunvericilik fəaliyyətinin tam mənzərəsini oxucuya təqdim edir. Amma orada hər şey əhatə olunmur - həqiqətən də Şuranın konvensiyaları o qədər çoxsaylı və geniş çeşidlidir ki, onları ensiklopediyadan başqa heç nə tamamilə əhatə edə bilməz. Bununla belə, biz Təşkilatın "konstitusiyası" hüququna, yəni statut hüququna böyük diqqət ayıracağıq. Şura 1949-cu il Nizamnaməsi əsasında yaradılıb fəaliyyət göstərsə də, bu sənəd onun fəaliyyətinin yalnız ümumi qaydalarını müəyyən edir. Nazirlər Komitəsinin qəbul etdiyi "statut" qətnamələri, Şuranın özünün praktikası, dövlət və hökumət başçılarının bəyanatları onun təşkilati strukturlarının, bu strukturların səlahiyyətlərinin və onlar arasındakı əlaqələrin nizamlanması qaydalarını daha da təkmilləşdirmişdir.

6. Biz öz təhlillərimizdə Nizamnamənin Parlament Assambleyasının Katibliyi tərəfindən hazırlanmış izahlı variantına (*Rules of Procedure of the Assembly and Statute of Council of Europe (2002)*) əsaslanırıq. Katibliyin qeydləri bəzi müddələri izah edir, yaxud sonradan baş vermiş yenilikləri təsvir edir. Həmin qeydlər Nizamnamənin tərkib hissəsi olmadığından hüquqi qüvvəyə də malik deyildir. Nizamnamənin özü I Əlavədə verilmişdir.

Nəhəng "qanunvericilik istehsalından" da görüldüyü kimi, Avropa Şurası hökumətlərarası əməkdaşlıq təşkilatı olaraq, Avropa dövlətlərinin milli hüquqlarının harmonizasiyasında böyük rol oynayır. O, indiyədək təqribən iki yüz konvensiya qəbul etmişdir; onların hamısı Müqavilə hüququ haqqında Vyana Konvensiyası baxımından beynəlxalq müqavilələrdir.⁷ Bu da bir həqiqətdir ki, onlardan bəzilərinin təsir qüvvəsi öz səmərəsini itirib, məsələn, bəzilərinə o qədər qeyd-şərt edilib, yaxud izahedici bəyanatlar əlavə olunub ki, konvensiyanın ilkin mətni tamamilə başqa, təhrif olunmuş bir forma alıb, bəzilərinə isə kifayət qədər dövlət imzalamayıb, yaxud ratifikasiya etməyib. Bəzilərinin də özünəməxsus çatışmazlığı vardır, belə ki, mətnə fikirlərin ifadə tərzini səlissə deyil və dövlətlər onları istədikləri kimi şərh edə bilirlər, yaxud onların müddəalarının tələblərindən yayınmağa müvəffəq olurlar. Hərçənd Şuranın standart müəyyənləşdirmə sahəsində geniş ölçülü fəaliyyəti onun hüquqi müstəvidə nailiyyətlərinə öz töhfəsini verir.

Konvensiyalar Şuranın hüququn harmonizasiyası üçün istifadə etdiyi yeganə vasitə deyil. Bəzən Nazirlər Komitəsinin hökumətlərə tövsiyələri bu işdə daha səmərəli olur. Hələ təcrübə göstərir ki, dövlətlərin milli qanunvericilik sənədlərinin hələ layihə mərhələsində olarkən müzakirə olunması, onlara dair fikir mübadiləsi aparılması çox vaxt həmin sənədlərin Avropa səviyyəsində bir-birinə uyğunlaşdırılmasına xeyli dərəcədə kömək etmiş olur.

Nəhayət, Avropa Şurası hüququnun istər üzv dövlətlərə, istərsə də digər Avropa təşkilatlarına təsirini nəzərə almadan, bu hüququ tədqiq etmək mümkün deyil. Kommunist diktaturası rejimlərinin çöküşündən dərhal sonra başlanmış genişlənmə prosesi sayəsində, Şura öz dəyərlərini bütün Avropaya yaymağa müvəffəq olmuşdur. Bunun sübutu olaraq, bizim müharibələr səhnəsi olmuş qitəmədə ən azından ideoloji baxışlardakı fərq aradan qaldırılmış, onun bütövlüyü yenidən bərqərar olunmuşdur. Bu isə Şuranın qarşısında əsl pan-Avropa üföqləri açmışdır. Təşkilat hazırda daha böyük vahid Avropa ümidlərini reallaşdırır. Ancaq eyni zamanda o, özünü başqa Avropa təşkilatları ilə rəqabətdə hiss edir, onlardan bəzilərinin resursları Şuranınkı ilə müqayisədə nəzərəcarpacaq dərəcədə böyükdür. Bu gün Avropa Şurası onun maraq və vəzifələri ilə kəşişən həmin digər təşkilatlarla, xüsusilə də Aİ ilə əməkdaşlığını qoruyub saxlamaqla yanaşı, Avropanın qurulması missiyasında özünün xüsusi rolunu da ortaya qoyur.

---

7. Şuranın "maddi" hüququ burada bizim üçün tədqiqat obyektı olmadığından, həmin müqavilələrdən ən mühümü olan İnsan Hüquqları haqqında Avropa Konvensiyası barədə az danışacağıq. İstənilən halda, İnsan Hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasına dair ədəbiyyat kifayət qədərdir. Eyni şey Avropa Sosial Xartiyasına da aiddir.

Birinci hissə

**Avropa Şurasının
"konstitusional" statusu**

"Konstitusiyaya hüququ" termini hər hansı bir təşkilatın təsis sənədinə və ona sonradan əlavə olunmuş məcburi xarakterli normalara aid edilə bilərmi? Aİ-nin Konstitusiyası ilə bağlı başlanmış debatlar göstərir ki, bu sual hələ də açıq qalmaqdadır. ⁸ Əlbəttə, belə iddia oluna bilər ki, yalnız dövlətlər "konstitusiyaya" malikdirlər və adətə üzrə qəbul etdiyimiz kimi, demokratik konstitusiyaya xalqın əməyi olmalıdır.

Söz yox ki, ən çox sual dövlət və konstitusiyaya arasındakı əlaqə ilə bağlıdır. Bu gün cəmiyyət siyasi cəhətdən yalnız dövlət şəklindəmi təşkil oluna bilər? Hər hansı yeni bir təşkilatı formanın təsis sənədinin konstitusiyaya adlanması üçün o, suveren dövlət atributlarına malik olmalıdır? Konstitusiyaya vətəndaşların ortaq dəyərlər əsasında bağladıkları saziş kimi yanaşmalar üçün konstitusiyaya ilə xalq arasında birbaşa əlaqənin olmasına şübhə etmək çox çətinidir.

Bəs bütün bunları nəzərə alaraq Avropa Şurasının Nizamnaməsinin yerini necə müəyyən etmək olar? Əslində, Şuranın hazırkı təşkilatı formasında onun Nizamnaməsi formal olaraq onun konstitusiyası hesab olunmur. O, beynəlxalq saziş olaraq qalır və Aİ-dən fərqli olaraq, Şuranın onu əsl siyasi vücut kimi təcəssüm etdirə biləcək vətəndaşlığı yoxdur.

Praktiki olaraq isə Şuranın statut sənədləri əsasında siyasi orqanlar təsis edilir, bu orqanlar arasındakı əlaqələr tənzimlənir. Bu ona dəlalət edir ki, digər beynəlxalq təşkilatların təsis xartiyalarına münasibətdə olduğu kimi, Şuranın Nizamnaməsinə də Təşkilatın daxili konstitusiyaya hüququ qismində yanaşıla bilər ⁹ - orada demokratik dəyərlərə xüsusi diqqətin ayrılması olması bu yanaşma tərzini daha da gücləndirir. Üstəlik, Şura özünün üzv dövlətlərinin xalqlarını birbaşa Parlament Assambleyası vasitəsilə öz fəaliyyətinə cəlb etmiş ilk beynəlxalq təşkilatdır - bu isə heç şübhəsiz, o anlama gəlir ki, Şuranın Assambleya tərəfindən seçilən Baş Katibi demokratik mandata malikdir.

Şuranın 1949-cu il Nizamnaməsi və digər statut sənədləri onun daxili konstitusiyaya hüququnu müəyyən edir. Bunlar hamısı bütövlükdə onun məqsədlərini, strukturunu və quruluşunu müəyyən edir.

---

8. Misaal üçün bax: "Les Constitutions possibles de l'Europe", *Cités-in* xüsusi buraxılışı №13, 2003 və xüsusilə də, Olivier Jouanjan's study, "Ce que 'donner une Constitution e l'Europe' veut dire", p. 21 ff.

9. Bununla əlaqədar bax : Monaco, Riccardo "Le caract?re constitutionnel des actes institutifs des organisations internationales", *Mélanges offerts à Charles Rousseau*, Paris, Pedone, 1974, p. 1.

Fəsil 1

Avropa Şurası - əsas məlumatlar

Müqavilə hüququnda preambula bir qayda olaraq, ümumi məqsədi və konkret hədəfləri müəyyənləşdirir. Avropa Şurasının Nizamnaməsini təsdiq etmiş London Müqaviləsinin Preambulası da bu baxımdan istisna təşkil etmir, o, Şuranın missiyasını müəyyən edir.

[...] Ədalətə və beynəlxalq əməkdaşlığa əsaslanmış sülhün möhkəmləndirilməsinin insan cəmiyyətinin və sivilizasiyanın qorunması üçün həyati əhəmiyyət daşıdığına əmin olaraq;

İstənilən həqiqi demokratiyanın əsaslarını təşkil edən şəxsiyyət azadlığı, siyasi azadlıq və qanunun aliliyi prinsiplərinin əsl mənbəyi və öz xalqlarının ümumi sərvəti olan mənəvi və əxlaqi dəyərlərə öz bağlılıqlarını bir daha təsdiq edərək;

İqtisadi və sosial tərəqqi naminə və bu idealların qorunması və bundan sonra da həyata keçirilməsi üçün bu fikirlərə şərik bütün Avropa ölkələrinin daha sıx birliyinə ehtiyac olduğuna inanaraq;

Bu mənada həmin ehtiyaca və öz xalqlarının aydın ifadə olunmuş istəklərinə cavab vermək üçün Avropa dövlətlərinin daha sıx birliyinə gətirəcək bir təşkilatın təxirə salınmadan yaradılmasının vacibliyini nəzərə alaraq;

Nəticədə hökumət nümayəndələri komitəsindən və məşvərətçi assambleyadan ibarət olan Avropa Şurasının təsis edilməsini qərara almış və bu məqsədlə aşağıdakı Nizamnaməni qəbul etmişlər.

Preambulanın lirik tonu təsisçi dövlətlər arasında yaşanmış siyasi alış-verişdən xəbər verir. Hətta "Avropa Şurası" adı belə təsadüfən seçilməmişdir. Bu ad Britaniyanın lap başlanğıcdan yeni təşkilatın təsir imkanlarını məhdudlaşdırmaq istəyindən irəli gəlmişdir. Halbuki Robert Şumanın (sonradan Fransanın xarici işlər naziri olmuşdur) daha çox israr etdiyi "Avropa İttifaqı" təklifi daha münasib idi. Elə "daha sıx ittifaq" və "daha sıx birlik" kimi mücərrəd terminlərdən də Britaniya və Fransa diplomatları arasında əldə olunmuş kompromislərin qoxusu gəlir. Britaniya Şuranı hökumətlərarası əməkdaşlıq üçün bir meydan kimi gördüyü halda, Fransanın istəyi Birləşmiş Avropa Ştatları yaratmaq olmuşdur; özü də etiraf edək ki, o bu istəyini uzun müddət sürdürmüşdür.

Məqsədi

Avropa Şurasının mövcudluğunun səbəbi onun Nizamnaməsinin 1-ci maddəsinin "a" bəndində təsbit olunmuşdur.

Avropa Şurasının məqsədi öz üzvləri arasında, onların ümumi mirası olan idealların və prinsiplərin qorunması və həyata keçirilməsi üçün və eləcə də onların iqtisadi və sosial tərəqqisinə əlverişli imkan yaradılması üçün daha sıx birliyə nail olmaqdır.

Göründüyü kimi, Şuranın iki məqsədi vardır: öz üzvlərinin ümumi mirası olan ideal və prinsiplərin qorunması üçün daha sıx birliyə nail olmaq¹⁰ və onların iqtisadi və sosial inkişafına yardım etmək. London Müqaviləsinin müəllifləri üçün siyasi və sosial demokratiya bir-birindən ayrılıqda düşünülə bilməzdi. Onların nəzərində iqtisadi və sosial tərəqqisiz sülh təsəvvür olunmaz idi.

İkinci Dünya Müharibəsinin dəhşətlərindən sonra insanların çoxu əmin oldu ki, yeni münaqişələrin qarşısının alınması və dövlətlərin birlikdə səmərəli fəaliyyətinə imkan verən şəraitin yaradılması üçün beynəlxalq əməkdaşlıq həyata əhəmiyyətə malikdir. Beləliklə, Avropa Şurasının ilk vəzifəsi demokratik dəyərləri bölüşən və fərdi azadlıq, siyasi azadlıq və qanunun aliliyi idealları üzərində qurulmuş Avropa dövlətlərini bir araya gətirmək idi.

Nəinki "qorunmalı", həmçinin "həyata keçirilməli" olan bu prinsiplərin hansılar olduğunu ayırd etmək üçün Preambulaya və Nizamnamənin 1-ci - 3-cü maddələrinə (üzvlük şərtləri barədə) baxmaq lazımdır. Bunlar qanunun aliliyi və insan hüquqlarına hörmətdir ki, sonradan onlara plüralist demokratiya da əlavə olunmuşdur.¹¹ Hazırda həmin prinsiplərin tanınması ümumi tendensiyaya uyğun gəlir, o tendensiyaya ki, beynəlxalq legitimliyi bu prinsiplərdən asılı hala gətirir və tədricən köhnə suveren dövlət konsepsiyasını demokratik prinsiplərə hörmətə əsaslanan yeni konsepsiya ilə əvəzləyir.

Beləliklə, Avropa Şurası, xüsusilə də Soyuq Müharibə dövründə, Qərbi Avropanın liberal demokratiyaya kollektiv sadiqliyinin rəmzi və təzahürü olmuşdur. Sonrakı genişlənmə onun bütün Avropada plüralist demokratiyanın qorunmasının və inkişafının keşiyində durmuş bir təşkilat kimi rolunu daha da gücləndirmişdir. Həqiqətən də çox vaxt onu

---

10. Səfirlərin konfransında Fransanın nümayəndəsi Rene Massiqlinin qeyd etdiyi kimi, "İtaliya Qərb demokratiyalarının söykəndiyi dahi prinsiplərə əsaslanan və Avropanın birliyini qarşıya məqsəd qoyan bir preambulada israr edirdi, Skandinaviya ölkələri isə bu cür istəyi həddən artıq cəsarətli hesab edirdilər, Britaniya da bu ehtiraslı baxışı Avropa xalqları arasında "daha sıx" birlik kimi tamamilə dumanlı, yaygın bir arzu səviyyəsinə endirmək istəyirdi". Bax: Massigli, Renè, *Une comédie des erreurs*, Paris, Plon, 1978, p. 166.

11. Assambleya tərəfindən təklif edilmiş Nizamnamənin dəyişdirilmiş variantının layihəsi 3-cü maddədə müəyyən olunan üzvlük şərtlərinə "plüralist parlament demokratiyası prinsipini" də əlavə etmişdir.

"demokratik ölkələr klubu" və ya "demokratiya evi" adlandırılırlar.

Nizamnaməyə əsasən, Şuranın qarşısında həmçinin üzv dövlətlərinin iqtisadi və sosial inkişafına yardım etmək tapşırığı durur. Burada məqsəd onların demokratik, sosial və mədəni birliyini möhkəmləndirə biləcək siyasi və maddi şəraiti təmin etməkdən ibarət idi. Lakin İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı və sonralar Avropa Birlikləri kimi sırf iqtisadi məqsədlə çalışan təşkilatların meydana çıxması ilə bu məqsəd liberal demokratiyanın qorunması məqsədinə nisbətən arxa plana keçmişdir.

Vəzifələri

Avropa Şurasının Nizamnamə və digər statut sənədləri ilə üzərinə qoyulmuş vəzifələr o qədər çoxdur ki, onu demək olar ki, üzv dövlətlər arasındakı bütün növ əməkdaşlığa görə məsul təşkilat kimi də qələmə vermək olar. Nizamnamənin 1-ci maddəsində qeyd olunur ki, Şura öz məqsədlərinə "ümumi maraq kəsb edən məsələləri müzakirə etmək, iqtisadi, sosial, mədəni, elmi, hüquqi və inzibati məsələlərdə, habelə insan hüquqları və əsas azadlıqların qorunması və gələcəkdə də həyata keçirilməsi məsələlərində sazişlər bağlamaq və birgə fəaliyyət göstərmək yolu ilə nail olmağa çalışır".

Ancaq müəyyən sahələr vardı ki, orada Şuranın əməkdaşlıq potensialı məhdud idi. Məsələn, iqtisadiyyat Şuradan bir il əvvəl, yəni 1948-ci ildə təsis olunmuş və 1961-ci ildə İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatına (İƏİT) çevrilmiş Avropa İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının (AİƏT) prerogativi idi. Avropa Kömür və Polad Birliyinin (AKPB), bir qədər sonra isə 1957-ci ildə Roma Müqaviləsi ilə Avropa İqtisadi Birliyinin yaranması Şuranın fəaliyyət sahəsini daha da daraltmışdır.

Digər tərəfdən, insan hüquqları, hüquqi əməkdaşlıq, sosial məsələlər, mədəni və elmi əməkdaşlıq tezliklə Şuranın əsas fəaliyyət sahəsinə çevrilmişdir. Yerli və regional hakimiyyətlər də həmçinin. Bu özünü Yerli və Regional Hakimiyyətlərin Daimi Konfransının təsis olunmasında göstərmişdir ki, həmin Konfrans da 1994-cü ildə Yerli və Regional Hakimiyyətlər Konqresinə çevrilmişdir və hazırda Təşkilatın "üçüncü sütunu" adlandırılır.¹²

---

12. Bax: s. 87; Avropanın Yerli və Regional Hakimiyyətlər Konqresinə dair 1(2000) sayılı Statut Qətnaməsi, bax: İ Əlavə. Şuranın fəaliyyətinin qısa xülasəsi üçün bax: "The Council of Europe, 800 million Europeans", bu informasiya vərəqəsini Şuranın İnformasiya Məntəqəsindən əldə etmək mümkündür.

Milli müdafiə ilə bağlı məsələlərin istisna təşkil etməsi

Milli müdafiə ilə bağlı məsələlər Şuranın səlahiyyət dairəsinə, mübahisəsiz olaraq, daxil edilməyən yeganə məsələdir (Nizamnamənin 1-ci maddəsinin "d" bəndi). Səbəbi də o olmuşdur ki, neytral dövlətlər hərbi təşkilata üzv olmağı, bu və ya digər hərbi alyansa üzv olan dövlətlər də bu sahədə öz səlahiyyətlərinə hər hansı müdaxilə edilməsini istəməmişlər. Əslində, o vaxt Avropa Şurasına üzv dövlətlərdən yalnız Avstriya, İrlandiya, İsveç və İsveçrə NATO-ya daxil deyildi.

1960-cı illərdə Parlament Assambleyası öz müzakirələrində milli və ya kollektiv müdafiə məsələlərinə çox az, hətta nadir hallarda toxunmuşdur. 1950-ci ilin avqustunda Uinston Çörçil Assambleyanın üzvü kimi çıxışında Avropa ordusu yaratmağı təklif edərkən, Nazirlər Komitəsi buna çox sərt reaksiya göstərmiş ¹³ və Assambleyaya xatırlatmışdır ki, bu məsələni onun müzakirə etmək səlahiyyəti yoxdur. Belə olan halda Assambleya Nizamnamənin 1-ci maddəsinin "d" bəndini ləğv etmək xahişi ilə müraciət etmişdir, lakin bu müraciət də rədd edilmişdir. Yalnız 1951-ci ildə Nazirlər Komitəsi belə bir təklif etmişdir ki, Assambleya müdafiə məsələlərinə "ədalətə və beynəlxalq əməkdaşlığa əsaslanmış" sülhün təmin edilməsi yollarının müzakirəsi əsnasında toxuna bilər. Bununla da, Şuranın bu sahəyə müdaxiləsi üçün Nizamnamənin Preambulası əsas götürülmüşdür. ¹⁴

Başqa beynəlxalq təşkilatlara üzvlüyə mane olmama

"Avropa Şurasının fəaliyyətində iştirak üzv dövlətlərin Birləşmiş Millətlər Təşkilatının və daxil olduqları digər beynəlxalq təşkilat və birliklərin işində əməkdaşlığına mane olmayacaqdır" qaydası (Nizamnamənin 1-ci maddəsinin "c" bəndi) Şuranın səlahiyyətlərinə qoyulan növbəti məhdudiyətdir. İlk illər bu, çox ciddi şəkildə nəzərə alınır, belə ki, məsələ, Şuranın iclasları digər beynəlxalq təşkilatların iclasları ilə eyni vaxta düşməməli idi. Bu gün həyata keçirilən proqramlar hədsiz sayda artdığından həmin qayda bir qədər yumşalıb. Şura digər təşkilatların artıq üzərində işlədiyi məsələlərin müzakirəsindən sadəcə olaraq qaçmağa çalışır. Əks halda, öhdəlik götürüb ki, həmin təşkilatlarla əməkdaşlıq etsin və hətta öz ekspertlərini onların ixtiyarına versin.

---

13. Bax: Məşvərətçi Assambleyanın 5(1950) sayılı Təvsiyəsi.

14. Həmçinin bax: Nazirlər Komitəsinin 18(53) sayılı Qətnaməsi.

Resursları

Fəaliyyət resursları

Avropa Şurasının məqsəd və vəzifələri saysız-hesabsız ola bilər, amma onun resursları məhduddur. Elə bu məsələnin özündə də 1949-cu ildə kontinental Avropa ilə Britaniyanın əldə etdiyi kompromisin izi görünür: birincini məmnun etmək üçün xeyirxah məqsədlər, eyni zamanda sonuncunu razı salmaq üçün ənənəvi hökumətlərarası əməkdaşlıq vasitələri. Federalistlərin arzularını üreyində qoyan və Şura üçün sadəcə olaraq, üzvlərin milli siyasətlərini (bu siyasətləri isə dövlətlər özləri müəyyənləşdirməkdə davam edir) uyğunlaşdırmaq və əlaqələndirmək tapşırığı qoyan bu kompromis Nizamnamədə də öz əksini tapmışdır. 1-ci maddənin "b" bəndi ilə ona icazə verilən fəaliyyət üsulları "ümumi maraq kəsb edən məsələləri müzakirə etmək" və "sazişlər bağlamaq və birgə fəaliyyət göstərmək"lə məhdudlaşır. J.-L. Burbanın dediyi kimi, "Avropa Şurasının resurslarını genişləndirmək üçün müxtəlif detallar yenidən işlənsə də, ilkin kompromis onun əsas qanunu olaraq qalır, bu isə onun Avropa Birlikləri kimi fəvqəlmilli xarakter almasına yol vermir".¹⁵

Hökumətlərarası əməkdaşlıq, əsas etibarilə, Şurada bağlanmış çoxsaylı müqavilələr əsasında həyata keçirilir. Fəqət bu müqavilələr klassik müqavilə anlamındadır, yəni onlar üzv dövlətlər tərəfindən imzalanmayanadək və onların konstitusiyalarına əsasən ratifikasiya edilməyənədək heç bir təsir qüvvəsinə malik olmur.

Digər hallarda, Nazirlər Komitəsi üzv dövlətlər üçün, Assambleya da Nazirlər Komitəsi üçün çoxsaylı tövsiyələr, eləcə də qətnamələr qəbul edir, burada bu və ya digər məsələ ilə bağlı öz fikrini bildirir. Lakin bu sənədlərin heç biri üzv dövlətlər üçün məcburi xarakter daşmır.

Maliyyə resursları

Nizamnamənin 38-ci maddəsinə görə, Şuranın fəaliyyət xərcləri iki yolla maliyyələşir:

a. Hər bir üzv Nazirlər Komitəsində və Məşvərətçi Assambleyada özünün təmsilçiliyi ilə bağlı xərclərini özü ödəyir;

b. Katibliyin xərcləri və bütün digər ümumi xərclər hər bir üzvün əhalisinin sayı əsasında Nazirlər Komitəsi tərəfindən müəyyən edilmiş nisbətdə bütün üzvlər arasında bölüşdürülür.

---

15. Burban, J.-L., Le Conseil de l'Europe, Que Sais-Je? series, № 885, 3rd edn, Paris, PUF, 1996, p. 18.

1994-cü il 4 noyabr tarixli 31(94) sayılı Qətnamədə üzv dövlətlərin Şuranın büdcəsinə ödədiyi üzvlük haqlarının hesablanma qaydası müəyyənləşdirilmişdir.

Nizamnamədə ümumi xərclərin üzv dövlətlər arasında əhalinin sayına görə bölüşdürülməsi nəzərdə tutulsa da, bəzən üzvlərin büdcəyə ödənilən üzvlük haqlarının hesablanmasında ümumi milli məhsul da (adambaşına düşən gəlir) nəzərə alın bilər. Bu, müzakirə üçün daim açıq olan bir məsələdir. Məsələn, 1980-ci illərdə Türkiyə xahiş etmişdir ki, onun büdcəyə ödədiyi üzvlük haqqının məbləği müəyyənləşdirilərkən, təkcə əhalisinin sayı yox, həm də ümumi milli məhsulunun həcmi nəzərə alınsın. Yeni əsaslarla aparılmış hesablama Türkiyənin üzvlük haqqının həcmində azalması ilə nəticələnmişdir, lakin bunun əvəzində o, Assambleyadakı on dörd yerindən ikisini itirməli olmuşdur. Bundan başqa, Türkiyənin Şuranın Katibliyindəki A kateqoriyalı vəzifələr kvotası da ixtisara məruz qalmışdır. 2004-cü ildə həmçinin Rusiya Federasiyası özünün əsas büdcə ödəyicisi statusunu dəbbələmiş, lakin bir qədər götür-qoy etdikdən sonra bu statusu saxlamaq qərarına gəlmişdir.

"Əsas büdcə ödəyicilərinin" (hazırda bunlar Fransa, Almaniya, İtaliya, Birləşmiş Krallıq və Rusiya Federasiyasıdır) büdcəyə ödədikləri üzvlük haqlarının məbləği eynidir və onların Assambleyada eyni sayda yerləri vardır. Bu dövlətlərə ayrılmış A kateqoriyalı vəzifələrin sayı da onların üzvlük haqlarının həcmi ilə müəyyən olunur. Ancaq həmin dövlətlər bu vəzifələrə təyinat məsələsində hansısa rol malik deyillər. Şurada işə götürülmə və başqa vəzifəyə keçirilmə adi prosedur qaydalarına əsasən aparılır. Bu qaydalar Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Nizamnaməsindən qaynaqlanır.

Şuranın büdcəsi Maliyyə Qaydalarının şərtlərinə (38-ci maddənin "d" bəndi) uyğun olaraq, Baş Katib tərəfindən tərtib edilir və təsdiq üçün Nazirlər Komitəsinə təqdim olunur.

İmtiyaz və immunitetlər

Avropa Şurası, üzv dövlətlərin nümayəndələri və Şuranın işçiləri Nizamnamənin 40-cı maddəsində təsbit olunmuş adi imtiyaz və immunitetlərə malikdirlər. Avropa Şurasının İmtiyaz və İmmunitetləri haqqında 1949-cu il tarixli Baş Sazişdə və 1952-ci il tarixli Protokolda (Avropa Müqavilələri Külliyyatı (AMK) №10) onlar ətraflı sadalanır.¹⁶ Bu imtiyaz və immunitetlər ona görə verilir ki, Təşkilat, eləcə də üzv dövlətlərin nümayəndələri və Şuranın işçiləri öz vəzifələrini tamamilə müstəqil şəkildə icra edə bilsinlər.

Baş Sazişdə göstərilir ki, Avropa Şurası hüquq subyektidir və buna görə də kon-

---

16. Həmçinin bax: Assambleyanın Prosedur Qaydalarının 64-cü Qaydası və Beynəlxalq təşkilatların imtiyaz və immunitetləri haqqında Nazirlər Komitəsinin 29(69) sayılı Qətnaməsi. Sonuncu bu baxımdan əla təsəvvür yaradır.

traktlar bağlaya, daşınar və daşınmaz əmlak əldə edə və onlara sərəncam verə, habelə məhkəmədə tərəf kimi çıxış edə bilər. Onun əmlakı, gəlirləri və digər mülkiyyəti bütün növ birbaşa vergilərdən və bütün növ gömrük rüsumlarından, qadağalardan və idxal məhdudiyyətlərindən azaddır.

Bu Sazişdə həmçinin Nazirlər Komitəsi üzvlərinin öz funksiyalarını həyata keçirərkən, Komitənin iclaslarına gələrkən və oradan qayıdarkən istifadə etdikləri imtiyaz və immunitetləri sadalanır. Bu imtiyaz və immunitetlər onların müstəqilliklərini qorumaq və onların mütləq ifadə azadlığını təmin etmək üçün nəzərdə tutulub. Buna görə də onlar həbs oluna və ya məhkum edilə bilməzlər, onların şəxsi baqajları saxlanıla bilməz və onlar öz vəzifələrini həyata keçirərkən törətdikləri əmələ görə məhkəmə yolu ilə təqibə məruz qala bilməzlər. Onların bütün şəxsi və xidməti sənədləri toxunulmazdır, onların şifrələrdən istifadə etmək və kuryer vasitəsilə, yaxud möhürlənmiş bağlamada sənəd və ya məktub almaq hüququ vardır.

Parlament Assambleyasının üzvləri də oxşar təminatlardan yararlanırlar. Assambleyanın sessiyalarına gedərkən və ya oradan qayıdarkən onların özlərinin və ya əvəzləyicilərinin hərəkət azadlığına hər hansı inzibati, yaxud digər məhdudiyyət qoyula bilməz. Onlar öz funksiyalarını həyata keçirərkən ifadə etdikləri fikirlərə, yaxud verdikləri səsə görə axtarışa məruz qala, saxlanıla və ya məhkəmə yolu ilə təqib oluna bilməzlər.

Nəhayət, İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin hakimləri də diplomatik imtiyaz və immunitetlərdən istifadə edirlər (Avropa Şurasının İmtiyaz və İmmunitetləri haqqında Baş Sazişə dair 1996-cı il 5 mart tarixli Altıncı Protokolun 1-ci maddəsi, AMK №162).

Şuranın işçiləri rəsmi fəaliyyətləri çərçivəsində etdikləri hərəkətə görə (həmçinin, şifahi və yazılı fikirlərinə görə) məhkəmə yolu ilə təqibə məruz qala bilməzlər. Onlar habelə Şuradan aldıkları məvacibə və mükafata görə vergi ödəməkdən azadlırlar. Fəqət hər hansı bir işçinin immuniteti ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsinə mane olarsa, Baş Katib onun immunitetini ləğv edə bilər, bir şərtlə ki, bu addım Şuranın maraqlarına xələl gətirməsin.

Baş Katib və onun müavini imtiyazlardan, immunitetlərdən, güzəştlərdən və beynəlxalq hüquqa əsasən diplomatik heyət üçün yaradılan imkanlardan özlərinin, habelə heyət yoldaşlarının, həddi-bülüğa çatmamış uşaqlarının xeyrinə faydalana bilərlər.

Rəsmi və işçi dillər

Nizamnamənin 12-ci maddəsinə görə, Şuranın rəsmi dilləri ingilis və fransız dilləridir və hazırda bunun dəyişilməsinə dair hansısa təklif gündəlikdə deyil. Ancaq etiraf edək ki, bəzi başqa dillərə də (xüsusən alman dilinə) rəsmi dil statusu verilməsinə əvvəllər bir neçə dəfə cəhd olunmuşdur. Aydın məsələdir ki, bütün üzv dövlətlərin dillərinə rəsmi dil statusu verən Aİ sistemi Şura üçün nə qəbul edilən, nə də yolveriləndir; onun qırx altı üzv ölkəsinin bütövlükdə qırx milli dili vardır.

Amma bu o demək deyil ki, Şurada digər dillərdən istifadə oluna bilməz. İki rəsmi dildən savayı, Assambleyanın bir neçə "işçi" dili vardır. Bunlar alman, italyan və rus dilləridir. Sessiyalarda və zəruri hallarda komitələrdə bu dillərdən şifahi nitqdə istifadə etmək olar. Bu zaman tərcümə xərcləri Şuranın büdcəsi hesabına ödənilir. Xüsusilə plenar müzakirələrdə digər dillərdən də (məsələn, Türkiyədən kənarda, ələlxüsus da Azərbaycanda başa düşülən türk dilindən) istifadə oluna bilər, lakin bu halda tərcümə xərclərini aidiyyəti nümayəndə heyəti ödəyir.¹⁷

Yeri

Fransanın müxalif mövqeyi üzərində zəfər çalaraq Assambleyanın funksiyası və oradakı nümayəndə heyətlərinin müəyyənləşdirilməsi məsələlərində öz mövqeyini (Assambleyanın məşvərətçi xarakter daşması və ora göndərilən nümayəndə heyətlərinin hökumətlər tərəfindən müəyyən edilməsi)¹⁸ qəbul etdirən Britaniya bunun əvəzi olaraq Fransaya təklif etmişdir ki, yeni təşkilatın mənzil-qərarı Fransanın Strasburq şəhərində yerləşsin. Bundan əlavə, o, fransız diplomatı Jak Kamil Parinin Təşkilatın ilk Baş Katibi olmasına razılıq vermişdir.

Strasburqun seçilməsinin həmçinin böyük rəmzi mənası vardır. Müharibə zamanı Almaniya tərəfindən işğal olunmuş bu şəhər indi fransız-alman barışığının gerçəkləşdiyi məkana çevrilirdi. Yeni və dinc Avropa məhz bu barışıqdan doğmalı idi. Birləşmiş Krallığın xarici işlər katibi Ernst Bevin 1949-cu il mayın 5-də Londonda Nizamnamənin imzalanma mərasimində bununla bağlı belə söyləmişdir:

---

17. Assambleyanın Prosedur Qaydalarının 26-cı və 28-ci Qaydaları.

18. Bax: 25-ci maddənin orijinal versiyası.

[...] Çoxillik tarixi ərzində Avropanın müharibə apararı xalqları arasında nifaq obyektı kimi çox böyük əzab-əziyyətlər  ekmiş Strasburq şəhəri yeni barışıq v  birlik cəhdinin mərkəzinə  vril c k.

Fəsil 2

"Konstitusional" mənbələr

Əgər fərz etsək ki, biz Avropa Şurasının "konstitusiyaya" malik olmasından danışı bilərik, onda biz bu termini yalnız onun Nizamnaməsinəmi tətbiq etməliyik? Əslində, 1949-cu ildən bəri Şuranın bütün üzvlərindən Nizamnamə ilə yanaşı müxtəlif konvensiyaları da qəbul etmək tələb olunmuşdur. İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyası buna ən bariz nümunədir: hazırda bütün yeni üzvlər Təşkilata qoşularkən bu konvensiyayı imzalamalı və qısa müddətdə ratifikasiya etməlidirlər. Belə olan halda Şuranın malik olduğunu fərz etdiyimiz "konstitusiyasını" yalnız Nizamnamə ilə məhdudlaşdırma bilmərik, biz Şuranın "konstitusiyası" əsası olan bütün başqa sənədlərini də nəzərə almalıyıq.

1949-cu il Nizamnaməsi

1949-cu il mayın 5-də Londonda qəbul edilmiş Nizamnamə Avropa Şurasını təsis edir, onun necə təşkil olunmasını və necə fəaliyyət göstərməsini müəyyən edir. Nizamnamənin müəllifləri uzaqgörənlik edərək, ona gələcəkdə düzəlişlər edilməsi imkanını yaddan çıxarmamışlar. Həqiqətən də o vaxtdan bəri sənədin müəyyən hissələrində dəyişikliklər edilmişdir. Hərçənd Nizamnamənin başdan-ayağa yenidən təftiş olunması barədə Assambleyanın təklifi üzrə heç vaxt razılıq əldə edilməmişdir.

Şuranın konstitusional xartiyası

Nizamnaməni özündə ehtiva edən London Müqaviləsi Şuranın təsis sənədi olub, müqavilə hüququnun tələblərinə uyğun hazırlanmışdır. Onu on təsisçi üzv imzalamış və ratifikasiya etmişdir. Bunlar Brüssel Müqaviləsini (bu müqavilə həmçinin Qərbi Avropa İttifaqı Müqaviləsi kimi tanınır) ¹⁹ imzalamış Fransa, Britaniya və üç Benelüks ölkəsi, üstəgəl İrlandiya, İtaliya, Danimarka, Norveç və İsveçdir. Preambulada yalnız bu ölkələrin adları çəkilir, halbuki sonradan başqaları da bu sənədə qoşulmuşlar: Yunanıstan və Türkiyə (1949), İspaniya (1950), Almaniya Federativ Respublikası (1951), Avstriya (1956), Kipr (1961), İsveçrə (1963), Malta (1965), Portuqaliya (1976), İspaniya (1977), Lixtenşteyn (1978), San Marino (1988) və Finlandiya (1989). Şərqi Avropada inqilabın baş verməsindən və kommunist rejiminin süquta uğramasından sonra, yeni

---

19. Bu müqavilə 1948-ci il martın 17-də Brüsseldə imzalanmış və Fransa, Britaniya və Benelüks ölkələri üzərinə hücumə məruz qaldıqları təqdirdə bir-birlərinə dərhal yardım göstərmək öhdəliyi qoymuşdur.

demokratik ölkələr üçün Şura Avropaya açılan əsas qapılardan birinə çevrilmiş və bu ölkələr bir-birinin ardınca Təşkilatın Nizamnaməsini ratifikasiya etmişlər: Macarıstan (1990), Polşa (1991), Bolqarıstan (1992), Estoniya (1993), Litva (1993), Sloveniya (1993), Çexiya Respublikası (1993), Slovakiya Respublikası (1993), Rumıniya (1993), Latviya (1995), Moldova (1995), Albaniya (1995), Ukrayna (1995), Makedoniya keçmiş Yuqoslav Respublikası (1995), Rusiya Federasiyası (1996), Xorvatiya (1996), Gürcüstan (1999), Azərbaycan (2001), Ermənistan (2001), Bosniya və Herseqovina (2002) və Serbiya və Qaradağ Respublikası (2003). Andorra 1994-cü ildə, Monako isə 2004-cü ilin oktyabrında qoşulmuşdur və hazırda üzvlərin ümumi sayı qırx altıya çatır.

Nizamnamə Şuranın məqsədini müəyyən edir, onun siyasi orqanlarını təsis edir və onlar arasındakı əlaqələri tənzimləyir. Məhz bu mənada Nizamnaməyə və digər statut sənədlərinə Təşkilatın daxili konstitusiyaya hüququnu təşkil edən sənədlər kimi baxmaq olar.²⁰ Onun qüvvəyə minməsi üçün yeddi ölkənin ratifikasiyası lazım gəlmişdir.

Nizamnaməyə düzəliş edilməsinin və ya onun dəyişdirilməsinin prosedur qaydaları

Nizamnamənin 41-ci maddəsi (IX fəsil) iki cür düzəliş prosedurunu nəzərdə tutur. "Ağırçəkili" prosedurda Parlament Assambleyasının təklif etdiyi və Nazirlər Komitəsinin təsdiq etdiyi, yaxud birbaşa Nazirlər Komitəsinin təklif etdiyi dəyişikliklər əlavə Protokolda rəsmiləşdirilir və üzv dövlətlərdən onu imzalayıb ratifikasiya etməsindən sonra qüvvəyə minir. "Yüngülçəkili" prosedur yalnız 23-35-ci maddələrə (Assambleyanın daxili iş qaydaları) və 38-39-cu maddələrə (Şuranın maliyyələşməsi qaydaları) tətbiq olunur. Bu maddələrə edilən düzəlişlərin qüvvəyə minməsi üçün Baş Katibin həmin düzəlişlərin Nazirlər Komitəsində və Parlament Assambleyasında bəyənilməsi barədə yazılı zəmanət verməsi kifayət edir.

Ötən müddət ərzində Assambleya Nizamnaməyə çoxlu sayda düzəliş təklif etmişdir. İlk təklif elə 1949-cu il avqustun 16-da açılış sessiyasından cəmi bir həftə sonra gəlmişdir. Ümumiyyətlə, təklif edilən düzəlişlər çox müxtəlif məzmunlu olmuşdur. Bəziləri sadəcə Şuranın institutlarını təkmilləşdirməyi nəzərdə tutduğu halda, digərləri daha iddialı, yaxud sözün əsl mənasında inqilabi xarakter daşımışdır. Sonuncuya misal olaraq, 1949-cu il 2 sentyabr tarixli Makay düzəlişini göstərmək olar. Burada "Avropa Şurasının məqsədinin Avropanın məhdud funksiyalı, lakin real səlahiyyətli siyasi hakimiyyətinin yaradılması" kimi müəyyənləşdirilməsi təklif edilirdi. Fəqət dövlətlər öz prerоqativlərindən möhkəm yapışdıqları üçün və onları

---

20. Bax: s. 17.

beynəlxalq təşkilatlarla bölüşməyə hazır olmadıqları üçün bu təklif əvvəlcədən uğursuzluğa məhkum idi.

İndiyədək Nizamnaməyə düzəlişlər edilsə də, o, hələ bir dəfə olsun yenidən nəzərdən keçirilməyib, yeni dəyişdirilməyib. Hüquqda işlənən bu iki termindən "düzəliş" termini ayrıca bir dəyişikliyi bildirir, "dəyişdirilmə" (yaxud "yenidən nəzərdən keçirilmə və ya yenidən baxılma" - tərc.) termini isə daha radikal olub, mətnin hətta tamamilə yenidən işlənməsini nəzərdə tuta bilər. Fundamental dəyişikliklərlə bağlı sual doğuran məsələ ondan ibarətdir ki, belə dəyişikliklər üçdə iki səs çoxluğu ilə (41-ci maddə), yoxsa yekdilliklə qəbul olunmalıdır? Nizamnamənin özü belə, bu suala cavab vermir.

Nizamnamənin tamamilə dəyişdirilməsi planının uğursuzluğa düçar olması

Assambleya üzvləri, Nazirlər Komitəsi və Katiblik, eləcə də kənar müşahidəçilər dəfələrlə bildiriblər ki, Nizamnamənin ümumi təftişinə ehtiyac vardır. 1989-cu ildə Şura genişləndikdə və onun rolu artdıqda bu ehtiyac özünü daha ciddi şəkildə hiss etdirməyə başlamışdır. 1993-cü ildə Assambleya Nizamnaməyə yenidən baxılmasını tövsiyə etmiş və yeni mətni elə özü irəli sürmüşdür (1993-cü il tarixli 1212 sayılı Tövsiyə).

Nazir Müavinlərindən bəziləri planı bəyənsələr də, onların sayı çox az olmuşdur. Hökumətlərin əksəriyyətini məsələnin ciddiliyi və qarşıda duran potensial çətinliklər qorxutmuşdur. Yeni Nizamnamənin müzakirəsinə, demək olar ki, bütün tərəflər cəlb olunacaqdı və hüquqi əməkdaşlıq, Şuranın gələcək rolu və vəzifələri məsələlərində dövlətlərin mübahisələrini yoluna qoymaq üçün hədsiz böyük diplomatik səylər göstərmək lazım gələcəkdi. Bu, həm də əsas iqtisadi və siyasi maraqları üst-üstə düşən Aİ ölkələri ilə digər ölkələr arasında nifaqa səbəb ola bilərdi.

Həmçinin belə qorxu vardı ki, London Müqaviləsinin yenidən müzakirə edilməsi Şuranı daha sıx birləşdirmək və möhkəmləndirmək əvəzinə, dövlətlərə ayrı-ayrı məsələlərdə əvvəllər götürdükleri öhdəliklərdən geri çəkilmək şansı verməklə əslində Təşkilatı zəiflədə bilər. Həqiqətən də onlardan bəzilərinin demokratiya, insan hüquqlarının qorunması və qanunun aliliyi kimi əsas müddəaları məmnuniyyətlə dəbbələyəcəklərindən ehtiyat edilirdi.

Nəhayət, belə bir fikir də irəli sürülür ki, ümumiyyətlə, bu, mənasız bir şeydir. 1949-cu il Nizamnaməsi yarım əsrdir ki, qüvvədədir, dəyişikliklərlə tarixin sınaqlarından çıxıb və hətta Şuranın 1989-cu ildən sonrakı genişlənməsinə də tab gətirib - bir sözlə, ona yenidən baxılması vaxt itkisindən başqa bir şey olmaz. Ən uzağı Assambleyaya və Nazirlər Komitəsinə üzvlüyün artması üçün bir neçə prosessual düzəlişə ehtiyac vardır.

Ancaq bu arqumentlərin heç biri Assambleyanı yolundan döndərə bilməmişdir. O, "Təşkilatın tarixi 1949-cu ilə gedib çıxan Nizamnaməsinə yenidən baxılmasını başlıca məsələ kimi" nəzərdə saxlamış və 1993-cü ilin oktyabrında Dövlət və Hökumət Başçılarının Vyana Sammitində yeni Nizamnamə qəbul etmək istəmişdir (1212 sayılı Tövsiyə). Amma bu ümidlər puça çıxmışdır: sözügedən Tövsiyəyə ilkin cavabını 1993-cü ilin sentyabrında vermiş Nazirlər Komitəsi 1999-cu ilin iyulunda özünün qəti cavabında Assambleyanın bu cür tövsiyələrini birdəfəlik rədd etmişdir. O öz fikrini mükəmməl diplomatik tərzdə ifadə edərək bildirmişdir ki, Assambleyanın təklifi yaxın gələcəkdə səmərəli şəkildə gerçəkləşə bilməz - fəqət Nizamnamə vaxtı gəldikdə yenidən nəzərdən keçirilə bilər. Nazirlər Komitəsi həmçinin daha çevik yanaşmanın tərəfdarı olduğunu nəzərə çarpdirmişdir:

Avropa Şurasının strukturlarında islahatların aparılmasının zəruriliyi Təşkilatın üzv Dövlətlərinin İkinci Sammitində yenidən vurğulanmışdır (Strasburq, 1997-ci il 10-11 oktyabr). Bu, Dövlət və Hökumət Başçılarının qəbul etdiyi Fəaliyyət Planının V Fəslinin mövzusu olmuşdur. Həmin Fəaliyyət Planına əsasən, Nazirlər Komitəsinə "Təşkilatın yeni vəzifələrə və üzvlərinin artması ilə bağlı yaranmış yeni şərtlərə uyğunlaşdırılması və onun qərar qəbul etmə prosesinin təkmilləşdirilməsi məqsədilə struktur islahatları aparmaq" tapşırılmışdır.

O da qeyd olunmuşdur ki, Nazirlər Komitəsi Şuranın yenidən təşkili məsələsini müzakirə etmək üçün Portuqaliyanın keçmiş prezidenti Mario Soaresin rəhbərliyi ilə, görkəmli avropalı şəxslərdən ibarət "Müdrək Şəxslər Komitəsi" yaratmış²¹ və bu komitənin Şuranın strukturlarına düzəlişlər olunması sahəsində apardığı iş Assambleya sıx şəkildə cəlb edilmişdir.²²

Assambleyanın heç də "inqilabi" olmayan dəyişiklikləri ehtiva edən planının Komitə tərəfindən nə səbəbə rədd edilməsini söyləmək çətindir. Bu planda doğrudan da köhnə mətnin əksər hissəsi olduğu kimi saxlanılırdı, Komitənin səlahiyyətlərinə aidiyyəti də minimum ölçüdə idi. İstənilən halda, Nizamnaməyə tamamilə yenidən baxılması ideyasının nə vaxtsa təzədən gündəmə gəlməsi mümkün olmayan iş deyildir.

Nizamnamə təzədən yazılmamış ola bilər, lakin Nazirlər Komitəsi onu Şurada baş verən dəyişikliklərə uyğunlaşdırmaq üçün 1949-cu ildən bəri bir neçə statut qətnamələrindən istifadə etmişdir.

---

21. Müdrək Adamlar Komitəsi özünün "Ayrı-ayrı xətlərsiz daha böyük Avropa qurulması" adlı yekun məruzəsini Nazirlər Komitəsinin 103-cü sessiyasına (3-4 noyabr 1998) təqdim etmişdir. Assambleyanın Sədri həmin vaxt Müdrək Adamlar Komitəsinin *ex-officio* üzvü olmuş, onun Klerki isə Baş Katibin Müavini ilə bərabər həmkatib rolunda çıxış etmişdir.

22. Tam mətn üçün bax: 1999-cu il 16 iyul tarixli 8480 sayılı Sənəd, Nazirlər Komitəsinin 1212(1993) sayılı Tövsiyəyə cavabı.

Statut qətnamələri

İlkin olaraq, yalnız "Nazirlər Komitəsinin Qətnaməsi" termini istifadə edilirdi. "Statut" təyini 1993-cü ilədək işlədilməmişdir. İlk dəfə 1993-cü ildə Komitə qəbul etdiyi qətnamələrə münasibətdə bu təyindən istifadə etmişdir. Nə Nizamnamə, nə də Nazirlər Komitəsinin hər hansı qərarı bu termini izah edir. Bununla belə, "statut qətnaməsini" belə izah etmək olar ki, o, Komitə tərəfindən qəbul olunan və Nizamnamənin orijinal mətninə əlavə və dəyişiklik edən sənəddir. Bəzən bu cür sənədlər Şuranın statut sisteminə təsir göstərir - bu isə onların Nizamnaməyə düzəliş edilməsi anlamına gəlib-gəlmədiyini müəyyən-ləşdirməkdə çətinlik törədir.

Onların qəbulu proseduru

Statut qətnamələrinin qəbulu ilə bağlı prosedur qaydaları müxtəlifdir. Şuranın Hüquqi Məsləhət Departamentinin 1991-ci ildə verdiyi rəydə bu belə izah olunur:

Nizamnamə ilə tənzimlənən məsələlərə toxunan və hazırkı Nizamnaməyə zidd olmayan müddəaları özündə ehtiva edən, yeni Nizamnaməyə əlavə bir sənəd kimi, mövcud müddəaların redaksiyasında heç bir dəyişiklik etmədən ona əlavələr edən bu qətnamələr 19-cu maddədə, 21-ci maddənin "a.i" və "b" yarım-bəndlərində və 33-cü maddədə (Nizamnamənin 20-ci maddəsinin "a" bəndinin "ii" - "iv" yarım-bəndləri) təsbit olunmuş məsələlərə aiddirsə, Komitədə iştirak hüququ olan nümayəndələrin çoxunun səsvermədə iştirakı ilə və yekdil səsle qəbul olunur. Nazirlər Komitəsinin, səs çoxluğu ilə, qətnamənin qəbulu üçün yekdil səs qaydası tətbiq etdiyi hallar (Nizamnamənin 20-ci maddəsinin "a" bəndinin "vi" yarım-bəndi) istisna olmaqla, bütün digər hallarda qətnamələr Komitədə iştirak hüququ olan nümayəndələrin çoxunun səsvermədə iştirakı ilə və üçdə iki çoxluğu səs ilə qəbul edilir (Nizamnamənin 20-ci maddəsinin "d" bəndi).

Statut qətnamələrinin üçdə iki səs çoxluğu ilə qəbulu siyasi cəhətdən məntiqli və səmərəli olmazdı. Bu səbəbdən də praktikada onlar həmişə konsensusla qəbul olunur.

Məzmunu

İndiyədək yeddi statut qətnaməsi və eləcə də Xüsusi təyin olunan rəsmi şəxslərin təyinat qaydaları qəbul edilmişdir. Sonuncu qaydalar Şuranın üç əsas postuna aiddir.

İlk statut qətnaməsini (o vaxt hələ belə adlandırılmırdı) Nazirlər Komitəsi 1951-ci ildə qəbul etmişdir. Bu, 1951-ci il 3 may tarixli 30(51) sayılı Qətnamə idi və Nizamnaməyə əlavə edilmişdi. Bu gün həmin sənəd xeyli dərəcədə əhəmiyyətini itirsə də, o, nə ləğv olunub, nə də ona hər hansı düzəliş edilib.

Onun öz əhəmiyyətini saxladığı "əsas" bəndləri bunlardır - yeni üzvlərin qəbuluna həsr olunmuş birinci və beynəlxalq hökumətlərarası təşkilatlar və beynəlxalq qeyri-hökumət təşkilatları ilə əlaqələrdən bəhs edən sonuncu bəndi.

İkincisi 20(49) sayılı Qətnamədir. Baş Katibin Assambleya xidmətləri üzrə müavininin statusunu müəyyənləşdirən bu qətnamə də köhnəlməsinə baxmayaraq, hələ də rəsmən ləğv olunmayıb.

Növbəti dörd qətnamə ardıcıl olaraq 1993-cü ildə qəbul edilmişdir. Bunlar aşağıdakılardır: Müşahidəçi statusu haqqında 26(93) sayılı Qətnamə; Nazirlər Komitəsinin qərarları üçün tələb olunan səs çoxluqları haqqında 27(93) sayılı Qətnamə; Məhdud və genişləndirilmiş sazişlər haqqında 28(93) sayılı Qətnamə; və nəhayət, Avropa Şurası ilə beynəlxalq qeyri-hökumət təşkilatları arasında əlaqələr haqqında 38(93) sayılı Qətnamə.

Ən son qəbul ediləni isə Avropanın Yerli və Regional Hakimiyyətlər Konqresinə dair 1(2000) sayılı Statut Qətnaməsidir.

Bütün statut qətnamələri eynitipli deyildir. Onlar Nazirlər Komitəsinin qərarları üçün tələb olunan səs çoxluqları haqqında 27(93) sayılı Qətnamə kimi Nizamnaməyə əlavə edə bilər, Yerli və Regional Hakimiyyətlər Konqresinə dair 1(2000) sayılı Statut Qətnaməsi kimi yeni strukturlar təsis edə bilər, yaxud da Məhdud və genişləndirilmiş sazişlər haqqında 28(93) sayılı Qətnamə kimi çox mühüm dəyişikliklərə səbəb ola bilər.

Statut konvensiyaları

Hazırda Avropa Şurasına qoşulmaq istəyən dövlətlərdən Şuranın müəyyən konvensiyalarını imzalamaq və onları ağılabatan müddətdə ratifikasiya etmək tələb olunur. Nizamnamə kimi, bu konvensiyalar da bütün üzv dövlətlər üçün məcburi hüquqi qüvvəyə malikdir. Onlardan biri, söz yox ki, İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasıdır.

İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasının statut xarakteri

İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyası yalnız Avropa Şurasına üzv olan dövlətlər üçün açıqdır. Hərçənd ilk vaxtlarda dövlətlər bu Konvensiyanı qəbul etmədən də Təşkilata qoşula bildilər. Məsələn, Fransa sözügedən konvensiyayı iyirmi il sonra ratifikasiya etmişdir.²³ Lakin 1970-ci illərdən başlayaraq bu Konvensiyanın qəbulu bir norma halına gəlmiş və 1989-cu ildən sonra Şura genişləndəndə isə bir tələb kimi müəyyənləşdirilmişdir.

---

23. Fransa 1974-cü ilədək bu Konvensiyayı ratifikasiya etməmişdir. Onu da qeyd edək ki, Yunanıstan həmin Konvensiyayı 1953-cü il martın 28-də ratifikasiya etsə də, sonradan onu denonsasiya etmiş və bu denonsasiya 1970-ci il iyunun 13-dən qüvvəyə minmişdir. Lakin polkovniklər rejiminin süqutundan sonra ona yenidən qoşulmuşdur.

Nizamnamədə, yaxud onun Assambleya tərəfindən dəyişdirilmiş layihəsində bu tələblə bağlı heç nə yoxdur. Bununla belə, 1989-cu ildən bəri Assambleya təkidlə bildirmişdir ki, namizəd ölkələr Konvensiyayı qəbul etməlidirlər.²⁴ Mahiyyət etibarilə, hazırda bu Konvensiya Şuranın bütün üzv dövlətləri üçün məcburi qüvvəyə malik əsas qanundur. İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi onu "Avropada ictimai qayda yaradan sənəd" kimi görür.²⁵ Şuraya üzvlük və Konvensiyanın qəbulu məsələləri artıq bir-birindən ayrı düşünülür. Bu, Konvensiyanın 58-ci maddəsinin 3-cü bəndində də təsbit olunub. Orada deyilir ki, "Avropa Şurasının üzvlüyündən çıxan hər hansı Razılığa gələn Tərəf bu Konvensiyada da iştirakını dayandırmış olur".

Professor Sadrenin ısrarla qeyd etdiyi kimi, bu bir həqiqətdir ki, sözügedən Konvensiyanın Şura ilə həm ideoloji, həm də institusional əlaqəsi vardır.²⁶ Faktiki olaraq, hakimləri dövlətlərin təqdim etdiyi üç namizəd arasında Assambleya seçir.²⁷ Məhkəmənin işçiləri eyni zamanda Şuranın heyəti sayılır və onlar Məhkəmədən Şuranın departamentlərinə və əksinə keçə bilirlər, hərçənd bu, çox nadir hallarda baş verir. Şuranın başqa işçiləri kimi Məhkəmənin işçiləri də Baş Katib qarşısında and içirlər. Fəqət sonuncu Məhkəmə Sədrinin razılığı olmadan onların təyinatını həyata keçirə bilmir. Bəziləri düşünür ki, bu, kadr təyinatı məsələsində Məhkəmənin müstəqilliyini qorumaq üçün yetərlidir. Digərləri hesab edirlər ki, işə götürmə bütünlüklə - və müstəsna olaraq - Məhkəmənin ixtiyarında olmalıdır.

Əgər Nizamnaməyə nə vaxtsa yenidən baxılsa, Konvensiyanın Şuranın əsas qanunu kimi onun ayrılmaz hissəsinə çevrilməsi məsələsi gərək təzədən müzakirə olunsun. Burada təəccüblü heç nə olmaz, çünki müasir demokratik konstitusiyaların əksəriyyəti insan hüquqlarının geniş siyahısını özündə əks etdirir. Avropa Konstitusiyası özü Aİ-nin üç təsisatı - Komissiya, Parlament və Şura tərəfindən 2000-ci ilin dekabrında Nitsa şəhərində Avropa İttifaqı Şurasında qəbul edilmiş Əsas Azadlıqlar haqqında Aİ Xartiyasını inkorporasiya edir.

Şuranın digər müqavilələri də

24. Üzv olmaq üçün edilən müraciətlərlə bağlı özünün ilk rəylərində Parlament Assambleyası namizəd ölkənin bu Konvensiyayı ratifikasiya edəcəyinə dair "ciddi niyyətinin" (Macarıstanın üzvlük müraciəti ilə bağlı 1990-cı il 2 oktyabr tarixli 153(1990) sayılı Rəy) və ya "aydın ifadə olunmuş iradəsinin" (Polşanın üzvlük müraciəti ilə bağlı 154(1990) sayılı Rəy) olması tələbi ilə kifayətlənmişdir. Andorra Knyazlığının üzvlük müraciəti ilə bağlı 182(1994) sayılı Rəydən etibarən, o, dövlətlərin Konvensiyayı Təşkilata qoşularkən imzalamasının və bundan sonrakı bir il ərzində də onu ratifikasiya etməsinin vacibliyində ısrar etmişdir. Bu tələblər sonradan bütün namizəd ölkələr üçün məcburi xarakter daşımışdır.

25. Bu, "*Loizidou Türkiyəyə qarşı*" işində işlənmiş ifadədir, İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi, 1995-ci il 23 mart tarixli qərar, Series A, №310.

26. *La Convention européenne des Droits de l'Homme*, Que Sais-Je? series, №2513, 5th edn, PUF, Paris, 2002. Bununla əlaqədar həmçinin bax: Klebes, H., *Die Rechtsstruktur des Europarats und insbesondere seiner Parlamentarischen Versammlung*, Universität des Saarlandes, Saarbrücken, 1996.

27. Bax: s. 78.

"konstitusionallaşdırılmalıdırmi"?

1994-cü ildən başlayaraq, Parlament Assambleyası həmçinin təkid etmişdir ki, Şuraya qoşulan dövlətlər İşgəncenin və qeyri-insani, yaxud alçaldıcı rəftarın və ya cəzanın qarşısının alınması haqqında Avropa Konvensiyasını və Avropa Sosial Xartiyasını da ratifikasiya etsinlər. Bu isə o deməkdir ki, bu sənədlərə də təsis sənədləri kimi baxılmalıdır.

Assambleya bu xətti gələcəkdə də davam etdirmək niyyətindədir. Son illər ərzində onun yeni üzvlərin qəbuluna dair verdiyi rəylərdə namizədlərin imzalamıq və/və ya ratifikasiya etməklə bağlı öhdəlik götürməli olduğu müqavilələrin siyahısı yer alır. Siyahılar fərqli olur, ancaq əksər hallarda ölüm hökmünün ləğvini nəzərdə tutan, İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasına dair 6 sayılı Protokolu (AMK №114), Milli azlıqların müdafiəsi haqqında Çərçivə Konvensiyasını (AMK №157), yerli demokratiya prinsiplərini əks etdirən Yerli özünüidarə haqqında Avropa Xartiyasını (AMK №122) və müxtəlif cinayət konvensiyalarını ehtiva edir.²⁸

Assambleya yeni üzvləri bu konvensiyalara hörmət etməyə məcbur etməklə, onlara statut xarakteri verməyə çalışır. Amma diqqətli olmağa ehtiyac var - axı, yeni üzvlərin qəbul etməyə söz verdiyi sənədlərin bəziləri köhnə üzvlərin heç də hamısı tərəfindən ratifikasiya olunmayıb.

Zirvə toplantılarının yekun bəyannamələri

Bu məqamda zirvə toplantılarının yekun bəyannamələrinin hüquqi mahiyyətini nəzərdən keçirməyə ehtiyac vardır. Onlar 1949-cu il Nizamnaməsinə əlavələr edə bilərmimi? Əgər edə bilərlərsə, onda başqa sual ortaya çıxır: dövlət və hökumət başçılarına buna səlahiyyəti çatırmı?

Fəaliyyətinin ilk qırxdörd ili ərzində zirvə toplantıları - AB (yaxud Aİ) və digər beynəlxalq təşkilatlarda belə zirvə toplantılarının artıq kifayət qədər möhkəm ənənə halını almasına baxmayaraq - Şura üçün yad olmuşdur. İlk dəfə Fransua Mitteran Şuranın mərkəzi və şərq Avropaya genişlənməsi ilə bağlı 1992-ci il mayın 4-də Assambleyada çıxış edərkən, bu barədə müraciət etmişdir: "Məsələn, nə üçün Şuraya üzv ölkələrin dövlət və hökumət başçıları, ATƏM-in görüşlərinə alternativ olaraq, hər iki ildən bir görüşməsinlər?" O bildirmişdir ki, belə görüşlər kommunizmin süqutundan sonra qitədə sabitliyin bərqərar olmasına kömək edər

---

28. Bu nümunələr Rusiya Federasiyası (193(1996) sayılı Rəy), Xorvatiya (195(1996) sayılı Rəy), Albaniya(189(1995) sayılı Rəy), üç Qafqaz ölkəsi: Gürcüstan(209(1999) sayılı Rəy), Azərbaycan(222(2000) sayılı Rəy) və Ermənistan(221(2000) sayılı Rəy) və Bosniya və Herseqovina(234(2002) sayılı Rəy) ilə bağlı rəylərdən götürülüb.

və Avropa prosesinə yeni təkan verir. 1993-cü ilin mayından noyabrınadək Nazirlər Komitəsinə sədrliyi həyata keçirən Avstriya bu ideyadan möhkəm yapışır və Şuranın ilk Sammitinə ev sahibliyi etməyi təklif edir. Beləliklə, ilk Sammit 1993-cü il noyabrın 9-10-da Vyanada keçirilir. Macarıstan, Yunanıstan və Birləşmiş Krallıq istisna olmaqla, Şuranın o vaxtkı 32 üzv dövlətinin hamısı sammitdə öz lideri ilə təmsil olunmuşdur (adı çəkilən dövlətlər isə tədbirdə obyektiv səbəbdən iştirak etməmişlər və bunun Şuraya kinli münasibətlə heç bir əlaqəsi olmamışdır).

Şuranın genişlənmə siyasətinə aydınlıq gətirən və ona xeyir-dua verən, habelə demokratik təhlükəsizlik konsepsiyasını inkişaf etdirən ilk Sammit çox mühüm rol oynamışdır. Orada İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsində islahatlar aparmaq, məhkəmə işlərinə baxılmasını sürətləndirmək və nəzarət mexanizminin hüquqi aspektini gücləndirmək qərara alınmışdır. Sammit həmçinin dözümsüzlüyün və irqçiliyin qarşısının alınması istiqamətində tədbirlər görməyin vacibliyinə diqqət yönəlməmiş, milli azlıqların hüquqlarını qorumaq məqsədilə Nazirlər Komitəsinə "ən qısa müddətdə" bununla bağlı çərçivə konvensiyası hazırlamağı və onu təkcə üzv dövlətlərə deyil, həm də qeyri-üzv dövlətlərə imzalanmaq üçün təqdim etməyi tapşırılmışdır (bu sənəd iki ildən də az müddətdə imzalanmaq üçün hazır olmuşdur).

Şuranın qırx üzv ölkəsinin dövlət və hökumət başçılarının iştirak etdiyi ikinci Sammit Prezident Jak Şirakin dəvəti ilə 1997-ci il oktyabrın 10-11-də Strasburqda keçirilmişdir. Sammitin qəbul etdiyi fəaliyyət planında dörd əsas prinsip xüsusi vurğulanırdı: demokratiya və insan hüquqlarına hörmət, sosial birlik, vətəndaşların təhlükəsizliyi, demokratiyanın və mədəni rəngarəngliyin təbliği. Bu prinsiplər Şuranın fəaliyyət proqramlarına daxil edilmiş və üçüncü minillik ərəfəsində onun prioritetlərinin müəyyənləşdirilməsinə kömək etmişdir.

Üçüncü Sammitin keçirilməsini 2002-ci ilin mayında Nazirlər Komitəsinə həmin vaxt sədrlik edən Lüksemburq və özünün 1568(2002) sayılı Təvsiyəsi ilə Parlament Assambleyası təklif etmişdir. Bu Sammit Şuranın yeni Avropadakı həlledici tərəfdaş mövqeyini təsdiqləyərək, onun rolunu nəzərdən keçirəcək. Tədbir 2005-ci il mayın 16-17-də Varşavada, Polşanın Nazirlər Komitəsinə sədrliyi həyata keçirdiyi vaxt təşkil olunacaq. Assambleya dəyişdirilmiş Nizamnamə layihəsində sammiti mütəmadi tədbir kimi qələmə verməklə onu institusionallaşdırmağa uğursuz cəhd göstərmişdir.

İlk iki sammitdə qəbul olunmuş yekun bəyannamələrin hüquqi mahiyyəti müəyyən suallar doğurur. Məcburi qüvvəyə malik olmayan bu bəyannamələr daha çox siyasi sənəd təbiətlidir və onların dövlət üçün müəyyən etdiyi öhdəliklər sırf mənəvi təsirə malikdir. Bu baxımdan onlar ATƏM/ATƏT-də qəbul olunan sənədlərə, məsələn, Avropada təhlükəsizlik və əməkdaşlıq sahəsində

danışıqların yekunu olaraq 1975-ci il avqustun 1-də imzalanmış Helsinki Yekun Aktına və bundan sonra qəbul edilmiş digər sənədlərə oxşayır. Bu bəyannamələrin heç bir hüquqi qüvvəyə malik olmaması faktı, öz-özlüyündə, dövlətlərin onların mətni ilə bağlı danışıqlar aparıb razılığa gəlməsini, əlbəttə ki, asanlaşdırır.

Eyni zamanda, onların müəyyən hüquqi təsirə malik olduğunu inkar etmək də mümkün deyil. Birincisi, dövlətlər mümkün olan ən yüksək səviyyədə rəsmi şəkildə imzalanmış və konsensus əsasında qəbul edilmiş sənədləri asanlıqla qulaqardına vura bilmirlər. İkincisi, siyasi sənədlər yaxşı presedent rolu oynaya bilər və adət hüququnun yaranmasına, yaxud onun yaranmasının sürətlənməsinə kömək edə bilər. Onlar eləcə də adət hüququna çevrilə bilər və ya hətta istinad şəklində müqavilələrə, yaxud konstitusiyalara daxil edilməklə yazılı hüquq şəklində ala bilər.

Bu baxımdan Şuranın ilk Sammitinin yekunu olan Vyana Bəyannaməsindəki bir bənd xüsusilə mühümdür. Orada Nizamnamənin Şuraya qəbulları ilə bağlı 3-cü maddənin nisbətən dolaylı müddəalarına aydınlıq gətirilir:

Belə qəbul üçün tələb olunur ki, üzvlük üçün müraciət edən ölkə öz təsisatlarını və hüquq sistemini demokratiya, qanunun aliliyi və insan hüquqlarına hörmət kimi əsas prinsiplərə uyğunlaşdırmış olsun. Xalqı təmsil edənlər azad və ədalətli seçkilər əsasında, ümumxalq səsverməsi yolu ilə seçilmiş olsunlar. İfade azadlığının, xüsusilə də media azadlığının təmini, milli azlıqların müdafiəsi və beynəlxalq hüquq prinsiplərinə riayət, fikrimizcə, üzvlük üçün hər hansı müraciətin dəyərləndirilməsində həlledici meyarlar olaraq qalmalıdır. Qısa müddətdə İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasını imzalamaq və bu Konvensiyanın nəzarət mexanizmini bütünlüklə qəbul etmək də fundamental məsələlər sırasındadır. Biz Avropa Şurası çərçivəsində bütün üzv dövlətlərin götürdüyü öhdəlikləri tam yerinə yetirməsini təmin etməkdə qərarlıyıq.

1993-cü ildən bəri, Şuraya üzv dövlətlərdən və ya ona üzvlük üçün müraciət etmiş dövlətlərdən heç biri müxtəlif sənədlərdə istinad olunmuş bu bəndə etirazını bildirməmişdir. Ona, haqlı olaraq, kollektiv opinio juris kimi yanaşmaq olar və üzvlük üçün müraciətlərin yoxlanması təcrübəsi onun məzmununun doğruluğunu bir daha təsdiqləmişdir.

Fəsil 3:

Üzvlər və xüsusi statuslar

Avropa Şurası o ölkələri öz sıralarına qəbul edir ki, onlar Nizamnamədə təsbit olunmuş üzvlük şərtlərini yerinə yetirirlər. Bəzi dövlətlərə, Şuraya qoşulmasalar da, onlara Təşkilatın işində iştirak etməyə imkan yaradan xüsusi status verilmişdir. Xüsusi statusun üç növü var. Bunlardan assosiativ üzv statusu artıq köhnəlib. Berlin Divarının çöküşündən sonra keçmiş kommunist ölkələrini Şura üzvlüyünə istiqamətləndirmiş xüsusi qonaq statusundan da bu gün az istifadə olunur. Üçüncü status müşahidəçi statusudur ki, bu da demokratiya, qanunun aliliyi və insan hüquqlarını qəbul edən və Şura ilə işləmək istəyən qeyri-Avropa dövlətlərinə verilir.

Avropada tətbiq olunan hüquq normalarının bir-birinə maksimum uyğunluğunu təmin etmək məqsədilə öz fəaliyyətini Aİ-nin fəaliyyəti ilə əlaqələndirmək zərurətinin meydana çıxması Şurayı "institusional tərəfdaşlıq" təklifi ilə çıxış etməyə vadar etmişdir. Bu, Aİ-yə imkan verir ki, Şura ilə əməkdaşlıqda öz üzvlərinin səlahiyyət verdiyi sahələrdə onların adından çıxış etsin.

Üzvlər

Nizamnamənin 2-ci maddəsində deyilir ki, Avropa Şurasının üzvləri bu Nizamnamənin iştirakçılarıdır. Preambulada yalnız on təsisçi dövlətin adı çəkilir - Belçika, Danimarka, Fransa, İrlandiya, İtaliya, Lüksemburq, Norveç, Niderland, İsveç və Birləşmiş Krallıq - halbuki Nizamnaməni 1949-cu il mayın 5-dən sonra ratifikasiya etmiş dövlətlər də tam üzv sayılırlar.

Yunanıstan və Türkiyənin adları Nizamnamədə çəkilməsə də, onlar de-fakto təsisçi dövlətlər hesab olunurlar. Avropa Şurasını təsis etmiş 1949-cu il 4 may tarixli konfransın protokolunda aşağıdakı sözlər qeyd olunmuşdur:

Konfrans yunan və türk hökumətlərinin Avropa Şurasına üzv qəbul olunmaq barədə müraciətlərini almışdır. Ümumi fikir belə olmuşdur ki, bu iki dövlətin üzvlüyü qəbul ediləndir və qərara alınmışdır ki, yaradıldığı andan Nazirlər Komitəsi Nizamnaməyə əsasən bu məsələyə baxsın. Nizamnaməyə başqa Avropa dövlətlərinin qoşulmasının mümkünlüyünə də Nazirlər Komitəsi tərəfindən həmin vaxtda baxılacaq.²⁹

---

29. Bax: İcraçı Katibliyin daxili memorandumu SE 101 (tarixi göstərilməyib), Avropa Şurasının arxivi.

Bu iki dövlət 1949-cu ilin avqustundan etibarən Nazirlər Komitəsinin və Assambleyanın iclaslarında iştirak etmiş və onların Şuraya qoşulması haqqında sənədlər 1950-ci il aprelin 13-də Strasburqda Baş Katibə saxlanca təhvil verilmişdir.³⁰

Hazırda Avropa Şurasının qırx altı üzvü vardır.

Üzv olmaq üçün şərtlər

Yeni üzvlərin qəbulu üçün meyarlar Nizamnamənin 4-cü maddəsində təsbit olunub. Bu maddədə deyilir:

3-cü maddənin müddəalarını yerinə yetirməyə can atan və buna qadir hesab edilən hər hansı Avropa dövləti Nazirlər Komitəsi tərəfindən Avropa Şurasının üzvü olmağa dəvət edilə bilər. Bu cür dəvət olunmuş istənilən dövlət bu Nizamnaməyə qoşulması barədə sənədi öz adından Baş Katibə saxlanca təhvil verdiyi andan etibarən təşkilatın üzvü olur.

Şuraya qoşulmaq arzusunda olan dövlətlərin uyğun gəlməli olduğu iki əsas kriteriya vardır. Biri coğrafi kriteriyadır: onlar Avropanın bir hissəsi olmalıdırlar. Digəri isə siyasi kriteriyadır: onlar təşkilatın əsaslandığı demokratik dəyərləri qəbul etməli və həmin idealları bölüşməyən istənilən dövləti xaric etməklə təşkilat daxilində birliyi gücləndirmək üçün çalışmalıdırlar.

Avropanın bir hissəsi olmaq

İnsan hüquqlarına hörmət etməkdən və qanunun aliliyini gözləməkdən savayı, üzvlüyə iddiaçılar avropalı sayılmalıdırlar. Əlbəttə, qitənin sərhədləri beynəlxalq hüquqda müəyyənləşmədiyindən, "avropalı" anlayışı altında nəyin nəzərdə tutulduğunu aydınlaşdırmaq lazımdır. 1989-cu ilədək bu məsələ, demək olar, müzakirə obyektı olmayıb. Yalnız ərazisinin 79%-i Bosfordan, o tayda Kiçik Asiyada yerləşmiş Türkiyənin həqiqətən Avropa ölkəsi olub-olmadığı bəziləri tərəfindən mübahisə predmeti olmuşdur.³¹ Kommunist bloku süquta uğradıqdan sonra qəti qərar vermək üçün həlledici an yetişmişdi - "Avropa" harada qurtarır və Şura hara qədər genişləne bilər? Həmçinin birinci Sammitdə təsdiq olunmuş genişlənmə siyasətini doğrultmaq vaxtı gəlib çatmışdı.

Həmin vaxt "avropalılığını" müəyyənləşdirmək üçün müxtəlif qeyri-coğrafi meyarlar təklif olunmuş və rədd olunmuşdur. Hətta "Avropa sivilizasiyası"

---

30. Şuranın Nizamnaməsinin imzalanma və ratifikasiya edilmə siyahısı göstərir ki, Türkiyə Təşkilata 1950-ci il aprelin 13-də üzv olmuşdur. Bu tarix həmin tarixi göstərilməyən memorandumdakı tarixlə uyğun gəlir. Nizamnamənin 4-cü və 5-ci maddələrinə uyğun olaraq, Şuraya qoşulmaları özündə əks etdirən bu memorandum Hüquqi Məsələlər üzrə Baş Direktorluğun (HMBD) arxivində saxlanılır. Türkiyə özü heç vaxt 13 aprel 1950-ci il tarixi ilə razılaşmamışdır.

31. Türkiyənin Avropa İttifaqına qəbulu müzakirə ediləndə bu məsələ yenidən gündəmə gəlmiş və bəzi nüfuzlu siyasətçilərin dilindən "türklər avropalı deyillər" fikri eşidilmişdir.

konsepsiyasına əsaslanan və bununla da nəzəri olaraq, çoxlu Avropa mənşəli əhalisi olan qeyri-Avropa ölkələrinə, məsələn, Birləşmiş Ştatlar, Avstraliya, Kanada və Yeni Zelandiya kimi ölkələrə qapını açan anlayış da irəli sürülmüşdür. Bəziləri eləcə də, uzun müddət Avropa şəcərəsindən sayılmış, 1957-ci ildən Assambleyada müşahidəçi statusu olan İsrailin adını çəkmişlər.³²

Bir başqaları Avropanın xristian mənşəyinə əsaslanaraq dini anlayışı təklif etmiş və Şuranı xristian dövlətlər birliyi kimi qəbul etmişlər. Həqiqətən də son vaxtlar Avropa Konstitusiyası müzakirəyə çıxarılanda, bu ideya yenidən aktualıq kəsb etməyə başlamış və Almaniya, Polşa və Vatikan təklif etmişdir ki, Preambulada Avropanın xristian köklərinə istinad olunsun. Bu ideya Şurada az dəstək görmüşdür. Əsas əhalisi müsəlman olan Türkiyəni hələ uzaq 1950-ci ildən öz sıralarına qatmış Şura bu ideyanı qəbul edə bilməzdi. Üstəlik, istənilən bu cür kriteriya İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasının etiqad azadlığına təminat verən 9-cu maddəsinin ruhuna zidd olar. Hazırda Şuraya əsas əhalisi müsəlman olan üç ölkə daxildir: Türkiyə, Albaniya və Azərbaycan (biz hələ Bosniya və Herseqovinadakı müsəlman icmasını və əsas əhalisi xristian olan Almaniya və Fransa kimi ölkələrdə müsəlmanların artan sayını demirik).

Parlament Assambleyasının Bürosu, bir qədər sonra isə Assambleyanın özü 1994-cü ildə qəbul etdiyi 1247 sayılı Təvsiyə ilə, nəhayət ki, Şuranın genişlənməsinə dair məhdudiyətləri müəyyənləşdirmişdir. Orada bildirilir ki, Şura, prinsip etibarilə, Avropanın hamılıqla qəbul edilmiş coğrafi hüdudlarına əsaslanmalıdır və coğrafi nöqtəyi-nəzərdən Avropanın bir hissəsi olmaq üzvlük üçün meyar olmalıdır - "prinsipcə, Şura milli ərazisinin hamısı və ya bir hissəsi Avropada yerləşən dövlətlər üçün açıq ola bilər". Bu, müvafiq olaraq, o vaxtkı otuz iki üzv dövlətin və doqquz xüsusi qonaq dövlətin avropalı statusunu təsdiqləmiş oldu. Bu sənəd həmçinin Andorranın (Andorra bundan bir ay sonra otuz üçüncü üzv olmuşdur) və beynəlxalq ictimaiyyətin tanımasından sonra Yuqoslaviya Federal Respublikasının (Serbiya və Qaradağ) üzvlüyə potensial uyğunluğunu ortaya qoymuşdur.

Daha maraqlısı odur ki, Assambleya genişləndə bu meyarı Şuranın genişlənmə strategiyasına uyğun yenidən təfsir etmişdir. O, belə qənaətə gəlmişdir ki, "Avropa ilə mədəni əlaqələri baxımından" Azərbaycan, Ermənistan və Gürcüstan üzvlük üçün müraciət edə bilər, bir şərtlə ki, onlar "Avropanın bir hissəsi kimi qəbul olunmaq arzularını aşkar surətdə bildirsinlər" (onlar bunun ardınca belə razılığı bildirmiş və bununla da üzvlüyə gedən yolun əsasını qoymuşlar). Başqa sözlə, o, coğrafi kriteriyaya subyektiv bir meyar - Avropaya məxsus olma ruhu - əlavə etmişdir.

---

32. Assambleyada müşahidəçi statusu rəsmən 1961-ci ildə 1015 sayılı Qətnamə ilə təsis olunmuşdur, bax: s. 51.

Bu yeni meyar yuxarıda adı çəkilən üç dövlətə tətbiq olunan əsas meyar idi və indi ona Şuranın genişlənməsinin başlıca əsası kimi baxılır. Nazirlər Komitəsi tərəfindən səssiz qəbul edilmiş Assambleyanın bu Tövsiyəsi nəticə etibarilə bizə bugünkü Şuramı vermişdir - təsis olunduğu anda kiminsə, hətta münəccimin belə təxmin edə bildiyindən daha böyük bir Şura.

Demokratik dəyərləri qəbul etmək

Üzvlük üçün növbəti şərtlər Nizamnamənin 3-cü maddəsində verilmişdir:

Avropa Şurasının hər bir üzvü qanunun aliliyi və onun yurisdiksiyası çərçivəsində insan hüquqları və əsas azadlıqlarından bütün şəxslərin bəhrələnməsi prinsiplərini qəbul etməli və I fəsilə müəyyənləşdirildiyi kimi, Şuranın məqsədinin səmimi və səmərəli şəkildə həyata keçirilməsi sahəsində əməkdaşlıq etməlidir.

Bu maddə Şuranın mahiyyətini və məsləyini bir cümlədə əks etdirir: üzv dövlətlər tərəfindən qanunun aliliyinə və insan hüquqlarına hörmət. Bu, 1949-cu ildə totalitarizmin və İkinci Dünya Müharibəsinin dəhşətlərindən ibrət dərsi almağın zəruri tələbi kimi görünürdü, bu gün isə o, parlamentli demokratiyanın qələbəsinə bir işarədir. Doğrudan da uzun illər bu ideoloji tələbin bezi Avropa dövlətləri tərəfindən qəbul edilməməsi onları Şuradan ayrı salmışdır. Portuqaliya demokratiya klubuna qoşulmaq üçün 1976-cı ilədək, İspaniya isə 1977-ci ilədək gözləməli olmuşdur. 1969-cu ildə Yunanıstan Şuradan çıxmağa məcbur edilmiş və Polkovniklərin hakimiyyətdə olduğu müddətdə Təşkilatdan kənar qalmışdır. Başqa sözlə, Şura tam mənası ilə demokratiyanın və insan hüquqlarının keşikçisidir.

Berlin Divarı dağıldıqdan sonra genişlənmə məsələsi gündəmə gələndə mərkəzi və şərq Avropa dövlətləri Şuraya qəbul olunmazdan qabaq eyni tələbləri yerinə yetirməli olmuşlar.

Bu, elə bir məsələdir ki, orada Şura hər hansı kompromisə getmir. Hətta terrorizmə qarşı mübarizənin tələbləri belə, dövlətləri bu dəyərlərə hörmət etmək öhdəliyindən azad etmir. 2001-ci ilin 11 sentyabr hadisələrindən sonra, Təşkilat qəti şəkildə bildirmişdir ki, insan hüquqları terrorizmə qarşı mübarizəyə qurban verilməməlidir - baxmayaraq ki, terrorizm özü demokratik ölkələrdə sabitliyi pozmaq və onların söykəndiyi dəyərləri sarsıtmaq niyyətindədir.³³

---

33. Bax: Hal-hazırda Avropa Şurasının qırx beş üzv dövlətinin imzaladığı Terrorizmin qarşısının alınması haqqında Avropa Konvensiyası (AŞMK №90) və Nazirlər Komitəsinin 2002-ci ilin iyulunda qəbul etdiyi İnsan Hüquqları və Terrorizmə qarşı Mübarizə üzrə Təlimatlar.

Üzv olmaq üçün prosedur qaydaları

Nizamnaməyə görə, dövlətləri Avropa Şurasına qoşulmaq üçün dəvət edən Nazirlər Komitəsidir. Lakin hətta Komitə müraciət edən dövlətin üzvlük şərtlərinə uyğun gəldiyini düşünsə belə, o bu məsələdə tam fəaliyyət azadlığına malik deyildir.

Parlament Assambleyasının təzyiqlərinə cavab olaraq, Komitə hələ erkən vaxtlardan razılığa gəlmişdir ki, bu məsələdə qərar qəbul etməzdən öncə Assambleya ilə məsləhətləşsin. İlk statut qətnamələrindən biri olan 1951-ci il 3 may tarixli 30(51) sayılı Qətnamə³⁴ bu barədədir:

Nazirlər Komitəsi Nizamnamənin 4-cü və 5-ci maddələrinə uyğun olaraq, hər hansı dövləti Avropa Şurasının üzvü və ya assosiativ üzvü olmağa dəvət etməzdən öncə, yaxud 8-ci maddəyə əsasən, hər hansı üzvü Avropa Şurasını tərk etməyə çağırılmazdan qabaq, mövcud praktikaya uyğun olaraq, əvvəlcə Məşvərətçi Assambleya ilə məsləhətləşəcəkdir.³⁵

Sonradan görəcəyimiz kimi, 1970-ci illərdən etibarən Assambleya yeni və spesifik üzvlük şərtləri əlavə etmək üçün bunu bir əsas kimi götürmüşdür. O, indi təkidlə bildirir ki, namizəd ölkələr müəyyən islahatları aparmağı öz öhdələrinə götürməli, müəyyən azadlıqlara təminat verməli, yaxud Avropa Şurasının bəzi sazişlərinə qoşulmalı və bununla da Təşkilatın dəstəklədiyi demokratik standartlara həqiqətən uyğun olduqlarını təsdiqləməlidirlər. Assambleya öz komitələrinin, lap bu yaxınlardan etibarən isə aparıcı hüquq ekspertlərinin (adətən İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin hakimlərinin) fakt araşdırıcı missiyalarının bilavasitə yerlərdə apardığı araşdırmalar əsasında qərarlar qəbul edir.

Assambleyanın rəyi hüquqi qüvvəyə malik olmadığından Nazirlər Komitəsi üçün məcburi deyildir. Praktikada isə hökumət orqanı çətin ki, parlament orqanının xeyir-duası olmadan təkbaşına hər hansı yeni dövləti üzvlüyə qəbul etsin və həqiqətən də belə bir hal hələ ki, baş verməyib.

Nazirlər Komitəsinin yeni üzvlərin qəbulu məsələsində Assambleya ilə mütəmadi olaraq məsləhətləşməsinə baxmayaraq, bəzən o, Assambleyanın artıq müsbət rəy verdiyi namizəd dövləti bir neçə ay gözləməyə vadar edir. Məsələn, belə bir hal Xorvatiyaya münasibətdə baş vermişdir. Bu, onunla əlaqədar idi ki, bəzi üzv dövlətlər Xorvatiyada söz azadlığının təmin olunduğuna tam əmin

---

34. 51(30) sayılı Qətnamə həmişə Nizamnaməyə əlavə olunur.

35. Bax: 4-cü və 8-ci maddələrə dair şərhlər, s. 40 və s. 45.

deyildilər. Bəzən də Assambleya Komitənin ondan rəy almaq üçün müraciətini gözləmədən hərəkət edir. 1951-ci ildə Avstriyaya münasibətdə olduğu kimi.³⁶ Bənzər hadisə 1977-ci ildə də baş vermişdir. Assambleya Nazirlər Komitəsinə ünvanlanan bir tövsiyə qəbul etməklə, onu İspaniyanı Şuraya üzvlüyə dəvət etməyə çağırılmışdır.³⁷ Amma adətən o, Komitənin xahişi əsasında rəy verir.

Nazirlər Komitəsi qətnamə qəbul edərək, Baş Katibə tapşırıq verir ki, üzvlük üçün müraciət etmiş hökumətə dəvətnamə göndərsin. Nizamnamənin 6-cı maddəsində qeyd olunduğu kimi, dəvətnamədə həmin dövlətin Assambleyada malik olacağı yerlərin sayı və onun Təşkilatın büdcəsinə ödəyəcəyi üzvlük haqqının məbləği göstərilir.³⁸ Son vaxtlar göndərilən dəvətnamələrdə həmçinin namizəd dövlətin Şuranın tələblərinə cavab vermək üçün həyata keçirməli olduğu institusional islahatlar da yer alır.³⁹ Nizamnamənin 20-ci maddəsinin "c" bəndinə görə, sözügedən qətnamə Komitədə iştirak hüququ olan nümayəndələrin üçdə iki səs çoxluğu ilə qəbul olunur. Bəzi hallarda - məsələn, Avstriyaya münasibətdə - bu qətnamə praktiki səbəblərə görə Müavinlər tərəfindən qəbul olunmuşdur; bu halda sənəd yekdilliklə qəbul edilməlidir. Təşkilata qoşulmağa dəvət olunmuş dövlət Nizamnaməni ratifikasiya etməsi barədə sənədi Baş Katibə saxlanca təhvil verməsindən etibarən Şuranın üzvünə çevrilir. Bundan sonra qalır Nizamnamənin 26-cı maddəsinə düzəliş edərək, üzv dövlətlərin siyahısını yeniləmək.

Assambleyanın 1212 sayılı Tövsiyə ilə təklif etdiyi Nizamnamənin dəyişdirilmiş variantında, onun üzvlüyə qəbulla bağlı rəyi Nazirlər Komitəsi üçün məcburi qüvvəyə malik sənəd kimi göstərilirdi. Belə olsaydı, vəziyyətə aydınlıq gələrdi və bu, Nazirlər Komitəsinin Assambleya ilə məsləhətləşmək praktikasından yan ötə bilməyəcəyinə təminat verməklə, Assambleyanın bu prosesdə iştirakını rəsmiləşdirmiş olardı. Fəqət nə yazıq ki, bu təklif qəbul edilməmişdir.

Çıxmaq, kənarlaşdırılmaq və xaric edilmək

Nizamnamənin "Üzvlük" adlı II fəslində Şura üzvlüyündən kənarlaşdırılmanın və ya üzvlüyün dayandırılmasının üç yolunu təsvir edən 7-ci, 8-ci və 9-cu maddələr yer alıb.

---

36. 9(1951) sayılı Qətnamə.

37. 820(1977) sayılı Tövsiyə.

38. 6-cı maddədə deyilir ki: "yuxarıdakı 4-cü və 5-ci maddələrdə nəzərdə tutulan dəvətlər göndərilməzdən qabaq, Nazirlər Komitəsi təklif olunan üzvün iştirak etmək hüququ qazanacağı Məşvərətçi Assambleyada nümayəndələrinin sayını və onun üzvlük haqqının məbləğini müəyyən edir".

39. İnsan Hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasının və bir sıra başqa konvensiyaların, məsələn, İsgəncənin və qeyri-insani, yaxud alçaldıcı rəftarın və ya cəzanın qarşısının alınması haqqında Konvensiyanın, Avropa Sosial Xartiyasının və İnsan Hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasına dair 6 sayılı Protokolun (ölüm hökmünün ləğvi barədə) imzalanması və ratifikasiyası həmişə bu tələblərə daxil edilir.

Könüllü çıxmaq

Çıxma üçün nəzərdə tutulmuş rəsmiyyətlər sadədir. Nizamnamənin 7-ci maddəsinə görə, "Avropa Şurasının istənilən üzvü Baş Katibə rəsmi bildiriş göndərməklə üzvlükdən çıxma bilər". Amma belə çıxma dərhal qüvvəyə minmir. Bildiriş ilin ilk doqquz ayında verilərsə, çıxma həmin maliyyə ilinin sonundan, cari ilin son üç ayda təqdim olunarsa, növbəti maliyyə ilinin sonundan qüvvəyə minir.

Bu prosedur indiyədək yalnız bir dəfə -Yunanıstanın Polkovniklər rejimi tərəfindən istifadə olunub. 1967-ci il aprelin 21-də hərbi çevriliş nəticəsində Yunanıstanda qanuni hökumət devrilib avtoritar rejim yaradılanda, - bu isə Avropa Şurasının demokratik prinsiplərinin açıq-aşkar pozulması demək idi, - Assambleya Nazirlər Komitəsindən xahiş etdi ki, Nizamnamənin 8-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş tədbiri görsün, yəni Yunanıstanı Avropa Şurasından çıxmağa dəvət etsin. Eyni zamanda Skandinaviya ölkələri və Niderland İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsində Yunanıstana qarşı iddia qaldırdı. Təşkilatdan xaric olmaq təhlükəsi ilə üzləşən Yunanıstan dramatik çıxış yolu seçdi. Belə ki, Nazirlər Komitəsinin bu məsələ ilə bağlı 1969-cu il dekabrın 12-də Parisdə keçirdiyi iclasın son dəqiqələrində Yunanıstan Şuradan çıxdığını elan etmişdir. Yunanıstanın o vaxtkı xarici işlər naziri Pipinelis Baş Katibə iki məktub ünvanladı. Biri Nizamnamənin, digəri isə İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasının denonsasiyası haqqında idi.

Nizamnamənin 7-ci maddəsinə əsasən, dekabr ayında edilmiş denonsasiya yalnız növbəti ilin sonundan qüvvəyə minə bilərdi. Hərçənd həmin şəraitdə nə Şura, nə də Yunanıstan bir-biri ilə bağlılığını uzatmaq arzusunda idi. Beləliklə, Yunanıstan de-fakto 1969-cu ildən Təşkilatdan kənarlaşdırıldı. O vaxt belə razılığa gəldi ki, Yunanıstanı Mədəni Əməkdaşlıq Şurasında təmsil etmək üçün bir yunan diplomatı Strasburqda qala bilər. Qeyd edək ki, Yunanıstan bu qurumun üzvü olaraq qalırdı, çünki onun ratifikasiya etdiyi Avropa Mədəniyyət Konvensiyası qeyri-üzv dövlətlər üçün də açıq idi. Həmin diplomat həmçinin qeyri-rəsmi olaraq Afina hökuməti üçün informasiya kanalı xidməti göstərirdi. Yunanıstan yalnız hərbi rejimin iflası uğramasından və demokratiyanın yenidən bərqərar olmasından sonra, 1994-cü ilin noyabrında Şuraya qayıtdı.

Kənarlaşdırılmaq və məcburi çıxarılmaq

Nizamnamənin 8-ci maddəsində nəzərdə tutulan prosedur

İndiyədək heç bir dövlət Nizamnamənin 8-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş prosedurla Şuradan xaric edilməyib. Amma bir neçə dəfə buna cəhd olub. Nizamnamədə "xaric etmə" termininə rast gəlinmir, orada "çıxarılma" termininə üstünlük verilir. 8-ci maddəyə görə, 3-cü maddəni "ciddi şəkildə pozan" istənilən dövlət Şurada təmsilçilik hüququndan kənarlaşdırıla bilər və Nazirlər Komitəsi ondan Təşkilatdan çıxmağı tələb edə bilər. Əgər dövlət özü bu tələbi

yerinə yetirməzsə, Komitə həmin dövlətin müəyyən tarixdən etibarən üzvlüyünü dayandırdığı barədə özü qərar çıxara bilər.

8-ci maddənin təfsiri ilə bağlı hüquq ekspertlərinin fikirləri haçalanır. Bəziləri bu fikirdəirlər ki, kənarlaşdırma və xaric etmə (çıxmağın tələb olunması) bir-birindən ayrı prosedurlardır. Digərləri hesab edirlər ki, Nizamnamənin 9-cu maddəsindəki çox spesifik proseduru nəzərə almasaq, kənarlaşdırma xaric etmənin bir növ başlanğıcıdır və ondan əvvəl baş verməlidir. Bu ikinci fikir daha ağılabatandır, çünki 8-ci maddədə deyilir ki, dövlət "kənarlaşdırıla bilər və ... çıxması tələb oluna" bilər - bu onu göstərir ki, bunlar bir-birinin alternativləri deyil, kumulativ şərtlərdir. Mənası da odur ki, kənarlaşdırmanın effekti dərhal hiss olunur və Təşkilatdan çıxmağın tələb edilməsinə hazırlıq xarakteri daşıyır.

8-ci maddədə göstərilədiyi kimi, hər hansı dövlətdən Şuradan çıxmağı tələb etmək Nazirlər Komitəsinin səlahiyyətində olan məsələdir, baxmayaraq ki, 30(51) sayılı Qətnamə onu bu məsələdə əvvəlcə Assambleya ilə məsləhətləşməyə məcbur edir. Yunanıstan praktikada bu prosedurun tətbiqi edildiyi yeganə ölkə olaraq qalır. Hərçənd bir neçə başqa ölkə də Assambleya tərəfindən eyni prosedurla hədələnməmişdir, amma bu hədələrin heç biri Nazirlər Komitəsinin qətnaməsi, yaxud Assambleyanın rəsmi tövsiyəsi ilə nəticələnməmişdir.⁴⁰ Digər tərəfdən, Nazirlər Komitəsi Assambleyanın bu və ya digər üzvün, yaxud bütöv parlament nümayəndə heyətinin mandatını ləğv etmək hüququna heç vaxt etirazını bildirməmişdir.⁴¹ Aşağıdakı nümunələrdən də görüldüyü kimi Assambleya bu hüququndan bir neçə dəfə istifadə etmişdir.

Türkiyə ilə bağlı böhran

1980-ci il sentyabrın 12-də Türkiyədə baş vermiş hərbi çevriliş ciddi insan hüquq pozuntuları ilə müşayiət olunmuşdu. Assambleyanın buna reaksiyası belə oldu: o, Nazirlər Komitəsinə Türkiyədən Təşkilatdan çıxmağı tələb etməyə çağırırdı. Bu çağırışı Komitə nəzərə almasa da, Assambleya 1981-ci ilin aprelinde Türkiyə nümayəndə heyətinin mandatını təsdiq etməkdən imtina etdi. Norveç, Danimarka, Niderland, İsveç və Fransa isə 1982-ci ildə Avropa Məhkəməsinə Türkiyəyə qarşı iddia qaldırdı. Assambleya Türkiyədəki vəziyyətə dair 794(1983) sayılı Qətnamə qəbul etməklə belə qərara gəldi ki, "Avropa Şurası Nizamnaməsinin 8-ci maddəsini tətbiq etməyi Nazirlər Komitəsinə tövsiyə etmək məsələsinə ciddi diqqət ayırsın" - lakin tezliklə başa düşdü ki, əlaqələrin toxunulmaz qalması Şuranın Türkiyəyə daha effektiv təsir etməsinə imkan verər, buna görə də öz mövqeyini yumşaltdı. Öz növbəsində, Nazirlər Komitəsi də kənarlaşdırma haqqında heç bir qərar qəbul

---

40. Bax: aşağıdakı 1266 sayılı Tövsiyə.

41. Prosedur Qaydalarının 6-cı və 9-cu Qaydaları.

etmədi (Türkiyənin Şərq və Qərb arasında strateji mövqeyə sahib olması problemin diplomatik yolla həllini tapmağı daha məqsədəuyğun etmişdi). 1983-cü il parlament və 1984-cü il bələdiyyə seçkilərinin ardınca Assambleya 1984-cü ilin mayında Türkiyə nümayəndə heyətini yenidən qəbul etmək qərarına gəldi. Türkiyəyə qarşı qaldırılmış beş məhkəmə iddiasına da 1985-ci il dekabrın 7-də İnsan Hüquqları üzrə Avropa Komissiyasında dostcasına həll yolu ilə xitam verildi.

Kürd münaqişəsi 1995-ci ildə Assambleyanı Türkiyənin Şuradan kənarlaşdırılması məsələsini yenidən nəzərdən keçirməyə vadar etdi. O, 1266(1995) sayılı Qətnamənin 12-ci bəndində Nazirlər Komitəsindən xahiş etdi ki:

- i. Türkiyəni Şimali İraqdan öz qoşunlarını çıxarmağa çağırınsın;
- ii. Türkiyəni kürd probleminin Nizamnamədə və Avropa Şurasının müvafiq konvensiyalarında ifadə olunan prinsiplər əsasında sülh yolu ilə həllinə səy göstərməyə çağırınsın;
- iii. Türkiyənin öz konstitusiyasını və qanunvericiliyini Avropa Şurasının prinsip və standartlarına uyğunlaşdırması üçün qrafik tərtib etsin;
- iv. Nazirlər Komitəsi Assambleyanın üçüncü alt-sessiyasında (26-30 iyun 1995) "i" - "iii" bəndləri üzrə əhəmiyyətli dərəcədə tərəqqinin müşahidə edilməsi barədə məlumat vermədiyi təqdirdə, Türkiyənin Təşkilatda təmsilçilik hüququndan kənarlaşdırılması məsələsini nəzərdən keçirsin.

Son vaxtlar Türkiyənin apardığı islahatlardan sonra və ələlxüsus, ölüm hökümünün ləğvi və kürd azlığının hüquqlarının qorunmasının gücləndirilməsi də daxil olmaqla, 2002-ci ilin avqustunda həyata keçirdiyi islahatlardan sonra çətin ki, Assambleya yenidən Nazirlər Komitəsindən Türkiyəyə qarşı Nizamnamənin 8-ci maddəsini tətbiq etməyi xahiş etsin.

Malta ilə bağlı iş

"Malta işi" 1980-ci illərdə baş vermişdir. Onun leyborist Baş naziri Dom Mintoff ölkə müxalifətini siyasi məqsədlər üçün İtaliya radio və televiziyasından yararlanmaqda ittiham etmişdir. 1982-ci ildə o, şəxsiz çoxluğa malik olduğu parlamenti Xarici Müdaxilə Aktı qəbul etməyə inandırdı (13 avqust 1982). Bu akt Assambleya tərəfindən söz azadlığının pozuntusu kimi qiymətləndirildi.⁴² Həmin ərəfədə Malta parlamentinin sədri Baş nazirin də razılığı ilə, Strasburqda Assambleyanın toplantısında iştirak etməli olan Malta nümayəndə heyətinin müxalifətdən olan üzvlərinin səfər xərclərini ödəməkdən imtina etdi. Nəticədə həmin üzvlər Strasburqa öz hesablarına səfər etməli oldular, ancaq onlara mandat verilmədiyinə görə akkreditasiyadan keçə bilmədilər. Belə olan təqdirdə Assambleya Maltanın nümayəndə heyətinin

---

42. Bax: 841(1985) sayılı Qətnamə və Şvarz məruzəsi, 1984-cü il 19 dekabr tarixli 5325 sayılı Sənəd.

İqtidardan olan üzvlərinin mandatlarını təsdiq etməkdən imtina etməklə bu ölkəni cəzalandırdı.⁴³

Kiprlə bağlı iş

Kipr problemi digərlərindən daha mürəkkəbliyi ilə seçilir. Ada əhalisi iki icmaddan ibarət olduğundan, qaydaya görə, - bu qayda nəzəri cəhətdən hələ də qüvvədədir - Kiprin nümayəndə heyəti iki yunan kiprindən, bir türk kiprindən və üstəgəl eyni nisbətdə əvəzləyicilərdən ibarət olmalı idi. 1964-cü ilin yazında Nikosiya hökuməti Avropa Şurasına yalnız yunan icmasından seçilmiş parlamentarilərdən ibarət olan nümayəndə heyətinin mandatlarını təqdim etdi. Assambleya onları təsdiqləməkdən imtina etdi. Payız sessiyası gələndə Kipr iki yunan kiprindən və onların əvəzləyicilərindən ibarət nümayəndə heyəti göndərdi, bir yeri isə türk kipri və onun əvəzləyicisi üçün boş saxladı. Assambleya türk icmasını təmsil edən üzvün və onun əvəzləyicisinin növbəti alt-sessiyada iştirak edəcəyinə ümid edərək, iki yunan kiprinin mandatını təsdiq etdi. Lakin iki icma razılığa gələ bilmədiyinə görə Kipr Assambleyada yerini itirməli oldu və yalnız Nazirlər Komitəsində təmsil olundu. 1983-cü ilədək davam etmiş bu vəziyyət öz-özlüyündə Nizamnamənin ruhu ilə ziddiyyət təşkil edir. Çünki Nizamnamə üzv dövlətin eyni zamanda hər iki orqanın - həm Nazirlər Komitəsinin, həm də Assambleyanın işində iştirakını nəzərdə tutur.⁴⁴

1974-cü il hadisələrindən sonra birgə nümayəndə heyəti göndərmək Kipr üçün yenidən problemə çevrildi. Bu dəfə iki icma mandatların kim tərəfindən imzalanmasında razılığa gələ bilmədilər. Yunan kipləri inadla bildirdilər ki, onları Kipr Respublikasının xarici işlər naziri imzalamalıdır, Nikosiyadakı yunan Kipr hökumətinin onları layiqincə təmsil etmədiyini düşünən türk kipləri bununla razılaşmadılar. 1983-cü ildə birtərəfli qaydada "Şimali Kipr Türk Cümhuriyyəti" elan edildi. 1987-ci ildə isə Assambleya qərara aldı ki, Kiprin nümayəndə heyəti yunan kiplərini təmsil edən iki üzvdən və iki əvəzləyicidən ibarət olsun, üçüncü yer isə türk kiprinin təmsilçisi üçün saxlanılsın.⁴⁵ Beləliklə, Malta ilə bağlı işdən fərqli olaraq, Kiprlə bağlı işdə xaric etmə məsələsi nəzərdən keçirilməmişdir.

---

43. Daha ətraflı bax: Klebes, H., "Human Rights and Parliamentary democracy in the Parliamentary Assembly", in *Protection des droits de l'homme: la dimension européenne, mélanges en l'honneur du professeur Gérard Wiarda, Président de la Cour européenne des Droits de l'Homme*, Carl Heymans Verlag, Cologne, 1998.

44. Bax: Assambleyanın 1027(1986) sayılı Təvsiyəsi.

45. Bax: Klebes, H., göstərilən əsəri.

Ukrayna və Rusiya Federasiyası

Assambleya Çeçenistanda insan hüquqlarının pozulması problemini dəfələrlə Rusiya Federasiyası qarşısında qaldırmışdır. Onun 1995-ci ildə Rusiyanın üzvlük barədə müraciətinə baxmağı təxirə salmasına da səbəb məhz bu problem olmuşdur. Ancaq 1996-cı il yanvarın 25-də, yeni Çeçenistanda döyüşlər həqiqətən qızışdığı bir vaxtda Rusiyanın üzvlük məsələsinin yenidən gündəmə gətirilərək onun Təşkilata daxil olmasına razılıq verilməsi böyük təəccübə səbəb oldu. Amma bunun əvəzində Çeçenistanla bağlı ad hoc Komitə yaratmaq qərarına gəldi.⁴⁶

2000-ci ildə Assambleya Rusiya Federasiyasını Avropa Şurasının üzvü və İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasının iştirakçısı kimi götürdüyü öhdəlikləri yerinə yetirməməkdə ittiham etdi. O, həmçinin çeçenləri da qınadı.⁴⁷ Assambleya eyni zamanda Təşkilata üzv dövlətlərin hökumətlərini və Aİ-ni Rusiyanın rəftarını sərt tənqid edə bilməməkdə günahlandırdı. Nəhayət, o, Rusiya Federasiyasını cəzalandırmaq üçün 2000-ci ilin aprelindən 2001-ci ilin yanvarınadək onun nümayəndə heyətini səsvermə hüququndan kənarlaşdırdı. 2001-ci il yanvarın 25-də isə Rusiya Federasiyasının nümayəndə heyətinin mandatına dair 1241(2001) sayılı Qətnamə ilə onun səsvermə hüququnu bərpa etdi. Qətnamədə qeyd olunurdu ki, "Rusiyanın Çeçenistan Respublikasındakı vəziyyətin yaxşılaşmağa doğru dəyişməsi üçün tədbir görmək niyyətində və iqtidarında olduğunu sübut etməsi üçün onun parlament nümayəndə heyətinə daha bir şans verməyinə dəyər". Ötən müddətdə bu sahədə cüzi tərəqqi müşahidə edilərsə də, Çeçenistanda insan hüquqlarının pozulması məsələsi hələ də ciddi araşdırma tələb edir. Bu vəziyyət cəzasızlıq mühiti yaradıb, belə mühit isə cinayətkarları Şura ilə hesablaşmamağa ruhlandırır və onu gözdən salır.

Ukrayna Şuraya qoşularkən götürdüyü öhdəlikləri yerinə yetirmədiyinə görə, xüsusilə də ölüm hökmünə moratorium qoymadığına və qanunvericilik sahəsində islahatlar, eləcə də institusional islahatlar aparmaqla bağlı verdiyi sözün üstündə durmadığına görə 2000-ci və 2001-ci illərdə dəfələrlə, Nizamnamənin 8-ci maddəsinə əsasən, Təşkilatdakı hüquqlarından kənarlaşdırılma və ardı ilə ümumiyyətlə, çıxarılma hədəsi ilə üzləşmişdir.⁴⁸

---

46. 516(1996) sayılı Əmr. Bax: Schwimmer, W., *The European Dream*, London, Continuum, 2004, pp. 137 ff.

47. Bax: Çeçenistandakı münaqişə haqqında 2000-ci il 27 yanvar tarixli 1444(2000) sayılı Təvsiyə; Çeçenistan Respublikasındakı münaqişə haqqında 2000-ci il 6 aprel tarixli 1456(2000) sayılı Təvsiyə; Rusiya Federasiyasının vəzifə və öhdəliklərinə riayət etməsi ilə bağlı 1553(2002) sayılı Təvsiyə.

48. Bax: 1395(1999) sayılı Təvsiyə, 1451(2000) sayılı Təvsiyənin 11-ci bəndi və 1513(2001) sayılı Təvsiyə.

Nizamnamənin Assambleya tərəfindən təklif olunan dəyişdirilmiş variantında (20-ci maddənin "d" bəndi) yeni və siyasi cəhətdən mühüm bir qayda yer alıb. Həmin qaydaya görə: "Hər hansı üzv Assambleyada təmsilçilik hüququndan kənarlaşdırıldığı müddətdə Nazirlər Komitəsində səsvermə hüququnu itirir və bu müddətdə Komitənin Sədri vəzifəsini tuta bilməz". Bu, Kiprlə bağlı baş vermiş halları nəzərdə tutur. Kiprin on doqquz il ərzində Assambleyadan kənar qalması onun xarici işlər nazirinin Nazirlər Komitəsinə sədrlik etməsinə mane olmamışdır. Aydın ki, bu qayda Şurada Assambleyanın mövqeyini möhkəmlətməmiş olardı.

Maliyyə öhdəliklərini yerinə yetirməməyə görə təmsilçilik hüququndan kənarlaşdırılmaq

Nizamnamənin 9-cu maddəsinə görə, maliyyə öhdəliklərini yerinə yetirə bilməyən üzv dövlət Nazirlər Komitəsindən və Assambleyadan kənarlaşdırıla bilər. Xatırladaq ki, 8-ci maddəyə əsasən kənarlaşdırma ilə 9-cu maddəyə əsasən kənarlaşdırma arasında fərq vardır. 9-cu maddədəki hüquqi prosedurdur və mümkün xaric olma ilə heç bir əlaqəsi yoxdur. Hərçənd davamlı şəkildə maliyyə öhdəliklərini yerinə yetirməyən dövlətdən son nəticədə Təşkilatdan çıxmaq tələb oluna bilər.

Bəs görəsən, bu "maliyyə öhdəlikləri" nədən ibarətdir? İlk öncə bu, dövlətin Şuranın ümumi büdcəsinə ödədiyi üzvlük haqqıdır. Ancaq bu termin Nazirlər Komitəsində təmsilçiliklə bağlı xərclərdən savayı, həm də ölkələrin nümayəndə heyətlərinin Assambleyanın toplantılarında və daxil olduqları komitələrin iclaslarında iştirakı xərclərini nəzərdə tutur. Maliyyə öhdəlikləri həmçinin 28(93) sayılı Statut Qətnaməsində⁴⁹ istinad edilən məhdud sazişlərin büdcələrinə ödənilən üzvlük haqlarını da əhatə edə bilər.

9-cu maddə üzv dövlətə qarşı tədbir görmək üçün onun nə qədər borclu olmasına aydınlıq gətirmir. Amma müəyyən dövlətlərin borcunun məbləğini nəzərə alaraq, Nazirlər Komitəsi 1994-cü il noyabrın 4-də qərara almışdır ki, müstəsna hallar istisna olmaqla, "Nizamnamənin 9-cu maddəsi iki il ərzində öz maliyyə öhdəliyini tam və ya xeyli dərəcədə yerinə yetirməyən dövlətə tətbiq ediləcəkdir".

Xüsusi statuslar

Avropa Şurası ilə işləmək istəyində olan dövlətlərə müxtəlif növ statuslar verilə bilər. İndi gündəmdə duran əsas sual odur ki, Avropa İttifaqına hansı status verilsin. Nəzərə alaq ki, onun iyirmi beş üzvü Şura daxilində çoxluq təşkil edir və bu iki təşkilatın vəzifələri getdikcə daha çox üst-üstə düşür.

---

49. Bax: s. 33 və ondan sonrakı səhifələr.

Assosiativ üzv statusu

Nizamnamənin 5-ci maddəsində təsbit olunmuş assosiativ üzv statusu hazırda öz aktuallığını xeyli dərəcədə itirmişdir. Vaxtilə bu status o dövəmdə hələ tam müstəqil olmayan iki "ölkənin" - Almaniya Federativ Respublikasının və Saarın⁵⁰ Şuranın fəaliyyətinə sürətlə "assosiasiya" edilmələri üçün təsis olunmuşdur. Almaniya Federativ Respublikası 1950-ci ilin iyulundan 1951-ci ilin mayına, yəni tam üzv olanadək, Saar isə 1950-ci ilin mayından 1957-ci ildə referendum yolu ilə Almaniyanın tərkibinə keçdiyi vaxtadək Şuranın assosiativ üzvü olmuşdur.

Başqa sözlə desək, assosiativ üzv statusu barədə olan 5-ci maddə artıq heç bir mənə kəsb etmir. Belə təklif olmuşdur ki, bu maddə bir qədər dəyişdirilərək həmin status bəzi qeyri-Avropa ölkələrinə verilsin ki, onlar Şura ilə daha sıx işləyə bilsinlər.⁵¹ Beləliklə, bu statusun yenidən nəyəsə yarayacağı ehtimalı qalır.⁵²

Müşahidəçi statusu

Demokratiya, qanunun aliliyi və insan hüquqlarına hörmət prinsiplərini qəbul edən və Avropa Şurası ilə əməkdaşlıq etmək arzusunda olan istənilən dövlətə Nazirlər Komitəsi tərəfindən müşahidəçi statusu verilə bilər. Bu status 26(93) sayılı Qətnamə ilə tənzimlənir. O, Assambleyanın razılığı ilə həmçinin Şuranın işinə töhfə verəcəyi güman olunan beynəlxalq hökumətlərarası təşkilatlara da verilə bilər.

Həmin Qətnamənin "v" bəndinə görə, müşahidəçi statusu onu daşıyana - əgər Nazirlər Komitəsi və ya Assambleya başqa cür qərar qəbul etməzsə - bu orqanlarda təmsil olunmaq səlahiyyəti vermir. Hərçənd müşahidəçi dövlətlər ekspert komitələrinə (səsvərmə hüququ olmadan) və əgər təşkilatçı ölkə tərəfindən dəvət olunarlarsa, öz nümayəndələrini ixtisaslaşmış nazir konfranslarına⁵³ göndərə bilərlər. Onlar həmçinin Şura yanında daimi müşahidəçilər də təyin edə bilərlər.

Birləşmiş Ştatlara müşahidəçi statusu 1996-cı il yanvarın 10-da, Kanadaya 1996-cı il mayın 26-da, Yaponiyaya 1996-cı il noyabrın 21-də, Meksikaya isə 1999-cu il dekabrın 7-də verilmişdir. ABŞ, Kanada və Yaponiyanın müşahidəçiləri Nazir Müavirlərinin iclaslarında vaxtaşırı iştirak edirlər. İsrail, Kanada və Meksikanın

---

50. "Dövlətlər" və "ölkələr" sözləri bir-birindən bilərəkdən fərqləndirilir.

51. Bax: 1212(1993) sayılı Təvsiyənin, 6788 sayılı Sənədin əsaslandığı məruzə.

52. Bax: Assambleya Bürosunun Reddemann məruzəsinə (6629 sayılı Sənəd) əlavə olunmuş Məruzədə təklif olunan yeni redaksiyadakı mətn və Avropa Şurasının dəyişdirilmiş Nizamnaməsinin qəbul edilməsi haqqında 1212(1993) sayılı Təvsiyə (X Əlavəyə bax).

53. Bu konfransların əsli Avropa Şurasının strukturuna aidiyyəti yoxdur, baxmayaraq ki, Şuranın direktorluqları onların təşkilinə və onlarla bağlı tədbirlərin görülməsinə köməklik göstərirlər.

parlamentləri isə müşahidəçi nümayəndə heyətlərini Assambleyaya göndərirlər. O ki qaldı Avropa Komissiyasına, o, adətən Müavinlərin iclaslarında təmsil olunur.

Şura ilə daha sıx işləməyə hazır olan hökumətlərarası təşkilatlar 26(93) sayılı Qətnamənin "vii" bəndinə əsasən müşahidəçi statusu ala bilərlər.

"Xüsusi qonaq" statusu

1989-cu ildə Assambleya xüsusi qonaq statusu təsis etmiş və özünün Prosedur Qaydalarında ona hüquqi forma vermişdir. Bu status İsveçin liberalist deputatı, əvvəllər Avropanın kommunist rejimlərinin ən sərt tənqidçilərindən biri olan Peter Sagerin ideyası olub. Məqsəd ondan ibarət idi ki, "keçid dövründə" olan ölkələrə Assambleyanın sessiyalarında iştirak edərək parlamentli demokratiya ilə canlı şəkildə tanış olmaq imkanı verilsin. Berlin Divarı dağılan kimi Macarıstan, Polşa, SSRİ və Yuqoslaviyaya xüsusi qonaq statusu verilmiş və bununla da keçmiş Sovet bloku ölkələrinin Şura üzvlüyünə gedən yolunun əsası qoyulmuşdur.

Assambleyanın Prosedur Qaydalarına (Qayda 59.1) görə, xüsusi qonaq statusu Büronun qərarı ilə verilir. Hər bir xüsusi qonağa onun tam üzvlüyə qəbul edildiyi təqdirdə malik olacağı yerlərin sayı (əvəzləyicilərsiz sayı) qədər yer ayrılır (Qayda 59.4). Xüsusi qonaq statuslu nümayəndə heyətlərinin üzvləri Assambleyada iştirak etsələr də, səs vermək hüququna malik olmurlar (Qayda 59.7). Onlar həmçinin çıxışı etmək və səs vermək hüququ olmadan komitələrin iclaslarında iştirak edə bilərlər (Qayda 47.5).

Xüsusi qonaq statuslu nümayəndə heyətlərinin sayı mütəmadi olaraq azalmışdır, çünki bu statuslu ölkələr tədricən Şuraya qoşulmuşlar və bu gün artıq belə bir ölkə yoxdur. Belarusa verilmiş xüsusi qonaq statusu bu ölkədəki siyasi vəziyyət Şuranın prinsiplərinə zidd olduğundan 1997-ci il yanvarın 13-də ondan geri alınmışdır.

Avropa İttifaqı ilə bağlı spesifik hal

Aİ-nin genişlənməsinin və Avropa Konstitusiyasının qəbulunun, söz yox ki, Aİ-nin və onun üzv dövlətlərinin Avropa Şurasındakı (burada Aİ-nin iyirmi beş dövləti çoxluq təşkil edir) roluna böyük təsir edəcək. Bu iki təşkilatın birgə işləmək və özlərinin standart müəyyənləşdirmə fəaliyyətlərini daha sıx əlaqələndirmək üçün istifadə etdikləri yola yeni tərzdə yanaşmaq vaxtı gəlib çatmışdır.⁵⁴ Bir baxımdan, Aİ-nin İnsan hüquqları haqqında Konvensiyaya qoşulması - bu, Avropa Konstitusiyasında nəzərdə tutulmuşdur - və eləcə də Avropa Şurasının digər konvensiyalarına qoşulması bütün Avropada tətbiq olu-

---

54. Bax: s. 145 və ondan sonrakı səhifələr.

nan hüquq normalarının bir-birinə heç olmasa minimum səviyyədə uyğunluğunu təmin etməlidir.

Ancaq Aİ nə dövlət, nə də hökumətlərarası təşkilat olduğundan, onun Şuranın işinə necə cəlb edilməsi yolları hələ işlənib hazırlanmalıdır. Bu məsələyə tamamilə yeni yanaşma tərzinin gərək olduğunu israrla söyləyən Şuranın keçmiş Baş Katibi Valter Şvimmer "institusional tərəfdaşlıq" kimi bir forma təklif etmişdi. Bu tərəfdaşlıq forması Aİ-yə iyirmi beş üzvünün öz səlahiyyətini ona verdiyi sahələr üzrə Şurada üzvlərinin adından çıxış etmək səlahiyyəti verirdi. Aydın məsələdir ki, bu tərəfdaşlığın detalları - xüsusilə, onun miqyası, Aİ-nin səsvermə hüququ (o öz səlahiyyətində olan məsələlərdə üzvlərinin adından səs verə bilərdi) və onun üzvlük haqqı - Aİ və onun üzv dövlətləri ilə müzakirə edilməli idi.⁵⁵

---

55. İnformasiya Sənədi SG/Inf(2003)35, 25 sentyabr 2003; *One Europe - a Europe of partners: Towards an associate partnership between the Council of Europe and the European Union*, Baş Katibin memorandumu.

Fəsil 4

Avropa Şurasının strukturu

Şuranın strukturu fəvqəlmillə Avropa arzusunda olanlarla sadəcə hökumətlərarası əməkdaşlıq istəyənlər arasında vaxtilə əldə olunmuş kompromisi əks etdirir. Brüssel Müqavilə Şurasının iclasında Fransanın o vaxtkı xarici işlər naziri Jorj Bidol təklif etmişdir ki, Haaqa Konqresi qətnamələrinin həyata keçirilməsi ilə bağlı müzakirələrə start verilsin. O, bir Avropa Assambleyası və bir iqtisadi və gömrük birliyi yaratmağa çağırmış, buna ilk öncə Beşlikdən başlamağı təklif etmişdir. Onun təklifləri Belçika tərəfindən alqışlansa da, Britaniya tərəfindən qəti şəkildə rədd edilmişdir. Britaniya azlıqda qala biləcəyi bir Assambleyanın yaradılmasını istəmirdi. O, suveren hökumətlərin öz istədikləri şəkildə birgə işləyə biləcəyi sadə bir "Avropa Şurasının" yaranmasının tərəfdarı idi.

Şuranın Nizamnaməsində öz əksini tapmış kompromis xeyli dərəcədə Britaniyanın mövqeyinə uyğun olmuşdur. Nizamnamə Şuraya iki əsas orqan bəxş edib: fəvqəlmillə yox, hökumətlərarası orqan olan və qərar qəbul etmə səlahiyyətinə malik Nazirlər Komitəsi və sadəcə məşvərətçi xarakteri daşıyan beynəlxalq Parlament Assambleyası. Britaniya həm də Assambleya nümayəndələrinin hər hökumətin özünün müəyyən etdiyi yolla təyin olunması barədə razılığa nail ola bilmişdir.

Bununla belə bəzi parlamentarilər Assambleyanı qanunverici orqana çevirə biləcəklərinə hələ də ümid edirdilər. Onun səlahiyyətlərinin artırılması məqsədilə Nizamnamənin təftiş olunmasına dair təkliflər 1949-cu ilin avqustunda, yəni ilk sessiyadaca irəli sürülmüş, lakin Nazirlər Komitəsi buna qarşı çıxmışdır. O vaxtdan çox şey dəyişmiş və Assambleya daha çox müstəqillik əldə etməyə müvəffəq olmuşdur. İlk qazancı 1951-ci ilə təsadüf etmişdir. Həmin ildə Assambleya üzvlərinin yalnız və yalnız millə parlamentlər tərəfindən seçilməsi və ya təyin olunması razılaşdırılmışdır. Sonralar isə mühüm siyasi məsələlərdə - xüsusilə də, Şurada müzakirəyə çıxarılan konvensiyalarla və yeni üzvlərin qəbulu ilə bağlı məsələlərdə Nazirlər Komitəsinin onunla məsləhətləşməsini nəzərdə tutan aktın qəbuluna nail olmuşdur.

Assambleyanın məşvərətçi orqan olmasına baxmayaraq, onun malik olduğu tribuna funksiyası ona müəyyən hakimiyyət vermişdir. Assambleya hazırda sadəcə parlamentarilərin yığılıb fikir mübadiləsi aparığı bir qurum deyildir. Onun

gündəliyinin artıq Nazirlər Komitəsi tərəfindən təsdiqi tələb olunmadığından, ⁵⁶ o, Şuranın kompetensiyasında olan istənilən məsələni götürüb, onu ictimai şəkildə müzakirə etməyə və Nazirlərə necə hərəkət etməyi məsləhət görməyə qadir hala gəlmişdir. Komitənin stimula verən bir orqan kimi fəaliyyət göstərməklə o, tezliklə dəyərli Avropa forumuna çevrilmişdir. Bunu çoxlu sayda dünya liderlərinin beynəlxalq ictimaiyyətə müraciət etmək üçün Assambleyanın tribunasından istifadə etməsi faktı da təsdiqləyir. Şuranın 1990-cı ildən sonra genişlənməsi onu həm də Avropanı tam təmsil edən yeganə orqan halına gətirmiş və sözsüz ki, onun qüdrətini artırmışdır.

Nazirlər Komitəsi Şuranın qərar qəbul edən orqanı sayıla bilər, fəqət onun səlahiyyətləri hələ də məhdud olaraq qalır. Doğrudur, o, üzv dövlətlər üçün tövsiyələr qəbul edə bilər, amma bu tövsiyələr onlar üçün məcburi qüvvəyə malik olmur. Komitə həmçinin onları Şuranın müqavilələrini imzalamağa və ratifikasiya etməyə həvəsləndirə bilər, lakin onları buna məcbur edə bilməz. Onun məcburi qüvvəyə malik qərarlar qəbul edə biləcəyi yeganə məsələ Şuranın təşkilatı və daxili iş qaydası ilə bağlı məsələlərdir.

Baş Katibə Nizamnamədə Şuranın institusional hissəsi kimi baxılır. Burada onunla bağlı sadəcə deyilir ki, Nazirlər Komitəsinə və Assambleyaya "Katiblik tərəfindən xidmət olunur". Hərçənd Baş Katibin Assambleyada seçilməsi bu vəzifəni siyasiləşdirdiyindən onun əhəmiyyəti daha da artmışdır. Şuranın rəyinin daşıyıcısı kimi Baş Katib hazırda istər təşkilatın daxilində, istərsə də xaricində böyük təsirə malikdir. O, Şuranın işini təşkil edir və əlaqələndirir, onun siyasətinin hərəkətverici qüvvəsi rolunda çıxış edir.

Bu, Assambleya, Nazirlər Komitəsi və Baş Katib arasında davamlı şəkildə gedən dialoq prosesidir. Avropada və bütövlükdə dünyada Şuraya bugünkü qüdrətini qazandıran da məhz elə bu dialoq prosesidir.

Şuranın statut orqanları

Nizamnamənin 10-cu maddəsi aydın şəkildə bəyan edir: "Avropa Şurasının orqanları bunlardır: i. Nazirlər Komitəsi; ii. Məşvərətçi Assambleya." Bu, Nizamnamə müəlliflərinin (xüsusilə də Britaniya müəlliflərinin) Nazirlər Komitəsinə Şuranın əsas sütunu etmək niyyətini əks etdirir. Ötən müddət ərzində Assambleyanın nüfuzu və əhəmiyyəti durmadan o qədər artmışdır ki, hazırda bu iki orqanın rollarını əksinə qiymətləndirmək olar.

---

56. 1949-cu ilin noyabrında Nazirlər Komitəsi razılaşmışdır ki, bundan belə Assambleyanın gündəliyinə nəzarət hüququndan praktikada istifadə etməsin, bir şərtlə ki, Assambleyanın müzakirə etmək istədiyi məsələlər 1-ci maddədə nəzərdə tutululardan kənara çıxmasın. Komitə sözügedən hüquqdan Nizamnamənin (ilk variantının) 23-cü maddəsinə əsasən faydalanırdı. 1951-ci ilin mayında 23-cü maddəyə lazımi düzəliş edildi və Assambleya öz gündəliyinə təkbəşinə nəzarət etmək imkanı qazandı.

• Nazirlər Komitəsi

Nazirlər Komitəsi Şuranın ali hökumətlərarası orqanı olub, yalnız öz adından çıxış etmək və qərar qəbul etmək səlahiyyətinə malikdir. Üzv dövlətlərin hökumətləri Avropa problemlərinə dair öz fikirlərini ifadə etmək və onların həllinin tapılması üçün birgə işləmək məqsədilə bərabər əsaslarla Komitədə görüşürlər. Bu, kollektiv şəkildə qərar qəbul olunması prosesini mümkün edir, Şuranın məsul olduğu bütün məsələlər üzrə üzv dövlətlər arasında əməkdaşlığı təşviq edir. Nəhayət, Assambleya ilə birlikdə Şuranın əsaslandığı dəyərlərin keşiyində durur.

Tərkibi

Aİ Şurasından fərqli olaraq, Nazirlər Komitəsi müzakirə etdiyi məsələlərdən asılı olaraq öz tərkibini dəyişmir. Üzv dövlətlərin yalnız xarici işlər nazirləri Komitədə iştirak etmək səlahiyyətindədirlər. Bununla belə, Nizamnamədə göstərilir ki:

Xarici işlər nazirinin iştirak etmək imkanı olmadıqda və ya məqsədəuyğun hesab olunan hər hansı digər hallarda, Komitənin işində iştirak üçün nazirin yerinə onu əvəz edəcək və imkan daxilində öz ölkəsinin hökumət üzvü statusuna malik olacaq başqa bir şəxs təyin oluna bilər.⁵⁷

Praktikada xarici işlər nazirləri başqa hökumət üzvləri ilə (Avropa məsələləri üzrə nazirlərlə, ixtisaslaşmış dövlət katibləri ilə) və ya təcrübəli diplomatlarla tez-tez əvəzlənirlər.

Əlbəttə, bu o demək deyil ki, başqa nazirlərin ixtisaslaşmış konfransları keçirilə bilməz. İlk belə konfrans - bu, sosial və ailə məsələlərinə məsul nazirlərin konfransı idi - 1959-cu ildə təşkil olunmuşdur. 1970-ci ildən etibarən çoxlu müxtəlif sahələr üzrə (əqliyyat, təhsil, ailə məsələləri, səhiyyə, ətraf mühit, yerli özünüidarə, miqrasiya, gender bərabərliyi, işçi qüvvələri, kütləvi informasiya vasitələri, mədəniyyət, idman və gənclər) belə konfranslar mütəmadi hal almışdır. Onlar həm üzv dövlətlərin üzərində işlədiyi, həm də Şuranın özünün müzakirə etdiyi müxtəlif layihələr irəli sürürlər. Formal olaraq onlar Şuranın strukturlarından kənar olsalar da, öz rəylərini Nazirlər Komitəsinə təqdim edirlər.⁵⁸

---

57. Prosedur Qaydalarının 14-cü maddəsi.

58. Bax: Avropanın qurulmasında Avropa Şurasının gələcək rolu haqqında Nazirlər Komitəsinin 40(89) sayılı Qətnaməsinin III bölməsi, 17.c. Bu, Komitəyə icazə verir ki, öz səlahiyyətlərini ad hoc əsasda nazirlərin konfransına həvalə etsin.

Nazirlər Komitəsi həm də nazir müavinləri səviyyəsində toplaşır. Nizamnamədə müavinlərdən bəhs olunmamasına baxmayaraq, Komitə 1952-ci ilin martında qərara almışdır ki, nazirlərin, onların adından çıxış etmək səlahiyyəti olan müavinləri ola bilər.⁵⁹ Müavinlər eyni zamanda öz ölkələrinin Şuradakı daimi nümayəndələri olur⁶⁰ (bu isə o deməkdir ki, onlar faktiki olaraq iki funksiya yerinə yetirirlər) və Baş Katibin yanında qeydiyyatdan keçirlər. Adətən onlar səfir (bəzən müvəqqəti işlər vəkili) diplomatik rütbəsi daşıyırlar. Onlar diplomatik immunitetə malik olur və Strasburq şəhərinin rezidenti sayılırlar.

Komitənin nazirlər və onların müavinləri səviyyəsində iclasları arasında hüquqi cəhətdən heç bir fərq yoxdur. Müavinlərlə Nazirlər eyni səlahiyyətlərə malikdirlər və onların qərarları da eyni qüvvəyə malikdir. Onların qənaətləri "Müavinlər" sözü ilə başlasa da, rəsmi qətnamələri, "Nazirlər Komitəsi" sözləri ilə başlayır, sanki bu qətnamələri nazirlər özləri qəbul edib.

Prinsip etibarilə, Komitənin cavabdeh olduğu bütün məsələlərlə Müavinlərin məşğul olmaq səlahiyyəti vardır. Siyasi məsələlər isə, praktika göstərir ki, yalnız Nazirlərin ixtiyarında olur. Müavinlər həmçinin milli müdafiə məsələləri istisna olmaqla, ümumi maraq doğuran bütün məsələləri müzakirə edə bilərlər. Nazirlərin və ya Baş Katibin müzakirə predmeti olmayan bütün qərarları Müavinlər qəbul edirlər. Hərçənd onların Prosedur Qaydalarının 2-ci maddəsinin 3-cü bəndinə görə, onlar biri (yaxud bir neçəsi) mühüm siyasi əhəmiyyət daşıyan məsələ hesab olunan və ya Nizamnaməyə əsasən barəsində yekdil rəy tələb olunan məsələlər üzrə qərar qəbul edə bilməzlər. Baxılan məsələnin mühüm siyasi əhəmiyyət daşıyıb-daşmadığını isə Müavinlər üçdə iki səs çoxluğu ilə müəyyən edirlər (Nizamnamənin 20-ci maddəsi). Hər bir Müavinin bu və ya digər konkret məsələnin Nazirlər Komitəsinə ötürülməsini təklif etmək hüququ vardır.

Fəaliyyət mexanizmləri

Sədr

Üzv dövlətlər hər biri altı ay müddətinə olmaqla, ingilis əlifbasındakı ardıcılıqla Komitəyə sədrlik edirlər. Eyni qayda Müavinlərə də tətbiq edilir. Ənənəvi olaraq, sədrliyin dəyişməsi may və noyabr aylarına təsadüf edir.

Nazirlər öz növbələrindən imtina edə bilərlər, ancaq bu halda onlar bu şansı gələn növbəyədək itirmiş olur və növbəti sessiyada sədrlik edə bilmirlər (Nazirlər Komitəsinin Prosedur Qaydalarının 8-ci maddəsi). İlk dəfə belə bir imkan siyasi problemləri olan konkret dövlətləri öz sədrliyini təxirə salmağa təşviq etmək və onlara arxa planda qalmaq imkanını vermək üçün ortaya atılmışdır.

---

59. 24(52) sayılı Qətnamə.

60. 1951-ci ildə Nazirlər Komitəsi üzv dövlətdən xahiş etmişdir ki, Şura ilə davamlı əlaqə saxlanması üçün onların hər biri öz daimi nümayəndəsini təyin etsin.

Büro

Nazirlərin və Müavinlərin Bürosu vardır. Bu orqan ilk dəfə 1975-ci ildə, Müavinlərin işini asanlaşdırmaq məqsədilə yaradılmışdır. 2001-ci ilin mayından o, altı üzvdən ibarətdir: Komitənin hazırkı sədrindən, son iki sədrindən və növbəti üç sədrindən. Büro Müavinlərin iclaslarının hazırlanması da daxil olmaqla, əsasən idarəçilik məsələlərinə baxmaq üçün təxminən ayda üç dəfə toplaşır. Büro eləcə də sədrlik fəaliyyətinin fasiləsiz və uğurla davam etməsinə görə məsuliyyət daşıyır.

Katiblik

Nazirlər Komitəsinin Katibliyi funksiyasını Avropa Şurasının işçiləri təmin edir. Bu Katiblik Nazirlər Komitəsinin Baş Direktor rütbəsi olan Katibinə hesabat verir, Nazirlərin sessiyalarını və Müavinlərin iclaslarını təşkil edir, onların işinin rəvan getməsinə təmin edir.

Nazirlər Komitəsinin sessiyaları və Müavinlərin iclasları

Nizamnamənin 21-ci maddəsinin "c" bəndi bu sahədə naşı olanları yanıda bilər. Orada deyilir ki, "Komitənin iclasları Məşvərətçi (Parlament) Assambleyanın hər sessiyasının açılışından qabaq və hər sessiyanın əvvəlində keçirilir; o, zəruri hesab etdiyi istənilən digər vaxtda da toplaşa bilər". İkinci cümlə hələ də öz əhəmiyyətini saxlayır. Birinci isə, Assambleyanın sessiyaları alt-sessiyalara bölündüyündən bəri yox. Xarici işlər nazirləri 1950-ci ildə dörd dəfə, 1951-ci ildə üç dəfə, bundan sonra isə uzun müddət ildə iki dəfə toplaşmışlar. İndi isə onlar ildə cəmi bir dəfə, bir günlüyə və ya gün yarımığı, ümumavropa əməkdaşlığının inkişafını dəyərləndirmək, siyasi şəraiti qiymətləndirmək və Şuranın işinə zəruri siyasi təkan vermək məqsədilə görüşürlər.

Onların Müavinləri isə bu şəkildə həftədə bir dəfə - 1999-cu ildən bəri hər həftənin çərşənbə günü - görüşürlər. Onlar həmçinin müxtəlif işçi və məruzəçi qruplarda bir araya gəlirlər.⁶¹

Nazirlər Komitəsi, əgər özü başqa cür qərara gəlməzsə, Avropa Şurasında, adətən, özünün iclas zalında bağlı qapılar arxasında toplaşır (Nizamnamənin 21-ci maddəsinin "a" bəndi). İclasın yekunlarına və müzakirələrə dair hansı məlumatların dərc olunmasına Komitə özü qərar verir. (21-ci maddənin "b" bəndi). Onun apardığı müzakirələr konfidensial protokolda qeyd olunur, lakin Sədrin qənaətini özündə əks etdirən yekun kommunike hər sessiyanın sonunda dərc edilir.

---

61. Müavinlər məruzəçi qrupları 1985-ci ildə yaratmışlar. Bir neçə Müavindən (çox vaxt onların əvəzləyicilərindən) təşkil olunan bu qruplar Müavinlərin iclaslarının hazırlanmasına kömək edir. Olara bu işdə Katiblik yardım göstərir. 1999-cu ildə Şuranın yeni prioritetlərini əks etdirmək üçün onlar yenidən təşkil olunmuşlar.

Nazirlərin sessiyalarının konfidensiallığı dialoq və siyasi əməkdaşlıq üçün əlverişli şərait yaradır, ancaq eyni zamanda qərar qəbul etmə prosesini şəffaflıqdan məhrum etməklə Avropa Şurasına xələl gətirir. Hərçənd bu qayda hazırda bir qədər yumşaldılır. Məsələn, Assambleya ilə əməkdaşlıq şəraitini daha da asanlaşdırmaq üçün onun sədri artıq Nazirlərin iclaslarına dəvət olunur.

Səlahiyyətləri

Nizamnamənin 13-cü maddəsinə görə, Avropa Şurasının adından çıxış etmək müstəsna olaraq Nazirlər Komitəsinin səlahiyyətindədir. Şuranın ümumi məqsədlərini həyata keçirmək üçün ondan tədbirlər görmək tələb olursa da, əslində onun bunu etməsi üçün resursları məhduddur. Şuranın inkişafının Haaqa konqresi iştirakçılarının istəklərinə uyğun getməməsinin səbəbi də elə bundadır.

Ümumi missiya: Avropa Şurasının məqsədlərinin həyata keçirilməsi

Nazirlər Komitəsinin vəzifələri geniş çeşidlidir. Nizamnamənin 15-ci maddəsinə görə, Nazirlər Komitəsi, Assambleyanın tövsiyəsi əsasında, yaxud öz təşəbbüsü ilə, "Avropa Şurasının məqsədinin həyata keçirilməsi üçün tələb olunan fəaliyyəti, o cümlədən konvensiya və ya sazişlərin bağlanması və konkret məsələlərə münasibətdə hökumətlər tərəfindən vahid siyasətin qəbul edilməsi məsələsini nəzərdən keçirir".

Komitə üzv dövlətlər arasında, Şuranın cavabdeh olduğu məsələlər üzrə kollektiv şəkildə qərar qəbul edilməsinə gətirib çıxaran dialoq və siyasi əməkdaşlıq üçün bir meydana. Onun qərarları üzv dövlətlərə ünvanlanan tövsiyələrdə və ya beynəlxalq sazişlərdə ifadə olunur. Bunların hər ikisi üzv dövlətlərin qanunvericiliklərinin bir-birinə uyğunlaşdırılması üçün bir baza rolunu oynayır. Amma nəzərə alaq ki, tövsiyələr hüquqi qüvvəyə malik deyil, sazişlər isə yalnız onları ratifikasiya etmiş dövlətlər üçün məcburidir.

Ümumi mənada, Komitə Şuranın hökumətlərarası birgə fəaliyyətinin idarə olunmasına, onun yönləndirilməsinə cavabdehdir. Uzun müddət Təşkilatın işi nə birlikdə razılaşdırılmış, nə də sistemli, nizamlı xarakter daşımışdır. Bu, 1966-cı ilədək belə olub. Sistemli şəkildə planlaşdırmanı və büdcə tərtibini Şuranın praktikasına ilk dəfə illik "hökumətlərarası fəaliyyət planı" gətirmişdir.⁶² İlk belə proqramı Nazirlər Komitəsi 1966-cı il mayın 2-də, o vaxtkı Baş Katib Piter Smizersin təşəbbüsü ilə qəbul etmişdir. Beşillik proqramlar isə 1974-cü ildə tətbiq olunmuşdur. 1989-cu ildən sonra isə aydın olmuşdur ki, beşillik planlaşdırma o vaxt Avropada baş verən sürətli dəyişikliklər üçün münasib deyil, həmin dəyişikliklərə adekvat

---

62. Nazirlər Komitəsi Assambleyadan tövsiyələr, üzv dövlətlərin ixtisaslaşmış nazirliklərin nümayəndələrindən təşkil edilən ixtisaslaşmış nazir konfranslarından öz işinə töhfələr, vaxtaşırı olaraq, rəhbər komitələrdən təkliflər alırlar.

fəaliyyət üçün daha qısamüddətli planlaşdırmaya ehtiyac vardır. 1992-ci ildən etibarən Müavinlər iş proqramlarını hər ilin sonunda qəbul edirlər və bu proqramların məşvəratçı və texniki komitələr vasitəsilə yerinə yetirilməsinə cavabdehdir. Bunun nəticəsidir ki, sözügedən proqramların reallaşmasına yardım edən təxminən iyirmiyədək rəhbər komitə və ekspertlərin çoxsaylı ad hoc komitələri təsis edilmişdir.⁶³

Daxili məsələlərin həlli

Nizamnamənin 16-cı maddəsində deyilir ki, "Nazirlər Komitəsi Avropa Şurasının daxili təşkilatlanma və iş qaydası ilə əlaqədar bütün məsələlərlə bağlı məcburi qüvvəyə malik qərarlar qəbul edir". Komitə bu məqsəd üçün zəruri olan maliyyə və inzibati qaydaları da qəbul edir. Bu, Qay de Velin ifadəsi ilə desək, "təşkilatın ali inzibati və maliyyə hakimiyyətidir".⁶⁴ Onun ən mühüm qərarları Avropa Şurasında məcburi hüquqi qüvvəyə malik olan qətnamələr şəklində ifadə olunur.

Büdcənin qəbul olunması

Nazirlər Komitəsinin maliyyə sahəsindəki funksiyaları Nizamnamənin 38-ci maddəsi ilə tənzimlənir. Bu maddəyə görə, Baş Katib Şuranın illik büdcəsini təsdiq edilmək üçün Nazirlər Komitəsinə təqdim edir. Büdcə noyabr ayında Müavinlərə təqdim olunur və fəaliyyət proqramı ilə birgə qətnamə şəklində qəbul edilir.

Parlament Assambleyası öz büdcəsi üzərində Nazirlər Komitəsinin nəzarətini azaltmağa müvəffəq olub. O, 1953-cü ildə Şuranın büdcəsinin Assambleyaya aid hissəsi ilə bağlı Komitənin onunla məsləhətləşməsi hüququ qazanmış, 1963-cü ildən isə büdcənin hazırlanması işinə cəlb olunmuşdur. Maliyyə Qaydalarına əsasən, üzv dövlətlərin hökumətləri tərəfindən təqdim olunan namizədlərin arasından Nazirlər Komitəsinin təyin etdiyi müstəqil ekspertlərdən ibarət Büdcə Komitəsi Müavinlərə yardım edir.

İnzibati işlər

Nizamnamənin 37-ci maddəsinə əsasən, Baş Katib Katibliyin fəaliyyətinə görə Nazirlər Komitəsi qarşısında məsuliyyət daşıyır.

Prosedur Qaydalarının qəbulu

Nizamnamənin 18-ci maddəsinə görə, Nazirlər Komitəsi onun strukturunu və təşkilati məsələlərini müəyyən edən öz Prosedur Qaydalarını qəbul edir.

---

63. "Birbaşa Nazirlər Komitəsinə tabe olan və ortamüddətli planların xeyli hissəsinə cavabdehlik daşıyan, bütün üzv dövlətlərin hökumətlərinin ən yüksək rütbəli milli vəzifəli şəxslərdən nümayəndə təyin etmək hüququna malik olduğu istənilən komitə" rəhbər komitə sayılır. Bax: Komitələrin strukturu, kompetensiyası və iş metodu haqqında Nazirlər Komitəsinin 3(76) sayılı Qətnaməsi.

64. De Vel, G., *The Committee of Ministers of the Council of Europe*, Strasbourg, Council of Europe Publishing, 1994.

Avropa konvensiyalarının və sazişlərinin yekun mətninin qəbulu

Bax səhifə 100.

İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin qərarlarının yerinə yetirilməsinə nəzarət

İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasının 11 sayılı Protokolla düzəliş edilmiş 46-cı maddəsinə görə, "İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasının 46-cı maddəsinin 2-ci bəndinin tətbiqi məqsədilə Nazirlər Komitəsi tərəfindən qəbul olunmuş Qaydalara" (bu sənəd 2001-ci il yanvarın 10-da Müavinlərin 736-cı iclasında qəbul olunub) uyğun olaraq, Nazirlər Komitəsi Məhkəmənin çıxardığı qərarların icrasına nəzarət edir. Müavinlərin bu məqsədlə hər il altı xüsusi "insan hüquqları" iclası keçirilir.

Komitənin bu sahədə vəzifəsinin bir hissəsi Məhkəmənin müəyyən etdiyi təzminatın həqiqətən ödənilib-ödənilmədiyini yoxlamaqdan ibarətdir. Başqa bir hissəsi hüquq pozuntusunun aradan qaldırılması üçün tədbir görülüb-görülmədiyini və mümkün qədər, bu pozuntunun təsirlərinin aradan qaldırılıb-qaldırılmadığını yoxlamaqdır. Komitə həmçinin eynitipli hüquq pozuntusunun gələcəkdə baş verməməsi üçün və ya hazırda baş verirsə, onun dayandırılması üçün ümumi tədbirlərin görülüb-görülmədiyini də aydınlaşdırır (Qayda №3).

Hər bir halda, aidiyyəti dövlətin qərarın yerinə yetirilməsi üçün hər şeyi etdiyini müəyyənləşdirdikdən sonra, Komitə yekun qətnamə qəbul edir. Bu qətnamədə göstərilir ki, Komitə Konvensiyanın 46-cı maddəsinin 3-cü bəndi üzrə üzərinə düşən funksiyanı yerinə yetirib (Qayda №8). O, həmçinin məhkəmə qərarının icrası ilə bağlı müşahidə olunan tərəqqi barədə informasiyanı özündə ehtiva edən, yaxud lazım gəldikdə, narahatlıq ifadə edən və ya icra prosesinə dair təkliflər irəli sürən aralıq qətnamələr də qəbul edə bilər (Qayda №7).

Bəzən dövlətlər qərarların icrasını ləngidir, bəzən isə qərarın praktik nəticələri kifayət qədər aydın olmadığından problemlər yaranır. Hər iki halda, Məhkəmənin nüfuzu təhlükə altına düşür, çünki Komitənin özünün icranı təmin etmək üçün tam effektiv vasitələri yoxdur. Həqiqətən də, Komitənin yeganə təsir vasitəsi öhdəliyini pozan dövləti Şurada təmsilçilikdən kənarlaşdırmaq, yaxud hətta onu Təşkilatdan tamamilə xaric etməkdir. Bu isə çətin ki, səmərə versin, axı prosesin məqsədi onu "düzgün yola gətirməkdir".

Hərçənd 14 sayılı Protokolun qüvvəyə minməsi Məhkəmə qərarlarının icrasını daha effektiv edir, bu prosesi daha da sürətləndirir. Yeni prosedura görə, Məhkəmə qərarının məzmunu ilə bağlı qeyri-müəyyənlik varsa və bu qeyri-müəyyənlik onun icrasına əngəl törədirsə, Nazirlər Komitəsi həmin qərarı şərh olunmaq üçün təkrar Məhkəməyə göndərmək barədə (Komitədə iştirak etmək hüququ olanların üçdə iki səs çoxluğu ilə) qərar çıxara bilər. Məhkəmənin cavabı

şərhə bağlı bütün iddialara son qoyur və onun icrasına nəzarəti asanlaşdırır (14 sayılı Protokolla düzəliş edilmiş yeni 46-cı maddə).

Nazirlər Komitəsinin həm də belə bir səlahiyyəti var ki, o, Məhkəmənin qəti qərarını icra etməkdən imtina edən istənilən dövlətə qarşı Məhkəmənin Böyük Palatasında tabe olmamağa görə məhkəmə iddiası qaldıra bilər. Ancaq əvvəlcə həmin dövlətdən qərarın icrası tələb olunmalıdır. Nazirlər Komitəsinin bu qərarı üçün də Komitədə iştirak etmək hüququ olan nümayəndələrin üçdə iki səs çoxluğu tələb olunur. Məqsəd heç də məsələni yenidən qaldırmaq, yaxud öhdəliyini pozan dövləti cərimələmək deyildir. Protokolun müəllifləri inanırlar ki, məhkəmə iddiası qaldırmaq imkan verəcək ki, Komitəni xaric etmə proseduruna başlamağa vadar etmədən, qərarın icrasını təmin etmək üçün dövlətə kifayət qədər təzyiq olunsun.

Üzv dövlətlərlə əlaqələri

Üzv dövlətlərə tövsiyələr

Avropa Şurasının məqsədlərinin həyata keçirilməsi məqsədilə Nazirlər Komitəsi üzv dövlətlərin hökumətləri üçün məcburi xarakter daşımayan tövsiyələr qəbul edir (Nizamnamənin 15-ci maddəsinin "b" bəndi). Nizamnamənin 20-ci maddəsinə görə, onlar Komitədə iştirak hüququ olan nümayəndələrin çoxunun yekdil rəyi ilə qəbul edilməlidir, baxmayaraq ki, 1994-cü ildəki cəmlən sənədi üçdə iki səs çoxluğuna da icazə verir.⁶⁵ Bu tövsiyələri Assambleyanın Komitədən konkret tədbir görmək barədə istəyini ifadə edən tövsiyələri ilə qarışdırmamaq lazımdır.

Nizamnamənin 15-ci maddəsinin "b" bəndinə görə, Nazirlər Komitəsi qəbul etdiyi tövsiyələr üzrə üzv dövlətlərin hökumətlərinin hansı tədbirləri gördükləri barədə məlumat almaq üçün onlara sorğu göndərə bilər. 1987-ci ildə Müavinlər hökumətlərarası komitələrdən xahiş etmişdir ki, tövsiyə və qətnamələrin yerinə yetirilməsinin monitorinqini aparsın.⁶⁶ Bu, imkan verir ki, üzv dövlətlər konkret öhdəliklərinin yerinə yetirilməsi zamanı üzləşdikləri problemlər barədə Komitəni məlumatlandırсынlar və Komitə də lazımı nəticə çıxarsın. Müəyyən mənada, bu cür monitorinq qaydaları tövsiyələrin qeyri-məcburi xarakterini kompensasiya edir.

---

65. Aşağıya bax.

66. Nazir Müavinləri 1987-ci ildə, özlərinin 405-ci iclasında hökumətlərarası komitələrə (rəhbər komitələrə və ekspert komitələrə) ismaric göndərərək, onlardan tövsiyələrin və qətnamələrin yerinə yetirilməsinin monitorinqini təkmilləşdirməyi xahiş etmişdir.

Yeni üzv dövlətlərin qəbulu

Artıq bildiyimiz kimi, üzvlük üçün müraciət etmiş ölkələri Avropa Şurasına qoşulmağa dəvət edən Nazirlər Komitəsidir. Bu dəvət qətnamə formasında olur və Baş Katib qarşısında tapşırıq qoyur ki, onu aidiyyəti hökumətə göndərsin.⁶⁷

*Öhdəliklərə riayət olunmasının monitorinqi*⁶⁸

Nazirlər Komitəsi Şuranın dəyərlərinin bir keşikçisi kimi, genişlənməyə dair Vyana Sammitinin qərarlarına uyğun olaraq qərara gəlmişdir ki, Assambleyadan nümunə götürüb, Şuranın Nizamnaməsinə, İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasına və digər hüquqi sənədlərə əsasən üzv dövlətlərin üzərilərinə götürdüləri demokratiya, insan hüquqları və qanunun aliliyi prinsiplərinə hörmət öhdəliklərinə necə riayət etmələrinin monitorinqini aparsın.

Səsvermə qaydaları

Nazirlər Komitəsində "bir dövlət, bir səs" qaydası mövcuddur (Nizamnamənin 14-cü maddəsi). Aİ-nin Nazirlər Şurasından fərqli olaraq, burada üzv dövlətin əhalisinin sayından asılı olan çəkili səs hüququ yoxdur.

Şuranın bir neçə daxili məsələlərinə aid olan və sadə səs çoxluğu ilə qəbul olunan qərarlarından savayı, Komitənin qətnamələri üçdə iki səs çoxluğu ilə, müstəsna hallarda isə yekdil səsle qəbul edilir. Amma praktikada Komitə daha çox ümumi razılığa çalışır və adətən səsvermə keçirir. Şura üçün əhəmiyyətli məsələlər üzrə qərarların yekdilliklə qəbul olunması tələbi Komitənin qərar qəbuletmə prosesini iflic etmək təhlükəsi yaratdığından, 1994-cü ildə əldə olunmuş centlmen sazişi bu qaydanı yumşaltmışdır.

Nazirlər Komitəsinin səsvermə qaydaları Nizamnamənin 20-ci maddəsində təsbit olunub. Orada dörd müxtəlif səs çoxluğu nəzərdə tutulub:

- Komitədə iştirak hüququ olanların çoxunun səs verməsi və verilmiş səslerin yekdil olması;
- Komitədə iştirak hüququ olanların sadə səs çoxluğu;
- Komitədə iştirak hüququ olanların üçdə iki səs çoxluğu;
- Komitədə iştirak hüququ olanların çoxunun səs verməsi və verilmiş səslerin üçdə iki səs çoxluğu.

---

67. Bax: s. 43.

68. Bax: s. 134 və ondan sonrakı səhifələr.

*Komitədə iştirak hüququ olanların çoxunun
səs verməsi və verilmiş səslərin yekdil olması*

Nizamnamənin 20-ci maddəsinə görə, bu qayda beş halda tətbiq olunur, bu halların hamısı Şuranın siyasətinə və təşkilatlanmasına aid olan əsas məsələlərlə, daha dəqiq desək, Nazirlər Komitəsinin qapalı olmayan iclaslarda fəaliyyət hesabatlarının, qərarlarının (Nizamnamənin 21-ci maddəsinin "a" bəndinin "i" yarımbəndi), qapalı iclaslarda aparılan müzakirələr və onun yekunları barədə hansı məlumatların dərc olunmasına dair qərarların (Nizamnamənin 21-ci maddəsinin "b" bəndi), Assambleyanın Şuradan kənarında növbəti sessiyalarının keçirilməsi haqqında Assambleya ilə birgə verilən qərarların və Nizamnamənin 1-ci maddəsinin "d" bəndi (milli müdafiə ilə bağlı məsələlərin Şuranın səlahiyyət dairəsindən istisna edilməsi), 7-ci maddəsi (Təşkilatdan çıxma barədə məlumatlandırma), 15-ci maddəsi (Nazirlər Komitəsinin səlahiyyətləri), 20-ci maddəsi (Komitənin səsvermə qaydaları) və 22-ci maddəsi (Parlament Assambleyasının səlahiyyətləri) kimi əsas müddəalarına düzəliş edilməsi haqqında tövsiyələrin qəbulu ilə bağlıdır.⁶⁹

Ənənəvi olaraq, hökumətlərə ünvanlanan tövsiyələrin də yekdilliklə təsdiqi lazım gəlir. Lakin 1994-cü il noyabr tarixli cəmlən sənətinə əsasən, Komitədə iştirak hüququ olanların çoxunu təmsil edən üçdə-iki səs çoxluğu təmin olunduğu halda heç bir nümayəndə heyəti yekdil rəyin olmasında israr etmir.⁷⁰ Hərçənd tövsiyələrə qeyd-şərtlər edilə bilər.

Yekdil rəy qaydası Assambleyanın tövsiyələrinə cavablar üçün də yumşaldılmışdır. 1994-cü ilin dekabrında Nazirlər Komitəsi bildirmişdir ki, Nizamnamə bu məsələdə məcburi qayda müəyyənləşdirmir və ona görə də Assambleyanın tövsiyələrinə cavablar Nizamnamənin 20-ci maddəsinin "d" bəndində nəzərdə tutulmuş çoxluq əsasında, yeni Komitədə iştirak hüququ olanların çoxunun səs verməsi və verilmiş səslərin üçdə iki səs çoxluğu əsasında təsdiq ediləcək, bununla belə, ağılabatan müddətdə konsensusun əldə olunması üçün səylər əsirgənməyəcək.

Hərçənd məsələnin mühümlüyü buna əsas verdikdə, istənilən dövlət onun yekdil səslə qəbulunda israr edə bilər.

Komitədə iştirak hüququ olanların sadə səs çoxluğu

Bu, yalnız prosedur qaydaları ilə və ya maliyyə, yaxud inzibati qaydalarla bağlı məsələlərə tətbiq olunur (20-ci maddənin "b" bəndi). Amma Komitənin mühüm saydığı məsələlərlə bağlı qərarlar üçün yekdil səs tələb edilə bilər.

69. Bax: s. 22, 1-ci maddənin "d" bəndinə dair şərtlər.

70. Əgər Nazirlər Komitəsinin qırx beş üzvü varsa, lehinə verilmiş ən azı iyirmi üç səs lazımdır, lakin bu iyirmi üç səs həm də verilmiş səslərin ən azı üçdə iki səs çoxluğunu təmsil etməlidir; misal üçün, iyirmi nümayəndə əleyhinə səs verdikdə bu hal baş verməz (bax: CM/Inf(2003)55).

Komitədə iştirak hüququ olanların üçdə iki səs çoxluğu

Hər hansı dövləti Şuranın üzvü (4-cü maddə) və ya assosiativ üzvü (5-ci maddə) olmağa dəvət edən qərarlar üçün məhz belə bir çoxluq tələb olunur (20-ci maddənin "h" bəndi). Ancaq bu qayda daha çox nəzəri xarakter daşıyır, axı bir neçə dövlətin etirazının olmasına baxmayaraq yeni üzvün qəbulu, söz yox ki, çətin olar.⁷¹ Müavinlər səviyyəsindəki istənilən belə qərar, Müavinlərin Prosedur Qaydalarına görə, yekdilliklə qəbul edilməlidir.

Komitədə iştirak hüququ olanların çoxunun səs verməsi və verilmiş səsərin üçdə iki səs çoxluğu

Nəhayət, hər hansı başqa səs çoxluğu tələb etməyən bütün məsələlər Komitədə iştirak hüququ olanların çoxunun səs verməsi və verilmiş səsərin üçdə iki səs çoxluğu ilə qəbul olunur (20-ci maddənin "i" bəndi). Nizamnamənin 20-ci maddəsinin "d" bəndinə əsasən, bu qayda:

Büdcənin, prosedur qaydalarının, maliyyə və inzibati qaydaların qəbul edilməsi də daxil olmaqla Komitənin bütün digər qətnamələrinə, yuxarıda qeyd olunmuş "a" bəndinin "v" yarım-bəndindəkilər istisna olmaqla bu Nizamnamənin maddələrinə düzəlişlərlə əlaqədar tövsiyələrə və şübhə yarandıqı təqdirdə bu maddənin hansı bəndinin tətbiq olunmasına dair qərarlara şamil edilir.

• **Parlament Assambleyası**

İlk vaxtlardan da gözlənilirdi ki, Nizamnamənin adını Nazirlər Komitəsindən sonra ikinci çəkdiyi Parlament Assambleyası qitənin xalqlarını təmsil edən geniş səlahiyyətli bir Avropa məclisi arzusunda olan Haaqa Konqresi iştirakçılarının ona bağladığı ümidləri doğrultmamışdır. Lakin hər halda o, Avropanın ilk - və hələlik ən böyük - məclisidir və bu gün Şuranın üzv dövlətlərindəki hər yönümlü siyasi qüvvələri təmsil edir.

London Müqaviləsində öz əksini tapmış kompromisə Britaniya o şərtlə razılaşmışdır ki, Assambleya sırf məşvərətçi bir orqan olsun. Elə ilkin adı da belə olub - Məşvərətçi Assambleya. Ancaq onun bəzi üzvləri ümid edirdilər ki, onu hələ də Avropanın əsas məclisi halına gətirmək olar və bu ümidlə onun 1949-cu ildəki ilk sessiyasında Assambleyanın səlahiyyətlərini artırmaq üçün Nizamnaməyə düzəlişlər edilməsi ideyasını lobbiləşdirməyə başlamışlar. Onların söyləri bir nəticə verməsə də, Assambleya vaxtaşırı olaraq Nazirlər Komitəsi qarşısında öz hüquqlarında israr etmiş və öz preroqativinə bir çox hüquqlar əlavə etmişdir.⁷² Komitə qərarların birgə qəbulu ideyasından dəm vuran istənilən təklifi daim rədd etmişdir.

---

71. Etiraz edən üzv 20-ci maddənin "a" bəndinin "vi" yarım-bəndinin tətbiq olunmasını tələb edə bilər.

72. Məsələn, onun gündəliyinin Nazirlər Komitəsi tərəfindən təsdiq edilməsinə artıq ehtiyac yoxdur.

Assambleya 1974-cü ildə qəti addım ataraq, adındakı "Məşvərətçi" sözünü atmış və özünü "Parlament Assambleyası" adlandırmağa başlamışdır. Bu onun Komitədən səlahiyyət qoparmaq uğrunda mübarizəsini və Komitənin ona əsl parlament kimi yanaşması arzusunun əks etdirir. Hökumətlər buna açıq etiraz etməsələr də, uzun müddət bununla barışmamışlar. Məsələn, Assambleyanın yazışmalarında onun adının "Parlament Assambleyası" kimi göstərilməsinə baxmayaraq, Nazirlər Komitəsinin cavabında onun adı məqsədli şəkildə "Məşvərətçi Assambleya" kimi yazılırdı. 1980-ci illərdəki vəziyyət artıq praktikada nizama düşmüşdür. Rəsmi olaraq isə, Nazirlər Komitəsi yeni adı 1994-cü ildə qəbul etmişdir. Halbuki bununla bağlı Nizamnaməyə heç vaxt düzəliş olunmamış və yeni ad ora daxil edilməmişdir.

Amma yeni ad Assambleyanın səlahiyyətlərinə təsir etməmişdir. O, sırf məşvərətçi orqan olaraq qalır və Şuranın fəaliyyətinə birbaşa nəzarəti həyata keçirmir, baxmayaraq ki, o, müəyyən vəzifəli şəxsləri seçir,⁷³ habelə üzvlərin qəbulu və xaric edilməsi ilə bağlı de-fakto səlahiyyətə malikdir. Bununla belə, o, Nazirlər Komitəsi ilə münasibətdə tədricən öz mövqeyini möhkəmləndirmişdir. Əsasən milli parlament timsalında təşkil edilmiş Assambleya üzvləri Aİ-dən xeyli çox olduğundan daha çox əsl Avropa forumu kimi əhəmiyyətlidir. 1950-ci ildən etibarən öz gündəliyini müstəqil şəkildə müəyyənləşdirən Assambleya Avropanın sabah qarşılaşacağı taleyüklü problemləri müzakirə etmək üçün bir meydandır. Assambleyada Avropanın bütün ölkələrindən olan parlamentarilərin iştirakı və oradakı müzakirələrin çox vaxt Nazirlər Komitəsinin ünvanına və deməli, icraya yönələn qətnamə və tövsiyələrin qəbulu ilə nəticələnməsi onun hakimiyyətini artıran faktorlardır.

Tərkibi

Assambleyanın tərkibi Nizamnamənin 25-ci maddəsi ilə müəyyən olunur. Bu maddəyə 1951, 1953 və 1970-ci illərdə düzəliş edilmişdir.⁷⁴ Maddənin hazırkı mətnini ilkin mətnlə müqayisə etdikdə,⁷⁵ görünür ki, Assambleyaya nümayəndə heyətlərinin təyin olunmasında milli parlamentlərə indi daha böyük rol ayrılır.

Milli nümayəndə heyətləri

Milli nümayəndə heyətləri üzvlərinin təyin olunması

Nizamnamənin ilkin mətninə görə, milli nümayəndə heyətinin təyin olunması proseduru hər üzv dövlətin özü sərbəst şəkildə müəyyən edirdi. Avropa Assambleyasının yaranmasını kompromislə qəbul edən Britaniya belə bir razılığa

---

73. Bax: s. 78 və ondan sonrakı səhifələr.

74. Həmin bəndin birinci cümləsinə 1951-ci ildə düzəliş edilmişdir. Onun iki yarımbəndi 1953-cü ilin mayında əlavə olunmuşdur. "a" bəndinin birinci yarımbəndinə 1970-ci ilin oktyabrında düzəliş edilmişdir.

75. Bax: I Əlavənin istinadları.

nail olmuşdu ki, bu Assambleyanın nümayəndələrini heç də mütləq şəkildə milli parlamentlər təyin etməsinlər, onları hökumətlər də təyin edə bilsinlər. "Bu, bəzi dövlətlərdə həmin nümayəndələri öz hökumətlərinin girovuna çevirmişdi. Onlardan bəziləri (Belçika, Yunanıstan, Türkiyə) bu nümayəndələri seçir, digərləri (Danimarka, İrlandiya, Lüksemburq, Niderland, Birləşmiş Krallıq) onları parlamentin təqdimatı əsasında və ya onunla məsləhətləşməklə təyin edirdi. Öz parlamentləri tərəfindən seçilən Fransa, İtaliya, Norveç və İsveç nümayəndələri ilə müqayisədə yuxarıdakı digər iki yolla təyin olunanların öz titullarına daha az mənəvi haqqı çatırdı".⁷⁶

1950-ci il noyabrın 23-də Assambleya Nizamnaməyə düzəlişlər edilməsi üçün bir çox təkliflər irəli sürmüşdür. Həmin təkliflərdən biri də nümayəndələrin təyini prosedurunda dəyişikliklər etməklə bağlı idi. Nazirlər Komitəsi bu təklifi bəyənməmiş və 1951-ci ilin mayında 25-ci maddəyə dəyişiklik edilmişdir. Bu maddəyə görə, Parlament Assambleyası "hər bir üzv dövlətin özünün müəyyən etdiyi prosedura uyğun surətdə, onun parlamentinin öz üzvləri arasından seçdiyi və ya bu parlamentin üzvləri arasından təyin olunmuş nümayəndələrdən ibarətdir". Bu gün hər bir milli və ya federal parlament öz nümayəndələrini özünün müəyyən etdiyi üsulla seçir, yaxud təyin edir.

Yeganə tələb odur ki, nümayəndə heyəti öz üzvlərinin siyasi mənsubiyyəti baxımından, öz parlamentindəki siyasi partiya və ya qrupların nisbətini mümkün qədər dəqiqliklə əks etdirməlidir. 2003-cü ilin sentyabrında qəbul edilmiş qətnaməyə əsasən, nümayəndə heyətinin tərkibinə həmçinin milli parlamentdə azlıqda qalmış cinsin ən azı bu parlamentdəki nisbətinə bərabər sayda üzvlər və istənilən halda hər cinsdən ən azı bir üzv daxil edilməlidir.⁷⁷

Hazırda Assambleya birbaşa milli parlamentlərin üzvlərindən təşkil olunur və bu da onun legitimliyini və Şura daxilində müstəqilliyini artırır. Bütün nümayəndələr təmsil etdikləri dövlətlərin vətəndaşı olmalıdırlar. Onlar Assambleyanın üzvü olmaqla yanaşı, eyni vaxtda həm də Nazirlər Komitəsinin üzvü ola bilməzlər.

Nümayəndələrin səlahiyyət müddəti

Nizamnamədə Assambleyanın fəaliyyət müddəti barədə heç nə deyilmir. Ona görə də onun tərkibinin yenilənməsi hansısa konkret qaydaya əsasən aparılmır. Hərçənd 1953-cü ildə 25-ci maddəyə düzəliş edilmiş və bu məsələdə nisbətən konkretlik hasil olmuşdur. Nümayəndələrin səlahiyyət müddəti onların Assambleyaya təyin olunmasından sonrakı növbəti sessiyanın açılış günü başlayır və - öz parlamentlərinə seçkilərdən sonra üzv dövlətlərin dərhal yeni təyinatlar etdiyi hallar istisna olmaqla - daha sonrakı növbəti sessiyanın və ya daha sonrakı

---

76. Burban J.-L., göstərilən əsəri, p. 38.

77. Bax: Parlament Assambleyasında tarazlı gender təmsilçiliyi haqqında 1348(2003) sayılı Qətnamə. Bu qətnamə Assambleyanın Prosedur Qaydalarının 6.2-ci Qaydasına düzəliş etmişdir.

növbəti sessiyalardan birinin açılış günü başa çatır (25-ci maddənin "a" bəndi). Bunun nəticəsidir ki, nümayəndələrin səlahiyyət müddətləri ölkədən ölkəyə dəyişir, məsələn, Belçika, Niderland və Lüksemburq üçün bir il, Almaniya üçün dörd il, Fransa üçün isə beş ildir.

Eynilə də, nümayəndələrin öz dövlətlərindən müstəqilliyini təmin etmək üçün Nizamnamə Assambleyanın sessiyasının gedişində onun razılığı olmadan hər hansı üzvü öz mandatından məhrum etməyi üzv dövlətlərə qadağan edir (25-ci maddənin "b" bəndi). Assambleyanın leksikonunda "sessiya" yanvardan dekabrədək bütöv bir ili əhatə edən bir dövr kimi qəbul olunur. Bəzi dövlətlər bu terminin bu cür şərhindən sapınmağa cəhd göstərmişlər.⁷⁸ İlk cəhd Polkovniklər Yunanıstanından gəlmişdir: o, 1967-ci ilin aprelində sessiyanın ortasında Baş Katibə teleqram göndərərək, öz parlamentarilərinin - onların bəziləri artıq həbs olunmuşdu - mandatını ləğv etdiyini bildirmişdir. Strasburqun buna etirazı isə qulaqardına vurulmuşdur.

1980-ci ildə Türkiyədə hakimiyyəti ələ keçirmiş generallar eyni səhvi buraxmamışlar. Onlar Türkiyə nümayəndə heyətinin mandatına sessiya başa çatanədək toxunmamış, yeni hökumət isə onun mandatını sonrakı sessiya üçün də qüvvədə saxlamaq qərarına gəlmişdir. Ancaq Türkiyə Böyük Millət Məclisi buraxılından sonra Assambleya belə qərara almışdır ki, onun Türkiyəni təmsil edən üzvləri artıq deputat olmadıqlarından Strasburqda sessiyada iştirak etmək hüququnu itiriblər və bu səbəbdən də təəssüf hissi ilə onların mandatını təsdiqləməkdən imtina etməli olmuşdur.

Sessiyalarda iştirak edə bilməyən nümayəndələri müvafiq dövlətdən olan əvəzləyicilər əvəz edirlər. Milli nümayəndə heyətlərinin lazımı qaydada təyin etdiyi bu əvəzləyicilər iştirak etməyən nümayəndələrin əvəzinə çıxış edə və səsvermədə iştirak edə bilərlər.

Mandatlar

Hər sessiya açılmazdan qabaq, milli parlamentin sədri, milli parlament palatasının sədri və ya buna müvəkkil edilmiş başqa bir şəxs Assambleyaya göndərəcəyi nümayəndələrin və əvəzləyicilərin mandatlarını təsdiq olunmaq üçün Assambleyanın Sədrinə göndərir. Ən yaşlı üzv mandatları təsdiq olunmaq üçün Assambleyaya təqdim edir.

"Prosessual əsaslarla" hər hansı üzvün mandatının təsdiqlənməməsi məsələsini Assambleya zalında iştirak edən istənilən üzv qaldıra bilər. Bütöv bir nümayəndə heyətinin mandatının təsdiqlənməsindən imtinaya "prinsipial əsaslarla", zalda iştirak edən və ən azı beş ayrı nümayəndə heyətini təmsil edən on üzv tərəfindən, yaxud Monitoring Komitəsinin hesabatı əsasında rəvac verilə bilər. "Prinsipial

---

78. 1984-85-ci illərdə yaşanmış Malta ilə bağlı iş buna nümunədir.

əsaslara" Şuranın əsas prinsiplərinin ciddi şəkildə pozulması, öhdəliklərə davamlı surətdə riayət olunmaması və monitorinq prosesi ilə əməkdaşlıq edilməməsi daxildir. ⁷⁹ Assambleya sessiya ərzində də təsdiqin "prinsipial əsaslarla" ləğvi üçün qəbul edilmiş qətnamə təklifi əsasında, yaxud Monitorinq Komitəsinin hesabatı əsasında artıq təsdiq etdiyi mandatlarla yenidən baxa bilər.

Assambleya mandatları təsdiq etməmək, mandatların təsdiqini ləğv etmək və ya aidiyyəti nümayəndə heyətinin üzvlərini Assambleyanın, yaxud Assambleya orqanlarının fəaliyyətində iştirak və ya təmsilçilik hüququndan məhrum etmək, yaxud onların bu hüquqlardan istifadəsini dondurmaq barədə qərar qəbul edə bilər.

Misal üçün, Çexenistanda insan hüquqlarının pozulması səbəbindən Assambleya 2000-ci ilin aprelindən 2001-ci ilin yanvarınadək Rusiya nümayəndə heyətinin mandatını təsdiqləməkdən imtina etmişdir. 2004-cü ildə ⁸⁰ isə o, Malta və İrlandiyanın nümayəndə heyətlərinin mandatlarını təsdiqləsə də, onların tərkibində qadın olmayanadək bu nümayəndə heyətlərinin səsvermə hüququnu dondurmaq barədə qərar çıxarmışdır. Biz artıq bildiyimiz kimi, Prosedur Qaydaları tələb edir ki, nümayəndə heyətinin tərkibinə milli parlamentdə azlıqda qalmış cinsin ən azı bu parlamentdəki nisbətində bərabər sayda üzvlər və istənilən halda hər cinsdən ən azı bir üzv daxil edilsin.

Milli nümayəndə heyətlərinə Assambleyada ayrılmış yerlərin sayı və üzvlük haqları

Nizamnamənin 6-cı maddəsinə görə, hər hansı dövləti Şuraya qoşulmağa dəvət etməzdən qabaq Nazirlər Komitəsi Üzv dövlətin Avropa Şurasının büdcəsinə ödəyəcəyi üzvlük haqqının həcmindən hesablanması metodu haqqında 31(94) sayılı Qətnamədə təsbit olunmuş qaydalara uyğun olaraq, həmin dövlətin "proporsional üzvlük haqqını" və Assambleyada malik olacağı yerlərin sayını müəyyən edir.

Dövlətlərin Assambleyada ikidən on səkkizədək nümayəndəsi ola bilər. Nazirlər Komitəsi yeni üzv olacaq dövlətin neçə yerə malik olacağını müəyyənləşdirərkən Assambleyanın bu dövlətin qəbulu haqqında rəyini əsas götürür. Assambleya isə özlüyündə obyektiv kriteriyalar tətbiq etsə də, bu zaman siyasi xarakterli kriteriyaları da nəzərə alır. Prinsip etibarilə, o, meyar kimi dövlətin əhəlisinin sayını götürür.

---

79. Bax: 1115(1997) sayılı Qətnamənin 12-ci bəndi: "Assambleya qətnamə və / və ya tövsiyə qəbul etməklə, özünün sonrakı növbəti sessiyasının açılışında milli parlament nümayəndə heyətinin mandatlarını təsdiqləməkdən imtina etməklə və Prosedur Qaydalarının 6-cı Qaydasına əsasən təsdiqlənmiş mandatları cari növbəti sessiyada ləğv etməklə vəzifə və öhdəliklərin davamlı pozuntusu halına qarşı cəza tədbiri görə bilər. Üzv dövlət öz öhdəliklərini yerinə yetirməməyə davam etsə, Assambleya Nazirlər Komitəsinə tövsiyə ünvanlayaraq, Avropa Şurası Nizamnaməsinin 8-ci və 9-cu maddələrinə uyğun olaraq, ondan müvafiq tədbir görməyi xahiş edə bilər".

80. 1360(2004) sayılı Qətnamə.

Başlıca siyasi prinsip Şuranın "əsas büdcə ödəyicilərinin" hər birinə on səkkiz yer ayırmaqla, onları eyni mövqedə tutur. 1995-ci ildə Rusiya Federasiyası Təşkilata qoşulanadək, Şuraya eyni məbləğdə üzvlük haqqı ödəməklə bütövlükdə onun büdcəsinin dördü üçünü təmin edən dörd ölkə vardı: Almaniya, İtaliya, Fransa və Birləşmiş Krallıq. Rusiya əvvəlcə daha az məbləğlə razılaşmaq istəyirdi, lakin sonradan müxtəlif səbəblərə görə - bu səbəblərdən biri odur ki, dövlətin maliyyə öhdəliyinin həcmi onun vətəndaşlarının Təşkilatdakı A kateqoriyalı (yüksək) vəzifələrdən nə qədərini tuta bilməsini müəyyənləşdirir - o, əsas büdcə ödəyicisi olmaq qərarına gəlmişdir. Təşkilatın 2004-cü il büdcəsi müzakirə olunanda o, növbəti dəfə öz qərarında tərəddüd etmiş, amma yenə də "əsas" statusu saxlamağı qərara almışdır.

Assambleya həmçinin belə qərara gəlmişdir ki, hər bir üzv dövlət ən azı iki yerə malik olsun. Bunun nəticəsidir ki, kiçik dövlətlərin Assambleyada təmsilçiliyi yüksək olur. Məsələn, proporsional nöqtəyi-nəzərdən Lixteynşteynin təmsilçiliyi Birləşmiş Krallıqdan dörd yüz dəfə çoxdur. Əksinə, bəzi dövlətlər, xüsusilə də Rusiya Federasiyası və Almaniya əhalisinə nisbətdə Assambleyada az təmsil olunur.⁸¹

Nizamnamənin 26-cı maddəsində nümayəndə heyətlərinin adları ingilis əlifbasına uyğun ardıcılıqla sadalanır və onların hər birinin malik olduğu yerlərin sayı göstərilir. İstənilən vaxt yeni dövlət qoşulduqda, Nizamnaməyə müvafiq əlavə edilir. Hazırda (2004-cü ilin noyabrına olan məlumata görə) qırx altı üzv dövlətin nümayəndə heyətini Assambleyada 315 parlamentarı və bir o qədər də əvəzləyici təmsil edir.

*Müşahidəçi nümayəndə heyətləri*⁸²

Büronun təklifi əsasında Assambleya Müşahidəçi statusu haqqında 26(93) sayılı Statut Qətnaməsinin 1-ci bəndinin şərtlərini təmin edən qeyri-üzv dövlətlərin parlamentlərinə müşahidəçi statusu verə bilər. Həmin müşahidəçilərin nümayəndə heyətlərinin say tərkibini də Assambleya müəyyən edir. Belə nümayəndə heyətlərinin üzvləri Assambleyada iştirak etsələr də, səs vermək hüququna malik olmurlar. Hərçənd onlar Assambleya Sədrinin razılığı ilə çıxış edə bilərlər. Onlar həmçinin komitələrin iclaslarında iştirak edə bilərlər.

Assambleyanın Prosedur Qaydalarının köhnə 55-ci Qaydası əsasında, İsrail Knessetinin müşahidəçi nümayəndə heyəti (üç üzv və üç əvəzləyici) 1957-ci ildən Assambleyada iştirak edir. 26(93) sayılı Statut Qətnaməsinin qəbulundan sonra, Kanada və Meksika parlamentlərinin altı üzvlük nümayəndə heyətləri müvafiq surətdə 1997-ci ilin mayından və 1999-cu ilin noyabrından etibarən Assambleyada müşahidəçi qismində iştirak edirlər. Köhnə 55-ci Qayda ilə qəbul edilmiş müşahidəçilərə indi 26(93) sayılı Qətnamə tətbiq olunur, onlar digər

---

81. Avropa Parlamentində yerlərin bölüşdürülməsi əhalinin sayına əsaslanarsa da, proporsional deyildir.

82. Bax: s. 51.

müşahidəçilərin (o cümlədən, xüsusi qonaqların) malik olmadığı əvəzləyici təyin etmək hüququnu özlərində saxlayırlar.

*Xüsusi qonaqlar*⁸³

Artıq bildiyimiz kimi, Assambleyanın Bürosu Avropadakı qeyri-üzv dövlətlərin parlamentlərinə xüsusi qonaq statusu verə bilər. Bunun üçün aidiyyəti dövlətin prezidenti / parlamentinin sədri Assambleyanın Sədrinə rəsmi xahiş göndərir. Əgər Büro Siyasi Məsələlər Komitəsi ilə məsləhətləşdikdən sonra buna razı olarsa, Assambleyanın Sədri həmin parlamentə xüsusi qonaq statusu təklif edir. Hər bir xüsusi qonaq üçün ayrılmış yerlərin sayı (əvəzləyicilərsiz sayı) onun tam üzvlüyə qəbul edildikdən sonra malik olacağı yerlərin sayı qədər olur. Xüsusi qonaq statuslu nümayəndə heyətlərinin üzvləri səs vermək hüququna malik olmasalar da, Assambleya Sədrinin razılığı ilə çıxış edə bilərlər. Onlar həmçinin komitələrin iclaslarında iştirak edə bilərlər. Xüsusi qonaq statusu daha da genişləndirilə, yaxud ləğv oluna bilər.

Fəaliyyət mexanizmləri

Nizamnamənin 28-ci maddəsi Assambleyaya onun işini bütün təfərrüatı ilə tənzimləyən Prosedur Qaydalarını qəbul etmək imkanı verir.⁸⁴ Müxtəlif səbəblərdən, məsələn, Assambleyanı milli parlamentlər səviyyəsinə qaldırmaq, onun preroqativlərini artırmaq və onu Nazirlər Komitəsinin nəzarəti altından çıxarmaq üçün həmin qaydalara düzəlişlər edilmişdir.

Sədrlik

Assambleya öz üzvlərindən birini özünün Sədri seçir. Xüsusilə 1980-ci illərdən başlayaraq, Assambleyanın ən yaşlı üzvünün sessiyanı açmasından sonra Sədrin seçilməsi bir adət halına gəlmişdir. İki səsvermədən sonra namizədlərdən heç biri mütləq çoxluq əldə edə bilməzsə, üçüncü səsvermədə ən çox səs qazanmış namizəd seçilmiş sayılır (Prosedur Qaydalarının 13-cü Qaydası). Səslər bərabər olduğu təqdirdə, ən yaşlı namizəd seçilmiş sayılır. Yalnız bir nəfərin namizədliyi irəli sürülsə, - adətən, məhz belə olur (1999-cü ildəki seçim istisna olmaqla) - həmin namizəd səsvermə keçirilmədən seçilmiş elan edilir. Bir qayda olaraq, namizədləri növbə ilə siyasi qruplar irəli sürürlər.

Sədr sonrakı növbəti sessiyanın başlanması anında öz səlahiyyətlərini başa vurur və adətən, növbəti iki müddətə də təkrar seçilir. Beləliklə, qeyri-adi hal baş vermədiyi təqdirdə, Sədrin fəaliyyət müddəti üç il sürür.

---

83. Bax: s. 52.

84. Assambleya özünün ilk prosedur qaydalarını 1951-ci il dekabrın 8-də qəbul etmişdir. O, sonuncu dəfə 1999-cü il noyabrın 4-də (1202(1999) sayılı Qətnamə ilə) olmaqla, təqribən on ildən bir dəyişdirilmişdir. Müxtəlif səbəblərdən bir neçə dəfə ona düzəliş edilmişdir. Bax: 2004-cü ilin martında yenilənmiş variantı.

Sədr Assambleyanın işini idarə edir, lakin müzakirələrdə və səsvermədə iştirak etmir, onun əvəzinə bunu onun əvəzləyicisi edir.

Büro

Büro Assambleya və onun komitələrinin işini koordinasiya edir. Bu, bir çox funksiyaları əhatə edir: Assambleyanın gündəliyinin hazırlanması, sənədlərin aidiyyəti komitələrə göndərilməsi, gündəlik tədbirlərin təşkili və sair. O, həmçinin Sədrə yardımçı olur və adətən, Assambleyanın xarici əlaqələrinə nəzarət edir.

Büro Prezidentdən, on doqquz vitse-prezidentdən və siyasi qrupların rəhbərlərindən, yaxud onların əvəzləyicilərindən ibarət olur (hazırda bura həm də komitə sədrlərinin daxil edilməsi təklifi nəzərdən keçirilir). Böyük ölkələr bir qayda olaraq, Bürodə daimi yerə malik olurlar, kiçik ölkələr isə bu yerə növbə ilə yiyələnirlər.

Daimi Komitə

Daimi Komitə növbəti sessiyaların açılışı və qapanışı tarixlərini müəyyən edir, Assambleyanın işini təşkil edir və onun fəaliyyətinin davamlılığını təmin edir. Bəzən də Assambleyanın adından çıxış edir. O, Bürodən, milli nümayəndə heyətlərinin rəhbərlərindən və komitə sədrlərindən ibarətdir. Daimi Komitə adətən, ildə iki dəfə toplaşır.

Siyasi qruplar

Assambleyanın zalında oturaçaqlar at nalı formasında düzülmüşdür və üzvlər bu oturaçaqlarda milli nümayəndə heyətləri və ya siyasi qruplar şəklində yox, əlifba qaydası ilə əyləşirlər.

Üzvlərin sırf milli maraqlar nöqteyi-nəzərindən düşünməsinə və səs verməsinə aradan qaldırmaq üçün 1956-cı ildə siyasi qrupların yaradılması istiqamətində mühüm addım atılmışdır. Uzun müddət yalnız üç siyasi qrup mövcud olmuşdur - Liberal, Xristian Demokrat və Sosialist qrupları. Ancaq indi bu dairə genişlənilib və hazırda onların sayı beşdir: Sosialistlər Qrupu (SOC), Avropa Xalqı Partiyası Qrupu (EPP/CD), Avropa Demokratlar Qrupu (EDG), Liberal Demokratlar və İslahatçılar Qrupu (LDR) və Birləşmiş Avropa Solçuları Qrupu (UEL). Onların hamısı Avropa Şurasının əldə rəhbər tutduğu dəyərlərin keşiyində durmalıdırlar.

Bir siyasi qrup təsis etmək üçün altı nümayəndə heyətindən ən azı iyirmi üzv gərəkdir. Assambleya üzvləri bu və ya digər qrupa qoşulmaqda tam sərbəstdirlər. Qrupların rəhbərləri və Assambleyanın Sədri birlikdə Sədr Komitəsini formalaşdırırlar. 1964-cü ildən etibarən qruplar Assambleyanın Prosedur Qaydalarına əsasən, müəyyən hüquqlardan faydalanırlar.

Komitələr

Nizamnamənin 24-cü maddəsi Assambleyaya səlahiyyət verir ki, "öz kompetensiyasına daxil edilmiş istənilən məsələyə baxılması üçün komitələr, yaxud komissiyalar" təsis etsin. Baxmayaraq ki, bu maddə komitələrin, yaxud komissiyaların yaradılmasını Assambleyanın üzərinə öhdəlik kimi qoymur, o, təşkilatlanma zamanı bu fürsəti fövtə verməmiş və elə ilk sessiyasındaca altı ümumi və bir daimi komitə təsis etmişdir. Nazirlər Komitəsi özünün ekspert komitələrinə potensial rəqib gördüyü həmin ümumi komitələrin yaradılmasına əngəl olmağa çalışsa da, Assambleya geri çəkilməmişdir. İndi onun on "daimi" komitəsi vardır ki, bunların da ikisi 50, qalanı isə 82 yerdən ibarətdir. Onlar aşağıdakılardır:

- Siyasi Məsələlər Komitəsi (82 yer);
- Hüquqi Məsələlər və İnsan Hüquqları Komitəsi (82 yer);
- İqtisadi Məsələlər və İnkişaf Komitəsi (82 yer);
- Sosial, Səhiyyə və Ailə Məsələləri Komitəsi (82 yer);
- Miqrasiya, Qaçqınlar və Əhali Komitəsi (82 yer);
- Mədəniyyət, Elm və Təhsil Komitəsi (82 yer);
- Ətraf Mühit, Kənd Təsərrüfatı və Yerli və Regional Məsələlər Komitəsi (82 yer);
- Qadınlar və Kişilər üçün Bərabər İmkanlar Komitəsi (50 yer);
- Prosedur Qaydaları və İmmunitetlər Komitəsi (50 yer);
- Avropa Şurasının Üzv Dövlətlərinin Vəzifələrə və Öhdəliklərə Riayət etməsi üzrə Komitə (Monitoring Komitəsi) (82 yer).⁸⁵

Assambleya hərdən ad hoc komitələr də təsis edir. Onlar bilavasitə Büroya bağlı olur.

Komitələr alt-komitələr yarada bilərlər, alt-komitələrin kompetensiyasını və tərkibini komitələr özləri müəyyən edir. Alt-komitənin üzvlərinin sayı onun üst-komitəsinin üzvlərinin üçdə birindən (yalnız tam üzvlər hesaba alınır) çox ola bilməz. Alt-komitələr hesabatlar qəbul etmirlər, onlar öz qərarlarını müvafiq üst-komitələrə təqdim edirlər.

Komitələr tövsiyələrə, rəylərə, yaxud qətnamə təkliflərinə və Assambleyanın, yaxud Daimi Komitənin onlarla məsləhətləşdiyi istənilən başqa məsələyə baxırlar. Onlar həmçinin öz kompetensiyalarına daxil olan digər məsələləri də

---

85. Avropa Şurasının Üzv Dövlətlərinin Vəzifələrə və Öhdəliklərə Riayət etməsi üzrə Komitədə yerlərin sayının artırılması haqqında 1356(2003) sayılı Qətnamə Monitoring Komitəsindəki yerlərin sayını (hazırda 82) Assambleyanın digər əsas komitələrindəki yerlərin sayına bərabərləşdirmişdir.

nəzərdən keçirir və onların hesabatları əsasında Assambleyanın qəbul etdiyi qərarların yerinə yetirilməsinə nəzarət edirlər.

İki həmməruzəçisi olan Monitoring Komitəsindən fərqli olaraq, komitələr hər məsələ üzrə bir məruzəçi təyin edirlər.

Assambleyanın Katibliyi (Klerk Ofisi)

Klerk Ofisi Assambleyanın inzibati orqanıdır. Ona Parlament Assambleyasının Baş Katibi - 2000-ci ilədək Klerk adlandırılmışdır - başçılıq edir. Onun rütbəsi Şuranın Baş Katibinin rütbəsi ilə eynidir.

Baş Katibin, Baş Katibin Müavininin və Assambleyanın Klerkinin (Baş Katibinin) təyinatı ilə bağlı qaydalara uyğun olaraq, Assambleya özünün Baş Katibini gizli səsvermə yolu ilə seçir. Beş il müddətinə seçilən Baş Katibin təkrar seçilmək hüququ vardır. Bu, qeyri-siyasi vəzifədir və bu vəzifəyə namizədlər bir və ya bir neçə hökumət, Baş Katib, yaxud bir və ya bir neçə nümayəndələr qrupu tərəfindən irəli sürülməlidir (qrupların təklifləri ondan çox olmamaq şərti ilə ən azı beş nümayəndə tərəfindən imzalanmalıdır). 1970-ci illərdən etibarən sonuncu prosedura daha çox üstünlük verilir və namizədlər onları dəstəkləyənləri ehtiva edən siyahıda coğrafi və siyasi tarazlığı təmin etməyə, habelə dəstəkləyənlər arasında həm kişilərin, həm də qadınların olmasına çalışırlar.

Köhnəlməsinə baxmayaraq, hələ də rəsmən ləğv olunmayan 20(49) sayılı Qətnamə Assambleyanın Baş Katibinin statusunu müəyyən edir. O vaxt bu vəzifə "Baş Katibin Assambleya Xidmətləri üzrə Müavini" kimi göstərilirdi. Orada deyilir ki, bu vəzifəli şəxs Avropa Şurasının "Baş Katibinin hakimiyyəti altında fəaliyyət göstərir". Bununla belə o, tapşırıqları birbaşa Assambleyanın Sədrindən və Bürosundan alır. Bu, onun Katiblik iyerarxiyasındakı mövqeyinə təsir göstərmir.

Assambleyanın Katibliyi daxilində xüsusi bir idarə var ki, Prosedur Qaydalarına riayət olunmasına nəzarət edir, Assambleya üzvlərinə, nümayəndə heyətlərinin katiblərinə və siyasi qruplara onları maraqlandıran məsələlərlə bağlı məsləhətlər verir. O, həmçinin üzvlərin mandatlarını yoxlayır, Assambleyanın sessiyasını çağırır, onun gündəliyini hazırlayır, təklifləri, düzəlişləri, sualları, yazılı bəyanatları və komitələrin hesabatlarını Assambleyada yayır.

Assambleyanın Katibliyinə həmçinin müxtəlif komitələrin katiblikləri və bir çox xüsusi qurumlar daxildir.

Sessiyalar

İlk vaxtlar Assambleya ildə bir dəfə bir ay davam edən sessiya keçirirdi. 1957-ci ildə o, bu sessiyayı üç hissəyə bölmək qərarına gəlmiş, 1994-cü ildə isə onlara "yay sessiyasını" da əlavə etmişdir və hazırda bu, növbəti sessiyalardan biridir.

Başqa sözlə, həmin illik sessiya ⁸⁶ indi yanvar, aprel, iyun və sentyabr aylarının sonlarında keçirilən və orta hesabla bir həftə davam edən dörd alt-sessiyadan ibarətdir. Assambleyanın və Nazirlər Komitəsinin başqa cür razılaştığı hallar istisna olmaqla, bütün bu dörd sessiya bütövlükdə otuz bir gündən çox davam etməməlidir. Daimi Komitənin alt-sessiyalar arasındakı dövr ərzində Assambleyanın adından fəaliyyət göstərmək səlahiyyəti vardır.

Assambleyanın və Nazirlər Komitəsinin başqa cür razılaştığı hallar istisna olmaqla, Assambleyanın növbəti sessiyaları Strasburqda, Avropa Şurasının yerləşdiyi yerdə keçirilir (Nizamnamənin 33-cü maddəsi). 1987-1988-ci illərdə Parisdə baş vermiş terror aktlarından sonra Fransanın Baş naziri Jak Şirakin İsveçrədən savayı Aİ üzvü olmayan bütün ölkələrin vətəndaşları üçün məcburi viza sistemini bərpa etmək barədə qərar qəbul etməsindən hiddətlənmiş üzvlər Strasburqu boykot etmək hədəsi ilə çıxış etmişlər. Amma az da olsa, başqa yerlə bağlı konsensusa gəlmək ümidi vardı, ona görə də Assambleya Şurada toplaşmağa davam etmişdir. O, ilk dəfə 1992-ci ilin iyununda Strasburqdan kənardə, plenar iclasə ev sahibliyi edən Macarıstanın paytaxtı Budapeştdə yığılmışdır. Komitələrin başqa yerlərdə iclas keçirmələri ilə əlaqədar isə heç bir problem yoxdur və Fransa ilə bağlı böhran yaşandıqda bu imkandan maksimum istifadə olunmuşdur.

Nizamnamənin hələ indiyədək tətbiq olunmamış 34-cü maddəsində əslində deyilir ki, "keçirilmə tarixi və yeri də daxil olmaqla öz aralarında razılığa gəlməklə Nazirlər Komitəsi və ya Assambleyanın Sədri Məşvərətçi Assambleyanın fəvqəladə sessiyasını çağırabilir".

Assambleyanın müzakirələri açıq keçirilir. Onun sessiyaları heç vaxt qapalı keçirilməyib, halbuki Nizamnamənin 35-ci maddəsi ona belə bir imkan verir. Səhər və günorta iclasları adətən ayrı-ayrılıqda keçirildiyindən, nümayəndələrin öz əvəzləyiciləri ilə əvəzlənməsinə imkan olur.

Səlahiyyətləri

Adında daha "məşvərətçi" sözünün olmamasına baxmayaraq, Assambleya xarakteri etibarilə məşvərətçi orqan olmaqda qalır. O, ən çoxu öz tövsiyələri və rəyləri ilə Nazirlər Komitəsinə müəyyən təsir göstərməyə cəhd edə bilər. Bu tövsiyələr və rəylər isə Nazirlər Komitəsi üçün məcburi qüvvəyə malik deyildir və Komitə çox vaxt onları qulaqardına vurmağa meyli olur. Artıq bildiyimiz kimi, Assambleyanın qüdrəti onun müzakirə forumu funksiyası daşımındadır.

Forum funksiyası - Şuranın ixtiyarında olan məsələlərin müzakirəsi

Nizamnamə müəlliflərinin əlində imkan olsaydı, Assambleyanın baxdığı

---

86. 1994-cü ildən parlament ili təqvim ili ilə eyniləşdirilmişdir.

məsələlərin əhatə dairəsini Nazirlər Komitəsinin iş prosesində ona həvalə etdiyi məsələlərlə məhdudlaşdırardılar. Həqiqətən də ilk vaxtlar sessiyanın gündəliyi Nazirlər Komitəsi tərəfindən təsdiq olunmalı idi və ilk bir neçə sessiyanın gündəliyi məhz bu qaydada təsdiq olunmuşdur. Amma tədricən Assambleya bu qaydadan yaxa qurtara bilmişdir. 1950-ci ildə o öz gündəliyini Nazirlər Komitəsinə təqdim etmədən müstəqil şəkildə qəbul etmək hüququ qazanmışdır. Öz növbəsində Komitə 1951-ci ilin mayında Nizamnamənin 23-cü maddəsinə düzəliş etmək qərarına gəlmişdir.⁸⁷ Həmin düzəlişə əsasən, Assambleya "Avropa Şurasının məqsəd və fəaliyyəti çərçivəsində istənilən məsələni müzakirə edə bilər" - bu işə ona ən müxtəlif, siyasi cəhətdən çox həssas məsələləri və sabahkı Avropa üçün həyati əhəmiyyət kəsb edən digər məsələləri müstəqil şəkildə nəzərdən keçirmək imkanı verir. O vaxtdan bəri Assambleyanın səlahiyyətləri məsələsi heç vaxt Nazirlər Komitəsi ilə mübahisə doğurmamışdır.

Assambleyanın forum funksiyasının genişlənməsinin daha bir təzahürü onun tövsiyələr və qətnamələr qəbul etməsidir.

Nazirlər Komitəsinə tövsiyələr

Assambleyanın müəyyən məsələyə dair qənaəti Assambleyaya ünvanlanan tövsiyədə ifadə olunur. Prosedur Qaydalarının 23-cü Qaydasında müəyyən-ləşdirildiyi kimi, tövsiyə "yerinə yetirilməsi Assambleyanın deyil, hökumətlərin kompetensiyasında olan və Assambleya tərəfindən Nazirlər Komitəsinə ünvan-lanan təklifdir". Lakin tövsiyə Assambleyanın ixtiyarında olan yeganə vasitə deyil.

Qətnamələr

Assambleya öz rəy və siyasətinin daşıyıcısı kimi qətnamələrdən də istifadə edə bilər. 23-cü Qaydada qeyd olunduğu kimi, qətnamə "Assambleyanın həyata keçirmək səlahiyyəti olduğu məsələyə dair onun qərarını, yaxud yalnız Assambleyanın məsul olduğu məsələ ilə bağlı onun rəyini əks etdirir". Qətnamələrə Nazirlər Komitəsinin aydın cavab bildirməsi tələb olunmur, hərçənd sonuncu Assambleya ilə münasibətlərində bu qətnamələrə istinad edə bilər. Bəzən diletantlar və kütləvi informasiya vasitələri Nazirlər Komitəsinə tövsiyələri, qətnamələri (hətta qətnamə layihələrini) və Şuranın yüksək vəzifəli nümayəndəsinin şəxsi bəyanatlarını qarışdırırlar.

Qətnamə və ya tövsiyə təklifləri ən azı beş nümayəndə heyətini təmsil edən ən azı on nümayəndə, yaxud əvəzləyici tərəfindən imzalanmalıdır. Onların qəbul edilən olub-olmadığını Sədr müəyyən edir. O bu məsələdə aidiyyəti komitə ilə və mümkün olduğu qədər Büro ilə məsləhətləşir. Prosedur qaydalarına uyğun hazırlanmış təkliflər dərhal çap edilərək Assambleyada paylanır (Prosedur Qaydalarının 23-cü Qaydası).

---

⁸⁷. 23-cü maddənin köhnə mətni istinad mənbəyi kimi Nizamnamənin izahlı mətninə daxil edilmişdir, *Rules of Procedure of the Assembly and Statute of the Council of Europe*, 2002.

Əmrlər

Əmrlər 2004-cü ilin mayında Daimi Komitə tərəfindən ləğv edilmişdir.⁸⁸ Onlar mahiyyəti məsələlərə deyil, rəsmiyyət, sənədlərin ötürülməsi, icrası və prosedur kimi daxili xarakterli məsələlərə aid idi (Prosedur Qaydalarının 23-cü Qaydası). Assambleya, məsələn, öz tabeçiliyində olan orqanlara (misal üçün, öz Bürosuna, yaxud komitələrinə), öz katibliyinə və ya Şuranın Baş Katibinə göstərişlər vermək üçün məhz əmrlərdən istifadə edirdi.

Seçmək funksiyası

Bütün parlamentlər öz sədrilərini və sədr müavinlərini seçdikləri halda, Assambleya bunlardan başqa digər rəsmi şəxsləri də seçir. Bu xüsusiyyət Avropa Şurasının parlament orqanı kimi onun rolunu daha da gücləndirir.

Avropa Şurası Baş Katibinin, Baş Katibin Müavininin və Assambleyanın Baş Katibinin seçilməsi

Bax: 84-cü və ondan sonrakı səhifələr.

İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin hakimlərinin seçilməsi

İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasının 22-ci maddəsinə görə:

Assambleya Razılığa gələn hər bir Ali Tərəf üzrə hakimi Razılığa gələn həmin Ali Tərəfin təqdim etdiyi üç namizəd siyahısından səs çoxluğu ilə seçir.

Avropa Konvensiyasının 1950-ci ildə Assambleyaya verdiyi bu səlahiyyəti sonuncu böyük qayğıkeşliklə qoruyub saxlayır.⁸⁹ Təktərkipli hakim institutu təsis edildikdən sonra Assambleya üzvlərinin bütün zəruri keyfiyyətlərə malik namizədlər siyahısından dolğun, məlumatlı seçim etməsini və layiqli hakimlərin seçilməsini təmin etmək xüsusilə vacib şərtə çevrilmişdir.

Hazırkı prosedura görə, Konvensiyanın iştirakçısı olan hər bir dövlət üç namizəddən ibarət siyahı hazırlayır. Bu namizədlərin müəyyən olunması proseduru hər dövlətin öz işidir və Şura bu məsələyə qarışmır. Hərçənd bəzi dövlətlərdə bu prosesin siyasiləşməsi, şəffaflığın olmaması Assambleyanı vadar etmişdir ki, ixtisaslaşmış nəşrlərdə elanlar verməyə, namizədlərin insan hüquqları sahəsində təcrübəyə malik olduğuna əmin olmağa, siyahıya həm

---

88. Əmr təklifləri də artıq ləğv olunmuşdur. Büronun prerogativlərinə toxunmamaq şərti ilə qətnamələr əmrləri əvəz edə, yaxud hər hansı komitəni konkret bir mövzu üzrə hesabat hazırlamağa daimi təhkim edə bilər.

89. Halbuki, bəzi üzvlər buna az maraq göstərir və hakimlərin seçildiyi iclasda iştirak etmirlər.

qadın, həm də kişi namizəd salmağa (bu, bir tələbdir) və namizədlərin adlarını əlifba qaydası ilə sıralamağa dair tövsiyələr qəbul etsin.⁹⁰

Siyahılar əvvəlcə İnsan Hüquqları üzrə Baş Direktorluğa daxil olur, sonra isə Nazirlər Komitəsinə göndərilir. Komitə onları nəzərdən keçirmək üçün işçi qrup yaradır. Əgər işçi qrup hər hansı siyahıda namizədlərin seçim prosedurundan məmnun deyilsə və ya namizədlər yetərinə ixtisaslı deyillərsə, həmin siyahıları rədd edə bilər. Praktikada isə o, adətən, siyahıları heç bir dəyişiklik etmədən Assambleyaya göndərir.

Assambleyanın Hüquqi Məsələlər və İnsan Hüquqları Komitəsi və eləcə də İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin Hakimlərinin Seçilməsi üzrə Alt-komitə (ad hoc qurumdur) bir araya gələrək, namizədləri üstünlük qaydası ilə sıralayırlar. Komitə üzvlərinin görüşü qapalı keçirilir və onlar öz seçimlərini əsaslandırmağa məcbur deyillər. Qərar qəbul etmə prosesinə bir köməklik kimi, 1996-cı ildən başlayaraq Assambleya namizədlərdən standart tərcümeyi-hal (CV) təqdim etmələrini istəyir. Son vaxtların daha bir yeniliyi namizədlərin Alt-komitədə müsahibədən keçməsidir. Doğrudur, bu təşəbbüslər müəyyən narazılıqlarla qarşılanmışdır. Əvvəla, öz keyfiyyətlərini çoxdan sübut etdiklərini düşünən hakimlər onların İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin hakimliyinə uyğunluğunun Assambleya tərəfindən yoxlanılmasını etirazla qarşılamışlar. İkincisi, belə bir fikir irəli sürülmüşdür ki, hakimlərin seçilməsi prosesinə Assambleyanın müdaxiləsi Məhkəməni siyasiləşdirə bilər.

Assambleyanın yekun qərarı gizli səsvermə yolu ilə çıxarılır. İlk raundda qalib gəlmək üçün namizəd mütləq çoxluq əldə etməlidir, ikinci raundda isə nisbi çoxluq da qələbə üçün yetərli olur. Çox vaxt proses zamanı hökumətlərin təzyiqli hiss olunur.

---

90. Assambleyanın 1429(1999) sayılı Tövsiyəsi. Həmçinin bax: İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinə hakimlərin seçilməsi haqqında Assambleyanın 1200(1999) sayılı Qətnaməsi, 1429(1999) sayılı Tövsiyəyə Nazirlər Komitəsinin cavabı, Assambleyanın 8835 sayılı Sənədi və 1429(1999) sayılı Tövsiyəyə dair İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin 2000-ci il 6 mart tarixli Rəyi. Həmçinin bax: İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinə hakimlərin seçilməsi haqqında Lord Kirxilin Hüquqi Məsələlər və İnsan Hüquqları Komitəsinə təqdim etdiyi məruzə, 8460 sayılı sənəd, 9 iyul 1999 və hakimlərin müstəqilliyi haqqında məruzə, "İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinə təyinatları tənzimləyən qayda və təcrübələr", may 2003.

İnsan Hüquqları üzrə Komissarın seçilməsi

Assambleya həmçinin Nazirlər Komitəsinin təqdim etdiyi üç namizəddən ibarət siyahıdan, səs çoxluğu ilə Avropa Şurasının İnsan Hüquqları üzrə Komissarını seçir. Komissar altı illik müddətə seçilir və təkrar seçilə bilməz.⁹¹

Namizədləri üzv dövlətlər irəli sürürlər. Namizədlər Şuraya üzv dövlətin vətəndaşı olmalı, "insan hüquqları sahəsində tanınmış mütəxəssis və yüksək əxlaqi keyfiyyətlərə malik görkəmli şəxsiyyət olmalı, ictimaiyyətdə Avropa Şurasının dəyərlərinə sadıqlığı ilə seçilən və Komissar vəzifəsini effektiv icra etmək üçün zəruri xarizması olan bir şəxs kimi tanınmalıdır".⁹²

İşgəncənin və qeyri-insani, yaxud alçaldıcı rəftarın və ya cəzanın qarşısının alınması üzrə Avropa Komitəsi (CPT) üçün namizədlər siyahısının təqdim olunması

CPT-nin üzvlərini Nazirlər Komitəsi Assambleya Bürosunun hazırladığı namizədlər siyahısından seçir.

Assambleyanın sessiyalarının gündəliyinin hazırlanması

Assambleyanın gündəliyinin müəyyən olunması ilə bağlı Nizamnamənin 29-cu maddəsinin "ii" bəndinin və 31-ci maddəsinin hazırkı redaktəsi artıq köhnəlmişdir. Bəli, bu doğrudur ki, ilk illərdə Assambleya öz gündəliyini Nazirlər Komitəsində təsdiqlənməli olmuşdur. Ancaq tezliklə o bu tələbi aradan qaldırmağa müvəffəq olmuş və istənilən məsələni müzakirə etmək azadlığı əldə etmişdir. Bu məsələlər olduqca müxtəlif sahələrə aid olsalar da, hamısı Avropa Şurasının səlahiyyətləri daxilində olmalıdır.

Assambleyadan mümkün qədər öz sessiyalarını üzv dövlətlərin parlamentlərinin və BMT Baş Məclisinin sessiyaları ilə eyni vaxta salmamağı tələb edən 32-ci maddə də bu gün əhəmiyyətini xeyli dərəcədə itirib. Sessiyaların açılış və qapanış tarixlərini Assambleya və ya Daimi Komitə özü müəyyən etsə də, həmin sessiyaların BMT Baş Məclisinin ildən-ilə durmadan uzanan sessiyaları ilə üst-üstə düşməməsini təmin etmək bu gün xeyli çətinlikdir.

Öhdəliklərin monitorinqi

Assambleya insan hüquqlarının və əsas azadlıqların ciddi pozuntusu barədə ona bəlli halları öz müzakirələri əsnasında, habelə qətnamə və tövsiyələrində tənqid etməkdə heç vaxt ləngiməmişdir. O, həmçinin özünün Monitorinq Komitəsi vasitəsilə üzv dövlətlər üzərində mütəmadi nəzarəti həyata keçirir.⁹³

---

91. Avropa Şurasının İnsan Hüquqları üzrə Komissarı haqqında Nazirlər Komitəsinin 50 (1999) sayılı Qətnaməsi, maddə 9.

92. Yəni orada, maddə 10.

93. Bax: s. 135.

Assambleya ideal şəraitdə insan hüquqları sahəsində daha böyük rola malik olmaq istərdi. Məhz buna görə də onun təklif etdiyi Nizamnamənin yeni variantının 36-cı maddəsi Assambleyaya imkan verir ki, insan hüquqlarının ciddi şəkildə pozuntusuna sərəncamında olan bütün vasitələrlə reaksiya versin, lazım gəldikdə, İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasında təsbit olunmuş nəzarət prosedurlarının həyata keçirilməsini tövsiyə etsin.

Səsvermə qaydaları

Nizamnamənin 29-cu və 30-cu maddələri səsvermə qaydalarını əhatə edir. Assambleyanın qərarları, adətən, üçdə iki və ya adi səs çoxluğu ilə qəbul edilir. Nazirlər Komitəsinə ünvanlanan rəylərin, yaxud tövsiyələrin layihələrinin və mühüm prosedurların qəbulu, gündəliyə dəyişikliklərin edilməsi, komitələrin yaradılması və nəhayət, növbəti sessiyaların açılış və qapanış tarixlərinin müəyyən edilməsi üçün üzvlərin ən azı üçdə birini təmsil edən üçdə iki səs çoxluğu tələb olunur (Prosedur Qaydalarının 40-cı Qaydası). Təyinatlar üçün ilk səsvermədə mütləq çoxluq, ikinci raundda isə nisbi çoxluq lazım gəlir. Qətnamə layihələrinin və bütün digər qərarların qəbulu üçün isə adi səs çoxluğu kifayət edir (Prosedur Qaydalarının 40-cı Qaydası).

Gündəliyi müəyyən etmək, sessiyanın protokolunu təsdiqləmək, prosedur məsələlərini həll etmək, yaxud sessiyada fasiləyə razılığı öyrənmək üçün keçirilən səsvermə zamanı yetərsay lazım gəlmir. Adbaad səsvermə istisna olmaqla, bütün digər səsvermələr səsvermədə iştirak edən üzvlərin sayından asılı olmayaraq etibarlıdır. Bir şərtlə ki, səsvermə hüququ olan və ən azı beş milli nümayəndə heyətini təmsil edən üzvlərdən ən azı altıda biri qabaqcadan Sədrdən yetərsayın olub-olmadığını yoxlamağı xahiş etməsin. Yetərsay isə səsvermə hüququ olan üzvlərin üçdə biri qədərdir. Yetərsay olmadıqda səsvermə növbəti iclasadək, yaxud Sədrin təklifi ilə daha sonrakı iclasadək təxirə salınır.

Nazirlər Komitəsi ilə Parlament Assambleyası arasında əlaqələr

Nizamnamənin müəllifləri elə etmək istəmişlər ki, Nazirlər Komitəsi ilə Assambleya arasında əlaqələr nadir hallarda baş versin və mütəmadi xarakter daşmasın. Onlar Assambleyanın təsir imkanlarını minimuma endirməklə Şuranın hökumətlərarası orqan xüsusiyyətini qorumaq və qərar qəbul etmə səlahiyyətini müstəsna olaraq Nazirlər Komitəsi üçün saxlamaq istəmişdilər. Amma biz artıq bildiyimiz kimi, Assambleya tədricən səlahiyyətini artırmağa nail olmuşdur və hazırda Komitə üzərində güclü təsirə malikdir.

Əlaqə orqanı: Birgə Komitə

Birgə Komitə Nizamnamənin Assambleya ilə Komitə arasında qarşılıqlı məsləhətləşmə və əməkdaşlıq tələblərinə cavab verməyən müddəalarını təftiş etmək məqsədilə yaradılıb. 30(51) sayılı Qətnaməyə⁹⁴ görə, o, "Avropa Şurasının Əlaqələndirici Orqanıdır". Parlamentarilərlə milli hökumətlər arasında bu cür əlaqəni təmin edən çox az təşkilat vardır.

Ancaq Birgə Komitənin səlahiyyətləri məhduddur. 30(51) sayılı Qətnaməyə əsasən, o, Nazirlər Komitəsinin və Assambleyanın "müvafiq hüquqlarını gözləmək şərtilə" fəaliyyət göstərir. Hərçənd sözügedən Qətnamə bu baxımdan indi xeyli köhnəlmişdir. Assambleyanın Prosedur Qaydalarının 55-ci Qaydası hazırkı vəziyyəti daha düzgün əks etdirir. Birgə Komitədə səsvermə keçirilmir və o, heç bir rəsmi qərar qəbul etmir. Bu gün o, informasiya mübadiləsi üçün meydan rolunu oynamaqla və hərdən bir müəyyən işdə Nazirlər Komitəsinin fəaliyyətini sürətləndirməklə, sanki bir əlaqə orqanı kimi fəaliyyət göstərir.

Nazirlər Komitəsi 1963-cü il dekabrın 6-da razılaşmışdır ki, Birgə Komitə hər üzv dövlətin hökumətini təmsil edən bir nümayəndədən və eyni sayda Assambleya nümayəndələrindən (o cümlədən, Büro üzvlərindən və hər milli nümayəndə heyətinin Bürodə təmsil olunmayan bir üzvündən) ibarət olsun. Hakimiyyət bölgüsü baxımından ona bir qayda olaraq Assambleyanın Sədri sədrlik edir.

Assambleyanın Bürosu və Nazirlər Komitəsi həmçinin konkret məsələlər üzrə birgə işçi qrupları da yarada bilərlər.

Nazirlər Komitəsi ilə Parlament Assambleyasının qarşılıqlı fəaliyyət üsulları

Assambleyanın Təvsiyələrinə uyğun tədbir görülməsi

Nizamnamədə deyilir ki, "Nazirlər Komitəsi, Assambleyanın təvsiyəsi əsasında, yaxud öz təşəbbüsü ilə, ... Avropa Şurasının məqsədinin həyata keçirilməsi üçün tələb olunan fəaliyyəti nəzərdən keçirir". Başqa sözlə desək, Assambleyanın təvsiyələrinin cavabında pozitiv və ya neqativ tədbir görmək tələb olunur - Assambleyanın sənədlərinin icrası, onların qəbul edildiyi alt-sessiyadan sonra Müavinlərin keçirdiyi ilk iclasdaca yoxlanılır.

Assambleyanın Rəyləri

Assambleya Nazirlər Komitəsi ilə məsləhətləşə bilər. Bu gün o, yeni üzvlərin qəbulu, büdcə və Sosial Xartiyanın həyata keçirilməsi məsələlərində, habelə bütün müqavilə və protokolların layihələri ilə

---

94. Birgə Komitənin statusunu müəyyən edən 51(30) sayılı bu Qətnamə xeyli dərəcədə köhnəlmişdir və onun yenidən nəzərdən keçirilməsinə ehtiyac vardır. Assambleya dəyişdirilmiş Nizamnamə ilə Birgə Komitəyə daha böyük rol ayırmaq istəmiş və orada onun statusunu və tərkibini daha dəqiq müəyyən etmişdir.

bağlı Komitəyə rəylərini hazırlayıb təqdim edir.

Komitənin Assambleyaya giriş və müraziət hüququ

Nizamnamənin 27-ci maddəsinə görə, Nazirlər Komitəsi kollektiv şəkildə Assambleyanın müzakirələrində iştirak edə bilər və eləcə də Komitənin ayrı-ayrı üzvləri, yaxud onların müavinləri Assambleya qarşısında şəxsən çıxış edə bilərlər. Bu məsələlər Komitənin Assambleya ilə məsləhətləşib tərtib etdiyi prosedur qaydaları ilə tənzimlənir. Assambleya da özünün Prosedur Qaydalarına müvafiq qayda əlavə etməkdə gecikməmiş və Nazirlərə və onların Daimi Nümayəndələrinə Assambleyanın toplantılarında və onun komitələrinin iclaslarında çıxış etmək kimi çox geniş hüquqlar vermişdir.

54-cü Qaydanın 1-ci bəndinə görə, Nazirlər Komitəsinin bütün üzvləri və üzv dövlətlərin hökumətlərinin digər nazirləri Assambleyada və onun komitələrində iştirak edə və istədikləri halda çıxış edə bilərlər. 54-cü Qaydanın 2-ci bəndinə görə, hər bir naziri, cəmi şərtlərlə, istənilən komitədə - bu komitənin razılığı ilə - onun müavini əvəz edə bilər. Bu prosesin detalları Assambleyanın Daimi Komitəsinin 1987-ci il noyabrın 25-də qəbul etdiyi qərarla tənzimlənir. Bu müddəalar Nazirlər Komitəsinin Prosedur Qaydalarında da öz əksini tapıb (17 və 18-ci Qaydalar).

Nümayəndələrin şifahi və yazılı sualları

Assambleyanın üzvləri tezliklə Nazirlər Komitəsinə yazılı və şifahi suallar vermək hüququnu özləri üçün təmin etmişlər. Bu, milli parlamentlərin təcrübəsinə əsaslanan başlıca parlament preroqatividir. Lakin bu hüquq belə, ona Komitə üzərində nəzarət imkanı vermir. Baxmayaraq ki, sonuncu öz tədbirlərinə və qərarlarına görə Assambleya qarşısında hesabat verməyə borcludur.

Nümayəndələr və onların əvəzləyiciləri Nazirlər Komitəsinə və onun Sədrinə onların məsul olduğu məsələlərə dair yazılı suallar təqdim edə bilərlər. Bu sualların qəbul edilən olub-olmadığını Assambleyanın Sədri müəyyən edir.

Assambleya üzvlərinin şifahi və yazılı suallarına Komitəyə sədrliyi həyata keçirən dövlətin nazirinin cavab verməsi kimi zəngin təcrübə vardır. Şifahi suallara plenar sessiyalarda elə şifahi olaraq cavab verilir. Cavab sual verəni qane etməzsə, əlavə suala icazə verilir. Yazılı suallara yazılı şəkildə də cavab verilir.

Nazirlər Komitəsinin öz fəaliyyəti barədə

Assambleyaya hesabatı

Nizamnamənin 19-cu maddəsinə görə, Assambleyanın hər sessiyası üçün Nazirlər Komitəsinin fəaliyyəti haqqında hesabat hazırlanır. İndi bu hesabatlar hər altsessiya üçün hazırlanır. Onları Baş Katib hazırlayır, Komitənin Sədri Assambleyaya təqdim edir, sonuncu isə müzakirə edir. Assambleya üzvləri şifahi olaraq cavab almaq üçün Komitə Sədrinə suallar verə bilərlər.

Katiblik və Baş Katib

Nizamnamədə Katiblik Şurasının statut orqanı kimi qələmə verilmir və onun funksiyalarından çox az bəhs olunur. Yalnız 10-cu maddədə bildirilir ki, Nazirlər Komitəsinin və Assambleyanın "fəaliyyətini Avropa Şurasının Katibliyi təmin edəcəkdir". Onun təşkilatlanması ilə bağlı çox qısa izahata isə VI fəsildə rast gəlmək mümkündür.

Aydın məsələdir ki, Nizamnamənin müəllifləri Baş Katibliyin əhəmiyyətini artırmaq istəməmişlər, onlar bu vəzifənin Millətlər Liqasının Baş Katibi kimi sırf inzibati orqan olmasını istəmişdilər. Buna baxmayaraq, Baş Katibin Assambleya tərəfindən seçilməsi ona siyasi legitimlik vermiş və bacarıqlı Baş Katiblər üçün öz rollarını genişləndirmək və gücləndirmək imkanı yaratmışdır. Bu gün Şurasının siyasətinin formalaşdırılmasında onlar böyük rol oynayırlar, baxmayaraq ki, onların təsir imkanları, heç şübhəsiz, onların şəxsi xarizmasından və dinamizmindən asılıdır.

Avropa Şurasının təsis olunduğu vaxtdan indiyədək on iki Baş Katibi olub: Jak Kamil Pari (Fransa, 1949-1953); Leon Marşal (Fransa, 1953-1956); Lodoviço Benvenuti (İtaliya, 1957-1964); Piter Smizers (Birləşmiş Krallıq, 1964-1969); Lujo Tonçiç-Sorinj (Avstriya, 1969-1974); Qeorq Kan-Akerman (Almaniya, 1974-1979); Franz Karazek (Avstriya, 1979-1984); Marselino Orexa Akirre (İspaniya, 1984-1989); Katrin Lalümiyer (Fransa, 1989-1994); Daniyel Tarşis (İsveç, 1994-1999); Valter Şvimmer (Avstriya, 1999-2004); Terri Devis (Birləşmiş Krallıq, 2004-cü ilin iyununda beş il müddətinə seçilmişdir). Katrin Lalümiyer bu vəzifədə çalışmış yeganə qadındır.

Baş Katibin və onun müavininin təyinatı

Nizamnamənin 36-cı maddəsinin "b" bəndinə görə, Baş Katibi və Baş Katibin Müavini Nazirlər Komitəsinin təqdimatı əsasında Assambleya təyin edir. 20(49) sayılı Statut Qətnaməsinə görə, hər iki vəzifəli şəxs beş il müddətinə seçilir və eyni vəzifəyə təkrar seçilə bilərlər. Bununla belə, indiyədək heç bir Baş Katib bu vəzifədə bir müddətdən çox qulluq etməyib.

Nazirlər Komitəsi namizədlərin adlarını ehtiva edən tövsiyəni Assambleyaya göndərir. İlk iki halda Komitə yalnız bir namizədin adını göndərməklə öz seçimini keçirə bilmişdir. Lakin sonra Assambleya ısrarla bildirmişdir ki, Komitənin sözügedən təklifi ona təqdim olunmazdan qabaq Birgə Komitədə məsləhətləşmə aparılmalıdır. 1955-ci ildə Baş Katibin yeni müavini təyin olunanda, Assambleya Komitəni bir yox, bir neçə namizədin adının göndərilməsinin zəruriliyinə inandıra bilmiş və beləliklə, seçim imkanı əldə etmişdir. 1957-ci il mayın 2-də üçüncü Baş Katibin, Lodoviço Benvenutinin

(İtaliya) seçildiyi vaxtdan bəri bu prosedura riayət olunur. Seçki prosesinin təfərrüatları Nazirlər Komitəsinin Assambleyanın razılığı ilə 1956-cı ilin dekabrında qəbul etdiyi və onun təklifi ilə 1962-ci ilin martında düzəliş etdiyi xüsusi qaydalarla nəzərdə tutulmuşdur.

İlk iki Baş Katib (Jak Kamil Pari və Leon Marşal) yüksək dövlət qulluqçusu və peşəkar diplomat olduğu halda, üçüncü (Lodoviço Benvenuti) özünün bütün xələfləri kimi siyasətçi olmuşdur. 1956-cı il sentyabrın 16-da Nazirlər Komitəsi bəyan etmişdir ki, o, bundan belə yalnız siyasətçilərin namizədliklərini irəli sürəcək, "bu isə əlbəttə ki, Assambleyanın ürəyindən idi, xüsusilə ona görə ki, Komitənin seçimi məhz onun iki üzvünün üzərində dayanmışdı".⁹⁵ Beləliklə, Lodoviço Benvenuti bu ənənənin əsasını qoymuş Assambleya üzvü olmuşdur və onun bütün xələfləri də (onlardan bəziləri öz ölkələrinin sabiq nazirləri olmuşlar) Baş Katib vəzifəsinə Assambleya üzvlüyündən gətirilmişlər ki, bu da Şurada onların siyasi nüfuzunun artmasına xidmət etmişdir.

Praktikada əsas siyasi qruplar namizədləri müəyyənləşdirərkən, digər qruplarla razılığa gəlmək şərtilə növbəlilik prinsipi ilə hərəkət edirlər. Formal olaraq isə, namizədləri onların hökumətləri irəli sürür.

Baş Katibin Müavini postuna namizədlərin hər hansı siyasi qrupla bağlılığı yoxdur. Onlar bir və ya bir neçə hökumət tərəfindən, yaxud Baş Katib tərəfindən irəli sürülə bilirlər.

Səlahiyyətləri

İlk vaxtlar Baş Katibin işi sadəcə Nazirlər Komitəsinə və Assambleyaya yardım etməkdən ibarət idi, indi isə ondan Şuranın işini əlaqələndirmək və onu istiqamətləndirmək tələb olunur. Onun çox müxtəlif vəzifələri vardır; bu vəzifələrin əksəriyyəti Nizamnamədə, Nazirlər Komitəsinin və Assambleyanın Prosedur Qaydalarında öz əksini tapmışdır.

Maliyyə məsələləri baxımından, Baş Katib Maliyyə Qaydalarındakı şərtlərə uyğun olaraq, Şuranın büdcəsini hazırlayıb təsdiq olunmaq üçün Nazirlər Komitəsinə təqdim edir. İnzibati məsələlər baxımından, o, Şuranın səmərəli fəaliyyətini təmin edir və onun fəaliyyətinə hərtərəfli nəzarəti həyata keçirir. Başqa cür qərarlaşdırılmazsa, o, məşvərətçi qismində Nazirlər Komitəsinin, Birgə Komitənin və Assambleyanın toplantılarında iştirak edir. Şurada bağlanan çoxsaylı müqavilələr üçün saxlanma rolunu da məhz Baş Katib oynayır.

Onun başqa bir işi Nazirlər Komitəsinin fəaliyyəti haqqında Assambleya üçün hesabat hazırlamaqdan və hökumətlərarası illik fəaliyyət proqramı tərtib etməkdən ibarətdir. Fəaliyyət proqramı Şuranın işinin necə

---

95. Burban, J.-L., göstərilən əsəri, p. 49.

istiqləndirilməsi ilə bağlı Baş Katibin baxışlarını əks etdirir və Komitə tərəfindən təsdiq olunur.⁹⁶ Baş Katib həm də bu proqramın Katibliyin yardımı ilə həyata keçirilməsinə cavabdehdir. Hökumətlərarası əməkdaşlıq fəaliyyətini əsasən Direktorluqlar koordinasiya edir. Onların vəzifələri Şuranın əsas fəaliyyət sahəsinə uyğun olur.⁹⁷

Baş Katib həmçinin İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasına əsasən xüsusi rola malikdir. 15-ci maddənin 3-cü bəndinə görə, müharibə və ya millətə həyatını təhdid edən istənilən digər fəvqəladə hallar zamanı bu Konvensiya üzrə öhdəliklərindən geri çəkilmək niyyətində olan Ali Razılığa gələn hər bir Tərəf gördüyü tədbirlər və onların səbəbləri barədə Baş Katibi tam məlumatlandırmalıdır. 52-ci maddə isə Baş Katibə səlahiyyət verir ki, Ali Razılığa gələn istənilən Tərəfdən "onun dövlətdaxili hüququnun bu Konvensiyanın hər hansı müddəasının səmərəli tətbiqini necə təmin etməsi barədə" izahat istəsin - Çeçeni-standa insan hüquqları ilə bağlı vəziyyətə dair informasiya Rusiya Federasiyasından məhz bu əsasla istənilmişdir.⁹⁸

Katibliyin işçilərini (onların sayı təqribən 2000 nəfərdir) "İnzibati Qaydalara uyğun olaraq" işə götürən, vəzifəyə təyin edən və işdən azad edən Baş Katibdir. Onlar beynəlxalq təşkilat qulluqçusu statusu daşıyırlar. Bütün beynəlxalq təşkilatlarda olduğu kimi, vəzifələrin sayında və dərəcəsinə coğrafi balans gözlənilməlidir. Əslində, hər bir üzv dövlətin hökumətinin, onun Şuranın büdcəsinə ödədiyi üzvlük haqqının həcmindən asılı olaraq, yüksək (A kateqoriyalı) vəzifələrin müəyyən faizinin öz vətəndaşları üçün ayrılmasına mənəvi haqqı çatır.

İşçilərin vətəndaşı olduğu üzv dövlətdən asılı olmamasını təmin etmək üçün Nizamnamənin 36-cı maddəsinin "d" bəndində deyilir:

Katibliyin əməkdaşlarından heç kəs hər hansı hökumət tərəfindən haqqı ödənilən vəzifə tuta bilməz, Məşvərətçi Assambleyanın və ya istənilən milli qanunverici orqanın üzvü ola bilməz, yaxud öz vəzifələri ilə bir araya sığmayan hər hansı bir işlə məşğul ola bilməz.

Katibliyin əməkdaşları öz vəzifələrini vicdanla, milli mənafeədən çıxış etmədən yerinə yetirəcəklərini, öz vəzifələrini yerinə yetirərkən hər hansı hökumətdən, yaxud Şuradan kənar hakimiyyətdən təlimatlar gözləməyəcəklərini və tapşırıqlar

---

96. Məsəl üçün, Valter Şvimmer Baş Katib olarkən, demokratik, sülhpərvər və stabil Avropa qurmaq üçün mövcud olan tələbləri ödəmək məqsədilə 2001-2005-ci illəri əhatə edən fəaliyyət planı tərtib etmiş və iki prioritet layihə başlatmışdır: "Demokratik cəmiyyətin gündəlik həyatındakı zorakılığa qarşı fəaliyyət" və "Fəaliyyətdə olan demokratik təsisatlar".

97. Katiblik İnformasiya və Tədqiqatlar üzrə Direktorluq (İTD), Strateji Planlaşdırma Direktorluğu (SPD), Protokol Direktorluğu, Siyasi Məsələlər üzrə Baş Direktorluq (SMBD), Hüquqi Məsələlər üzrə Baş Direktorluq (BD I), İnsan Hüquqları üzrə Baş Direktorluq (BD II), Sosial Həmrəylik üzrə Baş Direktorluq (BD III), Təhsil, Mədəniyyət və İrs, Gənclər və İdman üzrə Baş Direktorluq (BD IV) və Administrasiya və Maddi Texniki Təminat üzrə Baş Direktorluqdan (AMTTBD) ibarətdir.

98. Baş Katibin Rusiya Federasiyasının Xarici işlər nazirinə 2000-ci il 27 yanvar tarixli məktubu, 8671 sayılı Sənəd (əlavə), 3 aprel 2000.

almayacaqlarını, müstəsna olaraq Şura qarşısında cavabdeh olan beynəlxalq qulluqlar kimi onların nüfuzuna kölgə sala biləcək hərəkətlərə yol verməyəcəklərini Baş Katib qarşısında rəsmən elan etməlidirlər. Baş Katib və Baş Katibin Müavini bu cür bəyanatı Nazirlər Komitəsi qarşısında verirlər (Nizamnamənin 36-cı maddəsinin "e" bəndi).

Nizamnamənin 37-ci maddəsində göstərilir ki, Katiblik Şuranın olduğu yerdə yerləşir və onun fəaliyyətinə görə Baş Katib Nazirlər Komitəsi qarşısında cavabdehdir. Hər şeydən savayı, Baş Katib həmçinin Assambleyanı katiblik və tələb olunan digər inzibati xidmətlərlə təmin etməlidir.

İxtisaslaşmış qurumlar

Şuranın konkret sahələr üzrə fəaliyyətini inkişaf etdirmək üçün müxtəlif ixtisaslaşmış qurumlar yaradılmışdır. Onlardan bəzilərinə bütün üzv dövlətlər daxildir və ya bütün üzv dövlətlər tərəfindən dəstəklənir. Bunlara misal olaraq, yerli demokratiya sahəsində həyati əhəmiyyətli rol oynayan Yerli və Regional Hakimiyyətlər Konqresini, İnsan Hüquqları üzrə Komissarı və İrçiliyə və Düzümsüzlüyə qarşı Avropa Komissiyasını (İDAK) göstərmək olar.⁹⁹ Digər ixtisaslaşmış qurumlar məhdud sazişlər əsasında təsis edilmişdir və onların yalnız müəyyən üzv dövlətlərə aidiyyəti vardır.

Avropa Şurasının Yerli və Regional Hakimiyyətlər Konqresi

Avropa Şurası daima yerli demokratiyanın inkişafına çalışıb və Avropa layihələrinə avropalıların daha sıx cəlb edilməsi üzrə fəaliyyətini özünün başlıca funksiyası kimi görüb. Nazirlər Komitəsinin 1(2000) sayılı Statut Qətnaməsində qeyd etdiyi kimi:

Yerli özünüidarə haqqında Avropa Xartiyasındakı subsidiarlıq prinsipinə uyğun - bu prinsipə görə, ictimai vəzifələri, ictimai işlərin xarakteri və həcmi, səmərəlilik və qənaətcillik tələbləri nəzərə alınmaqla, əsasən vətəndaşlara ən yaxın hakimiyyət orqanları həyata keçirir - yerli və regional səviyyədə möhkəm və effektiv demokratiyanın mövcudluğu demokratik cəmiyyətin əsaslarından biridir[...]

Avropanın Yerli və Regional Hakimiyyətlər Konqresi 1994-cü ildə, Dövlət və Hökumət Başçılarının ilk Sammitindən sonra yaradılmış (Avropanın Yerli və Regional Hakimiyyətlər Konqresinin təsis olunması haqqında 3(94) sayılı Statut Qətnaməsi) və 1957-ci ildən mövcud olan Avropanın Yerli və Regional Hakimiyyətlər Konfransını əvəzləmişdir. Bu gün o, 1(2000) sayılı Statut Qətnaməsi və ona əlavə edilmiş Avropanın Yerli və Regional Hakimiyyətlər Konqresinin Xartiyası əsasında fəaliyyət göstərir.

---

99. Burada İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin adı çəkilmir, çünki o, Şuranın Nizamnaməsinə əsaslanmır və ona görə də sözün həqiqi mənasında, Avropa Şurasının ixtisaslaşmış qurumu deyildir.

Konqres Avropa Şurasının məşvərətçi orqanı kimi fəaliyyət göstərir və Təşkilatın ideallarının gerçəkləşməsində yerli və regional hakimiyyətlərin iştirakını təmin etmək məqsədilə çalışır. O bu missiyanı yerli və regional demokratiyalara, habelə yerli və regional hakimiyyətlər arasında əməkdaşlığı təşviq etməklə həyata keçirir.

O, iki palatadan ibarətdir: Yerli Hakimiyyətlər Palatası və Regionlar Palatası. Onun Bürosu bu iki Palatanın işini koordinasiya edir və məsələləri onların müzakirəsinə çıxarır. Hər bir üzv dövlət Parlament Assambleyasında nə qədər yerə malikdirsə, Konqresdə də o qədər yeri olur. İki Palatanın birlikdə 313 tam üzvü və 313 əvəzləyicisi vardır. Onların hamısı yerli və ya regional hökumətlərdə seçkilərlə vəzifələr tutmalıdırlar. Ümumilikdə, Konqres üzv dövlətlərin 200 000-dən çox yerli və regional hakimiyyətlərini təmsil edir.

Konqres Avropa Şurasında yerli və regional hakimiyyətləri təmsil edir və onların nümayəndələrinə eyni forum imkanı verir ki, orada onlar ortaq problemlərini müzakirə edə bilər, öz təcrübələrini bölüşə bilər və hökumətlərlə münasibətlərdə vahid mövqeyə nümayiş etdirə bilərlər. O, həmçinin yerli və regional siyasətin bütün aspektləri üzrə Nazirlər Komitəsinə və Parlament Assambleyasına məsləhətlər verir. Bundan əlavə, o, yerli və regional demokratiyanın inkişafı yollarına dair təkliflər verə bilər. Konqres üzv dövlətlərdə və üzvlük üçün müraciət etmiş dövlətlərdə yerli və regional demokratiyanın vəziyyəti barədə vaxtaşırı hesabatlar hazırlayır və konkret olaraq, Yerli özünüidarə haqqında Avropa Xartiyasındakı prinsiplərə riayət olunmasına nəzarət edir. O, yeni üzvlərin qəbulu üzrə rəylərin hazırlanması və yerli və regional seçkilərin müşahidə olunması prosesinə də cəlb edilmişdir.

Konqres tövsiyələr və rəylər qəbul edir ki, bunlar da Assambleyaya, yaxud Nazirlər Komitəsinə göndərilir. Onun qətnamələri bütün regional hakimiyyətlərə aid olur və Assambleyaya və Nazirlər Komitəsinə sadəcə məlumat üçün (əgər həmin qətnamə ilə onlardan müəyyən tədbir görmək tələb olunmursa) göndərilir.

Konqresin hər il Strasburqda növbəti sessiyası keçirilir. Orada üzv dövlətlərin yerli və regional hakimiyyətlərini təmsil edən təşkilatlardan nümayəndə heyətləri və bir neçə qeyri-üzv dövlətdən müşahidəçi, yaxud xüsusi qonaq nümayəndə heyətləri iştirak edirlər. Palatalar plenar sessiyadan bilavasitə əvvəl və ya ondan dərhal sonra bir araya gəlirlər.

Parlament Assambleyası kimi, Konqres də məşvərətçi orqandır. Onun yerli demokratiyanın inkişafı sahəsində fəaliyyəti xüsusilə diqqətəlayiqdir və Şura üçün onun əhəmiyyəti ardıcıl şəkildə artır. Bunun nəticəsidir ki, Konqres indi Nazirlər Komitəsi və Assambleya ilə yanaşı, Təşkilatın üçüncü sütunu sayılır.

İnsan Hüquqları üzrə Komissar

İnsan Hüquqları üzrə Komissar vəzifəsi 1997-ci ildə keçirilmiş Avropa Şurasının ikinci Sammitinin nəticəsi olaraq, 1999-cu ildə təsis olunmuşdur. Komissarın statusu Nazirlər Komitəsinin 1999-cu il mayın 7-də, özünün 104-cü sessiyasında qəbul etdiyi 50(99) sayılı Qətnamə ilə müəyyən edilir.

Komissarı Parlament Assambleyası Nazirlər Komitəsinin təqdim etdiyi üç nəfərlik namizədlər siyahısından, səs çoxluğu ilə seçir. Onun səlahiyyət müddəti altı ildir və bu vəzifəyə təkrar seçilə bilməz. İlk Komissar ispaniyalı Alvaro Gil-Robles 1999-cu ilin sentyabrında seçilmişdir.

Komissarın vəzifəsi insan hüquqlarına hörməti təşviq etmək, insan hüquqları ilə bağlı təhsili və məlumatlılığı stimullaşdırmaq və Avropa Şurasının insan hüquqlarına dair sənədlərinə riayət olunmasını təmin etməkdən ibarətdir. Onun rolu preventiv xarakter daşıyır və bir növ İnsan Hüquqları üzrə Məhkəmənin və konvensiya ilə təsis olunmuş digər orqanların rolunu tamamlayır. Konvensiyaya dair 14 sayılı Protokol qüvvəyə mindikdən sonra, Komissar Məhkəmə qarşısında prosesin üçüncü iştirakçısı kimi çıxış etmək səlahiyyəti qazanacaq və Palatada, yaxud Böyük Palatada "keçirilən dinləmələrdə iştirak etmək və yazılı şərhlər vermək" imkanı əldə edəcək (İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasına dair 14 sayılı Protokolun bu Konvensiyanın 35-ci maddəsinə düzəliş edən 13-cü maddəsi).¹⁰⁰

O, insan hüquqlarının qorunması və pozuntu hallarının qarşısının alınması ilə bağlı məsləhət və informasiya verir. Komissar Avropa Şurasının orqanları ilə işləyir, o, Nazirlər Komitəsinə və Assambleyaya konkret məsələlər üzrə hesabatlar, tövsiyələr, yaxud rəylər göndərir. Bununla belə, onun mühakimə etmək səlahiyyəti yoxdur.

İrçiliyə və Dözümsüzlüyə qarşı Avropa Komissiyası (İDAK)

İrçiliyə və Dözümsüzlüyə qarşı Avropa Komissiyasının təsis edilməsi qərarı 1993-cü il oktyabrın 9-da Vyana Sammitində qəbul olunmuş Vyana Bəyannaməsinə daxil edilmişdi. 2002-ci il iyunun 14-də Nazirlər Komitəsi 8(2000) sayılı Qətnamə ilə Komissiyanın yeni nizamnaməsini qəbul etmişdir. Bu nizamnamə genişlənən Avropada irçiliyə, irqi ayrışkılıya, ksenofobiyaya, antisemitizmə və dözümsüzlüyə qarşı mübarizənin insan hüquqları aspekti üzrə ixtisaslaşan müstəqil monitorinq qurumu kimi Komissiyanın rolunu gücləndirmişdir.

---

100. Məhz Komissarın özünün xahişi əsasında - 2004-cü il yanvarın 26-da qəbul edilmiş və Assambleyanın 1640(2004) sayılı Tövsiyəsi ilə dəstəklənmiş "Avropa Şurasının İnsan Hüquqları üzrə Komissarının fəaliyyəti haqqında üçüncü illik hesabat"da belə bir xahiş yer almışdır - 14 sayılı Protokolda bu imkanı nəzərdə tutulmuşdur.

Həmin nizamnaməyə görə, İDAK-ın vəzifələri bunlardır:

İrçiliyə, ksenofobiyaya, anti-semitizmə və dözümsüzlüyə, eləcə də onların nəticələrinə qarşı mübarizə məqsədilə üzv dövlətlərin bu sahədə qanunvericiliyini, siyasətini və digər tədbirlərini yenidən nəzərdən keçirmək; yerli, milli və Avropa səviyyələrində gələcək fəaliyyət istiqamətləri irəli sürmək; üzv dövlətlərin sözügedən sahədə siyasətləri ilə bağlı ümumi tövsiyələri işləyib hazırlamaq; müvafiq hallarda bu sahədə tətbiq oluna bilən beynəlxalq hüquqi aktların təsirini gücləndirmək məqsədilə onların araşdırılması.

İDAK ölkəbəölkə prinsipi ilə, Şuranın bütün üzv dövlətlərində irqçilik, ksenofobiya, anti-semitizm və dözümsüzlüklə bağlı vəziyyəti müşahidə edir. Onun hesabatlarında mövcud problemlər müəyyənləşdirilir və onların həlli yolları təklif olunur. Bir sözlə, o, üzv dövlətlərin hökumətlərinə onların bu sahədə yürütdüyü siyasətlə bağlı tövsiyələr qəbul edir, irqçiliyə və dözümsüzlüyə qarşı mübarizədə səmərəliliyi sübut olunmuş "müsbət təcrübələri" təbliğ edir.

Məhdud sazişlər əsasında yaradılan ixtisaslaşmış qurumlar ¹⁰¹

İxtisaslaşmış qurumlar Şuranın səlahiyyətinə daxil olan müəyyən fəaliyyətlərin aparılması üçün yaradılmışdır, amma onlarda yalnız bəzi üzv dövlətlər iştirak edir. ¹⁰² Deməli, məhdud sazişlər yalnız müəyyən üzv dövlətlərə tətbiq olunur. Bəzi belə sazişlər qeyri-üzv dövlətlər üçün də açıq olur.

Hazırda məhdud sazişlər əsasında yaradılmış on üç qurum fəaliyyət göstərir (IV Əlavədəki siyahıya bax). Onlardan ən mühüm olanları aşağıdakılardır.

Hüquq vasitəsilə Demokratiya uğrunda Avropa Komissiyası (Venesiya Komissiyası)

Venesiya Komissiyası Berlin Divarı dağıldıqdan sonra, 1990-cı il mayın 10-da genişləndirilmiş məhdud saziş əsasında, Nazirlər Komitəsi tərəfindən təsis olunmuşdur. Bütün üzv dövlətlər bu Komissiyada iştirak edir, qeyri-üzv dövlətlər də - xüsusilə də müşahidəçi statusu olanlar - qoşula bilərlər. Avropada hakimiyyəti geniş şəkildə qəbul edilmiş bu Komissiya demokratik təsisatlarda zəngin iş təcrübəsinə və eləcə də hüquq və siyasi elmlər sahəsinin inkişafına verdiyi töhfəsinə görə seçilən, beynəlxalq nüfuza malik müstəqil ekspertlərdən ibarətdir. Bu ekspertlər Komissiyaya üzv dövlətlər tərəfindən dörd il müddətinə təyin olunurlar.

---

101. BMT-nin ixtisaslaşmış qurumlara malik olmasını əldə rəhbər tutub, 30(51) sayılı Qətnamə "İxtisaslaşmış qurumlar"ın yaradılmasını nəzərdə tutmuşdur. Bu Qətnamənin ləğv olunmasına və ya təzədən nəzərdən keçirilməsinə baxmayaraq, onun müddəaları heç vaxt həyata keçirilməmişdir.

102. Bax: "Müqavilələrə dair sözlük" (<http://conventions.coe.int>): "Məhdud saziş Avropa Şurasının bəzi üzv dövlətlərinin müəyyən bir fəaliyyətdə, digərlərinin iştirak bu fəaliyyətə qatılmamasına baxmayaraq, iştirak etməsinə imkan verən sazişin xüsusi formasıdır".

Konstitusiyaların hazırlanması və onlara yenidən baxılması sahəsində ixtisaslaşan Komissiya bu sahədə çox mühüm iş görüb. O, mərkəzi və şərqi Avropa ölkələrinə ekspert məsləhətlərinin verilməsi, onların yeni konstitusiyalarının Avropa Şurasının demokratik standartlarına uyğunluğunun təmin olunması və hər sonrakı demokratik yeniliklərə uyğun olaraq bu ölkələrin müvafiq dəyişikliklər etməsinə yardım göstərilməsi işində, sözün həqiqi mənasında, həyati əhəmiyyətli rol oynamışdır. Ancaq onun işi konstitusiyalarla məhdudlaşmır. Geniş planda o, konstitusiya məhkəmələri haqqında qanunlara, seçki qanunlarına, milli azlıqlara dair qanunlara və bir sözlə, demokratik dövlət təsisatlarının fəaliyyətini tənzimləyən bütün qanunlara maraq göstərir. Həmçinin ondan transmilli məsələləri öyrənmək və hüquqi rəylər, o cümlədən Assambleya, yaxud Nazirlər Komitəsi üçün Avropa Şurası müqavilələrinin təfsiri ilə bağlı rəylər hazırlamaq tələb olunur.

Nəhayət, bu Komissiya üzv dövlətlərin konstitusiya məhkəmələri ilə əməkdaşlıq edir, onların presedent hüququnun yayılmasına yardım göstərir.

İnkişaf Bankı (CEB)

1956-cı ildə təsis edilmiş İnkişaf Bankı Avropanın ən qədim beynəlxalq maliyyə institutudur. O, məhdud saziş əsasında yaradılmışdır və məqsədi qaçqınların, məcburi köçkünlərin və təbii, yaxud ekoloji fəlakətlərin qurbanlarının vəziyyətini yüngülləşdirməyə yönəlmiş sosial layihələri maliyyələşdirməkdə üzv dövlətlərə kömək etməkdir. Bu, Avropa Şurasının həmrəylik siyasətinin maliyyə qanadıdır.

Korrupsiyaya qarşı Dövlətlər Qrupu (GRECO)

GRECO on yeddi üzv dövlət tərəfindən ¹⁰³ 1999-cu ilin mayında genişləndirilmiş məhdud saziş əsasında təsis olunmuşdur. ¹⁰⁴ O, anti-korrupsiya tədbirlərinin müəyyən rəhbər prinsiplərə uyğun olmasını təmin edir, korrupsiyaya qarşı mübarizəyə dair fəaliyyət proqramına əsasən qəbul edilmiş beynəlxalq hüquqi sənədlərə ¹⁰⁵ riayət olunmasına nəzarəti həyata keçirir.

Avropanın Audiovizual Observatoriyası

Observatoriya 1992-ci ildə bağlanmış məhdud saziş əsasında yaradılmışdır. O, audiovizual sahədə bazarın genişlənməsi, maliyyələşdirmə və hüquqi vəziyyətlə bağlı otuz dörd üzv dövlətin və Avropa Komissiyasının informasiyalarını toplamaq və onları işləyib yaymaqla məşğul olur.

---

103. 2004-cü ilin iyulunda GRECO-nun otuz yeddi üzvü var idi ki, onlardan biri - Amerika Birləşmiş Ştatları Avropa Şurasının üzvü deyildi.

104. Nazirlər Komitəsinin "Korrupsiyaya qarşı Dövlətlər Qrupu - GRECO"nın yaradılması barədə məhdud və genişləndirilmiş sazişi sanksiyalaşdıran 1998-ci il 5 may tarixli 7(98) Qətnaməsi və GRECO-nu təsis edən 1999-cu il 1 may tarixli 5(99) sayılı Qətnaməsi.

105. 1999-cu ildə Avropa Şurasında korrupsiyaya qarşı iki konvensiya imzalanmaq üçün açılmışdır: Korrupsiya ilə əlaqədar cinayət məsuliyyəti haqqında Konvensiya (AMK №173) və Korrupsiya ilə əlaqədar mülki-hüquqi məsuliyyət haqqında Konvensiya (AMK №174). Hər iki konvensiya bu konvensiyaları qəbul etmiş dövlətlər tərəfindən onların həyata keçirilməsinə nəzarət etməyi GRECO-ya həvalə etmişdir.

Qlobal Qarşılıqlı Asılıqlı və Həmrəylik üzrə Avropa Mərkəzi (Şimal-Cənub Mərkəzi)

Mərkəz 1990-cı ildə Lissabon şəhərində məhdud saziş əsasında təsis edilmişdir. Onun iki məqsədi var - avropalıları Şimal-Cənub qarşılıqlı asılıqlı və həmrəyliyi barədə məlumatlandırmaq və dünyanın başqa hissələrindəki hökumətlər, parlamentlər, yerli hakimiyyətlər, media və sair ilə əlaqələr yaratmaq.

Nəticə

Beləliklə, Avropa Şurasının Nizamnaməsi ¹⁰⁶ hökumətlərarası əməkdaşlığa əsaslanan bir təşkilatın sənədidir və bu təşkilatda dövlətlər öz suverenliklərini saxlayırlar. Hərçənd Şura klassik hökumətlərarası əməkdaşlıq təşkilatına da bənzəmir, çünki o, üzv dövlətləri qarşısında özünün müəyyən muxtariyyətini qoruya bilməmişdir. Əvvəla, Parlament Assambleyası hökumətlərdən məcburi göstərişlər alan nümayəndə heyətlərindən deyil, müstəqil nümayəndələrdən ibarətdir. İkincisi, Assambleyadakı - eləcə də Nazirlər Komitəsindəki - səsvermə qaydaları taleyüklü qərarların yekdilliklə qəbul olunmasını tələb etsə də, qərarların getdikcə daha çox hissəsinin səs çoxluğu ilə qəbul edilməsini nəzərdə tutur. Nəhayət, İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyası fəvqəlmillə statusa malik son instansiya məhkəməsi təsis etmişdir ki, bu məhkəmənin də qərarları üzv dövlətlər üçün məcburi hüquqi qüvvəyə malikdir.

Bu elementlər tədricən baş verən institusional dəyişikliklərin məhsuludur, lakin onlar hələ tam siyasi mənərəni vermir. Misal üçün, Nazirlər Komitəsi əsas qərar qəbul etmə səlahiyyətini özündə saxlamış ola bilər, fəqət o, Assambleyanın fikirlərini də qulaqardına vura bilmir və onları nəzərə almalı olur. Öz növbəsində Assambleya da özünün fəaliyyət metodlarını və üzv dövlətlərə nəzarət üsullarını müəyyənləşdirmişdir ki, bunlar da onun fəaliyyətinin səmərəliliyini artırır. Yarandıqları vaxtdan qeyri-bərabər vəziyyətdə fəaliyyətə başlamış bu iki orqan indi nisbətən bərabər mövqeyə gəlmişlər və söz yox ki, bundan sonra da təkamül edəcəklər.

---

106. Biz Nizamnamənin Parlament Assambleyasının Katibliyi tərəfindən hazırlanmış izahlı variantından (*Rules of Procedure of the Assembly and Statute of the Council of Europe* (2002)) istifadə edirik. Katibliyin qeydləri bəzi müddəaları izah edir, yaxud sonradan baş vermiş yenilikləri təsvir edir. Həmin qeydlər Nizamnamənin tərkib hissəsi olmadığından hüquqi qüvvəyə də malik deyildir.

İkinci hissə

**Üzv dövlətlərin milli
hüquqlarının harmonizasiyası**

Avropa Şurası daima standart müəyyənləşdirən sənədlərin mənbəyi olmuşdur. Onun himayəsi altında bağlanmış çoxsaylı konvensiyalar bunun bariz nümunəsidir. Bu konvensiyalar birlikdə Avropanın jus communis-ini təşkil edir, onlar milli hüquqları harmonizasiya etməklə, demokratik standartların bütün qitədə yayılmasına kömək etmişdir.

Hərdən bu konvensiyaların səmərəliliyinə şübhə edirlər. Hətta tez-tez Şuranın özündə də belə söyləyirlər ki, yaxşı tövsiyə bəzən pis konvensiyadan yaxşı olur. Əlbəttə ki, bu fikirdə məsələ xeyli şişirdilir, ancaq bu da həqiqətdir ki, Nazirlər Komitəsinin tövsiyələri hüquqi qüvvəyə malik olmasa da, bəzən konvensiyalar kimi işləyir.

Şuranın üzv dövlətlərin milli hüquqlarının harmonizasiyası sahəsindəki fəaliyyəti ona Nizamnamə ilə tapşırılmış Avropa hökumətləri arasında əməkdaşlığı təşviq etmək vəzifəsinə uyğundur. O, həmçinin bütün üzv dövlətlərin eyni sivilizasiyadan - Avropa sivilizasiyasından olması ideyasının yaranmasına töhfə vermişdir.

Fəsil 1

Avropa Şurasının qanunvericilik fəaliyyəti: Avropa Konvensiyaları

Avropa Şurasının standart müəyyənləşdirmə fəaliyyəti çox geniş olsa da, kifayət qədər məşhur deyil. Avropa Müqavilələri Külliyyatına (AMK) və Avropa Şurasının Müqavilələr Külliyyatına (AŞMK) 1⁰⁷ faktiki olaraq, azı 196 sənəd¹⁰⁸ daxildir ki, onların da hamısı birlikdə onun müqavilələrini təşkil edir. Hətta bu hesaba həmçinin konvensiyalara əlavə olunan protokolların daxil olduğunu nəzərə alsaq da, bu rəqəm yenə də çox böyük görünür. Qeyd edək ki, Protokolların aid olduqları konvensiyaların ayrılmaz tərkib hissəsi olmasına baxmayaraq, onlar ayrıca sayılır.¹⁰⁹

Müqavilə bağlanması Şuranın özünün statut məqsədini - öz üzvlərinin iqtisadi və sosial tərəqqisi və onların ümumi sərvəti olan prinsip və idealların qorunması naminə onlar arasında daha sıx birliyə nail olmaq məqsədini - gerçəkləşdirmək üçün istifadə etdiyi üsullardan biridir. Nizamnamənin 1-ci maddəsinə görə, o bu məqsədə özünün statut orqanları vasitəsi ilə, inter alia "...iqtisadi, sosial, mədəni, elmi, hüquqi və inzibati məsələlərdə, habelə insan hüquqları və əsas azadlıqların qorunması və gələcəkdə də həyata keçirilməsi məsələlərində razılaşmalar əldə etmək ..." yolu ilə nail olmağa çalışır. Üzv dövlətlər də öz növbəsində Nazirlər Komitəsinin 13-cü maddədə göstəriləni kimi "Avropa Şurasının adından fəaliyyət göstərən orqan" kimi qəbul etdiyi konvensiyalara qoşulurlar.

Şuranın müqavilələri, hər şeydən savayı, onun üzv dövlətlərini öz qanunlarını və hüquq sistemlərini harmonizasiya etməyə ruhlandırmaqla onlar arasında daha sıx əlaqəyə səbəb olur, həmçinin hüququn Avropa səviyyəsində unifikasiyasına və minimum hüquq standartlarının müəyyənləşməsinə töhfə verir.

---

107. Bu külliyyat Avropa Şurasında bağlanmış konvensiyalar və sazişlər toplusunu təşkil edir. Şuranın müqavilələri xronoloji ardıcılıqla nömrələnir. 1949-cu ildən 2003-cü ilədək imzalanmağa açılmış konvensiya və sazişlər Avropa Müqavilələri Külliyyatında (AMK №1-№193) dərc olunmuşdur. 2004-cü ildən başlayaraq, o, genişləndirilərək, Avropa Şurası Müqavilələri Külliyyatı olmuşdur (o, AŞMK №194 - İnsan Hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasına dair 14 sayılı Protokolla başlanır).

108. 2004-cü ilin dekabrına olan məlumata görə.

109. Eyni şey "dəyişdirilmiş" konvensiyalara da aiddir. Məsələn, dəyişdirilmiş Avropa Sosial Xartiyası (AMK №163) düzəliş olunmuş Xartiyada və 1998-ci il tarixli Əlavə Protokolda nəzərdə tutulan hüquqları inkorporasiya edərək, habelə yeni hüquqlar (dəyişdirilmiş Xartiyanın Preambulası) əlavə edərək "Avropa Sosial Xartiyasını tədricən əvəz etmək məqsədi güdür".

Həmin müqavilələr ümumi hüquqi məkan yaratmaqla, üzv dövlətləri demokratik, sosial və mədəni cəhətdən daha sıx birləşmiş hala gətirir. Onlar həm də xüsusilə terrorizm, bioetika və ətraf mühit kimi həssas məsələlərdə üzv dövlətlərin əməkdaşlığını asanlaşdırır. Şuranın bir çoxtərəfli konvensiyası, faktiki olaraq, ayrı-ayrı ölkələr arasında bağlanmış bütün ikitərəfli sazişləri əvəz edə bilər.

Şuranın konvensiyalarının çox müxtəlif sahələri əhatə etməsinin nəticəsidir ki, Təşkilat bu gün Avropanın üzvləşdiyi bütün əsas problemlərlə məşğul olur və hazırda o bu problemlərin həlli yollarının axtarıldığı əsas meydana çevrilir.

Müqavilələrlə bağlı qaydalar ¹¹⁰

Avropa Şurasının saziş və konvensiyaları ümumən Müqavilə hüququ haqqında 1969-cu il 23 may tarixli Vyana Konvensiyasına uyğun olaraq hazırlanır. Doğrudur, bu konvensiya bütün üzv dövlətlər üçün məcburi deyildir, ancaq onun müddələrinin əksəriyyəti adət halını almış mövcud qaydaları sadəcə olaraq sistemləşdirir və elə bu şəkildə də tətbiq olunur. Eyni zamanda, Şuraya xas olan müəyyən qaydalar ona nisbətə üstünlük təşkil edir. Bu qaydalar Şuranın Nizamnaməsində (xüsusən də onun Təşkilata üzvlükdən, onun səlahiyyətlərindən və Nazirlər Komitəsinin səsvermə qaydalarından bəhs edən V fəslə), 1951-ci ¹¹¹ və 1993-cü ildə ¹¹² qəbul olunmuş Statut Qətnamələrində, habelə Nazirlər Komitəsinin və Müavinlərin iclaslarına tətbiq olunan Prosedur Qaydalarında ¹¹³ yer almışdır.

Həmin qaydalarda belə müəyyən edilir ki, onların əhatə etdiyi konvensiya və sazişlər Avropa Şurası çərçivəsində müzakirə olunur, qəbul edilir və tətbiq olunur ki, bu da onların əlamətdar xüsusiyyətini əks etdirir. Hər hansı saziş və ya konvensiyanın təqdimatını vahid formaya salmaq və onların layihəsinin hazırlanmasını asanlaşdırmaq üçün Nazirlər Komitəsi 1962-ci ildə iki cür yekun müddəalar

---

110. Bununla bağlı bax: Polakiewicz, J., *Treaty Making in the Council of Europe*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, 1999.

111. Nazirlər Komitəsinin 1951-ci ilin mayında özünün 8-ci sessiyasında qəbul etdiyi Qətnamə.

112. Nazirlər Komitəsinin 1993-cü il mayın 14-də özünün 92-ci sessiyasında qəbul etdiyi Nazirlər Komitəsinin qərarları üçün tələb olunan səs çoxluqları haqqında 27(93) sayılı Qətnaməsi.

113. 30(51) sayılı Qətnamənin "Nazirlər Komitəsinin səlahiyyətləri" başlıqlı bölməsində Avropa Şurasının konvensiyalarına, yəni Şura çərçivəsində bağlanmış müqavilələrə toxunulur. Onun dörd bəndindən (i-iv) ilk ikisi köhnəlsə də, tarixi nöqtəyi-nəzərdən maraq kəsb edir. O vaxt Beynəlxalq Əmək Təşkilatının yolu ilə getmək istəmişdilər. Bu təşkilatın Konstitusiyasına (19-cu maddəsinə) görə, BƏT-in Assambleyası tərəfindən qəbul edilən konvensiyaları Baş Katib birbaşa hökumətlərə göndərir ki, onlar da öz növbəsində bir il ərzində həmin konvensiyaların ratifikasiyasını təmin etmək üçün onları aidiyyəti milli hakimiyyət orqanlarına göndərir. Ancaq bu müddəalar heç vaxt tətbiq olunmamışdır və Avropa Şurasının konvensiyaları Müqavilə Hüququ haqqında Vyana Konvensiyasının 2-ci maddəsində verilən anlayışa uyğun beynəlxalq müqavilələrdir: "müqavilə" dedikdə, bir sənəddən, yaxud bir-biri ilə bağlı bir neçə sənəddən ibarət olmasından, habelə onun necə adlanmasından asılı olmayaraq, dövlətlər arasında yazılı formada bağlanan və beynəlxalq hüquqla tənzimlənən beynəlxalq razılığa nəzərdə tutulur.

nümunəsi təsdiq etmişdir - biri sazişlər, digəri konvensiyalar üçün. 1980-ci ilin fevralında onların ikisi biri ilə - vahid nümunə ilə əvəzlənmişdir.¹¹⁴ Bu nümunədən yararlanmaq məcburi deyildir. Lakin adətən, ondan istifadə olunur, bəzən isə həmin nümunədəki müddəalar başqaları ilə əvəz edilir.

Müqavilənin hazırlanması prosesi - onun başlanması və gedişi

Hər hansı müqavilə üçün danışıqlara başlamaq qərarını Nazirlər Komitəsi öz təşəbbüsü ilə, yaxud Parlament Assambleyasının, Yerli və Regional Hakimiyyətlər Konqresinin, nazirlər konfransının, rəhbər komitənin və ya müqavilə əsasında yaradılmış komitənin təşəbbüsü ilə verir.¹¹⁵ Assambleyanın bu işdə hərəkətverici rolu xüsusilə əlamətdardır və o, çox sayda konvensiyanın təşəbbüskarı olmuşdur.¹¹⁶ Nazirlər Komitəsi müəyyən bir müqavilə üzərində işə başlamaq haqqında qərarı Nizamnamənin 20-ci maddəsinin "d" bəndinə uyğun olaraq, Komitədə iştirak hüququ olan nümayəndələrin çoxunun səsvermədə iştirakı və verilmiş səsə iki səs çoxluğu ilə qəbul edir.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının müqavilələrindən fərqli olaraq, Şuranın müqaviləsi "diplomatik konfranslar" tərəfindən yox, hökumətlərin təyin etdiyi milli ekspertlər tərəfindən hazırlanır. Onu Nazirlər Komitəsi qarşısında məsul olan rəhbər komitə, yaxud rəhbər komitələr qarşısında məsul olan ekspert qrupu müzakirə edir. Xüsusi hallarda (məsələn, Milli azlıqların müdafiəsi haqqında Çərçivə Konvensiyası (AMK №157) ilə bağlı halda) bu işi birbaşa Nazirlər Komitəsinə məsul olan ad hoc ekspert komitəsi görə bilər.

Ekspert komitəsində iştirak könüllüdür, hər bir üzv dövlətin bura bir ekspert təyin etmək hüququ vardır.¹¹⁷ Öz hökumətləri tərəfindən təyin olunmalarına baxmayaraq, ekspertlər öz adlarından, yəni ayrıca şəxs qismində fəaliyyət göstərir və öz hökumətləri qarşısında öhdəlik götürürlər. Onlar nəzəri cəhətdən öz hökumətlərindən tapşırıq almamalıdır. Ekspert komitəsinin işi Komitələrin strukturu, kompetensiyası və iş metodu haqqında 3(76) sayılı Qətnamə ilə nizamlanır. Bu Qətnamə ümumiyyətlə, Nazirlər Komitəsi tərəfindən, yaxud onun hakimiyyəti altında yaradılan və üzvləri üzv dövlətlər tərəfindən təyin olunan komitələrə tətbiq edilir.

Qeyri-hökumət təşkilatlarının (QHT), ixtisaslaşmış təşkilatların və qeyri-üzv dövlətlərin müqavilələrin hazırlanması prosesinə təsiri artmaqdadır və ekspert komitəsinin kompetensiyası onları müşahidəçi kimi qəbul edə bilər.¹¹⁸ Digər

114. Bax: VI Əlavə.

115. Nazirlər Komitəsinin sədrliyi də konvensiya təklifi ilə çıxış edə bilər.

116. Haller, B., *Le rôle de l'Assemblée parlementaire du Conseil de l'Europe dans la défense des droits de l'homme*, Council of Europe, Strasbourg, 2001.

117. Dövlət bura nümayəndəsini təyin etməyə də bilər. Məsələn, Birləşmiş Krallıq Xarici valyutaya münasibətdə öhdəliklər haqqında 1967-ci il 11 dekabr tarixli Avropa Konvensiyasını (AMK №60) hazırlayan Komitəyə nümayəndə təyin etməmişdir, səbəbi də o olmuşdur ki, layihənin əsasını təşkil edən konvensiyalar Britaniya biznesmenləri və hüquqşünasları üçün qəbul edilmişdir.

halda, müvafiq rəhbər komitə özü yekdil qərarla müşahidəçilər qəbul edə bilər. Bu müşahidəçilər şifahi və ya yazılı şəkildə şərhlər verə bilərlər, amma onlar səsvermə hüququna malik deyillər.

Mətnin qəbul edilməsi

Danışıqlar başa çatdıqdan sonra, yekun mətn Nazirlər Komitəsi tərəfindən qəbul edilir. O, bəzən münsif rolunda çıxış etməli olur, belə ki, danışıqların iştirakçılarının razılığa gələ bilmədiyi müddəaları özü tərtib edir. Məsəl üçün, Milli azlıqların müdafiəsi haqqında Çərçivə Konvensiyası (AMK №157, 1995) üzərində işləyən ekspertlər onun müəyyən müddələrinin praktik əhəmiyyətinin olub-olmamasında açıq-aşkar razılığa gələ bilmədikdə,¹¹⁹ Komitə məsələyə müdaxilə etmiş və özü həmin müddəaları hazırlamalı olmuşdur. Komitə həmçinin Konvensiyanın nəzarət mexanizmi ilə bağlı mübahisəni də çözməli olmuşdur. O, əsasən siyasi nəzarətə üstünlük vermiş və Konvensiyanın tələblərinə əməl olunmasına özü nəzarət etmək qərarına gəlmişdir (Çərçivə Konvensiyasının 24-cü və 26-cı maddələri). Eynilə, Korrupsiya ilə əlaqədar cinayət məsuliyyəti haqqında Konvensiyaya (AMK №173) qeyd-şərtlərin icazə verilən maksimum sayını da sonda Komitə müəyyən etmişdir.

Müqavilənin yekun mətni razılaşıdırıldıqdan sonra, Nazirlər Komitəsi Komitədə iştirak hüququ olan nümayəndələrin çoxunun səsvermədə iştirakı və verilmiş səsə iki səs çoxluğu ilə, onun imzalanmağa açılması barədə qərar qəbul edir (Nazirlər Komitəsinin qərarları üçün tələb olunan səs çoxluğu haqqında 27(93) sayılı Statut Qətnaməsi). Bir vaxtlar bu qərarın yekdilliklə qəbul edilməsi tələb olunurdu. Bu isə o demək idi ki, çox böyük zəhmət hesabına başa gəlmiş və üçdə iki səs çoxluğu ilə qəbul olunmuş (20-ci maddənin "d" bəndi) hər hansı bir konvensiya layihəsi bir dövlətin - hətta kiçik bir dövlətin - onun imzalanmağa açılmasına etiraz etməsi ilə heçə enə bilərdi. 27(93) sayılı Qətnamə yekdil rəyin tələb olunduğu halları ixtisar etməklə bu riski aradan qaldırmışdır.

Müqavilənin imzalanmağa açılması barədə qərar çox mühüm qərardır, çünki o, Avropa Şurasının siyasi iradəsini ortaya qoyur. Müqavilənin preambulasında və mətnində Şuraya istinad edilməsi ilə, eləcə də nəzarət mexanizminin Şuranın ekspertlər komitəsinə və ya hətta Nazirlər Komitəsinin

---

118. 3(76) sayılı Qətnamənin 5-ci bəndi.

119. Nazirlər Komitəsi tərəfindən layihəsi hazırlanan müddəalar birincisi, milli azlıq nümayəndələrinin özlərinin milli azlıq dilindəki adlarından və fəsilələrindən istifadə etməsinə və həmin adların razılığa gələn tərəflərin hüquqi sistemlərinə uyğun olaraq, rəsmən tanınmasına (Çərçivə Konvensiyasının 11-ci maddəsinin 1-ci bəndi) və ikincisi, tarixi yer adlarını, küçə adlarını və əhali üçün nəzərdə tutulan digər topoqrafik işarələri milli azlıq dilində vermək hüququna (11-ci maddənin 3-cü bəndi) aid olmuşdur.

özünə həvalə olunması ilə ona Şuranın möhürü vurulmuş olur. Lakin müqavilə layihəsini Şuranın tam ərsəyə gəlmiş sənədi halına gətirmək üçün Nazirlər Komitəsinin qərarı hələ kifayət etmir. Əslində, Nazirlər Komitəsinin qəbul etdiyi mətn beynəlxalq ümumi hüquqda müəyyən rəsmi sənəd kimi tanınmır, ta o vaxta qədər ki, dövlətlər onu imzalamaq və sonradan təsdiqləmək, yaxud ratifikasiya etməklə, həmin sənədin onun üçün məcburi olmasına razılaşırlar.

Təəssüf ki, Nizamnamə müqavilələrin qəbul edilməsindən öncə Parlament Assambleyası ilə məsləhətləşmənin aparılmasını nəzərdə tutmamışdır. Nazirlər Komitəsinin 1952-ci il tarixli Qətnaməsində (26(52) sayılı Qətnamə) sadəcə bildirilirdi ki, Komitə, zəruri hallarda, Assambleyanı müqavilə ilə bağlı "əsaslandırılmış rəy verməyə" dəvət edə bilər. Nəhayət, 1985-ci ilin aprelində Komitə Assambleyanın təzyiqinə tab gətirməyərək belə qərara gəlmişdir ki, Assambleyaya, "bir qayda olaraq, imkan verilməlidir ki, o özünün aidiyyəti komitələri vasitəsilə, konvensiya layihələrinə dair rəyini ifadə etsin".¹²⁰

Praktikada Komitə çox mühüm konvensiyalarla bağlı Assambleyanın rəyini öyrənirdi, bununla belə, Assambleya yenə şikayətlənirdi ki, o, onunla məsləhət olunmasını çox tez-tez xahiş etməli olur. O, 1361(1998) sayılı Tövsiyəsində Nazirlər Komitəsindən xahiş etmişdir ki, bütün saziş, konvensiya və protokol layihələrini qəbul etməzdən qabaq rəy almaq üçün ona təqdim etsin, mübahisəli sənədlərə birgə işçi qrupda baxılmasına razılaşsın və konvensiya, saziş və protokolların qəbuluna dair birlikdə qərar çıxarılmasını bir qayda şəklinə salsın.¹²¹ Buna cavab olaraq, Komitə bundan sonra bütün müqavilə layihələri üzrə Assambleya ilə məsləhətləşməyə razılaşmış, ancaq eyni zamanda bildirmişdir ki, "praktikada çox az sayda olan sırf texniki xarakterli müqavilələr" üçün belə məsləhətləşmə tələb olunmaya bilər. O, Assambleyaya Komitə ilə birgə qərar qəbul etmək səlahiyyəti verməkdən də imtina etmişdir.¹²²

Nazirlər Komitəsi 1999-cu ildən etibarən vaxtaşırı olaraq, imzalanmağa açılan bütün müqavilə və protokollarla bağlı qabaqcadan Assambleyanın rəyini öyrənmişdir. Bu, Assambleyanın taleyüklü roluna xüsusi diqqət verilməsinə xidmət edir: ona görə taleyüklü ki, sənədlərin layihələri ilə bağlı Assambleya ilə məsləhətləşmə istər-istəməz parlamentariləri onların hazırlanması prosesinə cəlb edir ki, bu da həmin sənədlərin sonradan milli səviyyədə

120. Avropa Şurasının iş metodları haqqında Nazir Müavinlərinin qənaəti. Bu qənaət 1985-ci ilin aprelində Nazirlər Komitəsinin 76-cı sessiyasında təsdiq olunmuşdur.

121. Bax: 721(1973) və 1212(1993) sayılı Tövsiyələr.

122. Assambleya 1361(1998) sayılı Tövsiyəsində birgə qərar qəbul etmə mexanizmini təklif etmişdir. İza-hedici məruzədə onun bu mövqeyi belə izah olunmuşdur ki, "Assambleya və Nazirlər Komitəsi qəbul ediləcək hər hansı bir sənədin mahiyyəti üzrə razılığa gəlməli və nəticə etibarilə, Nazirlər Komitəsi Assambleyanın rəyini tam nəzərə almalı olur". Nazirlər Komitəsi Müdrik Adamlar Komitəsinin yekun məruzəsinin davamı olan məruzəsində bildirmişdir ki, o, "birgə qərar qəbul etmə konsepsiyası"nı dəstəklə-mir. (1999-cu il 28 aprel tarixli 8398 sayılı Sənəd, Əsas Tövsiyə üzrə şərhlər, №8, s. 2).

ratifikasiyasını asanlaşdırır; ¹²³ həm də ona görə tələyüklü ki, Assambleyanın verdiyi rəylərin müqavilələrin son versiyasına təsiri çox vaxt faydalı olur. Bu gün Assambleya rəhbər komitələrin işində iştirak edir, bu isə o deməkdir ki, onun fikirləri hələ müqavilələrin layihələrinin hazırlanması mərhələsində nəzərə alınma bilər.

İmzalama, qəbul, təsdiq və ya ratifikasiya

Dövlət hər hansı müqaviləni imzalamaqla, onu ratifikasiya etmək niyyətini nümayiş etdirir. Doğrudur, imzalama hələ onun üçün mütləq şəkildə öhdəlik yaratmır, amma hər halda Müqavilə hüququ haqqında Vyana Konvensiyasının 18-ci maddəsinə əsasən, dövləti "müqavilənin məqsədinə və məramına xələl gətirə biləcək hərəkətlərdən çəkinməyə" vadar edir.

Konvensiyalar üçün imzalanma, prinsip etibarilə, onların dövlət üçün məcburiliyinə dəlalət edən ratifikasiya, qəbul və ya təsdiqlə müşayiət olunmalıdır. Sazişlər üçün ratifikasiya, qəbul və ya təsdiq tələb olunmur və bəzən sazişin hər hansı dövlət tərəfindən imzalanması onun həmin dövlət üçün öhdəlik müəyyən etməsi üçün kifayət edir.

Müqavilələr onu qəbul etmiş dövlət üçün yalnız qüvvəyə mindikdən sonra məcburi olur. Avropa Şurasının müqaviləsi o vaxt qüvvəyə minir ki, dövlətlərin müəyyən qismi (onların sayı müvafiq müqavilənin yekun müddəalarında müəyyən olunur) həmin müqavilənin özləri üçün məcburi qüvvə daşmasına yekun razılığını bildirmiş olsun. Müqavilə yalnız qüvvəyə mindikdən sonra beynəlxalq hüquqda və onu qəbul etmiş dövlətin milli hüququnda hüquqi mövcudluq qazanır. Belə olan təqdirdə həmin dövlətlər bu müqavilənin şərtlərinə riayət etmək və onu yerinə yetirmək məcburiyyətində olurlar. Hər hansı dövlət artıq qüvvədə olan müqaviləyə qoşularkən, həmin müqavilə bu dövlət üçün o vaxt qüvvəyə minir ki, dövlət onun ratifikasiyası, təsdiqi və ya qəbulu barədə öz sənədini saxlanca təhvil vermiş olsun.

Prinsipcə, Şuranın müqavilələrini yalnız onun üzv dövlətləri və mümkün hallarda müqavilənin hazırlanmasına kömək etmiş qeyri-üzv dövlətlər imzalaya bilər. Qalan qeyri-üzv dövlətlər üçün Şuranın müqaviləsində iştirak etməyin yeganə yolu həmin müqaviləyə qoşulmaqdır və bunun üçün həmin müqavilə artıq qüvvədə olmalıdır. ¹²⁴ Amma bəzi istisnalar vardır ki, bunlar

---

123. Bax: Schwimmer, W., "Der Einfluss der Parlamentarischen Versammlung auf die Konventionen des Europarates", in Haller B., Krüger H.C. and Petzold H., *Law in Greater Europe: Toward a Common Legal Area; Studies in honour of Heinrich Klebes*, The Hague, Kluwer Law International, 2000, pp. 376-408.

124. Qoşulma elə bir hüquqi metoddur ki, müəyyən bir müqavilənin müzakirə olunmasında iştirak etməmiş və onu imzalamamış dövlətlər bu metod vasitəsilə həmin müqavilənin sonradan onlar üçün də məcburi qüvvəyə malik olmasına razılıqlarını bildirə bilərlər.

da əsasən məhdud sazişlərə və Avropa Birliyinə aiddir.

Avropa Şurasının Baş Katibi Avropa Konvensiyaları və Sazişləri üçün depozitari rolu oynayır. Onun funksiyaları Müqavilə hüququ haqqında Vyana Konvensiyasının 77-ci maddəsinin 1-ci bəndində göstərilmişdir:

- a. müqavilə mətninin əslini toxunulmaz saxlamaq və depozitariyə həvalə edilmiş istənilən digər səlahiyyəti həyata keçirmək;
- b. mətnin əslinin təsdiq olunmuş nüsxələrini hazırlamaq, müqavilə ilə tələb olunan onun başqa dildəki sonrakı nüsxələrini hazırlamaq və onları müqavilənin tərəflərinə və müqavilənin tərəfi olmaq hüququ əldə edən dövlətlərə çatdırmaq;
- c. müqavilənin hər hansı yeni dövlət tərəfindən imzalanmasını qeydə almaq və bununla bağlı istənilən sənədi, bildirişi və məlumatı saxlamaq;
- d. imzalanmanın, yaxud müqaviləyə dair istənilən sənədin, bildirişin və ya məlumatın lazımı və düzgün formada olmasını yoxlamaq və zəruri hallarda, məsələni aidiyyəti dövlətin diqqətinə çatdırmaq;
- e. tərəflərə və müqavilənin tərəfi olmaq hüququ əldə edən dövlətlərə müqavilə ilə bağlı hərəkətlər, bildirişlər və məlumatlar barədə informasiya vermək;
- f. müqavilənin qüvvəyə minməsi üçün tələb olunan sayda imzaların, yaxud ratifikasiya, qəbul, təsdiq və ya qoşulma haqqında sənədlərin qəbul edilməsi, yaxud saxlanca təhvil verilməsi barədə müqavilənin tərəfi olmaq hüququ əldə edən dövlətlərə məlumat vermək.

Mətnin əsli Baş Katibin ofisində saxlanılır. Adətən müqavilələrin imzalandığı və ratifikasiya, qəbul və ya qoşulma barədə sənədlərin saxlanca təhvil verildiyi yer də elə buradır. Baş Katib həmçinin yekun müddəalarda göstərilən məlumatları ünvanına çatdırır və zəruri olduqda, müqaviləni Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Katibliyində qeydiyyatdan keçirir.

Hüquqi Məsələlər üzrə Baş Direktorluqda bu funksiyaları müqavilələrlə bağlı bütün tədbirləri özündə cəmləşdirən və həyata keçirən Müqavilə İdarəsi yerinə yetirir.

Bəyanatlar və qeyd-şərtlər

Vyana Konvensiyasına və beynəlxalq ümumi hüquqa əsasən, dövlət müqavilə imzalayarkən, yaxud onun ratifikasiyası, təsdiqi və ya qəbulu haqqında sənədini saxlanca təhvil verərkən, bəyanatla çıxış edə, yaxud qeyd-şərt irəli sürə bilər. Dövlət müqavilənin, yaxud onun hansısa bir müddəasının mənasının təfsirinə və ya tətbiq dairəsinə aydınlıq gətirmək üçün, yaxud da müqavilənin onun üçün məcburi qüvvəyə malik olmasına razılaşmasının səbəblərini göstərmək üçün bəyanatdan istifadə edə bilər. Bəyanat dövlətin müqaviləni necə təfsir etməsini əks etdirirsə, buna "interpretativ bəyanat" deyirlər. Dövlətin müqaviləni hansı əraziyə və ya ərazilərə tətbiq etmək niyyətini göstərən bəyanatı isə "territorial

bəyanat" adlandırılır. Dövlət eləcə də müəyyən müddələrin hüquqi nəticələrindən imtina etmək və ya onları yüngülləşdirmək üçün qeyd-şərtlər verə bilər.¹²⁵

Qeyd-şərt Avropa Şurasının təcrübəsində geniş yayılmışdır. Çünki o, dövlətləri Şuranın saziş və konvensiyalarına qoşulmağa mane ola biləcək müddələrin tətbiqindən azad etməklə onların həmin saziş və konvensiyalara qoşulmasını asanlaşdırır. Şuranın çox az konvensiyası vardır ki, heç bir qeyd-şərtə yol vermir. Əksəriyyəti isə qeyd-şərt edilməsinə yol verilən müddəaları göstərir, hərçənd konvensiyalardan bəziləri dövlətlərin edə biləcəyi qeyd-şərtlərin sayına məhdudiyət qoyur. Bəzi sənədlərin isə başqa sənədlərin ayrılmaz tərkib hissəsi olması onlara qeyd-şərt olunmasını qeyri-mümkün edir. Məsələn üçün, İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasına düzəliş edən və mübahisələrin həlli prosedurlarını tənzimləyən protokollar. Eləcə də Konvensiyanın təsis etdiyi məhkəmə sisteminə radikal islahatlar aparan 11 sayılı Protokola dair İzahedici Məruzədə bildirilir ki, qeyd-şərtlərə yol verilmir.

Hər hansı müqavilə üzrə razılığa gələn dövlətlər tərəfindən qeyd-şərtlərdən çox geniş istifadə olunması, mütəmadi olaraq, Assambleyanın narahatlığına səbəb olur. O, əmin olduğunu bildirir ki, bu, müqavilələrin bütövlüyünə və tamlığına təhlükə törədir. Doğrudan da, qeyd-şərtlər razılığa gələn dövlətlər arasında əlaqələri mürəkkəbləşdirir - çünki qeyd-şərtlər sayəsində onların beynəlxalq öhdəlikləri bir-birindən fərqli olur - və onlar arasında mövcud olmalı olan bərabərliyi heçə endirir. Üstəlik də, qeyd-şərtlərə yol verilməsi müqavilə münasibətlərinin "ikiterəfli" xarakter alması təhlükəsi yaradır¹²⁶ ki, bu da Şuranın öz üzv dövlətlərinin milli hüquqlarını harmonizasiya etmək məqsədinə ziddir. Assambleya 1223(1993) sayılı Təvsiyəsinə Nazirlər Komitəsindən xahiş etmişdir ki, dövlətləri öz qeyd-şərtlərini diqqətlə nəzərdən keçirməyə, mümkün olduğu qədər onları ləğv etməyə və qüvvədə saxladıkları hər bir qeyd-şərt barədə onun qüvvədə qalma səbəbini göstərməklə Baş Katibə məruzə təqdim etməyə çağırınsın.

Komitə 1994-cü il 14 fevral tarixli cavabında Assambleyanın təklifini rədd etmişdir. O öz cavabını belə əsaslandırılmışdır ki, beynəlxalq ümumi hüquqa əsasən, dövlətlərin qeyd-şərtlər etmək yolu ilə özlərinin beynəlxalq öhdəliklərini məhdudlaşdırmaq hüququ vardır. Komitənin fikrincə, Şuranın konvensiyalarında daha geniş iştiraka nail olmaq üçün sadəcə dövlətləri mümkün qədər az qeyd-şərt etməyə çağırmaq da kifayətdir.

---

125. Bax: Vyana Konvensiyasının 2-ci maddəsində verilmiş tərif: qeyd-şərt hər hansı bir dövlətin müəyyən bir müqaviləni imzalayarkən, ratifikasiya, qəbul və ya təsdiq edərkən, yaxud ona qoşularkən, istənilən redaksiyada və ya istənilən adda verdiyi elə birtərəfli bəyanatdır ki, bunun vasitəsilə həmin dövlət həmin müqavilənin müəyyən müddələrinin ona tətbiqini tamamilə istisna etmək və ya özünə münasibətdə onların hüquqi qüvvəsini dəyişdirmək niyyətində olduğunu bildirir.

126. Çünki qeyd-şərtlər müəyyən bir müddəanı rədd edən dövlətlərlə onu qəbul edən dövlətlər arasında tətbiq olunur.

Təfsir

Prinsipcə, müqaviləni yalnız onu qəbul etmiş dövlətlər təfsir edə bilər. Nazirlər Komitəsinin 1960-cı illərdə istifadə etdiyi praktikaya uyğun olaraq, Avropa Şurasının bütün konvensiyaları (bir neçə ikinci dərəcəli protokoldan savayı) izahedici məruzələrlə müşayiət olunur. Onları müqavilə üzərində işləyən ekspertlər, adətən, müqavilə ilə eyni vaxtda hazırlayırlar və Nazirlər Komitəsinin razılığı ilə nəşr edirlər. Orada müqavilənin hazırlanması prosesinin əsas mərhələləri təsvir olunur və sənədin mahiyyəti və mənası bənd-bənd izah edilir. Onlar müqaviləni hazırlayan komitə tərəfindən qəbul edildikdən sonra, müqavilənin öz layihəsi ilə birlikdə Nazirlər Komitəsinə göndərilir.

2001-ci il yanvarın 1-dək bu və ya digər müqavilənin izahedici məruzəsinin nəşr olunub-olunmaması Nazirlər Komitəsinin həmin müqaviləni qəbul edərkən verdiyi qərardan asılı idi. Bu tarixdən etibarən isə, Komitənin bu barədə qərar verməsinə ehtiyac yoxdur və bütün belə məruzələr təsvir etdikləri müqavilə və tövsiyələrlə eyni vaxtda nəşr olunur.¹²⁷ Onlar müqaviləyə şərh verilməsini asanlaşdırsa da, əsl təfsir sənədi kimi qəbul edilmir.¹²⁸ Onlar uzağı "təfsirin əlavə vasitəsi" kimi nəzərə alın bilər.¹²⁹

Şuranın müqavilələrinin eyni cür təfsir olunmasını təmin etmək üçün Assambleya 1458(2000) sayılı Tövsiyəsində təklif etmişdir ki, monitoring və ya nəzarət mexanizmləri olmayan konvensiyaların tətbiqi və təfsiri ilə bağlı məcburi qüvvəyə malik rəylər verən "ümumi məhkəmə orqanı" təsis edilsin. O qeyd etmişdir ki, Şura böyüdüyündən onun konvensiyalarının iştirakçısı olan dövlətlərin sayı artmışdır ki, bu da onların təfsirləri arasında ziddiyyətlərin meydana çıxması riskini artırır, habelə Avropanın insan hüquqlarının müdafiəsi sisteminin bütövlüyünə təhlükə törədir.

İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi ən azından Şuranın Konvensiyada təsbit olunmuş prinsip, hüquq və azadlıqları ifadə edən sənədləri üçün məcburi qüvvəyə malik bu cür rəylər verən və Şuranın üzv dövlətlərində tətbiq olunan insan hüquqlarına dair normaların təfsiri ilə bağlı son söz deyən orqan kimi qəbul edilə bilər.¹³⁰ Biologiyanın və tibbin tətbiqi zamanı insan hüquqlarının və ləyaqətinin qorunması haqqında 1997-ci il Konvensiyası, faktiki olaraq, tərəflərə imkan verir ki, onun təfsirinə aid olan hüquqi məsələlər barəsində məsləhət xarakterli rəylər almaq üçün Avropa Məhkəməsinə müraciət etsinlər.¹³¹ Amma onu da qeyd edək ki, bu Konvensiya belə bir imkan yaradan yeganə konvensiyadır. Avropa Məhkəməsi 2001-ci il 2 aprel tarixli rəyində Milli azlıqların müdafiəsi

127. Nazir Müavinlərinin 2000-ci il dekabrın 20-də özünün 735-ci iclasında qəbul etdiyi qərar, 2000, paragraf 10.

128. Buna adətən izahedici məruzələr aydınlıq gətirir.

129. Bax: Müqavilə Hüququ haqqında Vyana Konvensiyasının 32-ci maddəsi. Həmçinin bax: "Maaouia Fransaya qarşı" işi üzrə 2000-ci il 5 oktyabr tarixli qərar, [GC], №. 39652/98, CEDH 2000-X, paragraph 36.

130. İnsan Hüquqları üzrə Ümumamerika Məhkəməsi kimi.

131. Maddə 29.

haqqında Çərçivə Konvensiyasına dair protokolla bağlı İtaliyanın təklifini dəstəkləmişdir. Həmin təklif Avropa Məhkəməsinə məsləhət xarakterli rəylərlə çıxış etmək səlahiyyətinin verilməsini nəzərdə tuturdu.

Ancaq Nazirlər Komitəsi Assambleyanın 1458(2000) sayılı Tövsiyəsinə cavabında bildirmişdir ki, ümumi məhkəmə orqanının yaradılması "Avropa Şurası konvensiyalarının hazırkı toplusu baxımından nə zəruri, nə də məqsədəuyğundur".¹³² O bu vəzifəni Avropa Məhkəməsinə həvalə etməyin əleyhinə idi. Sonuncu bu məsələ ilə əlaqədar Nazirlər Komitəsi üçün verdiyi rəyde qeyd etmişdir ki, "müxtəlif konvensiyaların təfsiri çox müxtəlif sahələr üzrə ixtisaslı bilik məcmusu tələb edir ki, bunun da hamısını bir orqanda toplamaq çətin olar". Üstəlik də, onun onsuz da ağır iş yükünə yeni vəzifələrin əlavə edilməsi Avropa Məhkəməsinin effektivliyinə sözsüz xələl gətirər. Əvəzində Nazirlər Komitəsi təklif etmişdir ki, Avropa Şurasının özünün təfsir mexanizmləri olmayan konvensiyalarının qeyri-qəti və qeyri-məcburi təfsiri üçün Venesiya Komissiyasına müraciətlər edilə bilər (baxmayaraq ki, Venesiya Komissiyası bunun üçün xüsusi mandata malik deyildi). Belə müraciətlər Nazirlər Komitəsinin, Parlament Assambleyasının, Konqresin, Baş Katibin, yaxud Komissiyanın işində iştirak edən hər hansı dövlətin təşəbbüsü ilə oluna bilər. Komitə onu da təklif etmişdir ki, "hər yeni konvensiyaya, onun məqsəd və məramı nəzərə alınmaqla, müvafiq nəzarət və təfsir mexanizminin salınmasının məqsədəuyğunluğu" gələcəkdə nəzərə alın bilər.

Düzəliş edilməsinin prosedur qaydası

Hər hansı müqaviləyə düzəliş etmək və ya ona yenidən baxmaq üçün, prinsipə, iştirakçı dövlətlərin hamısının razılığı tələb olunur, baxmayaraq ki, bu, xüsusilə son müddətin başa çatması problemi kimi praktiki problemlərə səbəb ola bilər. Belə ki, İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasının nəzarət mexanizmini yenidən təşkil edən 11 sayılı Protokol 1994-cü il mayın 11-dən imzalanmağa açılsa da, onun yekun ratifikasiyası 1997-ci ilin oktyabrınadək vaxt aparmışdır.

Müqaviləyə yenidən baxılması (dəyişdirilməsi) ona yeni müddələrin əlavə olunmasından və ya köhnə müddələrə dəyişikliklər edilməsindən ibarət ola bilər. Avropa Şurasının təcrübəsində bir halda əlavəedici protokoldan, digər halda düzəlişedici protokoldan bəhs olunur. Məsələn, İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasına ölüm hökmü ilə bağlı yeni müddəalar əlavə edən 6 və 13 sayılı Protokollar əlavəedici protokollar sayıldığı halda, bu Konvensiyanın məzmununa dəyişikliklər edən 11 və 14 sayılı Protokollar düzəlişedici protokollar hesab olunur. Düzəlişedici protokollar yekdilliklə qəbul edilməlidir, əlavəedici protokolların qüvvəyə minməsi üçün isə müəyyən sayda ratifikasiya kifayət edir.

---

132. 2002-ci il iyunun 24-də Nazir Müavinlərinin 800-cü iclasında qəbul edilmiş cavab.

Müqaviləyə yenidən baxılması işini asanlaşdırmaq üçün bir çox başqa metodlardan da istifadə edilir. Məsələn, bəzi müqavilələrin texniki əlavələri olur və belə müqavilələrin digər müddəaları ilə müqayisədə həmin əlavələrə düzəlişlər etmək daha asan olur. Bəzi digər müqavilələrdə isə onlara yenidən baxılması proseduru asanlaşdıraraq ayrıca müddəalar yer alır, lakin belə müqavilələrə nadir hallarda rast gəlinir. Nəhayət, sırf texniki müddəalara düzəlişlər ediləndə bəzən "sasmaq razılıq əlamətidir" prinsipi tətbiq olunur, belə ki, iştirakçı dövlətlərdən heç biri müəyyən olunmuş vaxt aralığında etirazını bildirmirsə, dəyişikliklər qəbul edilmiş sayılır. Hərçənd bu qayda yalnız müəyyən tip məsələlər üçün keçərlidir, əsas dəyişikliklər isə iştirakçı dövlətlər tərəfindən həmişə aşkar şəkildə ratifikasiya edilməlidir.

Denonsasiya

Konvensiyanın özündə onun denonsasiya qaydası da göstərilir. Məsələn, İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasının 58-ci maddəsinə görə, dövlətlər bu Konvensiyanı onun qüvvəyə minməsindən sonrakı beş il ərzində onu denonsasiya edə bilməzlər və beş ildən sonra belə etmək qərarına gələrlərsə, altı ay əvvəl Baş Katibi bu barədə məlumatlandırmalıdır.

İndiyədək iki Avropa müqaviləsi onu qəbul etmiş bütün dövlətlər tərəfindən denonsasiya olunmuşdur. Bunlar İxtira patentlərinin beynəlxalq təsnifatı haqqında 1954-cü il 19 dekabr tarixli Avropa Konvensiyası (AMK №17) və Beynəlxalq dövriyyədə olan adsız qiymətli kağızlar haqqında 1970-ci il 28 may tarixli Konvensiyadır (AMK №72). Fərdi qaydada denonsasiyalara nadir hallarda rast gəlinə də, bəzən onlar Şurasının müəyyən müqaviləsinin köhnəlmiş xüsusiyyətini nəzərə çarpdırır.

Bəs görəsən, dövlətlər müqavilələri denonsasiya etmədən onlara aid olan protokolları denonsasiya edə bilərlərmi? Bu barədə fikirlər haçalanır. Bəzi müəlliflər İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyası ilə bağlı bildirlər ki, həm əlavəedici, həm də düzəlişedici protokollar Konvensiyaya ayrılmaz şəkildə bağlıdır və ona görə də iştirakçı dövlətlər bu Konvensiyanı bütövlükdə denonsasiya etmədən onun protokollarını ayrıca denonsasiya edə bilməzlər.¹³³

Müqavilələrin xarakterik xüsusiyyətləri

Çoxtərəfli konvensiyalar

Prinsipcə, Avropa Şurasının konvensiyaları çoxtərəfli olur, yəni ikidən artıq dövlət arasında tətbiq olunur. Yalnız Şura ilə ona ev sahibliyi edən Fransa arasında bağlanmış iki müqavilə mahiyyəti etibarilə ikitərəfli xarakter kəsb edir. Bunlar aşağı-

133. İmbert, P.H., commentary on Article 65 in Petit, L.E., Decaux, E. and İmbert, P.H. (ed.), *La Convention européenne des Droits de l'Homme: commentaire article par article*, 3rd edn, Paris, Economica, 1999, p. 949.

dakılardır: Avropa Şurasının Yeri ilə bağlı 1949-cu il 2 sentyabr tarixli Xüsusi Saziş (AMKN³) və Avropa Şurasının İmtiyaz və İmmunitetləri haqqında Baş Sazişə 1950-ci il 18 mart tarixli Əlavə Saziş (AMK №4).

Qeyri-üzv dövlətlər üçün açıq olan konvensiyaların sayının artması

Vaxtilə Şuranın müəyyən müqavilələrinin eyni dəyərləri bölüşməyən qeyri-üzv dövlətlər üçün açıq olmamasının səbəbi kimi Avropa Şurasına üzv dövlətlər arasındakı əlahiddə münasibətlərə əsaslanmışlar. Bununla belə, qeyri-üzv dövlətlər üçün "bağlı" olan konvensiya və ya sazişlərin sayı nisbətən azdır və onların hamısı Şuranın müqavilə yaradıcılığı fəaliyyətindəki ideoloji dövrə təsadüf edir.¹³⁴ Onlar arasında ən çox tanınanları İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Qorunması haqqında 1950-ci il 4 noyabr tarixli Avropa Konvensiyası (AMK №5), 1961-ci il 18 oktyabr tarixli Avropa Sosial Xartiyası (AMK №35), 1996-cı il 3 may tarixli dəyişdirilmiş Sosial Xartiya və İşgəncənin və qeyri-insani, yaxud alçaldıcı rəftarın və ya cəzanın qarşısının alınması haqqında 1987-ci il 26 noyabr tarixli Avropa Konvensiyasıdır (AMK №126).

Şura əvvəllər kənar dövlətlər üçün bağlı olan müqavilələrini indi tədricən onların üzünə açmağa başlayır. Məsələn, İşgəncənin və qeyri-insani, yaxud alçaldıcı rəftarın və ya cəzanın qarşısının alınması haqqında Avropa Konvensiyası qeyri-üzv dövlətlər üçün 2002-ci il martın 1-də, onun birinci Protokolunun (AMK №151) qüvvəyə minməsi ilə açılmışdır. Eynilə Terrorizmin qarşısının alınması haqqında Konvensiya da onun 2003-cü il 15 may tarixli Protokolu (AMK №190) ilə qeyri-üzv dövlətlər üçün açıq elan edilmişdir. 1987-ci ildən etibarən isə Şura bir dənə olsun "bağlı" müqavilə qəbul etməmişdir və hazırda üzv dövlətlər arasındakı hüquqi əməkdaşlığı qeyri-üzv dövlətlərə də yaymaq istiqamətində fəal səy göstərir. Həqiqətən də, elə konvensiyalar var ki, onlar yalnız üzv dövlətləri əhatə etsəydilər, daha az səmərə verərdilər. Hazırda prinsip bundan ibarətdir ki, hər hansı müqavilənin hazırlanmasına kömək etmiş qeyri-üzv dövlət, adətən, onu imzalamaq və ratifikasiya etmək hüququna malik olur.

---

134. Avropa Şurasının yalnız on iki müqaviləsi qeyri-üzv dövlətlər üçün açıq deyil. Mətnə qeyd olunanlardan savayı bunlar aşağıdakılardır: Bir iştirakçı dövlətin ərazisində başqa bir iştirakçı dövlətin vətəndaşları ilə rəftarın ümumi qaydaları haqqında Avropa Konvensiyası (AMK №19), Mübahisələrin dinc yolla həlli haqqında Avropa Konvensiyası (AMK №23), Şirkətlərin təsis edilməsi haqqında Avropa Konvensiyası (AMK №57), Avropa Komissiyasının və İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin prosedurlarında iştirak edən şəxslər haqqında Avropa Sazişi (AMK №67) və onun dəyişdirilmiş variantı (AMK №161), Terrorizmin qarşısının alınması haqqında Avropa Konvensiyası (AMK №90), Miqrant işçilərin hüquqi statusu haqqında Avropa Konvensiyası (AMK №93) və Yerli özünüidarə haqqında Avropa Xartiyası (AMK №122). Bu siyahıya Avropa Şurasının Nizamnaməsini və İmtiyaz və immunitetləri haqqında Baş Sazişi də əlavə etmək lazımdır, çünki bu sənədlərdə də yalnız üzv dövlətlər iştirakçı ola bilər.

Bəzi müqavilələr yalnız Avropadakı qeyri-üzv dövlətlər üçün açıq olur. Digərləri daha geniş şəbəkəni əhatə edir. Məsələn, Məhkum olunmuş şəxslərin verilməsi haqqında 1983-cü il 21 mart tarixli Konvensiyaya Amerika Birləşmiş Ştatlarının qoşulmasına icazə verilmişdir.¹³⁵

Eyni zamanda o da nəzərə alınmalıdır ki, qeyri-üzv dövlətlərin Şuranın müqavilələrinə qoşulmaq üçün pozitiv hüququ yoxdur. Hər hansı müqaviləyə qoşulmaq üçün onlar gərək Nazirlər Komitəsi tərəfindən qoşulmağa dəvət alsınlar. Bu, üzv dövlətlərə qoşulma prosesi üzərində müəyyən nəzarət imkanı verir. 1980-ci il tarixli "Yekun müddəalar modeli"nin "C" bəndində bu prosedur belə təsvir olunur:

(Bu Sazişin) (Bu Konvensiyanın) qüvvəyə minməsindən sonra Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsi, Avropa Şurası Nizamnaməsinin 20-ci maddənin "d" bəndində təsbit olunmuş səs çoxluğu və Komitədə iştirak hüququ olan Razılığa gələn Dövlətlərin yekdil rəyi ilə qəbul etdiyi qərar əsasında, Şuranın üzvü olmayan istənilən dövləti (bu Sazişə) (bu Konvensiyaya) qoşulmağa dəvət edə bilər.¹³⁶

Növbəti məsələ qeyri-üzv dövlətlərin müqavilənin nəzarət mexanizmində - xüsusilə də əgər bu mexanizmə Nazirlər Komitəsi cəlb olunubsa - iştirak edib-etməməsidir.

Nazirlər Komitəsi həmçinin razılığa gəlmişdir ki, digər beynəlxalq təşkilatların üzvləri Şuranın konvensiyalarına qoşula bilər. O inanır ki, bu, Avropada həmrəyliyin daha da genişlənməsinə xidmət edəcək. Bəzi konvensiyalar qabaqcadan müəyyən olunmuş qeyri-üzv dövlətlər üçün açıq olur. Buna misal olaraq, həm Şuraya və həm də İƏİT-ə üzv olan dövlətlərin imzalaması üçün açıq olan Vergi Məsələlərində Qarşılıqlı İnzibati Yardım haqqında Konvensiyanı (AMK №127) və UNESCO-nun Avropa regionundan olan üzv dövlətləri və Avropa Şurasının Mədəniyyət Konvensiyasını və/və ya UNESCO Konvensiyasını imzalamış və ratifikasiya etmiş və bu Konvensiyanın qəbuluna məsul olan diplomatik konfransa

135. Bu, Baham adalarının da ona qoşulmasına gətirib çıxarmışdır. E. Kornunun dediyi kimi: "Hər hansı bir dövlət məhkumların təhvil verilməsi haqqında ABŞ-la ikitərəfli müqavilə bağlamaq istədikdə, o, bunun əvəzində həmin dövləti Avropa Şurasının müvafiq konvensiyasına qoşulmağa həvəsləndirir", "L'effectivité de la technique conventionnelle dans la pratique du Conseil de l'Europe", doktorluq dissertasiyası, Strasburq, Robert Şuman Universiteti, 2004, s. 6.

136. Qeyri-üzv dövlətlərin konvensiyalara qoşulması barədə qərarın qəbul olunmasında yalnız Nazirlər Komitəsindəki üzv dövlətlər iştirak edə bilərlər. Yeni qeyri-üzv dövlətlər qərar qəbul etmə prosesində iştirak etmirlər. Başqa sözlə, üzv dövlət statusu iştirakçı dövlət statusundan yüksəkdə durur. Həmçinin bax: Avropanın canlı təbiətinin və təbii mühitinin qorunması haqqında Konvensiyanın (AMK №104) gətirdiyi yeniliklər P.H. İmbertin təqdimatında. O da qeyd edilməlidir ki, "yekun müddəalar modeli" məcburi yox, sadəcə nümunə xarakteri daşdığı üçün bu yeniliklər mümkün olmuşdur.

dəvət almış bütün dövlətlər ¹³⁷ üçün açıq olan Avropa regionunda ali təhsil sahəsində ixtisasların tanınması haqqında Konvensiyanı (AMK №165) göstərmək olar. ¹³⁸

Avropa Şurasının Konvensiyalarında Avropa Birliyinin iştirakı

Avropa Birliyinin (Avropa Konstitusiyası qüvvəyə mindikdən sonra Avropa İttifaqının) Avropa Şurasının müqavilələrində iştirakı Avropada minimum hüquqi ahəngliyin təmin olunması baxımından həyati əhəmiyyətə malikdir. Elə bu səbəbdən də Şura ilə Birlik 1987-ci il iyunun 16-da rəsmi qaydada mübadilə etdikləri məktublar vasitəsilə razılığa gəlmişlər ki, gələcəkdə Şura müqavilə layihələri hazırlayarkən, Birliyin ona qoşulmasına imkan verən müddəanın da layihəyə daxil edilməsinin məqsəduyğunluğunu diqqətlə nəzərdən keçirsin. Hazırda müqavilələrə bu cür müddəalar Birliyin xahişi ilə əlavə olunur. ¹³⁹ Eyni zamanda, 1987-ci il razılaşmasında müəyyən olduğu kimi, hər hansı müqaviləyə sözügedən müddəanın daxil edilməsi heç bir şəkildə Birliyin - yaxud İttifaqın - ona qoşulmaq barədə qərar qəbul edəcəyi anlamına gəlməməlidir. ¹⁴⁰

Birliyin müqavilədə iştirakı müxtəlif formalarda həyata keçirilə bilər. Bu, onun və Şuranın üzv dövlətlərinin birgə seçimindən asılıdır. Seçimə aşağıdakılar daxildir: imzalama; qəbul etmə; qəbul, ratifikasiya, yaxud təsdiqlə müşayiət olunan imzalama və nəhayət, Nazirlər Komitəsinin dəvəti əsasında qoşulma. ¹⁴¹ Şuranın konvensiyalarına bu konvensiyaların həyata keçirilməsində Birliyin iştirakını tənzimləyən "Avropa müddəası" daxil edilmişdir. Bu müddəa xüsusilə də Birliyin və ona üzv dövlətlərin konvensiya orqanlarında səsvermə hüquqlarını nizamlayır. Birliyin iştirakını asanlaşdırmaq üçün saziş və konvensiyalara həmçinin "ayrılma müddəası" adlanan bir müddəa da salınır. Bu, Birliyə imkan verir ki, özünün daxili istifadəsi üçün bu və ya digər məsələnin konvensiyada nəzərdə tutulandan fərqli həll yollarını müəyyən etsin - bir şərtlə ki, sənədə əsasən üçüncü tərəflərə münasibətdə götürdüyü öhdəliklərə əməl etsin.

---

137. Avstraliya, Kanada, Yaponiya, Yeni Zelandiya və Amerika Birləşmiş Ştatları.

138. Həmçinin bax: Transsərhəd televiziya yayımı haqqında Avropa Konvensiyası (AMK №132) və Transsərhəd peyk yayımı çərçivəsində müəlliflik hüququ və qonşuların hüquqları ilə bağlı məsələlər haqqında Avropa Konvensiyası (AMK №153) - bu konvensiyalar Avropa Şurasına üzv dövlətlərin, habelə Şuranın Avropa Mədəniyyət Konvensiyasının və AB-nin iştirakçısı olan dövlətlərin imzalaması üçün açıqdır. Eynilə də, Dopingdən istifadəyə qarşı Konvensiya (AMK №135) üzv dövlətlərin, Mədəniyyət haqqında Avropa Konvensiyasının və bütün digər qeyri-üzv dövlətlərin imzalaması üçün açıqdır.

139. Bəzi müqavilələrdə bu müddəa ayrıca protokola daxil edilib. Qeyd etmək lazımdır ki, Birlik cavab-deh olduğu məsələlərlə bağlı müqavilələrin müzakirəsində müəyyən rola sahibdir.

140. Bu gün İttifaq yox, Birlik hüquq subyektiliyinə malikdir və ona görə də məhz o, sazişlər bağlamaq səlahiyyətinə malikdir. Praktikada İttifaq belə qərara gəlmişdir ki, onun öz hüquqi dairəsinə aid hesab etdiyi müqavilələri bağlamaq səlahiyyəti vardır. Avropa Konstitusiyası ona hüquq subyektiliyi verir.

141. Bax: De Vel, G., "L'Union européenne et les activités du Conseil de l'Europe", in Dormoy D., *L'Union européenne et les organisations internationales*, Brussels, Bruylant, 1997, p. 105-122.

Müqavilələrin təsnifatı

İndiyədək dövlətlərarası müqavilələrin təsnifatını aparmaq səylərinin çoxunun hüquqi əhəmiyyəti olmayıb, onların praktiki cəhətdən daha çox nəzəri cəhətdən faydası olub. İstənilən halda beynəlxalq ümumi hüquqda bir qayda olaraq istifadə olunmuş təsnifat sistemi reallıqda Avropa Şurasının saziş və konvensiyaları üçün münasib deyildir.

Ada görə təsnifatı - əks arqumentlər

"Müqavilə" terminindən yalnız Avropa Şurası konvensiyalarının toplularının adında istifadə olunur.¹⁴² Şuranın himayəsi altında bağlanmış müqavilələrə, faktiki olaraq, "konvensiyalar", "sazişlər", "razılaşmalar" ("arrangement"), "xartiyalar", "kodekslər" və "nümunə, yaxud çərçivə konvensiyaları" daxildir. Necə adlanmasından asılı olmayaraq, onların hamısının eyni hüquqi çərçivəsi vardır, başqa sözlə desək, ad seçiminin sənədin hüquqi xarakterinə və onun tətbiq olunduğu hüquq sisteminə heç bir təsiri yoxdur.

Konvensiyalar

Sadalananlar arasında ən geniş qrup konvensiyalara məxsusdur. Övvəllər sazişlərlə konvensiyalar arasında fərq qoyulurdu, lakin indi Şura daha saziş bağlamır. İstənilən halda, onlar arasındakı fərq artıq öz əhəmiyyətini itirib. Hər şey necə razılığa gəlməkdən asılıdır: prinsipcə, dövlətlərin hər hansı konvensiyaya qoşulması üçün onların bu konvensiyanın ratifikasiyası, qəbulu və ya təsdiqi barədə sənədi saxlanca təhvil verməsi tələb olunur, halbuki sazişə qoşulmaq üçün onu imzalamaq kifayət edir.¹⁴³ Hərçənd indi elə konvensiyalar da var ki, onlar ratifikasiya, qəbul və ya təsdiq olmadan, sadəcə imzalanmağı tələb edir.¹⁴⁴

Bəzi şərhçilər saziş və konvensiyaları "adi" və "Avropa" sazişləri və konvensiyaları kimi fərqləndirməyə cəhd göstərmişlər; onların fikrincə, sonunculara Şuranın qeyri-üzv dövlətləri üçün açıq olmayan saziş və konvensiyalar aiddir.

¹⁴⁵ Amma bu bölgü də ağlabatan deyil, çünki Şuranın uzun siyahısındakı

142. "Müqavilə" ("treaty") termini, söz yox ki, BMT-dən götürülüb. Bax: Vyana Konvensiyasının 2-ci maddəsinin 1-ci bəndinin "a" yarımbəndində verilmiş tərif: "müqavilə" dedikdə, bir sənəddən, yaxud bir-biri ilə bağlı bir neçə sənəddən ibarət olmasından, habelə onun necə adlanmasından asılı olmayaraq, dövlətlər arasında yazılı formada bağlanan və beynəlxalq hüquqla tənzimlənən beynəlxalq razılaşma nəzərdə tutulur.

143. Bunu Nazirlər Komitəsinin 1962-ci ildə bəyəndiyi "yekun müddəalar modeli" təsdiq etmişdir. Bu modelin birinci hissəsində "ratifikasiya, qəbul və ya təsdiqə münasibətdə qeyd-şərt edilmədən imzalana bilən sazişlərin" yekun müddəaları, ikinci hissəsində isə "ratifikasiya və ya qəbul tələb edən konvensiyaların" yekun müddəaları verilmişdi. Nazirlər Komitəsinin 1980-ci ildə qəbul etdiyi, həm konvensiyalara, həm də sazişlərə tətbiq olunan vahid modeldə hər iki alternativ (ratifikasiya ilə və ratifikasiyasız razılıq) saxlanılır. Bax: VI Əlavə.

144. Misal üçün bax: Vətəndaşlıq haqqında Avropa Konvensiyası (AMK №166) və ya Korrupsiya ilə əlaqədar cinayət məsuliyyəti haqqında Konvensiya (AMK №173).

145. Həqiqətən də müqavilələrin adlarında "konvensiya" sözündən əvvəldə heç də həmişə "Avropa" sözü işlənmişdir. Məsələn, Avropanın canlı təbiətinin və təbii mühitinin qorunması haqqında Konvensiya.

"Avropa" konvensiyalarının böyük əksəriyyəti qeyri-üzv dövlətlər üçün açıqdır.¹⁴⁶

Daha çox fransız dilindəki "arrangement" sözü ilə tanınan razılaşmalar isə, adətən, saziş və konvensiyaların həyata keçirilməsi ilə əlaqədar olur.¹⁴⁷

Xartiyalar

"Xartiya" termini heç bir əlahiddə məna kəsb etmir və ondan, ümumiyyətlə, simvolik olaraq istifadə olunur. Hərçənd onu da qeyd etmək lazımdır ki, Şuranın xartiyalarının əsas xüsusiyyəti onların razılığa gələn dövlətlərə öz öhdəliklərini özlərinin seçməsi imkanı verməsindədir, baxmayaraq ki, bu, onların xarakterik xüsusiyyəti deyil.¹⁴⁸ İndiyədək Şurada yalnız dörd xartiya qəbul olunmuşdur: Avropa Sosial Xartiyası (AMK №35), Yerli özünüidarə haqqında Avropa Xartiyası (AMK №122), Regional dillər və ya milli azlıqların dilləri haqqında Avropa Xartiyası (AMK №148) və dəyişdirilmiş Sosial Xartiya (AMK №163).

Nümunəvi, yaxud çərçivə konvensiyaları

Nümunəvi, yaxud çərçivə konvensiyaları "proqram" xarakterli olub, dövlətlərin həyata keçirməyə boyun olduqları məqsədləri əks etdirir. Onlar, əsas etibarilə, milli səviyyədə tədbirlər görülməsi yolu ilə və yaxud ikitərəfli sazişlər vasitəsilə həyata keçirilir. Çərçivə konvensiyalarının müddəaları birbaşa tətbiq olunmaq baxımından həddən artıq ümumi xarakter kəsb etdiyindən, faktiki olaraq, dövlətlər həyata keçirdikləri fəaliyyəti öz şəraitlərinə və tələblərinə uyğunlaşdırmaqda tam sərbəst olurlar. Bu qəbildən olan iki konvensiya bağlanmışdır - İnzibati ərazi vahidləri və yerli hakimiyyət orqanları arasında transsərhəd əməkdaşlıq haqqında Nümunəvi Konvensiya (AMK №106) və Milli azlıqların müdafiəsi haqqında Çərçivə Konvensiyası (AMK №157).

Nəhayət, "kodeks" adında yalnız bir sənəd vardır - 1964-cü ildə qəbul edilmiş (AMK №48) və 1990-cı ildə dəyişdirilmiş (AMK №139) Sosial təminat haqqında Avropa Kodeksi.

Məhdud və genişləndirilmiş məhdud sazişlər

Məhdud saziş beynəlxalq müqavilə deyildir. Beynəlxalq hüquqda işlənən bu termin sazişin xüsusi növünü bildirir. Bu cür sazişlə Avropa Şurasının bir qisim üzv dövləti - başqalarının da razılığı ilə - Şuranın səlahiyyətinə daxil olan və onların

---

146. İmbert, P.H., "La Convention relative a la conservation de la vie sauvage et du milieu naturel de l'Europe, exception ou étape?" in *Annuaire Français de Droit Internationale*, 1979, p. 743.

147. Bax: Televiziya filmləri proqramlarının mübadiləsi haqqında 1958-ci il 15 dekabr tarixli Avropa Razılaşması, Televiziya verilişlərinin qorunması haqqında 1960-cı il 22 iyun tarixli Avropa Razılaşması, Beynəlxalq ticarət arbitrajı haqqında Avropa Konvensiyasının tətbiqi barədə 1962-ci il 17 dekabr tarixli Razılaşma və Xaricdə müvəqqəti qalan şəxslərə tibbi yardımın göstərilməsi barədə 1980-ci il 17 oktyabr tarixli Sazişin tətbiqi haqqında 1988-ci il 26 may tarixli Razılaşma (hələ qüvvəyə minməyib).

148. Aşağıya bax - başqa müqavilələr, məsələn, Sosial təminat haqqında Avropa Kodeksi də belə bir imkan verir.

hamısı üçün marağ kəsb edən müəyyən fəaliyyət sahəsi üzrə birlikdə işləməyə qərar verirlər.¹⁴⁹

Başqa sözlə desək, məhdud sazişlər müəyyən fəaliyyət sahələri üzrə yalnız bəzi üzv dövlətlərin dəstəklədiyi əməkdaşlığı əhatə edən çevik formatlı sazişlərdir. Məhdud sazişlər əsasında yaradılmış qurumlara Hüquq vasitəsilə Demokratiya uğrunda Avropa Komissiyası (Venesiya Komissiyası), Korrupsiyaya qarşı Dövlətlər Qrupu (GRECO) və Avropanın Audiovizual Observatoriyası aiddir.

Genişləndirilmiş məhdud sazişlər imkan verir ki, müəyyən qisim üzv dövlətlər Şuranın daimi strukturlarından istifadə etməklə qeyri-üzv dövlətlərlə fəaliyyət qursunlar. Genişləndirilmiş sazişlərdə isə belə bir imkan bütün üzv dövlətlər üçün nəzərdə tutulur. Hər iki növ sazişlər Şuranın onun normal coğrafi ərazisindən kənara çıxan problemləri də həll etməsinə şərait yaradır. Onlar həmçinin Şuraya imkan verir ki, qeyri-üzv dövlətlər onu öz hökumətlərarası fəaliyyətlərində iştiraka dəvət etdikdə, bu dəvətə qənaətbəxş cavab verə bilsin.

Məhdud, genişləndirilmiş məhdud və genişləndirilmiş sazişlərin praktiki detalları 1993-cü ilin mayında qəbul edilmiş və Assambleya tərəfindən də bəyənilmiş 28 sayılı Statut Qətnaməsi (93) ilə nizamlanır. Qətnamənin müəyyən etdiyi qaydalar nisbətən çevik olub, bəzi və ya bütün üzv dövlətlərə, eləcə də müəyyən qeyri-üzv dövlətlərə bərabər şərtlər əsasında, birlikdə hökumətlərarası tədbirlər təşkil etmək imkanı verir.¹⁵⁰ Bu Qətnaməyə görə, müəyyən qisim üzv dövlətlərə məhdud saziş əsasında müəyyən fəaliyyət və ya fəaliyyətlər həyata keçirmək səlahiyyətini Nazirlər Komitəsi, özü də Nizamnamənin 20-ci maddəsinin "d" bəndindəki səs çoxluğu ilə qəbul etmiş olduğu qərarla verir.¹⁵¹ O, həmçinin məhdud üzvlük prinsipi əsasında qeyri-üzv dövlətləri bu və ya digər məhdud sazişə qoşulmağa, yaxud onların fəaliyyətlərinin bəzilərində iştiraka dəvət edir. Bundan əlavə, Komitə istənilən qeyri-üzv dövləti müəyyən bir fəaliyyətin və ya fəaliyyətlərin həyata keçirilməsində üzv dövlətlərə qoşulmağa dəvət edə bilər.

Məhdud sazişlər onun iştirakçısı olan üzv və qeyri-üzv dövlətlərin üzvlük haqları hesabına maliyyələşir. Belə bir sazişin yaradılması haqqında qərarla bu sazişə görə hansı qurumun məsul olduğu və fəaliyyətlərin hansı yollarla həyata keçiriləcəyi göstərilir. Başqa cür müəyyənləşdirilməzsə, komitələrin strukturu, kompetensiyası və iş metodu haqqında Şuranın ümumi qaydaları və ələlxüsus, Müavinlərin iclaslarının prosedur qaydaları, *mutatis mutandis*, məhdud sazişlərin qurumlarına da tətbiq olunur.

149. Bax: "Müqavilələrə dair sözlük" (<http://conventions.coe.int>): "Məhdud saziş Avropa Şurasının bir qisim üzv dövlətinin müəyyən bir fəaliyyətdə, digərlərinin bu fəaliyyətə qatılmamasına baxmayaraq, iştirak etməsinə imkan verən sazişin xüsusi formasıdır".

150. Bax: Məhdud və genişləndirilmiş sazişlər haqqında 28(93) sayılı Qətnamə. Bu Qətnamə 62(51) sayılı Qətnaməni əvəz etmişdir.

151. Bax: Nazirlər Komitəsinin qərarları üçün tələb olunan səs çoxluqları haqqında 27(93) sayılı Qətnaməsi. Konkret sözügedən halda səsvermədə iştirak edən nümayəndələrin üçdə iki səs çoxluğu və Komitədə iştirak hüququ olan nümayəndələrin çoxunun səsvermədə iştirakı tələb olunur.

Təsis qərarında başqa cür qərarlaşdırılmazsa, istənilən üzv dövlət istənilən vaxt Baş Katibə müvafiq bildiriş göndərməklə bu və ya digər məhdud sazişə qoşula bilər. Eynilə də, Nazirlər Komitəsi sazişdə artıq iştirak edən qeyri-üzv dövlətlərlə qabaqcadan məsləhətləşdikdən sonra, istənilən başqa qeyri-üzv dövləti genişləndirilmiş məhdud və ya genişləndirilmiş sazişə qoşulmağa dəvət edə bilər. Nəhayət, Nazirlər Komitəsi həmçinin - yenə də sazişdə artıq iştirak edən qeyri-üzv dövlətlərlə qabaqcadan məsləhətləşdikdən sonra - istənilən qeyri-üzv dövləti və ya hökumətlərarası təşkilatı məhdud, genişləndirilmiş məhdud, yaxud genişləndirilmiş saziş əsasında həyata keçirilən fəaliyyətlərdə müşahidəçi qismində iştirak etməyə dəvət edə bilər.

28(93) sayılı Statut Qətnaməsində daha sonra o da qeyd olunur ki, Nazirlər Komitəsi Avropa Birliyini məhdud, genişləndirilmiş məhdud, yaxud genişləndirilmiş sazişdə iştiraka dəvət edə bilər. Təfərrüatlar dəvət qərarında əks olunur.

Mövzuya görə təsnifatı

İlk növbədə, əsasən Avropa səviyyəsində normaları uyğunlaşdırmağa yönəlmiş sazişlərlə sadəcə üzv dövlətlər arasında əməkdaşlığı təşviq etməyə yönəlmiş sazişlər fərqləndirilə bilər. Məsələn, dövlətləri özünün müəyyənləşdirdiyi əsas hüquqlara hörmət etməyə məcbur edən İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyası açıq-aşkar birinci kateqoriyaya aiddir. Standartlaşdırılmış normaları özündə əks etdirən Şəxsi məlumatların avtomatik işlənməsi zamanı fərdlərin qorunması haqqında Konvensiya (AMK №108) həmçinin.

Digər tərəfdən, Ekstradisiya haqqında Avropa Konvensiyası (AMK №24), Cinayət işləri üzrə qarşılıqlı hüquqi yardım haqqında Avropa Konvensiyası (AMK №30), Ali təhsil müddətlərinin ekvivalentliyi haqqında Konvensiya (AMK №138), Terrorizmin qarşısının alınması haqqında Avropa Konvensiyası (AMK №90) və Cinayət fəaliyyətindən əldə edilən gəlirlərin yuyulması, aşkar olunması, götürülməsi və müsadirə edilməsi haqqında Konvensiya (AMK №141) dövlətlərarası əməkdaşlığa yönəlmiş müqavilələrə bariz nümunələrdir. Fəqət bu iki tip müqavilələr arasındakı fərq heç də hər zaman aydın sezilmir və elə konvensiyalar ola bilər ki, onlar həm müxtəlif normalar arasında ahəng yaradılması, həm də dövlətlərarası öhdəliklərin müəyyənləşdirilməsi məqsədi güdür.

Müqavilələr aid olduqları fəaliyyət sahələrinə görə də təsnif oluna bilər. Amma bu sahələrin çeşidi o qədər geniş və müqavilələrin sayı o qədər çoxdur ki, heç bir belə təsnifat birmənalı, yaxud tam ola bilməz.

Bir qrup müqavilələr insan hüquqlarının və plüralist demokratiyanın qorunmasına və gücləndirilməsinə yönəlib. Onlar arasında ən əsası İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasıdır, lakin digərləri də eyni dərəcədə

əhəmiyyətlidir. Belə ki, mənzil, səhiyyə, təhsil, məşğulluq, sosial müdafiə və qeyri-ayrıseçkiliklə bağlı istifadə olunan çoxsaylı hüquqları özündə ehtiva edən Avropa Sosial Xartiyasına (AMK №35) və dəyişdirilmiş Sosial Xartiyaya (AMK №163)¹⁵² - hətta təsbit etdirdikləri hüquqların təmini üçün onlar heç bir məhkəmə sisteminə malik olmasalar da belə - iqtisadi və sosial sahədə İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasının əlavələri kimi baxılır. Eynilə də, 1987-ci ildə imzalanmağa açılmış İşgəncənin və qeyri-insani, yaxud alçaldıcı rəftarın və ya cəzanın qarşısının alınması haqqında Avropa Konvensiyası (AMK №126) təftiş etmək və töhmət vermək səlahiyyətləri olan xüsusi Avropa Komitəsi yaratmaqla, İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasının tətbiq etdiyi müdafiə sisteminə öz töhfəsini vermişdir. 1998-ci ildə qüvvəyə minmiş Milli azlıqların müdafiəsi haqqında Çərçivə Konvensiyası (AMK №157) məcburi xarakterli yeganə çoxtərəfli sazişdir ki, azlıqlarla çoxluqlar arasında və eləcə də azlıqların öz aralarında tam, effektiv bərabərliyi təmin edir.

Biologiyanın və tibbin tətbiqi zamanı insan hüquqlarının və ləyaqətinin qorunması haqqında Konvensiyası (AMK №164) da qeyd etməyinə dəyər. O, adı çəkilən iki sahədə aberrant təcrübələrdən müdafiəni nəzərdə tutan məcburi xarakterli ilk beynəlxalq sazişdir.¹⁵³ Bu Konvensiyada insanın texnologiyadan daha dəyərli olduğunu əsaslandıran prinsiplər təsbit olunur. Həmin prinsiplər pasiyentlərin hüquqları haqqında müasir Avropa kodeksinin özəyini təşkil edir. Şəxsi məlumatların avtomatik işlənməsi zamanı fərdlərin qorunması haqqında Konvensiyasının (AMK №108) məqsədi ondan ibarətdir ki, şəxsi məlumatların kompüterdə işlənməsi milliyyətindən, yaxud vətəndaşlığından asılı olmayaraq, insanların hüquq və azadlıqlarını, xüsusilə də özəl həyat sirri hüququnu pozmasın.

Başqa qrup konvensiyalar hədəf kimi Avropanın mədəni xüsusiyyətlərinin inkişafını seçmişdir. Avropa Şurasında təhsil, mədəniyyət, gənclər və idman sahələri üzrə əməkdaşlığın ilkin çərçivəsini müəyyənləşdirmiş Avropa Mədəniyyət Konvensiyası bu sahədə əsas sənəd olmuşdur. 1988-ci il martın 1-də qüvvəyə minmiş Regional dillər və ya milli azlıqların dilləri haqqında Avropa Xartiyası (AMK №148) unudulması böyük mədəni itgi ola biləcək dillərin qorunmasına və inkişafına və dolayısı ilə, həmin dillərdə danışan xalqların qorunmasına yönəlmişdir. Arxeoloji irsin qorunması haqqında Konvensiyasının (AMK №66) və Arxitektura irsin qorunması haqqında Konvensiyasının (AMK №121) diqqət mərkəzində də Avropanın zəngin mədəni irsi durur.

152. Dəyişdirilmiş Sosial Xartiya orijinal Xartiyada və mövcud hüquqlara düzəliş edən və yeni hüquqlar əlavə edən 1988-ci il protokolunda əks olunmuş hüquqların hamısını vahid bir sənəddə cəmləşdirir.

153. 1998-ci ildə Parisdə İnsanın klonlaşdırılmasının qadağan edilməsi barədə Protokol (AMK №168) imzalanmış, 2002-ci ildə isə İnsan orqanlarının və toxumalarının transplantasiyası barədə Protokol (AMK №186) bağlanmışdır.

Digər qrup müqavilələr isə, məsələn, Yerli özünüidarə haqqında Avropa Xartiyası (AMK №122), İnzibati ərazi vahidləri və yerli hakimiyyət orqanları arasında transsərhəd əməkdaşlıq haqqında Nümunəvi Konvensiya (AMK №106) və Xaricilərin yerli səviyyədə ictimai həyatda iştirakı haqqında Konvensiya (AMK №144) yerli demokratiya və transsərhəd əməkdaşlıq məsələləri ilə bağlıdır.

Nəhayət, Avropa cəmiyyətinin bu gün üzləşdiyi problemlərlə nisbətən ümumi şəkildə bağlı olan çoxlu sayda konvensiyalar vardır. Onlardan bəziləri, məsələn, Avropanın canlı təbiətinin və təbii mühitinin qorunması haqqında Bern Konvensiyası (AMK №104), Landsaft haqqında Avropa Konvensiyası (AMK №176) və Cinayət hüququ vasitəsilə ətraf mühitin mühafizəsi haqqında Konvensiya (AMK №172) ətraf mühitlə əlaqədardır. Digərləri cinayət hüququ ilə bağlı olub, üzv dövlətlərin cinayətkarlığın bütün formaları ilə, o cümlədən terrorizmlə daha səmərəli mübarizə aparmasına kömək etmək məqsədilə onlar arasında cinayət hüququ sahəsində əməkdaşlığın gücləndirilməsinə yönəlmişdir: Ekstradisiya haqqında Avropa Konvensiyası (AMK №24), Terrorizmin qarşısının alınması haqqında Avropa Konvensiyası (AMK №90) və ona düzəliş edilməsi barədə Protokol (AMK №190), Cinayət fəaliyyətindən əldə edilən gəlirlərin yuyulması, aşkar olunması, götürülməsi və müsadirə edilməsi haqqında Konvensiya (AMK №141) və Kompüter cinayətkarlığı haqqında Konvensiya (AMK №185) - bütün bunlar qeyd olunan məqsədə xidmət edir.

Elis Kornu özünün doktorluq dissertasiyasında bu barədə belə yazır:

Sahələr üzrə təsnifat bizdə Avropa Şurasının məşğul olduğu çoxlu məsələlər haqqında geniş təsəvvür yaratmaqla yanaşı, müqavilələri əlaqələndirməkdə və Şuranın konvensiyalar əsasında həyata keçirdiyi fəaliyyətlərin bir-birini necə tamamlamasını daha yaxşı dərk etməkdə bizə yardım edir. Eyni sahədə, misal üçün, təhsil və ya cinayət hüququ sahəsində bağlanmış müqavilələr tez-tez bir-birinə istinad edir və bu, onların komplementar, yəni bir-birini tamamlama xüsusiyyətini nəzərə çarpdırır. Başqa sözlə, istənilən sahə üzrə bağlanmış müqavilələr razılaşdırılmış ümumi məqsədlərin variasiyasıdır. Biz həmçinin görcəyik ki, konkret sahələr həmin sahələrin həssaslığından və nəzərdə tutulan inteqrasiya səviyyəsindən (əməkdaşlıq, uyğunlaşdırma, cəniləşdirmə) asılı olaraq dəyişən konkret hüquqi vasitələrə uyğun gəlir. Məsələn, cinayət hüququna dair müqavilələr qarşılıq prinsipinə əsaslanan birbaşa əməkdaşlıq sazişləri olduğu halda, nümunəvi, yaxud çərçivə konvensiyaları həssas sahələrdə (transsərhəd əməkdaşlıq, milli azlıqlar, bioetika) - orada ki, ən uzağı, prinsipləri və ümumi öhdəlikləri müəyyənləşdirmək mümkün olur - nisbətən ümumi xarakter kəsb edir.¹⁵⁴

---

154. Cornu E., göstərilən əsəri, p. 7.

Dövlətlərin üzərinə qoyduđu öhdəliklərə görə təsnifatı

Ənənəvi konvensiyalar, seçim üzrə konvensiyalar (? la carte conventions) və nümunəvi, yaxud çərçivə konvensiyaları bir-birilərindən dövlətlərin üzərinə qoyduđu öhdəliklərin təbiətinə görə fərqlənirlər.

Seçim üzrə konvensiyalar razılığa gələn hər bir dövlətə imkan verir ki, üzərinə götürəcəyi öhdəliklərin miqyasını özü tənzimləsin, yəni sənədin bir hissəsini qəbul etsin, başqa bir hissəsini yox. Məsələn, 1961-ci il tarixli Sosial Xartiyanın iştirakçısı olan dövlətlər onun on doqquz maddəsindən ən azı onu üzrə - bura sənədin "canını" təşkil edən konkret sayda maddələr daxildir - öhdəliklər götürməyə razılaşmalıdırlar. Eyni qaydada, Yerli Özünüidarə haqqında Xartiyanın (AMK №122) iştirakçısı olan dövlətlər də onun 1-ci hissəsinin iyirmi bölməsi üzrə - bura sənədin ən azı on "özək" müddəası daxildir - öhdəliklər götürməyə razılaşmalıdırlar.

Regional dillər və ya milli azlıqların dilləri haqqında Xartiya (AMK №148) dövlətlərə daha geniş fəaliyyət azadlığı verir, ona görə ki, burada dövlətlərin iki məsələdə seçimi olur - birincisi, onların öhdəliklərinin tətbiq olunduđu dillərdə, ikincisi, öhdəliklərin özündə. Hər iki məsələdə onların dillərin minimum qorunmasından maksimum qorunmasınadək çox geniş seçim imkanları vardır. Sənədin 2-ci maddəsinin 2-ci bəndinə görə, dövlətlərin yeganə öhdəliyi onun yüzə qədər olan müddəasından ¹⁵⁵ minimum otuz beşini - o cümlədən, təhsil sahəsi üzrə ən azı üç, mədəniyyət fəaliyyətləri və imkanları üzrə üç, məhkəmə hakimiyyəti, inzibati hakimiyyət və ictimai xidmətlər, media, iqtisadi və sosial həyat sahələrinin hər biri üzrə ən azı bir müddəanı - tətbiq etməlidir. Həmin müddəalar təsadüfi seçilməmiş, əksinə, regional dillərin və ya milli azlıq dillərinin qorunmasının heç bir mühüm aspektinin diqqətdən kənar qalmamasını təmin etmək baxımından çox dəqiq hazırlanmışdır.

Nəhayət, Sosial təminat haqqında Avropa Kodeksini (AMK №48) də xatırlatmaq lazımdır. Çünki bu sənəddə də razılığa gələn bütün dövlətlərin qəbul etməli olduđu hissələr (I, XI, XII, XIII və XIV hissələr) və onların sərbəst şəkildə seçə bildiyi hissələr vardır.

Bəzi müqavilələr nümunəvi, yaxud çərçivə konvensiyaları formasında tərtib olunmuşdur. Bu forma çevik və eləcə də qeyri-məcburidir. Çərçivə konvensiyalarında ifadə olunan öhdəlik və prinsiplər ümumi xarakterli olur və razılığa gələn tərəflərdən müəyyən nəticələrə nail olmaq tələb olunur, ancaq həmin nəticələrə necə nail olmağa dövlətlər özləri qərar verirlər. Bu, dövlətlərin öz qanunlarını öz şəraitlərinə və tələblərinə uyğunlaşdırmaq üçün onlara xeyli dərəcədə sərbəstlik verir.

155. Xartiyanın 8-14-cü maddələrindəki doxsan dörd bənd, yaxud yarımbənddən.

Misal üçün, İnzibati ərazi vahidləri və yerli hakimiyyət orqanları arasında transsərhəd əməkdaşlıq haqqında Nümunəvi Avropa Konvensiyasının (AMK №106) iştirakçıları, sadəcə olaraq, transsərhəd əməkdaşlıq üçün əlverişli şərait yaratmaq və belə əməkdaşlığı təşviq etmək və ələlxüsus da, "hər bir tərəfin konstitusiyaya müddəalarını lazımi qaydada nəzərə almaqla, bu məqsəd üçün zəruri olan saziş və razılaşmaların bağlanmasına dəstək vermək" öhdəliyi götürürlər (1-ci maddə). Onlar bu saziş və razılaşmaları həmin Konvensiyaya əlavə olunmuş saziş, statut və kontrakt nümunələri və modelləri əsasında hazırlayırlar, o da nəzərdə saxlanılır ki, həmin nümunə və modellər, sadəcə olaraq, əsas istiqamətləri müəyyənləşdirir və onların heç bir müqavilə qüvvəsi yoxdur (3-cü maddənin 1-ci bəndi). Milli azlıqların müdafiəsi haqqında Çərçivə Konvensiyasına (AMK №157) gəldikdə, bu sənəddə təsbit olunmuş prinsiplər əsasən "milli qanunvericilik və müvafiq dövlət siyasətləri vasitəsilə" və əlavə olaraq, ikitərəfli sazişlərlə həyata keçirilir.

Miqrant işçilərin hüquqi statusu haqqında Avropa Konvensiyasının (AMK №93) adı heç nə söyləməsə də, onun izahedici məruzəsində göstərilir ki, bu sənəd, əsas etibarilə, "miqrant işçilərin hüquqi vəziyyətinin ən mühüm aspektlərinə toxunan, lakin bütün bu aspektləri təfərrüatı ilə nizamlamayan bir nümunəvi konvensiyadır".

Nəzarət mexanizminə görə təsnifatı

Müqavilənin nəzarət mexanizminin təbiətini, adətən, onun məzmunu müəyyən edir, axı fərdlər üçün subyektiv hüquqlar yaradan qaydalara riayət olunmasına və dövlətlərdən müəyyən tədbirlər görməyi tələb edən qaydalara riayət olunmasına eyni yolla nəzarət edilə bilməz.

İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyası üçün təsis edilmiş məhkəmə mexanizmi Şuranın müqavilələri üçün yaradılmış siyasi nəzarət mexanizmlərindən tamamilə fərqlənir. İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyası həqiqətən də yeganə konvensiyadır ki, qoruduğu hüquqların işləməsinə məhkəmə yolu ilə təminat verir. Şuranın müqavilələrinin əksəriyyəti siyasi mexanizmlərlə dəstəklənir və onların həyata keçirilməsinə görə məsuliyyət Nazirlər Komitəsinin üzərinə düşür.

Hər hansı bir konvensiya üçün nəzarət mexanizmi bu konvensiyanın iştirakçı dövlətlərinin onu hansı həddədək qəbul etməsindən asılı olaraq, seçilir. Nazirlər Komitəsinə, adətən, razılığa gələn tərəflərin nümayəndələrindən ibarət olan və çox vaxt konvensiyaların özləri tərəfindən yaradılan ekspert komitələri (onlara konvensiya komitələri də deyirlər) kömək edir. Onlardan bəziləri, məsələn, Milli azlıqların müdafiəsi haqqında Çərçivə Konvensiyasının Ekspert Komitəsi sadəcə Nazirlər Komitəsinə yardım edir. Digərləri daha uzağa gedərək, Komitəyə tövsiyələr təqdim edir ki, o da bu tövsiyələri sonradan tərəflərə ötürə bilər. Buna nümunə kimi Regional dillər və ya milli azlıqların dilləri haqqında Avropa

Xartiyasının (AMK №148) Ekspert Komitəsini göstərmək olar.

Avropa Sosial Xartiyasının (AMK №35) ikili nəzarət sistemini də qeyd etməmək olmaz. On üç müstəqil ekspertdən ibarət olan Sosial Hüquqlar üzrə Avropa Komitəsi ilk növbədə dövlətlərin təqdim etdiyi hesabatlara baxaraq, onların Xartiyaya riayət edib-etmədiklərinə qərar verir. Bu qərara uyğun tədbir görülməsinin təmin olunması artıq Nazirlər Komitəsinin işidir. O, dövlətlərə tövsiyələr göndərərək, onlardan öz qanun və təcrübələrini Xartiyaya uyğunlaşdırmağı tələb edə bilər. Bu işdə ona Hökumətlərarası Komitə adlı orqan da dəstək verir. Xartiyayı ratifikasiya etmiş dövlətlərin nümayəndələrindən təşkil olunan bu orqanın işində fəhlə və işçi assosiasiyalarının müşahidəçiləri də iştirak edir.

Başqa bir sistem dövlətin öhdəliklərinə riayət etməməsinin bəyan olunmasına əsaslanır. Burada məqsəd müəyyən bir dövlətin üzərinə götürdüyü öhdəliklərə əməl etməməsinin rəsmən təsdiq olunmasıdır. Bu, hər şeydən savayı konvensiya ilə müəyyənləşdirilmiş öhdəliklərə aiddir ki, bu öhdəlikləri də dövlətlər birbaşa həyata keçirə bilərlər. Misal üçün, İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasına görə, Avropa Məhkəməsinin hər hansı dövlətin bu Konvensiya üzrə öz öhdəliklərini pozduğunu aşkarlamaq və bu pozuntunun qurbanlarına dəymiş ziyana görə həmin dövləti təzminat ödəməyə məcbur etmək vəzifəsi vardır.

Dövlətlərin öz öhdəliklərinə riayət etmələrinə nəzarət edən və bunun üçün zəruri informasiyaları toplayan monitorinq sistemində malik konvensiyalar da vardır. Burada isə məqsəd öhdəliklərinə əməl etmədiklərinə görə dövlətləri cəzalandırmaq yox, onları öhdəliklərə riayət etməyə həvəsləndirməkdir. Bu tip nəzarət mexanizmləri "proqram" xarakterli normaları əks etdirən və deməli, nəzarəti çox çətin olan konvensiyalara tətbiq olunur. Belə konvensiyalara nümunə olaraq, Milli azlıqların müdafiəsi haqqında Çərçivə Konvensiyasını (AMK №157) və Regional dillər və ya milli azlıqların dilləri haqqında Avropa Xartiyasını (AMK №148) göstərmək olar. Onların hər ikisinin nəzarət sistemi müəyyən olunmuş məqsədə nail olmaq üçün dövlətlərin gördükləri tədbirlər barədə vaxtaşırı hesabatlar təqdim etməsinə əsaslanır. Nazirlər Komitəsi bu hesabatlara əsasən dövlətlərin fəaliyyətini qiymətləndirir və zəruri hesab etdiyi tövsiyələri qəbul edir. Hətta bundan da mülayim nəzarət mexanizmi var - Şəxsi məlumatların avtomatik işlənməsi zamanı fərdlərin qorunması haqqında Konvensiyanın (AMK №108) mexanizmi. Burada Komitə sırf məsləhət verir: o, sənədin tətbiqi ilə bağlı meydana çıxan suala dair öz fikrini ifadə edə bilər, lakin bunun üçün əvvəlcə tərəflərdən biri bunu ondan xahiş etməlidir.

İşgəncənin və qeyri-insani, yaxud alçaldıcı rəftarın və ya cəzanın qarşısının alınması haqqında Avropa Konvensiyasının (AMK №126) nəzarət sistemi preventiv xarakterli olub, İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyası əsasında təsis olunmuş məhkəmə sistemində çox mühüm bir tay təşkil edir. Bu sistem tanınmış

müstəqil ekspertlərdən ibarət bir beynəlxalq komitəyə əsaslanır. Həmin komitə ayrı-ayrı şəxslərin məhkum olduğu və ya saxlandığı bütün yerləri təftiş etmək və zəruri hallarda işgencələrdən və pis rəftardan müdafiənin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı tövsiyələr və təkliflər vermək səlahiyyətinə malikdir.

Nəhayət, bəzi konvensiyaların fərdi, digərlərinin kollektiv və hətta dövlətlərarası şikayət sistemi vardır. Belə ki, Sosial Xartiyaya (AMK №158) dair 1995-ci il Protokolu hökumətlərin hesabatlarına nəzarət sisteminə kollektiv şikayət proseduru əlavə etmişdir ki, bu da Xartiyaya daha effektiv nəzarəti təmin etmişdir. İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyası isə həm dövlətlərarası, həm də fərdi şikayət prosedurunu nəzərdə tutur.¹⁵⁶

Konvensiyalar - onlar işləyirmi?

Bəziləri Şuranın konvensiyalarının effektivliyinə şübhə ilə yanaşırlar. Doğrudur, indiyədək qüvvəyə minə bilməmiş iyirmi konvensiya vardır; onları ya heç bir dövlət, ya da yetərli sayda dövlət ratifikasiya etməmişdir.¹⁵⁷ Assambleyanın keçmiş sədrilərindən biri bu məsələni belə şərh etmişdir:

Assambleyanın üzvləri tez-tez özlərinə sual edirlər: necə olur ki, öz nazirinin göstərişi ilə fəaliyyət göstərən hökumət eksperti bir sənədi hazırlayır, onunla bağlı informasiyalar əldə edir, öz işini davam etdirir və yekunlaşdırır və sonra onun hökuməti bəyan edir ki, həmin sənədi imzalamayacaq. Bu, bizə təəccüblü görünür. Ancaq bir dövlətin naziri bura gəlib konvensiyayı imzalayanda, sonra isə həmin konvensiya bu dövlət tərəfindən ratifikasiya edilməyəndə, bu təəccüb daha da artır.¹⁵⁸

Bəzi konvensiyalar isə cəmi bir neçə dövlət tərəfindən imzalanmış, yaxud ratifikasiya edilmişdir. Bu isə onların qüvvəyə minməməsi deməkdir və onların mövzusu üzrə Avropa səviyyəsində heç bir real razılaşmanın əldə olunmaması anlamına gəlir. Digər konvensiyalar köhnəlmiş, yaxud məhdud maraq kəsb edən sənədlər hesab olunur, fəqət onların ləğvi yaradılmasından daha çətin olduğundan, adları Şuranın konvensiyaları siyahısında qalmaqda davam edir. Assambleya həmçinin dövlətlərin müəyyən sazişlərə etdikləri qeyd-şərtlərin - o qeyd-şərtlərin ki, onlar sazişlərin mahiyyətinə təsir göstərir və onların xarakterini dəyişdirir - sayından və təbiətindən narahatlığını da dilə gətirmişdir.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, əqli mülkiyyətlə bağlı konvensiyaların daha

---

156. Bax: Cornu E., göstərilən doktorluq dissertasiyası.

157. Yeddi müqavilə heç bir dövlət tərəfindən ratifikasiya edilməmişdir, biri isə - Xaricdə müvəqqəti qalan şəxslərə tibbi yardımın göstərilməsi barədə 1980-ci il 17 oktyabr tarixli Sazişin tətbiqi haqqında Razılaşma - heç ümumiyyətlə imzalanmamışdır (səbəb onun köhnəlmiş xarakter kəsb etməsidir). On iki müqavilə və on dörd protokol qüvvəyə minmək üçün zəruri olan sayda dövlət tərəfindən ratifikasiya olunmamışdır. Onların tam siyahısı üçün bax: Cornu E., göstərilən əsəri, s. 416.

158. Karl Çernetzə məxsus bu sözlərə R. Bonnelin "Avropa Şurasının konvensiya və sazişlərinin ratifikasiyasında milli parlamentlərin rolu" adlı məruzəsində istinad olunmuşdur.

rasional işləməsinə təmin etmək üçün iki belə konvensiya - Patent ərizələri üçün formal tələblər haqqında Konvensiya (AMK №16) və İxtira patentlərinin beynəlxalq təsnifatı haqqında Avropa Konvensiyası (AMK №17) denonsasiya edilmiş (birinci ¹⁵⁹ onu qəbul etmiş bəzi dövlətlər, ikinci bütün dövlətlər tərəfindən) və hazırda onları saxlayan Beynəlxalq Əqli Mülkiyyət Təşkilatına göndərilmişdir.

Nəhayət, belə bir fikir də var ki, bəzi konvensiyaların nəzarət və monitorinq mexanizmləri zəif olduğundan dövlətlər onun tələblərinə münasibətdə çox ciddi kompromisdən faydalanırlar. Üstəlik, çox vaxt monitorinq komitələri lazımi qədər maliyyə vəsaiti və işçi heyəti ilə təmin olunmur. Nəticədə dövlətlər heç də həmişə öz öhdəliklərinə əməl etmək üçün tələb olunan qanunvericilik tədbirləri, habelə inzibati və texniki tədbirlər görmürlər. Başqa bir şikayət müəyyən konvensiyaların həddən artıq çevik olmasındandır, onların bu xüsusiyyəti öhdəliklər arasında seçim etməkdə dövlətlərə olduqca geniş sərbəstlik verir.

Əslində, bu cür çeviklik dövlətləri həmin sənədləri ratifikasiya etməyə həvəsləndirən mühüm amil sayılır. Bu, dövlətlərə imkan verir ki, konvensiyanın tələblərini öz şəraitinə uyğunlaşdırsın və qəbul etdiyi müddəaların tətbiqinin özü üçün nə ilə nəticələncəyini müəyyənləşdirsin. Dövlətlər konvensiyaları öz tələbatlarına uyğunlaşdırmağın mümkün olduğunu bildikdə, öhdəlik götürməkdə o qədər də könülsüz olurlar. Lakin həmin çeviklik xüsusiyyətinə görə bu müqavilələr - onların insan hüquqları və demokratiyanın inkişafı baxımından həyatı əhəmiyyəti vardır - çətin ki, nə vaxtsa həyata keçsin. Amma bu xüsusiyyətin başqa bir üstünlüyü də odur ki, vaxt keçdikcə o, dövlətləri daha çox öhdəliklər götürməyə ruhlandırır və onların ümumi və ya maliyyə vəziyyətindəki dəyişikliklər bunu mümkün edir.

Başqa sözlə desək, çeviklik xüsusiyyəti üzv dövlətlərin Şuranın konvensiyalarını, ələlxüsus milli azlıqlar, terrorizm, bioetika, yaxud ətraf mühit kimi həssas sahələr üzrə konvensiyalarını qəbul etməsinə daha da asanlaşdırır. Konvensiyaların sayının nəyə görə belə çox olmasının səbəbini də məhz bunda axtarmaq lazımdır. Hətta onlardan bəziləri köhnəlibse də belə, bu, narahatlıq doğurmamalıdır. Şuranın əsas vəzifəsi, hər şeydən əvvəl, özünün üzv dövlətləri arasında əməkdaşlığı təşviq və təşkil etmək və beləliklə, tədricən, onların demokratik, sosial və mədəni birliyinin güclənməsi üçün zəruri olan siyasi və maddi şərait yaratmaqdır. Onun başqa bir vəzifəsi isə, əlbəttə ki, bir "minimum hüquq standartları evi" inşa etmək məqsədilə üzv dövlətləri hüquqi qaydaları bir formaya salmağa ruhlandırmaq və Avropada vahid hüquqi məkan yaratmaqdır.

---

159. Bu Konvensiyanın (AMK №16) iştirakçısı olan iyirmi bir dövlətdən on altısı 1976- 1991-ci illər ərzində onu denonsasiya etmişdir, lakin bu faktor "Makedoniya keçmiş Yuqoslav Respublikasının" 1998-ci ildə onu ratifikasiya etməsinə mane olmamışdır.

Fəsil 2

Hüququn harmonizasiyasının digər metodları

Söz yox ki, medianın və ekspertlərin diqqətində daha çox konvensiyalar durur, nəinki Nazirlər Komitəsinin tövsiyələri; hərçənd tövsiyələr və üzv dövlətlərin arasındakı informasiya mübadiləsi də həmin dövlətlərin milli hüquqlarının unifikasiyasına kömək edə və Şuranın Avropada qurmaq istədiyi vahid hüquqi məkana öz töhfəsini verə bilər.

Nazirlər Komitəsinin tövsiyələri

Əslində, hüququn harmonizasiyası baxımından, Şura konvensiyalara və tövsiyələrə, onların müvafiq xarakterindən, məqsədindən və tənzipləmə tələb olunan şəraitdən asılı olaraq, eyni dərəcədə əsaslanır.¹⁶⁰ Konvensiya daha konkret və üzv dövlətlər üçün məcburi olması baxımından üstün sayıla bilər, amma tövsiyənin də, qeyri-məcburi olmasına baxmayaraq, öz müsbət cəhətləri vardır. Əvvəla, o, qəbul edilən andan qüvvəyə minir və bütün üzv dövlətlərə ünvanlanır. İkincisi, tövsiyənin icrası tamamilə dövlətin öz ixtiyarında olduğundan o, konvensiyadan daha çevik olur və deməli, onlarda hər hansı dəyişikliyə daha az zaman sərf etməklə nail olunur. Nəhayət, tövsiyə qeyri-məcburi xarakter daşısa da, bütün üzv dövlətlərin konkret məsələ üzrə razılığa gəlməsi faktını əks etdirir. Tez-tez belə deyirlər ki, Avropa Şurasında yaxşı tövsiyə qanunun aliliyinin təmini üçün daha çox iş görür, nəinki pis konvensiya.

Nazirlər Komitəsi üzv dövlətlərin siyasətləri və qanunları ilə bağlı rəhbər prinsipləri təsbit etmək üçün, faktiki olaraq, tövsiyələrdən istifadə edə bilər. Üzv dövlətlər yeni problemlərin birgə həlli yolunu təklif etmək üçün onlardan faydalana bilər. Belə ki, Nazirlər Komitəsi dövlətlərə tövsiyə edə bilər ki, tövsiyələrdə əks olunmuş təlimatlardan, yaxud ona əlavə edilmiş kodeks modelindən çıxış edərək qanunlar qəbul etsinlər. R10(2000) sayılı Tövsiyə, məsələn, üzv dövlətlərin hökumətlərini çağırır ki:

---

¹⁶⁰ De Vel, G. and Markert T., "Importance and weakness of the Council of Europe Conventions and of the Recommendations addressed by the Committee of Ministers to Member States" in *Law in Greater Europe: Studies in honour of Heinrich Klebes*, The Hague, Kluwer Law International, 2000, p. 345.

Milli qanunvericiliyi və dövlət idarəçiliyi prinsiplərini nəzərə almaqla, bu tövsiyəyə əlavə olunmuş dövlət qulluqçularının davranış kodeksi modeli əsasında özünün dövlət qulluqçularının milli davranış kodeksini qəbul etsinlər.

Eynilə də, Rec 4(2003) sayılı Tövsiyədə

[Ü]zv dövlətlərin hökumətlərinə tövsiyə olunur ki, nə qədər ki onların seçki kampaniyaları zamanı siyasi partiyaların maliyyələşməsi məsələsində korrupsiyaya qarşı yaxşı və effektiv fəaliyyət alternativlərini təmin edən xüsusi qanunları, prosedurları və ya sistemləri yoxdur, bu tövsiyənin əlavəsində verilmiş ümumi qaydalara əsaslanaraq, özlərinin milli hüquq sistemlərində, bu cür normaları qəbul etsinlər.

Tövsiyələr konvensiyalara əlavələr də edə bilirlər. Məsələn, Məlumatların qorunması haqqında 1981-ci il Konvensiyası (AMK №108) yalnız prinsipləri ehtiva etsə də, ona aşağıdakı kimi həssas və spesifik sahələr üzrə çoxsaylı tövsiyələr əlavələr edilmişdir: tibbi məlumatlar sahəsində (statistik məqsədlər üçün toplanmış və işlənmiş şəxsi xarakterli məlumatların qorunması haqqında R18(97) sayılı Tövsiyə), yaxud İnternetlə toplanmış və işlənmiş şəxsi məlumatlar və konkret məqsədə çatmaq üçün toplanmış şəxsi xarakterli məlumatlar sahəsində (R5(99) sayılı Tövsiyə). Tövsiyələr təfərrüatlara daha çox varma və daha asanlıqla yenilənmə imkanına görə konvensiyalardan üstündür.

Tövsiyələrin monitorinqə açıq olması da, onların əhəmiyyətinin artmasına xidmət edir. Nizamnamənin 15-ci maddəsinə əsasən, faktiki olaraq, Nazirlər Komitəsi qəbul etdiyi tövsiyələr üzrə üzv dövlətlərin hökumətlərinin hansı tədbirləri gördükləri barədə məlumat almaq üçün onlara sorğu göndərə bilər. O, tövsiyələrin yerinə yetirilməsinə daha özü nəzarət etməsə də, onun adından bu işi görməyi rəhbər və ya ad hoc komitələrə tapşırır. Bu komitələrə öz sahələrinə aidiyyəti olan tövsiyələr üzrə görülən tədbirləri araşdırmaq və sənədləri müzakirə etmək tapşırılır. Onların qənaətləri Nazirlər Komitəsinə təqdim olunan məruzədə əks olunur. Bundan sonra Komitə diqqətini ayrı-ayrı tövsiyələrin yerinə yetirilməsində meydana çıxmış çətinliklərə yönəldə bilər.¹⁶¹

Qanunvericilik layihələrinə dair məlumat və fikir mübadiləsi

Üzv dövlətlər konstitusiyaların, qanunların, qərarların və digər hüquqi sənədlərin hazırlanması zamanı Şura ilə informasiya və fikir mübadiləsi aparmaq təcrübəsindən istifadə edirlər - bu özü də Avropa hüququnun harmonizasiyasına kömək edir. Bu, xüsusilə də yeni üzvlərə aiddir. Onlar Şuranın təcrübə və məsləhətlərindən faydalanmağa daha həvəsli olurlar, bu yolla Təşkilatın söykəndiyi

---

161. Nazir Müavinləri 1987-ci ildə, özlərinin 405-ci iclasında hökumətlərarası komitələrə (rəhbər komitələrə və ekspert komitələrinə) ismaric göndərərək, onlardan tövsiyələrin və qətnamələrin yerinə yetirilməsinin monitorinqini daha səmərəli aparmağı xahiş etmişdir.

demokratik prinsipləri pozmağa çalışırlar. Onların çoxu həqiqətən də yeni qanunvericilik aktlarını qəbul etməzdən öncə onların layihələrini qiymətləndirilmək üçün Şuraya təqdim edir. Təşkilatın verdiyi ekspert rəyi onların qanunlarının, qərarlarının və konstitusiyaya düzəlişlərinin Şuranın standartlarına uyğunluğunu təmin edir və həmin sənədləri gələcək monitorinq zamanı mənfə rəylər almaqdan qorumuş olur.

"Soft law": məcburi hüquqi qüvvəyə malik olmayan sənədlərin dolayı təsiri

Nazirlər Komitəsinin tövsiyələri məcburi qüvvəyə malik olmasa da, Avropa hökumətlərinin müəyyən bir məsələdə kollektiv mövqeyini əks etdirdiyindən, "mənəvi" gücə malikdir. Bəzən onlar və eləcə də Assambleyanın tövsiyələri hətta "soft law" yarada və beynəlxalq ümumi hüquq üçün birbaşa təsirə malik ola bilər. Assambleyanın 1201 sayılı Tövsiyəsi buna misaldır. 1993-cü ildən bəri bağlanmış bir neçə ikitərəfli əməkdaşlıq və mehriban qonşuluq müqavilələrində, o cümlədən Macarıstan ilə Slovakiya (mart 1995) və Macarıstan ilə Rumıniya (sentyabr 1996) arasında bağlanmış müqavilələrdə bu Tövsiyəyə istinad olunmuşdur. Bu, həmin müqavilələrin tərəfləri üçün, sözügedən Tövsiyəyə müqavilə müddələrinin qüvvəsinə bərabər hüquqi qüvvə qazandırmışdır.

Hərdən konstitusiya məhkəmələri də öz arqumentlərini əsaslandırmaq üçün Assambleyanın tövsiyələrinə istinad edirlər və bu halda həmin tövsiyələr dolayı hüquqi təsir doğurur. Etiraf edək ki, belə hal tez-tez baş vermir. Məsələn, Rumıniyanın Konstitusiya Məhkəməsi 1999-cu il 20 iyul tarixli qərarında 1201 sayılı Tövsiyəyə istinad etmişdir. Həmin qərarla məhkəmə doğru və ya səhv olaraq, belə qət etmişdir ki, onun Regional dillər və ya milli azlıqların dilləri haqqında Xartiyanın ratifikasiyası üçün Rumıniya Konstitusiyasına yenidən baxılmasının zəruri olub-olmadığına dair qərar vermək səlahiyyəti vardır.¹⁶²

İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin qərarlarının yerinə yetirilməsi məqsədilə Nazirlər Komitəsinin qəbul etdiyi qətnamələr də hüquqda dolayı qüvvəyə malik olur. Əslində, Nazirlər Komitəsindən tələb olunur ki, Strasburq Məhkəməsində baxılmış hər bir işi yekun qətnamə qəbul etməklə yekunlaşdırsın. Həmin qətnamədə o təsdiq edir ki, İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasının 46-cı maddəsinin 2-ci bəndi üzrə - bu bənd Nazirlər Komitəsinin üzərinə Avropa Məhkəməsinin qərarlarının icrasına nəzarət etmək məsuliyyəti qoyur - öz funksiyalarını yerinə yetirmişdir. Bu yekun qətnamələrin cavabdeh dövləti öz öhdəliklərindən azad etmək kimi dolayı effekti vardır, çünki cavabdeh dövlətin Məhkəmə qərarının yerinə yetirilməsi üçün bütün zəruri tədbirləri

¹⁶² Hərçənd bu qərar sonradan təxirə salınmışdır, çünki həmin Konstitusiya Məhkəməsinin müqavilələrin Konstitusiyaya uyğun olub-olmadığını müəyyən etmək səlahiyyəti çatmırdı.

gördüyünü və müəyyən edilmiş təzminatı ödədiyini məhz həmin qətnamələr təsdiq edir.¹⁶³

Nazirlər Komitəsi həmçinin aralıq qətnamələr də qəbul edə bilər. Belə qətnamələrdə məhkəmə qərarının icrası ilə bağlı əldə edilmiş tərəqqi qeyd oluna bilər və ya bu məsələ ilə əlaqədar narahatlıq ifadə oluna, yaxud təkliflər irəli sürülə bilər.¹⁶⁴ Bu qətnamələr də məcburi deyildir, hərçənd hökumətin təqdim etdiyi informasiya onun qərarı icra etmədiyinə dəlilətdiyi hallarda, həmin hökumətə sadəcə təzyiq üçün belə qətnamələrdən istifadə oluna bilər. Qərar tam icra olunanaqədək¹⁶⁵ məsələ Komitənin gündəliyində qalır.

Nəhayət, Avropa Məhkəməsi də öz arqumentlərini əsaslandırmaq üçün hərdən Assambleyanın Qətnamələrindən faydalanır. Məsələn, "Prisma Press Fransaya qarşı" işinin qəbul edilənliliy barədə 2002-ci il 11 iyun tarixli qərarında¹⁶⁶ Məhkəmə özəl həyat siri haqqında 1165(1998) sayılı Qətnaməyə istinad etmişdir. O, həmin qətnaməyə özünü belə bir qərarını əsaslandırmaq üçün istinad etmişdir ki, mətbuatda dərc olunan məlumat zərərçəkənin öz razılığı olmadan şəklinin dərcinə etiraz etməsi barədə faktı ictimaiyyətə çatdırmaqla həmin zərərçəkəni adekvat şəkildə kompensasiya edə bilər. Məhkəmə müəyyən etmişdir ki, barəsində şikayət olunan hərəkət "Avropa Şurası Parlament Assambleyasının yuxarıda adı çəkilən Qətnaməsindəki rəhbər prinsiplərə tamamilə uyğundur və şəxsi həyatla bağlı müəyyən faktların müəyyən media orqanları üçün yüksək gəlirli material kimi qəbul edilməməsini təmin etməkdə faydalı olur".

---

163. Bax: s. 62.

164. İnsan Hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasının 46-cı maddəsinin 2-ci bəndini həyata keçirmək üçün Nazirlər Komitəsinin 2001-ci il yanvarın 10-da təsdiq etdiyi Qayda.

165. Məsələn, qanunu dəyişməklə və ya sözügedən qaydanın artıq tətbiq olunmadığına dair sübut təqdim etməklə.

166. *Revue Universelle des Droits de l'Homme*, 2003, Vol. 15, №3-6, p. 211.

Üçüncü hissə

Avropa Şurası hüququ Avropa məkanında

Bu hissə Avropa Şurası hüququnun yayılmasının və inkişafının müxtəlif aspektlərinə həsr olunmuşdur. Əslində, bunlar bir-birinə paralel proseslərdir: Təşkilat qitədə daha geniş ərazini əhatə etdikcə, Şura hüququ da müvafiq surətdə yayılır, yeni-yeni konvensiyalar müzakirə olunduqca və hökumətlər üçün yeni tövsiyələr qəbul edildikcə, Şura hüququ da inkişaf edir. Şübhəsiz ki, Berlin Divarının dağılmasından sonra Şuranın sürətlə böyüməsi hər iki prosesin sürətlənməsinə böyük təsir göstərmişdir.

Biz həmçinin Şura hüququnu Avropa məkanı prizmasından nəzərdən keçirəcək və ələlxüsus da onun Avropa təşkilatları ilə əlaqələrinə nəzər yetirəcəyik. Bu məsələ hazırda həyati əhəmiyyətə malikdir, axı həmin təşkilatlara eyni üzvlər daxildir, həmin təşkilatların vəzifələri də getdikcə eyniləşir. Bir-birilə ziddiyyət təşkil edən hüquq normalarının yaranmasının qarşısını necə almalı? Ayrı-ayrı təşkilatların işi necə əlaqələndirilməlidir? Ən əsas məsələ isə, əlbəttə ki, Şuranın yeni Avropadakı roludur və Şuranın Üçüncü Sammiti bu məsələni müzakirəyə çıxaracaq.

Fəsil 1

Vahid hüquqi məkana doğru

Təşkilata yeni üzvlər qoşulduqca və onun coğrafi ərazisi genişləndikcə, Avropa Şurası hüququ da yayılır. Yeni üzvlər üçün Nizamnamənin imzalanması dərhal hüquqi təsirə malik olur və onların Təşkilata qoşularkən gətirdükləri öhdəliklər bir müddət sonra onlar üçün daha bir hüquqi nəticə doğurur. Şura hüququ həmçinin Şuranın konvensiyaları qəbul edilib dövlətdaxili hüquqa inkorporasiya olunduqda da yayılır. Bütün bunlar Şura hüququnun regional beynəlxalq hüququn yaranmasına kömək etdiyini söyləmək üçün yetərlidirmi?

Coğrafi genişlənmə və yeni üzvlərin öhdəlikləri

Kommunist diktaturaları süquta uğradıqdan sonra Şuranın genişlənmək qərarı verməsi onun orijinal siyasi proyektinə əsl məqsədini - uzun müddət özü-özündən ayrı düşmüş qitədə sülhü, sabitliyi və tərəqqini bərqərar etmək naminə Avropanın bütün demokratik dövlətlərinin bir araya gətirilməsi məqsədini - bəxş etmişdir. Keçmiş Sovet ölkələrinin Şuraya qoşularkən hörmət etməyə razılaşdıqları müəyyən ortaq dəyərlər əsasında bu gün yeni əlaqələr qurulur.

Vahid hüquqi məkan axtarışı

Avropa Şurasının lap əvvəldən niyyəti dəyərlər birliyinə, xüsusilə də hüquqlar birliyinə əsaslanmaq olmuşdur. O, üzv dövlətlərin milli hüquqlarını eyniləşdirmək niyyətində olmasa da (istənilən halda qeyri-real məqsəddir), onların milli hüquqlarını demokratiya, qanunun aliliyi və insan hüquqları kimi ümumi prinsiplər əsasında bir-birinə uyğunlaşdırmaq, yəni harmonizasiya etmək istəmişdir və hələ də bu istəkdə qalır.

Şuranın Nizamnaməsini ehtiva edən London Müqaviləsi 1949-cu ilin mayında imzalananda Avropanın yalnız on dövləti (Belçika, Danimarka, Fransa, İrlandiya, İtaliya, Lüksemburq, Niderland, Norveç, İsveç və Birləşmiş Krallıq) həmin dəyərlərə sadıqlığını ifadə etmişdir. Bundan bir neçə ay sonra, 1950-ci ildə Yunanıstan və Türkiyə, onların ardınca isə 1951-ci ildə Almaniya Federativ Respublikası - suverenliyini tam bərpa etdikdən sonra - Təşkilata qoşulmuşdur.¹⁶⁷ Berlin Divarının çökməsindən əvvəl Şuranın iyirmi iki üzvü vardı və onların bəzilərinin diktatura, yaxud avtoritar rejim dövrü yaşamasına baxmayaraq, hamısı Təşkilatın demokratik dəyərlərini bölüşürdü.¹⁶⁸

Üzvlərdən bəziləri Təşkilata qoşulmazdan öncə, onların hüquq sistemlərinin müəyyən aspektlərinin demokratik xarakteri Assambleyada müzakirə olunmuşdur. Məsələn, bəzi kantonlarda qadınların səs verə bilməməsi faktı İsveçrə üçün bir qara ləkə sayılmışdır. Eynilə də, Lixtenşteynin İsveçrədən iqtisadi asılılığı bəzi üzvlərin bu dövlətin siyasi müstəqilliyinə şübhə etməsinə səbəb olmuşdur. Eləcə də San Marinonun İtaliyadan müstəqilliyi şübhələrlə qarşılanmışdır. Fəqət mahiyyət etibarilə, Qərbi Avropada ideoloji fərqlər minimal olmuşdur.

Finlandiya Təşkilata gec, 1989-cu ilin mayında qoşulmuşdur. Halbuki onun daxili sistemi, bir neçə detallı nəzərə almasaq, ümumilikdə Şuranın tələblərinə cavab verirdi. Amma o, Qorbaçov hakimiyyəti 1980-ci illərin sonunda süquta uğrayanadək, coğrafi səbəblərə görə üzvlük üçün müraciət edə bilməmişdir. Üzvlüyə namizəd olan heç bir dövlət Şuranın Nizamnaməsinə və İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasına uyğun olmaq üçün öz qanunlarını Finlandiya qədər diqqətlə nəzərdən keçirməmişdir və bu baxımdan o, başqalarına nümunə olaraq qalır.

Ancaq Şuradakı Qərbi Avropa dövlətləri ilə onların Şərqi Avropadakı qonşuları arasında demokratiyanın təbiəti, əsas hüquq prinsipləri və məhkəmə sisteminin təşkili məsələləri ilə bağlı ciddi fikir ayrılığı var idi. İkinci Dünya Müharibəsindən sonra Şərqi Avropa ölkələri Sovet sistemini qəbul etmək zorunda qalmış və özlərinin Qarşılıqlı İqtisadi Yardım Şurası (QİYS) və Varşava Paktı kimi regional təşkilatlarını yaratmışdılar. Adı çəkilən təşkilatların ərsəyə gətirdiyi regional beynəlxalq hüquqa Sovetlər bloku daxilində ümumi beynəlxalq hüquqdan üstün hüquq kimi baxılırdı.¹⁶⁹

---

167. Bax: II Əlavə.

168. Vaxtilə Almaniya (1933-cü ildən sonra), bir qədər məhdud çərçivədə isə İtaliya, İspaniya və Portuqaliya üçün xarakterik olmuş qanunların kütləvi pozuntusu halları nəzərdən qaçırıla bilməz.

169. Sosialist sisteminin təhlükə altında olduğu Sovet ölkələrinə, məsələn, 1968-ci ildə Çexoslovakiyaya Varşava Paktının müdaxiləsinə belə bir inancla haqq qazandırılırdı ki, regional beynəlxalq hüquq beynəlxalq ümumi hüquqdan üstündür. Regional hüququn üstünlüyü ilə əlaqədar bax: Tunkin, G., *Theory of International Law*, Beynəlxalq Münasibətlər üzrə Moskva Dövlət İnstitutu, 1970; həmçinin bax: keçmiş Almaniya Demokratik Respublikasında ərsəyə gətirilmiş, redaksiya kollektivinin 5 tomluq əsəri: *Völkerrecht*, Berlin (East), Staatsverlag der DDR, 1973.

Kommunist diktaturalarının süqutu ideoloji uçurumu aradan qaldırdı və Avropanın Şuranın müəyyən etdiyi və qoruduğu dəyərlər ətrafında yenidən birləşməsinə imkan yaratdı. Mərkəzi və Şərqi Avropanın yeni demokratik ölkələrinin Təşkilata qoşulmaq istəyinin təzyiqi altında Şura öz qapılarını sürətlə onların üzünə açmağa və onları öz ağışına almağa qərar verdi (onun "bərpa olunan demokratiya" ilə bağlı 1970-ci illərdən Yunanıstandan, Portuqaliyadan və İspaniyadan böyük təcrübəsi qalmışdı). 1990-cı il noyabrın 6-da Macarıstan Təşkilata qoşulan ilk keçmiş sovet ölkəsi oldu. O vaxtdan etibarən Mərkəzi və Şərqi Avropanın iyirmidən artıq ölkəsi (sonuncu olaraq, 2003-cü ilin aprelində Serbiya və Qaradağ) Şuraya üzv olmuşdur.¹⁷⁰ Genişlənmə prosesi göstərdi ki, müharibədə viran olmuş və ideoloji cəhətdən bölünmüş Avropa özünün itirilmiş birliyini ən azı Avropa Şurası çərçivəsində - o təşkilatda ki, vaxtilə nəzərdə tutulduğu kimi, əsl pan-Avropa təşkilatına çevrilmişdir - bərpa edə bilməmişdir.

Üzvlük üçün ikili meyar

Bir çoxları sual edirlər: Şuranın 1991-ci ildən sonra qoşulan dövlətlərin üzərinə öhdəliklər, o cümlədən müxtəlif islahatlar aparmaq və konkret bəzi konvensiyaları ratifikasiya etmək tələbi qoyması, halbuki belə tələblərin vaxtilə ilkin üzvlər qarşısında qoyulmaması ikili standartların tətbiqi demək deyilmi? Bu, bir həqiqətdir ki, Mərkəzi və Şərqi Avropa ölkələri Berlin Divarı dağılan kimi dərhal, ləngimədən üzvlük üçün müraciət etmişlər. Onlar özlərinin yeni siyasi institutlarının legitimləşdirilməsi və ölkələrindəki demokratik proseslərin stabilləşdirilməsi üçün demokratik Avropa ailəsinə üzvlüyü tələyüklü məsələ hesab etmişlər. Onları Avropa Şurasına cəzb edən belə bir fakt idi ki, bu Təşkilatın söykəndiyi dəyərlər Kommunist diktaturalarının vaxtilə rədd etdiyi dəyərlər olmuşdur.

Onlar həm də Qərbi strukturlarındakı bu ilk yeri möhkəmlətmək istəyirdilər, çünki bu yer, yəni Şuraya üzvlük onlar üçün Aİ-yə və NATO-ya aparıcı yolda ilk addım idi. Məhz buna görə də bəzən Şuranı Aİ-nin "dəhlizi", yaxud hətta "saflaşdırma məntəqəsi" kimi qələmə verirlər. Faktiki olaraq, Şuranı genişlənməyə Aİ həvəsləndirmişdir: Aİ Mərkəzi və Şərqi Avropa ölkələrinin Roma Müqaviləsinə qoşulmasının gərəkiyində tərəddüd edirdi və ümid edirdi ki, Şuraya üzvlük onları bir müddət Aİ-yə üzvlük həvəsindən uzaq saxlayacaq və beləliklə, Aİ ən azı bu məsələ ilə bağlı erkən qərar verməkdən xilas olacaq. Buna uyğun olaraq, belə

---

170. Monako 2004-cü ilin oktyabrında qoşulmaqla, qırx altıncı üzv dövlət olmuşdur.

razılaşdırılmışdı ki, Şura yeni üzvləri öz təsisatlarını demokratikləşməyə, qanunun aliliyinə hörmət etməyə və insan hüquqlarını qorumağa ruhlandırmaqla, onları Aİ-yə mümkün üzvlük üçün hazırlasın.

Namizəd ölkələr səbirsiz idilər və 1990-cı illərin əvvəllərində Şuranın bütün orqanları - Nazirlər Komitəsi, Parlament Assambleyası və Katiblik genişlənmə prosesinin necə aparılması və bu prosesin nə qədər sürətli getməsi məsələləri üzrə qərar verməyə girişmişdilər. Nazirlər Komitəsinə namizəd ölkələrin Şuranın əsas prinsiplərinə uyğunlaşmağa can atan və buna qadir hesab edilən ölkə olub-olmamasını yoxlamaq səlahiyyəti verən Nizamnamənin 4-cü maddəsinin şərhini ən vacib məsələyə çevrilmişdi.¹⁷¹ O, dilemma qarşısında idi: namizədlər yalnız təcrübədə Şuranın standartlarına tam riayət etdikdən sonra "puristlər" kimi qəbul edilməlidirlər (bu halda həmin standartlar qeyri-müəyyən qalacaq, amma üzvlüyə qəbul məsələsi sözsüz, təxirə salınacaqdı), yoxsa onlar Nizamnamənin 3-cü maddəsində təsbit edilmiş meyarlara tam uyğun gəlməzdən əvvəl qəbul olunmalıdırlar?¹⁷² Son nəticədə axırıncı variant üstün gəlmişdi.

Keçmiş Baş Katib Daniyel Tarşisin dediyi kimi, dövləti təşkilata daxil etmək xaric etməkdən yaxşıdır. Belə qərara alınmışdır ki, həmin dövlətlər ləngimədən Təşkilata daxil edilsinlər, dəstəklənsinlər, onlara plüralist demokratiyaya yiyələnməkdə kömək göstərsinlər və keçid dövründə bazar iqtisadiyyatında kök salmış ciddi iqtisadi problemlər Kommunist diktaturalarının süqutundan sonra yeni üzvlərin nail olduqları məhdud tərəqqiyə təhlükə törətdiyi zaman onların həmin ideallara sadiq qalmasına yardım edilsin, onlar buna ruhlandırılınsınlar.

Şura məhz bu səbəbdən yeni üzvlərin qısa müddətdə müəyyən institusional islahatlar aparmasında, yaxud Şuranın bəzi konvensiyalarını imzalamasında və ya ratifikasiya etməsində israr edirdi. Bu, doğrudur ki, Təşkilata daxil olarkən yeni və köhnə üzvlərlə fərqli davranılmışdır, ancaq yeni üzvlərin Təşkilata qəbul üçün mövcud demokratik tələbləri mümkün qədər tez yerinə yetirə bilməsini təmin etmək üçün konkret islahatlar çox vacib idi. Həmçinin belə bir ümid vardı ki, köhnə üzvlərdən bəzilərinin qulaqardına vurduğu müəyyən demokratik normaların yeni üzvlər tərəfindən qəbulu birinciləri bir daha düşünməyə və ümumi axına qoşulmağa vadar edərdi. Beləliklə, Şura, sözün əsl mənasında, demokratiya məktəbinə çevrilirdi.

Öhdəliklərin monitorinqi

Yeni üzvlərin qəbul edilərkən üzərlərinə götürdükləri öhdəlikləri yerinə yetirməsinə nəzarət etmək üçün xüsusi monitorinq mexanizmini ilk dəfə Parlament Assambleyası 1993-cü ildə yaratmışdır. Bundan sonra Nazirlər Komitəsi də öhdəliklərə riayət olunmasının əhəmiyyətini vurğulayaraq 1994-cü ildə öz moni-

---

171. Bax: s. 40 və ondan sonrakı səhifələr, Nizamnamənin 3-cü və 4-cü maddələri ilə bağlı şərhlər.

172. Bu məsələlərlə əlaqədar bax: Klebes, H., 'Le Conseil de l'Europe, survira-t-il à son élargissement?' in J.-F. Flauss and P. Wachsmann (eds), *Le droit des organisations internationales: recueil d'études à la mémoire de Jacques Schwob*, Brussels, Bruylant, 1997.

torinq sistemini təsis etmişdir. Bu iki sistem, faktiki olaraq, bir-birini tamamlayır. Belə ki, Assambleya bir dövləti götürüb oradakı vəziyyəti bütünlüklə nəzərdən keçirdiyi halda, Nazirlər Komitəsi bir sahə seçir və üzv dövlətlərin hamısında həmin sahə üzrə vəziyyəti öyrənir.

Assambleyanın monitorinqi

1970-ci illərin ikinci yarısından başlayaraq, Assambleya üzvlüyə iddiaçı dövlətlərin qəbul edilməsi ilə bağlı rəylərində onlardan müəyyən islahatlar aparacaqlarına və ya Şuranın müəyyən konvensiyalarına qoşulacaqlarına söz vermələrini istəmişdir. Belə ki, 1976-cı ildə Portuqaliya Təşkilata qəbul edilərkən, Assambleya onun İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasını təxirə salınmadan imzalamasında və ratifikasiya etməsində ısrar etmişdir.¹⁷³ O, eyni şərti 1965-ci ildə Malta qarşısında da qoymuşdur, halbuki həmin vaxt çoxdankı üzvlərdən nə Yunanıstan, nə də Fransa bu Konvensiyanı qəbul etmişdi. 1989-cu ildən sonra üzvlük müraciətləri aşıb-daşdığından onun tələblər siyahısı da tədricən uzanmışdır.

Təşkilata qoşularkən götürülən öhdəliklər - onların təbiəti

Təşkilata qoşulmaq üçün ilk şərt İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasının ratifikasiyası olmuşdur. Bu həqiqətdir ki, Assambleya Berlin Divarının süqutundan sonra üzvlük müraciətləri ilə bağlı ilk rəylərində bu Konvensiyanı ratifikasiya etmək üçün "ciddi niyyətin"¹⁷⁴ və ya "aydın ifadə olunmuş iradənin"¹⁷⁵ olması tələbi ilə kifayətlənmişdir. Lakin Andorranın üzvlük müraciətinə dair 182(1994) sayılı Rəyindən etibarən, Assambleya həmin Konvensiyanın Təşkilata daxil olarkən imzalanmasında və sonrakı bir il ərzində ratifikasiya edilməsində ısrar etmişdir. Bu tələblərin göstərilən müddətlərdə yerinə yetirilməsi tələbi digər namizəd ölkələrin qarşısında da qoyulmuşdur. Bununla bağlı 1031(1994) sayılı Qətnamədə belə müəyyən edilmişdir:

[A]vropa Şurasına qoşulma İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasına qoşulma ilə müşayiət olunmalıdır. O, [Assambleya] müvafiq olaraq hesab edir ki, ratifikasiya proseduru normal halda yeni üzvün Nizamnaməyə qoşulmasından və bu Konvensiyanı imzalamasından sonrakı bir il ərzində başa çatdırılmalıdır.

Sonrakı müddətdə Avropa Konvensiyasına dair Protokolların ratifikasiyası da tələblər siyahısına əlavə edilmişdir. İlk dəfə 1995-ci ildə Latviyanın üzvlük müraciəti ilə bağlı, Assambleya Protokolların da bir il ərzində ratifikasiya olunmasını istəmişdir.¹⁷⁶ O, ayrıca olaraq, ölüm hökmünün ləğvini nəzərdə tutan 6

173. 44 sayılı Rəy.

174. Macarıstanın üzvlük müraciətinə dair 1990-cı il 2 oktyabr tarixli 153(1990) sayılı Rəy.

175. Polşanın üzvlük müraciətinə dair 154(1990) sayılı Rəy.

176. Latviyanın üzvlük müraciətinə dair 183(1995) sayılı Rəy.

saylı Protokolun təxirə salınmadan ratifikasiyasında israr etmişdir, ¹⁷⁷ - buna baxmayaraq ölüm hökmü yenə də qüvvədə qalan dövlətlərə Təşkilata "qoşulduqdan dərhal sonra hökmün icrasına moratorium qoymağı" tələb etmişdir. ¹⁷⁸

1994-cü ildən etibarən İşgəncənin və qeyri-insani, yaxud alçaldıcı rəftarın və ya cəzanın qarşısının alınması haqqında Konvensiyanın, bir qədər sonra isə Avropa Sosial Xartiyasının imzalanması və ratifikasiya edilməsi Şuraya qoşulmaq üçün növbəti tələblər halına gətirilmişdir.

Assambleyanın rəylərində, adətən, Ekstradisiya haqqında Avropa Konvensiyası və Məhkum olunmuş şəxslərin verilməsi haqqında Konvensiya kimi əsas cinayət konvensiyalarına da rast gəlinir. Latviyanın üzvlük müraciətindən bəri Cinayət işləri üzrə qarşılıqlı hüquqi yardım haqqında Avropa Konvensiyası və Cinayət fəaliyyətindən əldə edilən gəlirlərin yuyulması, aşkar olunması, götürülməsi və müsadirə edilməsi haqqında Konvensiya da bu siyahıda yer almışdır. İnzibati ərazi vahidləri və yerli hakimiyyət orqanları arasında transsərhəd əməkdaşlıq haqqında Nümunəvi Konvensiya, Regional dillər və ya milli azlıqların dilləri haqqında Avropa Xartiyası və Milli azlıqların müdafiəsi haqqında Çərçivə Konvensiyası həmin siyahıya sonradan tez-tez əlavə olunan sənədlərdəndir. Başqa hallarda, namizəd ölkəyə təqdim olunması gözlənilən öhdəliklər Assambleyanın həmin ölkədə qeydə aldığı hüquqi və siyasi çatışmazlıqlardan asılı olur - bu halda Assambleya namizəd ölkədən Təşkilata qoşulduqdan dərhal sonra müəyyən institutional, qanunverici və ya digər islahatlar həyata keçirməsini tələb edə bilər.

Mexanizm

1993-cü ilədək Assambleyanın öz tələblərinin dövlətlər tərəfindən yerinə yetirilib-yetirilmədiyini yoxlamaq üçün heç bir üsulu yox idi. Bəzi dövlətlər verdikləri sözü yerinə yetirməkdə gecikirdilər. Buna görə də öhdəliklərə riayət olunub-olunmadığına nəzarət etmək zərurəti çox tezliklə hiss olunmağa başlanmış və lazımı addımlar atılmışdır, doğrudur, bu addımlar Assambleyanın qərarını gücləndirmək üçün yox, iki dövlətin cəlb olunduğu bir siyasi insidentin nəticəsi olaraq atılmışdır. 1993-cü ildə Slovakiya Təşkilata qoşulmaq ərəfəsində idi, Assambleya ona yaşıl işıq yandırmışdı. Formal qərarı Nazirlər Komitəsi Müavinləri səviyyəsində verməli idi. Bu isə o deməkdir ki, qərar yekdilliklə qəbul olunmalı idi. Amma Macarıstanın Daimi Nümayəndəsi bildirmişdir ki, əgər Slovakiya öz ölkəsindəki macar azlığının hüquqlarının səmimi və effektiv müdafiəsinə söz verməzsə, onun üzvlüyünün əleyhinə səs verəcək.

Assambleya buna "Yeni üzv dövlətlərin götürdükleri öhdəliklərin yerinə yetirilməsinə dair" 488 saylı Əmr qəbul etməklə reaksiya vermişdir. 1993-cü il

---

177. Bax: Shabas, A., *The Abolition of the Death Penalty in International Law*, 3rd edn, Cambridge, Cambridge University Press, 2002, s. 297-299; və Cornu, E., göstərilən əsəri, p. 279.

178. Ukraynanın üzvlük müraciətinə dair 1995-ci il 26 sentyabr tarixli 190(1995) saylı Rəy; Rusiya Federasiyasının üzvlük müraciətinə dair 193(1996) saylı Rəy.

iyunun 29-da qəbul edilmiş bu əmr Halonen Əmri ¹⁷⁹ kimi tanınır. Orada deyilir:

Avropa Şurasına üzvlüklə əlaqədar müraciətlərə dair Assambleyanın son rəylərində Təşkilatın əsas prinsipləri ilə bağlı məsələlər üzrə namizəd dövlətlərin hakimiyyət orqanlarının götürdüyü öhdəliklərə istinad olunur. Assambleya hesab edir ki, yeni üzv dövlətlərin nümayəndə heyətlərinin onun işində tam iştirakı üçün bu öhdəliklərin yerinə yetirilməsi şərtdir. Ona görə də Assambleya özünün Siyasi Məsələlər Komitəsinə və İnsan Hüquqları və Hüquqi Məsələlər Komitəsinə tapşır ki, yeni üzv dövlətlərin hakimiyyət orqanlarının götürdükleri öhdəlikləri necə yerinə yetirməsinə diqqətlə nəzarət etsin və öhdəliklər tam yerinə yetirilənədək vaxtaşırı olaraq hər altı aydan bir bu barədə Büroya məruzə etsin.

Bu əmrin qəbul edilməsi yeni mübahisəyə rəvac vermişdir. "Yeni" üzv dövlətlər belə hesab etməyə başlamışlar ki, onlarla ədalətli davranılmır, çünki yalnız onlar monitorinqə məruz qalırlar. 1994-cü il aprelin 14-də qəbul edilən 1031 sayılı Qətnamə bu problemi aradan qaldırmışdır. Belə ki, bu sənəd dövlətlər arasında bərabərlik prinsipinə uyğun olaraq, monitorinq proseduru bütün üzv dövlətlərə tətbiq etmişdir. O, həmçinin prosedurun mahiyyətinə də dəyişiklik etmişdir. Qeyd edək ki, monitorinq proseduru ilkin olaraq, yalnız Təşkilata qoşularkən götürülən öhdəliklərə tətbiq olunurdu (problem də ondan ibarət idi ki, 1990-cı ildən əvvəl qoşulmuş dövlətlər bu cür öhdəliklər göturməmişdilər).

1031(1994) sayılı Qətnamədə Assambleya qeyd etmişdir ki:

[A]vropa Şurasının bütün üzv dövlətləri Nizamnamə, İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyası və iştirakçı olduqları bütün digər konvensiyalar üzrə öhdəliklərini yerinə yetirməyə borcludurlar. Bu öhdəliklərə əlavə olaraq, 1989-cu ilin mayında Parlament Assambleyasında xüsusi qonaq statusu haqqında 917(1989) sayılı Qətnamənin qəbulundan sonra Təşkilata üzv olmuş müəyyən dövlətlərin hakimiyyət orqanları, onların üzvlük müraciətləri Assambleya tərəfindən yoxlanarkən, könüllü olaraq, Avropa Şurasının əsas prinsipləri ilə bağlı məsələlər üzrə spesifik öhdəliklər götürmüşlər. Belə öhdəliklər Assambleyanın qəbul etdiyi müvafiq rəylərdə aydın göstərilir.

Bu qətnamə öhdəliklərin monitorinqi ilə vəzifələrin monitorinqini bir-birindən fərqləndirir: a) Şuraya 1989-cu ildən sonra daxil olmuş dövlətlərin Təşkilata qoşularkən könüllü olaraq götürdükleri spesifik öhdəliklərin monitorinqi və b) konvensiyaların dövlətlər üçün müəyyən etdiyi vəzifələrə, yəni həm köhnə, həm də yeni üzv dövlətlərin qəbul etdikləri konvensiyalardakı qaydalara riayət edilib-edilməməsinin monitorinqi. ¹⁸⁰ Başqa sözlə desək, öhdəliklərin monitorinqi yalnız yeni üzvlərə, vəzifələrin monitorinqi isə bütün üzvlərə tətbiq olunur. Halbuki, Assambleyanın 508(1995) sayılı Əmrində Siyasi Məsələlər Komitəsinə (rəy hazırlamaq üçün) və İnsan Hüquqları və Hüquqi Məsələlər Komitəsinə (məruzə hazır-

179. Müəllifi Taria Halonenin (sonralar Finlandiyanın prezidenti olmuşdur) şərafinə belə adlandırılmışdır.

180. Dövlətlərin öhdəlikləri onların ratifikasiya etdikləri konvensiyalardan asılı olaraq dəyişir.

lamaq üçün) tapşırırlar ki, bütün üzv dövlətlərin öz vəzifələrinə riayət etmələrinin təmin olunması işini davam etdirləsinlər və birbaşa ona məruzə etsinlər.

Praktikada Assambleya nə hər hansı köhnə, nə də hər hansı yeni üzv dövlətin konvensiyalarla onun üzərinə qoyulan vəzifələrə riayət edib-etmədiyini yoxlamamışdır. Amma yeni üzvlərin Təşkilata qoşularkən götürdükleri öhdəliklərin üstündə durub-durmadığını sistemli şəkildə yoxlayır. Çoxdankı üzvlərdən yalnız Türkiyə monitorinqə məruz qalmışdır. 2004-cü ilin iyuluna olan məlumata görə, Assambleyanın monitorinq siyahısında hələ doqquz dövlətin adı vardır. Bunlar Albaniya, Azərbaycan, Bosniya-Herseqovina, Ermənistan, Gürcüstan, Moldova, Serbiya və Qaradağ, Rusiya Federasiyası və Ukraynadır.

Prosedur

508(1995) sayılı Əmrə göstərilmiş prosedur 1997-ci ildə yeni nəzarət mexanizmi ilə əvəz olunmuşdur. Bu yeni nəzarət mexanizmi işlətmək xüsusi olaraq bu məqsədlə yaradılmış Assambleyanın bir komitəsinə, yəni Avropa Şurasının Üzv Dövlətlərinin Vəzifələrə və Öhdəliklərə Riayət etməsi üzrə Komitəyə (Monitorinq Komitəsi) həvalə edilmişdir. Komitənin tərkibi və iş metodları 1115(1997) sayılı Qətnamədə verilmişdir.¹⁸¹ Bu komitə monitorinq prosesinin ümumi gedişi haqqında ildə bir dəfə və monitorinq aparılmış hər ölkə üzrə ən azı iki ildə bir dəfə (1115 sayılı Qətnamənin 13-cü bəndi) Assambleyaya hesabat verir.¹⁸² Assambleyanın monitorinqlə bağlı müzakirələri açıq, komitədəki prosedur isə qapalı keçirilir. Assambleya vəziyyətin yaxşılaşdırılması yollarını təklif edən qətnamə və Nazirlər Komitəsi üçün tövsiyə qəbul edə bilər. Hər hansı bir dövlətin monitorinqi ta o vaxtadək davam edir ki, Assambleya plenar sessiyada bu dövlətin durumunu müzakirə edərək, onun götürdüyü bütün öhdəlikləri yerinə yetirməsini qəbul edən qətnamə qəbul etsin.

1997-ci ildən başlayaraq, Assambleya həmçinin "post-monitorinq" dialoqu təcrübəsindən də istifadə etmişdir. O, hər hansı dövlətin monitorinqini rəsmən dayandırdıqda bəyan edir ki, müvafiq qətnamədə xatırladılmış bəzi məsələlərlə bağlı onun hakimiyyət orqanları ilə dialoqu davam etdirmək niyyətindədir. Bu yolla o, həmin məsələlərdə irəliləyiş olmadığı təqdirdə monitorinq proseduru yenidən işə salmaq imkanını əlində saxlayır.

---

181. Həmçinin bax: Monitorinq Komitəsindəki yerlərin sayını (hazırda səksən ikidir) Assambleyanın digər əsas komitələrindəki yerlərin sayına bərabərləşdirən 1356(2003) sayılı Qətnamə. Həmin Qətnamədə həmçinin bildirilir ki, digər komitələrin üzvlərindən fərqli olaraq, Monitorinq Komitəsinin üzvlərini siyasi qrupların irəli sürdüyü namizədlər siyahısından Assambleyanın Bürosu təyin edir (Assambleyanın Prosedur Qaydalarının 42-ci Qaydası) və bu təyinatlar təsdiq üçün Assambleyaya təqdim olunur.

182. 1998-ci ildən bəri Komitə monitorinq prosesi ilə əlaqədar beş dəfə illik hesabat təqdim etmişdir. 1997-ci ildən etibarən isə, o, ayrı-ayrı ölkələr üzrə çoxsaylı hesabatlar təqdim edib.

Sanksiyalar

1115 sayılı Qətnamənin 12-ci bəndi Assambleyaya imkan verir ki, vəzifə və öhdəlikləri davamlı şəkildə yerinə yetirməməyə və monitoring prosesi ilə əməkdaşlıq etməməyə görə cəza tətbiq etsin. O, cəza növü kimi milli parlament nümayəndə heyətinin mandatını təsdiqləməkdən imtina edə bilər, yaxud artıq təsdiq etdiyi mandatu ləğv edə bilər (o, 2000-ci ildə Çexistan münaqişəsinə görə Rusiya Federasiyasını məhz belə cəzalandırmışdır).¹⁸³ Əgər dövlət bundan sonra da öz öhdəliklərini yerinə yetirməzsə, Assambleya Nazirlər Komitəsinə tövsiyə göndərərək, ondan həmin dövlətə qarşı Nizamnamənin 8-ci və 9-cu maddələrində nəzərdə tutulan tədbiri görməyi xahiş edə bilər.

Namizəd ölkələrin qəbul etdiyi öhdəliklər - onların hüquqi xarakteri

Namizəd ölkələrin qəbul etdiyi öhdəliklərin məcburi qüvvəyə malik olması bəzi müzakirələrə səbəb olmuşdur. Bəziləri iddia edirlər ki, Assambleya beynəlxalq hüququn subyektı olmadığından namizəd ölkələrlə saziş bağlaya bilməz - hətta onların Təşkilata qoşularkən öhdəliklər götürməsi ilə bağlı danışıqlar aparsa da belə. Həmin öhdəliklər yalnız aidiyyəti dövlətlərlə Nazirlər Komitəsi arasında sazişin, hətta şifahi razılaşmanın əldə olunmasından sonra məcburi ola bilər. Yalnız Nazirlər Komitəsinin Avropa Şurası adından çıxış etmək kimi müstəsna səlahiyyəti vardır (Nizamnamənin 13-cü maddəsi).

Bu hüquqi problem sonradan aradan qaldırılmışdır. Doğrudur, əvvəllər Nazirlər Komitəsi dövlətləri qoşulmağa dəvət edəndə sadəcə Assambleyanın namizəd ölkələrin öhdəliklərini müəyyənləşdirən rəylərinə istinad edirdi.¹⁸⁴ İndi isə belə qəbul olunub ki, hər hansı bir dövlətin Komitənin dəvətini qəbul etməsi Şura ilə həmin dövlət arasında razılaşmadakı öhdəliklərin qəbulu kimi başa düşülür. Bu təfsiri Komitənin Cənubi Qafqaz ölkələri ilə bağlı təcrübəsi də təsdiqləmişdir. Gürcüstanı, Azərbaycanı və Ermənistanı Şuraya qoşulmağa dəvət edən üç qətnamə eyni cür giriş müddəasını özündə ehtiva edir. Orada, mutatis mutandis, deyilir:

Gürcüstanın Parlament Assambleyasının 209(1999) sayılı Rəyində müəyyən olunmuş öhdəlikləri üzərinə götürməsinə və Xarici İşlər Nazirinin 1999-cu il 18 mart tarixli məktubu ilə Gürcüstan Hökumətinin həmin öhdəliklərin yerinə yetirilməsinə təminat verməsinə nəzərə alaraq, Avropa Şurasının Nazirlər

183. Həmçinin bax: Assambleyanın Prosedur Qaydalarının 8.2-ci və 8.1-ci Qaydaları.

184. Rumıniyanın Avropa Şurasına üzvlüyə dəvət edilməsi haqqında Nazirlər Komitəsinin 37(93) sayılı Qətnaməsi istisnadır. Orada aşağıdakı sözlər yer alıb: "Avropa Şurasına üzvlük məqsədilə, daxil edilən öhdəlikləri və onların yerinə yetiriləcəyinə dair Rumıniya Hökumətinin Avropa Şurasına, o cümlədən Parlament Assambleyasına verdiyi təminatları nəzərə alaraq..."

Komitəsi Sədrinin 1999-cu il 16 mart tarixli məktubuna cavab olaraq, Avropa Şurasına üzvlük məqsədilə ...¹⁸⁵

Nazirlər Komitəsinin monitorinqi

Tematik monitorinq

Nazirlər Komitəsinin 1994-cü ildə tətbiq etdiyi tematik monitorinq konstruktiv və məxfi dialoqa və eləcə də üzv dövlətlərlə Komitə arasında dərin əməkdaşlığa əsaslanan bir prosedurdur. Assambleyanın monitorinqi konkret üzv dövlətləri hədəfə aldığı halda, Nazirlər Komitəsi prinsipləri seçir və üzv dövlətlərin hamısının onları necə tətbiq etməsini yoxlayır (lakin bu, onun bəzi dövlətlərə digərlərindən daha çox diqqət ayırmasına mane olmur).

Nazirlər Komitəsinin tematik monitorinqi Katibliyin Monitor/İnf(2004)3 sayılı memorandumunda¹⁸⁶ təfərrüatları verilmiş prosedura əsaslanır. 2004-cü il iyulun 13-də Müavinlər bu prosedurun Şuranın digər monitorinq prosedurları ilə uyğunluğunu təmin etmək məqsədilə ona əl gəzdirmiş və onu daha funksional hala gətirmişlər.

Bu gün tematik monitorinqi tənzimləyən qaydalar¹⁸⁷ aşağıdakılardan ibarətdir. Monitorinq üçün seçilən mövzu konkret və aydın olmalı, Avropa səviyyəsində gündəmdə olan məsələlərlə bağlı olmalı və nəhayət, subsidiarlıq və bir-birini təkrarlamama prinsiplərinə uyğun olmalıdır. Monitorinq mövzularını istənilən nümayəndə heyəti və Baş Katib təklif edə bilər. Hərçənd bəzən digər təşkilatlarla və Avropa Şurasının monitorinq prosesinə cəlb olunmuş təsisatları ilə məsləhətləşdikdən / əlaqə saxladıqdan sonra, son seçimi etmək Nazirlər Komitəsinin üzərinə düşür.

Tematik monitorinq hesabatlarını mütəmadi olaraq Baş Katib, yaxud lazım gəldikdə, Nazirlər Komitəsinin müəyyən etdiyi başqa orqan hazırlayır. Bu hesabatlar müzakirə üçün, habelə Komitənin sonrakı qərarları üçün bir baza rolunu oynayır. Ayrı-ayrı dövlətlərin nüfuzuna xələl gəlməməsi üçün hesabatlar məxfi qalmalıdır. Onlar yalnız Komitənin qərarı ilə açıqlana bilər. Nəhayət, Komitə tərəqqi əldə olunub-olunmadığını öyrənmək və əlavə monitorinq təklif etmək məqsədilə aparılan fəaliyyəti daim diqqətdə saxlamalıdır.

İndiyədək on belə mövzu seçilmişdir: ifadə və informasiya azadlığı; demokratik təsisatların fəaliyyəti və onların müdafiəsi; məhkəmə sisteminin fəaliyyəti; yerli demokratiya; edam cəzası; polis və təhlükəsizlik qüvvələri; məhkəmə yolu ilə

---

185. Nazirlər Komitəsinin 4(99) sayılı Qətnaməsi. Azərbaycan və Ermənistan üçün bax: müvafiq surətdə, 14(2000) və 13(2000) sayılı Qətnamələr; Serbiya və Qaradağ üçün bax: 3(2003) sayılı Qətnamə. Xorvatiyanı Avropa Şurasına üzv olmağa dəvət edən 31(96) sayılı Qətnamədə aşağıdakı abzas yer alıb: "Nazirlər Komitəsinin Sədri ilə Xorvatiyanın Baş nazirinin müavini və xarici işlər naziri arasındakı yazışmanı - bu yazışma ilə Xorvatiya Avropa Şurasına qoşulmaqla əlaqələndirilən prioritet öhdəliklərə və gözləntilərə boyun olmuşdur - nəzərə alaraq..."

186. Memorandumu www.coe.int/cm saytıdan əldə etmək olar.

187. Düzəliş edilmiş prosedur 2004-cü ilin oktyabrından tətbiq olunur.

müdafie vasitələrinin səmərəliliyi; dözümsüzlüyə və irqçiliyə qarşı mübarizə şüarı ilə qeyri-ayrıseçkilik; vicdan və din azadlığı; qadın və kişi bərabərliyi.

Başqa mexanizm

Avropa Şurasının üzv dövlətlərin götürdükleri öhdəliklərə riayət etməsi üzrə 1994-cü il tarixli Bəyannaməsinin birinci bəndində bildirilir ki, Nazirlər Komitəsi "istənilən üzv dövlətdə demokratiya, insan hüquqları və qanunun aliliyi ilə bağlı vəziyyəti" nəzərdən keçirə bilər. O bunu üzv dövlətlərin və ya Baş Katibin xahişi ilə, yaxud Avropa Şurası Parlament Assambleyasının tövsiyəsi əsasında edə bilər. Bu bəndə uyğun olaraq, Çexenistanda (Rusiya Federasiyası) insan hüquqları ilə bağlı vəziyyətə baxmaq xahişi ilə iki dəfə Nazirlər Komitəsinə müraciət edilmişdir; xahişin müəllifi birinci dəfə 2000-ci il iyunun 26-da Baş Katib, ikinci dəfə isə 2003-cü il aprelin 2-də Parlament Assambleyası olmuşdur.¹⁸⁸

1994-cü il Bəyannaməsinin 4-cü bəndinə görə, Nazirlər Komitəsi "konkret tədbir görmək" lazım gəldikdə, həmçinin:

- Baş Katibdən əlaqə yaratmağı, informasiya toplamağı və ya məsləhət verməyi xahiş edə bilər;
- rəy, yaxud tövsiyə verə bilər;
- məlumatı Parlament Assambleyasına ötürə bilər;
- özünün nizamnamə səlahiyyətləri çərçivəsində istənilən başqa qərar qəbul edə bilər.

Komitə bu səlahiyyətlərindən demokratik təsisatların, habelə söz və informasiya azadlığının monitorinqi zamanı və eləcə də digər orqanlar, o cümlədən Assambleya hər hansı məsələyə dair narahatlığını ifadə etdiyi zaman istifadə etmişdir.¹⁸⁹

"Avropa Şurasının üzv dövlətlərinin götürdükleri öhdəliklərə riayət etməsi üzrə 1994-cü il 10 noyabr tarixli Bəyannaməsinin həyata keçirilməsi üçün prosedur qaydaları"nın 5-ci və 6-cı bəndlərinə görə, Nazirlər Komitəsindəki istənilən nümayəndə heyəti və ya Baş Katib özünün narahatlığından çıxış edərək, yaxud Assambleyadakı müzakirədən ilhamlanaraq, hər hansı bir üzv dövlətdəki vəziyyətin xüsusi monitorinq iclasının (qapalı keçirilən iclasın) gündəliyinə çıxarılmasını xahiş edə bilər. Bu xahiş konkret suallarla müşayiət olunmalıdır. Baş Katib bu imkandan bir dəfə, 2002-ci ilin əvvəlində Moldovadakı vəziyyətlə bağlı istifadə etmişdir. Həmçinin Azərbaycan və Ermənistan,¹⁹⁰ Bosniya və Herseqovina, Serbiya və Qaradağ,¹⁹¹ və Gürcüstanla¹⁹² bağlı spesifik "Təşkilata qəbuldan sonrakı monitorinqlər" həyata keçirilmişdir.

188. Bax: SG/Inf/(2004) və Assambleyanın 1600(2003) sayılı Tövsiyəsi.

189. Bunun nəticəsində Ukrayna (2001), Gürcüstan (2001, 2002, 2004) və Moldovaya (2002) monitorinq səfərləri edilmişdir.

190. 2003-cü il sentyabrın 3-də Müavinlər GT-SUIVLAGO Monitorinq Qrupunun 2002-ci ilin iyulundan 2003-cü ilin iyulundakı olan dövrü əhatə edən üçüncü hesabatını diqqətə almış və onun Azərbaycan və Ermənistan üçüncü səfərinin nəticələrinə əsaslanmışdır. O, həmçinin Azərbaycanda hazırda cəza çəkən siyasi məhbusların problemini nəzərdən keçirmişdir.

Avropa Şurası konvensiyalarının dövlətdaxili hüquqa inkorporasiyası

Bir qayda olaraq, Şuranın konvensiyalarında onların dövlətdaxili hüquqa inkorporasiyası barədə heç nə deyilmir. Hərçənd konvensiyalarla müəyyən edilən vəzifələrin vicdanla yerinə yetirilməsi - beynəlxalq ümumi hüququn klassik prinsipi - dövlətləri müqavilələri inkorporasiya etməyə məcbur edir ki, bu da onların dövlətdaxili hüququnda fərdlər üçün hüquqlar və vəzifələr yaradır.

Avropa Şurası dövlətlərin hər hansı xüsusi yolla bunu etməsini tələb etmir. Bu, onların ixtiyarına verilir və onların konstitusiyalarından asılı olur. Ümumiyyətlə, müqavilələr hökumət aktı ilə inkorporasiya edilir, amma bu aktın forma və xarakteri dövlətdən dövlətə fərqlənir.

Məsələn, Birləşmiş Krallıqda və İrlandiyada konvensiyaların dövlətdaxili hüquqa inkorporasiyası üçün parlamentin aktı gərəkdir. Belə ki, İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyası Britaniya hüququna 1998-ci il tarixli İnsan Hüquqları Aktı ilə inkorporasiya edilmişdir. Bunun bir səbəbi odur ki, Birləşmiş Krallığın Hökuməti beynəlxalq səviyyədə dövlət üçün öhdəlik götürmək səlahiyyətinə malikdir. Bunun üçün onun Parlament tərəfindən səlahiyyətləndirilməsinə ehtiyac yoxdur.

Başqa ölkələrdə, misal üçün, Almaniya və İtaliyada müqaviləni ratifikasiya edən dövlətdaxili hüquq (bu, adətən, parlamentin qəbul etdiyi qanun olur) onun mahiyyəti üzrə müddəaları daxili qanunvericiliyin müddəalarına çevirir, yaxud onların milli sistemə inkorporasiyasını mümkün edir. Bu, alman hüquq ənənəsinin təsirinə məruz qalmış bəzi Mərkəzi və Şərqi Avropa ölkələrində də belədir. Macarıstan Konstitusiyasına görə, məhkəmələr parlamentin ratifikasiya etdiyi beynəlxalq müqaviləyə istinad edə bilməzlər. Yalnız ona dövlətdaxili hüquq statusu və qüvvəsi verən ayrıca qanun qəbul edildikdən sonra məhkəmələr onlara istinad edə bilərlər.

Nəhayət, Skandinaviya ölkələri daha sərt sistemə malikdir. Orada parlamentin qabaqcadan razılığı olmadan hökumət beynəlxalq müqavilə imzalaya bilməz. Hətta belə razılıq olduğu təqdirdə belə, bu, həmin müqaviləni dövlətdaxili hüquqa inkorporasiya etmir - bunun üçün ayrıca qanun qəbul edilməlidir.

Digər tərəfdən, "monist" ənənəsinin davam etdirən dövlətlərdə müqavilənin elan olunması onun dövlətdaxili hüquqa çevrilməsi üçün kifayət edir və məcburi icra

---

191. 2002-ci ildə Bosniya və Herseqovina, 2003-cü ildə isə Serbiya və Qaradağ Təşkilata qoşulduqdan bəri Baş Katib üç aydan bir hesabat təqdim edir. Müavinlərin Demokratik Stabillik üzrə Məruzəçi Qrupu bu hesabatları araşdırır və Nazirlər Komitəsinə məruzə edir.

192. 2003-cü ildə Gürcüstanın öz vəzifə və öhdəliklərinə riayət etməsinin altı aylıq intervallarla davamlı monitorinqinin aparılması praktikası tətbiq olunmuşdur. Bu monitorinq üçün müxtəlif prioritet sahələr seçilmişdir.

qaydasına malik olur. Belə ki, Polşa Konstitusiyası (91-ci maddəsinin 1-ci bəndi) bəyan edir ki, ratifikasiya edilmiş və elan olunmuş müqavilə "daxili hüquq qaydasının tərkib hissəsidir" və onun tətbiqi ayrıca qanunun qəbulunu tələb etmərsə, "birbaşa tətbiq olunur". Bəzi ölkələrdə, məsələn, Belçika, Fransa, Lüksemburq, Portuqaliya və Xorvatiyada ¹⁹³ inkorporasiya avtomatik baş verir: müqavilənin ratifikasiyası, yaxud təsdiqi və rəsmi qəzetdə dərci onun ölkə daxilində tətbiq oluna bilən müqaviləyə çevrilməsi üçün kifayət edir.

Avropa Şurasının konvensiyaları onların dövlətdaxili hüquqdakı hüquqi qüvvəsi haqqında da heç nə demir və üzv dövlətlərin hərəsi bu məsələni müxtəlif cür həll edir.

Eyni zamanda, bəzi konvensiyalarda onların dövlətdaxili tətbiqi üçün heç bir ayrıca tədbirin tələb olunmadığı kifayət qədər dəqiq göstərilir. Onlarda özünüicra mexanizmi nəzərdə tutulur və əgər hər hansı dövlətin məhkəməsi istəsə, onları birbaşa məhkəmə prosesinə tətbiq edə bilər. Amma çox vaxt konvensiyaların dövlət daxilində icrası üçün ayrıca tədbirlər tələb olunur və bəzi konvensiyalar bu tələbi əks etdirən müddəalar ehtiva edir. Belə ki, Şəxsi məlumatların avtomatik işlənməsi zamanı fərdlərin qorunması haqqında Konvensiyanın (AMK №108, 1981) 4-cü maddəsində deyilir ki:

Hər bir iştirakçı tərəf məlumatların mühafizəsi üzrə bu fəsilə təsbit olunmuş əsas prinsipləri həyata keçirmək üçün dövlətdaxili hüquqda zəruri olan tədbirləri görməlidir. Həmin tədbirlər ən gec bu Konvensiyanın müvafiq tərəf üçün qüvvəyə mindiyi vaxt görülməlidir.

Eyni qaydada, Biologiyanın və tibbin tətbiqi zamanı insan hüquqlarının və ləyaqətinin qorunması haqqında Konvensiyanın (AMK №164, 1997) 1-ci maddəsinin 2-ci bəndi hər bir iştirakçı tərəfin "bu Konvensiyanın müddəalarının həyata keçirilməsi üçün öz milli hüququnda zəruri tədbirlər görməsini" tələb edir.

Hərçənd nə qədər ki, dövlətlər konvensiyalar üzrə vəzifələrini yerinə yetirirlər, beynəlxalq hüquq onların milli hüquqda tətbiqi üçün ayrıca tədbir görülməsinə heç bir maraq göstərmir. Buna görə də Strasburq Məhkəməsi təsdiq etmişdir ki, İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyası "bu Konvensiyanın hər hansı müddəasının dövlətdaxili hüquqda tətbiqini təmin etmək məqsədilə dövlətlərin hansısa müəyyən tədbir görməsini" nəzərdə tutmur. ("İsveçin Lokomotiv Sürücüləri Birliyi İsveçə qarşı", 1976-cı il 6 fevral tarixli Qərar, Toplu A, № 20, bənd 50).

---

193. Xorvatiya Konstitusiyasının 134-cü maddəsində bildirilir ki, bağlanmış və ratifikasiya olunmuş beynəlxalq sazişlər daxili hüquq qaydasının tərkib hissəsini təşkil edir və öz hüquqi qüvvəsi baxımından milli qanunlardan üstün tutulur.

Avropa Şurası hüququ regional beynəlxalq hüquq kimi

Avropa Şurası hüququ ümumi beynəlxalq hüququn tərkib hissəsini təşkil edir və bəzən ondakı boşluqları doldurur. Çox vaxt isə o, ümumi beynəlxalq hüquqa əlavələr edərək, onu Avropanın tələblərinə uyğunlaşdırır və beləliklə də, özü ayrılıqda regional beynəlxalq hüquq təşkil edir. Terrorizmin qarşısının alınması haqqında Konvensiyaya dair Protokolun Preambulasında istifadə olunmuş aşağıdakı redaktə forması bunu açıq-aydın göstərir:

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Baş Məclisinin Beynəlxalq terrorizmin ləğvi ilə bağlı tədbirlər haqqında A/RES/51/210 sayılı Qətnaməsini və Beynəlxalq terrorizmin ləğvi ilə bağlı tədbirlər haqqında 1994-cü il Bəyannaməsinə əlavələr edən qoşma Bəyannaməni ... nəzərə alaraq;

Bəzən Avropa Şurasının konvensiyaları doğrudan da ümumdünya səviyyəsində qəbul olunmuş prinsipləri Avropada həyata keçirmək məqsədilə tərtib edilir. Belə ki, İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasının Preambulasında - onun elə ilk yarımbəndində 1948-ci il tarixli İnsan hüquqları haqqında Ümumi Bəyannaməyə istinad olunur - bildirilir ki, bu Konvensiyanı imzalayan dövlətlər "Ümumi Bəyannamədə təsbit olunmuş hüquqlardan bəzilərinin kollektiv şəkildə həyata keçirilməsi istiqamətində ilk addımları atmaqda ... qərarlıdırlar ...". BMT-nin Baş Məclisi Şuranın beynəlxalq hüquqa və ələlxüs beynəlxalq cinayət hüququna verdiyi töhfəni alqışlamışdır.¹⁹⁴

---

194. Baş Məclisin 2002-ci il 16 dekabr tarixli Qətnaməsi. BMT ilə Avropa Şurası arasındakı əməkdaşlıq xeyli tarixə malikdir. Onun kökü Avropa Şurası ilə BMT-nin Baş Katibi arasında 1951-ci il dekabrın 15-də imzalanmış sazişə və Şura ilə BMT-nin Katiblikləri arasında 1971-ci il noyabrın 19-da bağlanmış əməkdaşlıq və əlaqə haqqında sazişlərə gedib çıxır.

Fəsil 2

Avropa Şurası və digər beynəlxalq təşkilatlar

Avropa Şurası bir vaxtlar digər Avropa təşkilatları ilə rəqabət aparmışdır. Həmin təşkilatların bəziləri ondan xeyli çox resursa malik olmuşdur. Öz nizamnaməsinə əsasən hərbi sahədə fəaliyyətdən kənar qalmış Şura həm də Qərbi Avropa İttifaqının yaranması səbəbindən iqtisadi sahədə fəal rol oynamamaq qərarına gəlmişdir, halbuki onun Nizamnaməsi ona belə bir imkan verirdi. İlk məqsədi İkinci Dünya Müharibəsindən sonra Amerikanın Avropaya yardımını paylamaq olan AİƏT-in (sonradan İƏİT adlandırılmışdır) yaradılması, ardınca Avropa Kömür və Polad Birliyinin və Avropa İqtisadi Birliyinin təsis olunması, faktiki olaraq, Şuranın bu sahədə fəaliyyət miqyasını xeyli məhdudlaşdırmışdır. Hətta Şuranın üstünlük verdiyi hüququn unifikasiyası sahəsində də Aİ-nin öz fəaliyyət dairəsini genişləndirərək məhkəmə, mülki və cinayət məsələlərində əməkdaşlığı əhatə etməsi, Şuranın fəaliyyətinin müəyyən üzv dövlətləri üçün - o dövlətlər üçün ki, onlar həm Aİ-nin, həm də Şuranın üzvüdür - təsirini azaltmışdır. Nəhayət, ATƏT də tədricən Şuranın sahəsinə müdaxilə etməklə, öz fəaliyyət sferasını genişləndirmişdir.

Bu gün həmin digər təşkilatlarla əməkdaşlığa açıq qalmaqla, müstəsna olaraq, yalnız Şuranın lazımı şəkildə həyata keçirə bildiyi məsələlərin diqqətə çatdırılması Təşkilatın özündən asılıdır. Əslində vəzifələri və coğrafi ərazisi bəzən fərqlənən, bəzən isə kəşşən müxtəlif Avropa təşkilatları - nisbətən kiçik olan təşkilatların üzvləri böyük olanlarınki ilə qismən üst-üstə düşür - bir şəbəkə təşkil edirlər ki, bu şəbəkə də onların informasiya mübadiləsi aparmasına və bir-birinə qarşılıqlı təsir etməsinə imkan verir, eləcə də onların bir-birinin fəaliyyətini tamamlamasına kömək edir.

Avropa Şurası və Avropa İttifaqı

Aİ ilə Avropa Şurası arasında daha sıx əlaqələrin olması bu günün tələbidir. Lakin hələ Altılar Qrupunun "Avropa Şurasının gələcək rolu" haqqında 1974-cü il məruzəsində ¹⁹⁵ Nazirlər Komitəsi bəyan etmişdi ki, başqa beynəlxalq təşkilat və təsisatlarla, xüsusilə də Avropa Birlikləri ilə münasibətlərdə komplementarlığa, yəni bir-birini tamamlama prinsipinə əsaslanmaq həyati əhəmiyyətə malikdir. O, Birliyin Daimi Nümayəndələri ilə Brüsseldə əldə olunmuş razılığa uyğun olaraq təklif etmişdir ki, ümumi maraq kəsb edən sahələr müəyyənləşdirilsin və faydalı

---

¹⁹⁵ Həmçinin bax: bu məruzəyə istinad edən 74(74) sayılı Qətnamə.

əməkdaşlıq üçün imkanlarının tapılıb üzə çıxarılması məqsədilə vaxtaşırı olaraq proqramlar nəzərdən keçirilsin. Avropa Şurasının Brüsseldə əlaqə ofisi açmaq qərarı da məhz bu vaxta təsadüf etmişdir.

1985-ci ildə Nazirlər Komitəsi elan etmişdir ki, Şura ilə Birlik arasında əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsi və intensivləşdirilməsi Avropa həmrəyliyini gücləndirmiş olar. O, bu iki təşkilat arasında sıx əməkdaşlığı təşviq etmək istəyirdi, ancaq bu əməkdaşlıq onların bir-birindən fərqlənən, özünəməxsus təbiətinə və proseduruna xələl gətirməməli idi.¹⁹⁶ Şura ilə Birlik arasında 1987-ci il 16 iyun tarixli ilk yazışma bu əməkdaşlığın konkret forma almasına kömək etmişdir. 1996-cı il 5 noyabr tarixli ikinci məktub mübadiləsi əməkdaşlıq planını konkretləşdirmiş və "Strasburqda aparılan işdə Birliyin maksimum iştirakını təmin etmək yolu ilə" onlar arasında əməkdaşlığı gücləndirmək barədə hər iki tərəfin istəyini təsdiqləmişdir.¹⁹⁷

Bu iki məktub mübadiləsi beynəlxalq sazişlər hesab olunur və Roma Müqaviləsinin 302-ci və 303-cü maddələrinə uyğun olaraq, Strasburqla Brüssel arasında əməkdaşlığın hüquqi əsasını təşkil edir.¹⁹⁸ Bununla belə, bu əməkdaşlıq birtərəfli xarakter daşıyır; Avropa Şurası Aİ Şurasının işçi qruplarında nadir hallarda iştirak etdiyi halda, Aİ Komissiyası Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin iclaslarında daim təmsil olunur. Amma bu natarazlıq getdikcə düzəlməkdədir.

Son vaxtlar Aİ-nin Şuranın məşğul olduğu sahələrlə xeyli dərəcədə üst-üstə düşən sahələrə maraq göstərməyə başlaması və müəyyən problemlərin Aİ səviyyəsində həllinin mümkün olmaması faktlarını nəzərə alsaq, deyə bilərik ki, onların əməkdaşlığı bu gün daha böyük əhəmiyyət kəsb edir. Məsələn, narko-ticarət və müştəkkil cinayətkarlıq hər iki tərəf üçün əsas problemlərdir. Eynilə də, çirkli pulların yuyulması və terrorizm təkcə Aİ-ni narahat etmir, onların təsiri özünü bütün Avropada hiss etdirir. Aydın məsələdir ki, bunlar hər iki təşkilatın birgə fəaliyyətini tələb edən problemlərdir.

Bundan əlavə, Şuranın artıq əhatə etdiyi sahələrə son vaxtlar Aİ-nin müdaxilə etməsi ikili meyarın tətbiqi təhlükəsi yaradır. İrçiliyə və dözümsüzlüyə qarşı fəaliyyət buna bir nümunədir. Bu məsələ ilə əvvəlcə Şura məşğul olmuş, sonra isə Aİ də bu sahədə fəaliyyətə başlamışdır. Sonuncunun hazırda bununla bağlı Vyanada yerləşən bir observatoriyası, Şuranın isə İrçiliyə və Dözümsüzlüyə qarşı Avropa Komissiyası fəaliyyət göstərir. Hər ikisi eyni məqsədə xidmət edir. Doğrudur, bu iki qurum əməkdaşlıq barədə razılığa gəlmişlər, lakin bir-birini təkrarlamağa doğrudanmı ehtiyac var? Üstəlik də, Aİ-nin Şurası 2003-cü il dekabrın 12-də qərara almışdır ki, İrçilik və Ksenofobiya üzrə Avropa

---

196. 1985-ci il 25 aprel tarixli 5(85) sayılı Qətnamə.

197. Bax: VII Əlavə.

198. Həmçinin bax: 2001-ci il aprelin 3-də Avropa Komissiyası adından Kris Pattenin, Avropa Şurası adından isə Valter Şvimmerin imzaladığı Avropa Şurası ilə Avropa Komissiyası arasında Əməkdaşlıq və Tərəfdaşlıq haqqında Birgə Bəyannamə.

Observatoriyasına yeni mandat versin. Həmin mandat onu "Avropa İttifaqının Əsas Hüquqlar Agentliyinə çevirmiş" və bu quruma Aİ-də və onun üzv dövlətlərində insan hüquqlarına hörmət edilməsini və onların müdafiəsini təmin etmək vəzifəsi həvalə olunmuşdur. İndi hər iki təşkilat özünün üzv dövlətlərinin insan hüquqları və demokratiya sahəsində öhdəliklərə riayət edib-etməməsinin monitorinqini aparır. Heç şübhəsiz ki, Avropa İttifaqı Müqaviləsinin 7-ci maddəsinin 1-ci bəndinə əsasən,¹⁹⁹ Komissiyanın üzv dövlətlərin monitorinqini aparması Şuranın Parlament Assambleyasının və Nazirlər Komitəsinin yerinə yetirdikləri prosedurları, sadəcə olaraq, təkrarlayır.

Nəhayət, 2004-cü ildən başlayaraq, Aİ genişlənmə prosesinə başlamış və hazırda Şuranın üzv dövlətlərinin əksəriyyətini - qırx altı üzvdən iyirmi beşini əhatə edir. Burada təəccüblü heç nə yoxdur, axı Şura namizəd dövlətlərin Aİ üzvlüyü üçün hazırlanmasına yardım edir. Əslində, Aİ-yə üzvlüyə namizədlərin yerinə yetirməli olduqları Kopenhagen kriteriyaları elə Şuranın əsas prinsipləridir. Həqiqətən də, 2004-cü il martın 22-də "dördtərəfli" görüşdə²⁰⁰ Şuranın, 1993-cü il Vyana Sammitində ona verilmiş mandata uyğun olaraq, kommunist zülmündən azad olmuş demokratik Avropa ölkələrini, bərabər əsasda, daimi strukturlara qəbul etməyə razılaşmaqla Aİ-nin genişlənməsinə töhfə verməsinin əhəmiyyəti xüsusi vurğulanmışdır.²⁰¹

Avropa Şurasının sazişlərində Avropa Birliyinin iştirakı

Avropa Birliyi, Şuranın müəyyən etdiyi şərtlərlə, Avropa Şurasının bəzi müqavilələrinə qoşula bilməmişdir. Aydın ki, Birliyin çoxtərəfli konvensiyalarda iştirakı, ilk növbədə, onun bunu necə tənzimləməsindən asılıdır. İndi bu konvensiyalar Birliyin və onun üzv dövlətlərinin konvensiya orqanlarında səsvermə hüquqlarını nizamlayan "Avropa müddəası"nın özündə ehtiva edir ki, bu da həmin sənədlərin həyata keçirilməsində Birliyə söz haqqı verir. Zəruri hesab olunduqda, konvensiyalara "ayrılma müddəası" da daxil edilir ki, bu da Aİ-yə, öz daxilində, hər hansı məsələni müvafiq konvensiyada göstərdiyi kimi deyil, özünün lazım bildiyi kimi həll etmək imkanı verir - bir şərtlə ki, həmin konvensiya üzrə üçüncü tərəflərə münasibətdə Aİ-nin öhdəlikləri gözlənilsin.

Vəzifələrinin çoxunun Şuranınkı ilə üst-üstə düşməsinə baxmayaraq, Aİ Strasburq konvensiyalarına yalnız məhdud maraq göstərir. Onların iştirakçısı olmaq nisbətən

199. Müqavilənin 7-ci maddəsi 6-cı maddənin 1-ci bəndində qeyd olunan dəyərləri, o cümlədən insan hüquqlarını və əsas azadlıqları ciddi və davamlı şəkildə pozan Aİ-nin üzv dövlətləri üçün sanksiyalar nəzərdə tutur.

200. Bunlar həmin iki təsisat arasında yüksək səviyyəli siyasi görüşlərdir. Bu görüşlərdə nazirlər Şurasının və Nazirlər Komitəsinin Sədrləri, aidiyyəti Komissar və Avropa Şurasının Baş Katibi iştirak edir.

201. Vyana Bəyannaməsində həmçinin müəyyən edilmişdir ki, Təşkilata qoşulmaq üçün namizəd ölkənin öz təsisatlarını və hüquq sistemini demokratik dövlətin əsas prinsiplərinə uyğunlaşdırması ilkin şərt kimi tələb olunur.

asan olsa da, Aİ hazırda Şuranın yalnız doqquz müqaviləsi üzrə öhdəlik daşıyır.²⁰² Baxmayaraq ki, Aİ-nin konvensiyalarda iştirakı üçün hüquqi vasitələr mövcuddur, onun bunu etmək üçün kifayət qədər siyasi iradəsi yoxdur. Bunun səbəbini isə onun daxili problemlərində axtarmaq lazımdır.²⁰³ Hərçənd əgər İttifaq Şurada razılaşdırılmış qaydaları minimum hüquq standartları kimi qəbul edə bilməzsə, bu, zərərli olar. Əslində, Şuranın üçüncü sütununun əhatə etdiyi sahələr üzrə, yəni daxili məsələlər və ədalət mühakiməsi sahələri üzrə müəyyən konvensiyalara Aİ-nin marağı artmaqdadır.

Şuranın bəzi konvensiyaları Aİ üçün məcburi olmasa da belə, onun qanunvericiliyinə təsir göstərə bilmişdir. Bu konvensiyalarda ifadə olunan prinsiplər qısa müddətdə Aİ-nin qanunvericiliyinə daxil edilmişdir. Belə ki, şəxsi məlumatların işlənməsi zamanı fərdlərin qorunmasına və belə məlumatların sərbəst hərəkətinə dair Avropa Birliyi Parlamentinin və Şurasının 1995-ci il 24 oktyabr tarixli 95/46 EC sayılı Direktivi Şuranın müvafiq Konvensiyasında (AMK №108) təsbit olunmuş qaydalara əsaslanır. Eynilə də, Aİ-nin terrorizmə qarşı mübarizəyə dair 2002-ci il iyun tarixli çərçivə qərarı Terrorizmin qarşısının alınması haqqında Avropa Konvensiyasından (AMK №90) ilham almışdır. Daha ümumi desək, Avropa İttifaqı Müqaviləsi İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasına, Maastrixt Müqaviləsi

---

202. Birliyin imzalayaraq iştirakçısı olduğu müqavilələr bunlardır: İnsan məşəli terapevtik maddələrin mübadiləsi haqqında Avropa Razılaşması (AMK №26), 1987-ci il martın 30-da imzalanmışdır; Xəstəxanalarda və digər tibb müəssisələrində diaqnostika və müalicə məqsədilə pulsuz istifadə üçün nəzərdə tutulmuş tibbi, cərrahi və laborator avadanlığın müvəqqəti olaraq gömrük rüsumundan azad idxalı haqqında Saziş (AMK №33), 1987-ci il martın 30-da imzalanmışdır; Qan qrupunun təyin edilməsi məqsədilə reaktivlərin mübadiləsi haqqında Avropa Sazişi (AMK №39), 1987-ci il martın 30-da imzalanmışdır; Toxuma növlərinin təyin edilməsi məqsədilə reaktivlərin mübadiləsi haqqında Avropa Sazişi (AMK №84), 1977-ci il noyabrın 22-də imzalanmışdır. Birliyin imzalayıb sonradan təsdiq etməklə iştirakçısı olduğu müqavilələr bunlardır: Təsərrüfat məqsədilə bəslənən heyvanların qorunması haqqında Avropa Konvensiyası (AMK №87, 1976), 1988-ci il oktyabrın 18-də təsdiq edilmişdir; Avropanın canlı təbiətinin və təbii mühitinin qorunması haqqında Konvensiya (AMK №104, 1979), 1982-ci il mayın 7-də təsdiq edilmişdir; Təcrübə və ya digər elmi məqsədlər üçün istifadə olunan onurğalı heyvanların qorunması haqqında Avropa Konvensiyası (AMK №123, 1986), 1998-ci il aprelin 13-də təsdiq edilmişdir. Birliyin qoşularaq iştirakçısı olduğu müqavilələr bunlardır: Avropa Farmakopeyasının işlənilib hazırlanması haqqında Konvensiya (AMK №50, 1964), 1994-cü il iyunun 21-də qoşulmuşdur. Transsərhəd peyk yayımı çərçivəsində müəlliflik hüququ və qoşuların hüquqları ilə bağlı məsələlər haqqında Avropa Konvensiyasını (AMK №153, 1994) isə Birlik imzalamış, lakin hələ ratifikasiya etməmişdir. Nəhayət, 2004-cü il martın 22-də Avropa İttifaqının Sədri Birliyin adından Avropa Şurasının "İnformasiya Cəmiyyəti Xidmətləri"nin göstərilməsi ilə əlaqədar informasiya və hüquqi əməkdaşlıq haqqında Konvensiyası (AMK №180, 2001) imzalamışdır.

203. Bunun bir neçə səbəbi var. Hər şeydən əvvəl, birgə sazişlə bağlı hallarda Birlik ona üzv olan bütün dövlətlərin birgə sazişi ratifikasiya etməsini gözləyir və yalnız bundan sonra özü həmin sazişin iştirakçısı olur, bu isə, söz yox ki, prosesi ləngidir. İkincisi, bəzən Birlik hansısa saziş bağlamaqdansa, daxili öhdəliklərlə kifayətlənməli olur. Bu, məsələn, Məlumatların qorunması haqqında Konvensiyaya aiddir, belə ki, Birlik bu sahədə bütün qanunvericiliyi əldə edəndək gözləməli olur. Nəhayət, Birlik müqavilələrin hazırlanmasına kömək etməyə, onların məzmununa təsir etməyə, bundan sonra isə onun əsas elementlərini özünün daxili qanunvericiliyinə daxil etməyə qadir olduğu üçün, belə müqavilələrə rəsmən qoşulmağa az maraq göstərir, çünki bununla əldə edəcəyi nəticəni artıq əldə etmiş olur. Yalnız sadəcə hüquqları standartlaşdırmaqla kifayətlənməyən, həm də qarşılıqlı hüquq və vəzifələr yaradan sazişlər Birliyi qeyri-üzv dövlətlərlə rəsmi əlaqələrin əhəmiyyətli olması cəhəti barədə düşündürə bilər.

ilə dəyişdirilmiş Roma Müqaviləsi isə Avropa Sosial Xartiyasına istinad edir.

Bu günə olan məlumata görə, Avropa Şurasının iyirmi beş konvensiyası Birliyin qanunlar toplusuna əlavə olunmuşdur; namizəd üzvlərdən həmin qanunlara riayət etmək tələb olunur: Məsələn, Şengen ərazisinə daxil olmaq istəyən dövlətlər Şəxsi məlumatların avtomatik işlənməsi zamanı fərdlərin qorunması haqqında Konvensiyanı (AMK) ratifikasiya etməlidirlər. Eynilə də, Avropa Şurasının cinayət hüququ sahəsində səkkiz sənədinin namizəd dövlətlər tərəfindən ratifikasiya olunması üçüncü minillikdə İttifaqın cinayətlə mübarizə strategiyası üçün müəyyənləşdirilmiş tələblərindən biridir. Bu prosesi sürətləndirmək məqsədilə Şuranın Hüquqi Məsələlər üzrə Baş Direktorluğu dövlətlərin aidiyyəti nazirliklərinin yüksək vəzifəli şəxsləri və siyasətçiləri üçün işgüzar görüşlər təşkil etmişdir.

Nəhayət, İttifaq özünün bəzi qayda və standartlarını bütün Avropaya yaymaq üçün Şuradan faydalanmışdır - hətta Aİ dövlətləri daha məhdud olan öz dairələrində sonradan bir qədər də uzağa getmək qərarına gəldikləri hallarda da belə. Belə ki, İttifaqın xahişi əsasında Şura 2001-ci ildə "İnformasiya Cəmiyyəti Xidmətləri"nin göstərilməsi ilə əlaqədar informasiya və hüquqi əməkdaşlıq haqqında Konvensiyanı (AMK №180) qəbul etmişdir ki, bu da Aİ Direktivini onun öz üzv dövlətlərinə yayması deməkdir. Hazırda elektron imza ilə bağlı oxşar xahiş nəzərdən keçirilir.

Avropa Şurasının işində İttifaqın və ya Birliyin institusional iştirakı

1987-ci ilin iyununda bağlanmış saziş Nazirlər Komitəsinin təsis etdiyi komitələrin bütün iclaslarında iştirak etmək üçün Komissiyaya daimi dəvətnamə vermişdir. Bu gün Birlik Şuranın institusional strukturlarının getdikcə daha artıq dərəcədə tərkib hissəsinə çevrilir, Komissiya Şuranın müxtəlif tədbir və forumlarında, onların təşkilatçıların dəvəti ilə, iştirak edir. Nazirlər Komitəsinin və onun köməkçi orqanlarının iclasları və tədbirləri də onun üzünə açıqdır.

Hərçənd 1996-cı il noyabrın 6-da mübadilə edilmiş məktublarda bildirilirdi ki, (İttifaqı və ya Birliyi təmsil edən) Komissiya səs vermək, yaxud Şuranın qərar qəbul etmə prosesində hansısa rol oynamaq səlahiyyətinə malik deyildir. Birlik müəyyən bir qərarın qəbulu ilə nəticələnmək üçün müzakirələrdə iştirak edir (və bu yolla onların mətninə təsir edə bilər), amma o öz üzv dövlətlərinin adından çıxış edə bilməz və yalnız üzv dövlətlər Şuraya üzvlüyün imtiyazlarından, o cümlədən səs vermək hüququndan faydalanırlar. Ancaq mühüm məsələlərdə Aİ dövlətləri qabaqcadan ikinci, yaxud üçüncü sətun orqanlar çərçivəsində öz mövqelərini getdikcə daha tez-tez razılaşdırır və onlar belə etdikdə, İttifaq de facto Şuranın üzvü kimi hərəkət etmiş olur.

İki təşkilat arasındakı əməkdaşlığı institusionallaşdırmaq məqsədilə 1989-cu ildə

dördtərəfli görüş təcrübəsi tətbiq olunmuşdur. Avropa Şurasından Nazirlər Komitəsi Sədrinin və Baş Katibin, Avropa İttifaqından isə Şura Sədrinin və Komissiya Prezidentinin (faktiki olaraq, aidiyyəti Komissarın) iştirak etdiyi dördtərəfli görüşlər, prinsipcə, ildə iki dəfə keçirilir. Parlament Assambleyası öz Sədrinin və Avropa Parlamenti Sədrinin də həmin görüşlərə qatılmasını təklif etmişdir. ²⁰⁴ Təsisatlararası əməkdaşlığın potensial miqyası çox böyükdür. Bu əməkdaşlıq Şuranın Sammitlərinin hazırlanmasından tutmuş hər iki təşkilat üçün maraq kəsb edən ölkələrdə və regionlarda vəziyyətə qədər ən müxtəlif məsələləri əhatə edir. Nəticə isə odur ki, demokratiyanın, qanunun aliliyinin və insan hüquqlarının, o cümlədən milli azlıqların müdafiəsinin gücləndirilməsinə yönəlmiş birgə layihələrin və proqramların sayı durmadan artmaqdadır. Bu əməkdaşlıq həmçinin aidiyyəti ölkələrə göstərilən yardımın daha davamlı xarakter almasına kömək edir.

Bu gün tez-tez məhsuldar informasiya mübadiləsi aparılır, Strasburqun və Brüsselin cəlb olunduğu əlaqələndirilmiş tədbirlərin sayı artır. Avropa Şurasının Baş Katibi, Aİ Komissarları və Aİ Şurasının xarici siyasətə və təhlükəsizlik siyasətinə məsul olan müxtəlif orqanları arasında müntəzəm əlaqələrin olması iki təşkilatın əlaqələrinin davamlı surətdə intensivləşməsinə dəlalət edir. Bu əlaqələr tərəflərdən heç birinin müstəqilliyinə xələl gətirmir, birini digərindən asılı etmir. Aİ ölkələrinin hamısı Avropa Şurasının üzvüdür. Hər təsisatın özünəməxsus xüsusiyyətləri vardır və onların fəaliyyətlərinin bir-birini tamamlaması faktıdır. Bu fakt özünü fasiləsiz davam edən əlaqədə, xüsusilə də "daxili məsələlər və ədalət mühakiməsi" sahələrindəki əlaqələrdə özünü əks etdirir. Avropa Şurası ilə Komissiyanın, həmçinin Aİ-yə sədrlik institutunun davamlı dialoqu tədricən mütəşəkkil hal almışdır. ²⁰⁵ Qanunun aliliyinin gücləndirilməsi istiqamətində onların əlaqələndirilmiş söylərinin bir hissəsi kimi, Avropa Şurası və Avropa Komissiyası bir neçə birgə proqram həyata keçirir. Bu proqramlar Aİ-nin maliyyəsi ilə Şuranın təcrübəsini (know-how-tərc.) və Şuranın şərqli maliyyəsinə özündə birləşdirir. ²⁰⁶

Cənub-Şərqi Avropa üçün Anti-Korrupsiya Təşəbbüsü Stabilitet Paktının (Spai)

---

204. Avropa İttifaqının 1996-cı il tarixli hökumətlərarası konfransı haqqında məruzə, 22 sentyabr 1995, 1373 sayılı Sənəd, s. 20.

205. Son üç il ərzində Aİ-nin Avropa Şurasının Katibliyini Vahid Xarici və Təhlükəsizlik Siyasəti (VXTS) üzrə qarşılıqlı maraq doğuran məsələlərlə məşğul olan işçi qrupların fəaliyyətində ad hoc əsasda iştirakə dəvət etməsi praktikası yaranmışdır. Bu yolla Baş Katib və Şuranın müxtəlif yüksək vəzifəli şəxsləri müxtəlif tədbirlər münasibətilə COSCE-ə (ATƏT və Avropa Şurası üzrə İşçi Qrup) xitab etməyə dəvət olunmuşlar. Sədrliyin dövəti ilə Baş Katib həmçinin Aİ Şurasının Siyasi və Təhlükəsizlik Komitəsinin (STK) təmsilçiləri ilə görüşmüşdür.

206. 2004-cü ilin əvvəlinə olan birgə proqramlar haqqında aydın və tam təsəvvür əldə etmək üçün bax: Avropa Şurası / Avropa Komissiyası Birgə Proqramları - 2004-cü ilin martına olan vəziyyət, 2004-cü il martın 25-də dəyişdirilmiş DSP (2004) 4; həmin vaxt ümumi büdcəsi 32.3 milyon avro olan iyirmi səkkiz birgə proqram fəaliyyət göstərirdi (bu məbləğin 21.2 milyonu Komissiyanın, 11.1 milyonu isə Avropa Şurasının öhdəsinə düşürdü).

Rəhbər Qrupu - bu quruma katiblik xidmətini Avropa Şurası və İƏİT birlikdə göstərir - və ya Mütəşəkkil Cinayətkarlığa qarşı Təşəbbüs Stabilitet Paktının (Spoc) Məşvərətçi Əlaqə Qrupu kimi ayrı-ayrı qurumlarda bir araya gəldikdə Şura və Komissiyanın əməkdaşlığı və tərəfdaşlığı üçün yeni imkanlar açılır. Avropa Şurası özünün Korrupsiyaya və Mütəşəkkil Cinayətkarlığa qarşı Proqramından (Paco) çıxış edərək, bu iki təşəbbüsü möhkəm dəstəkləyir.

Aİ-nin İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasına qoşulması məsələsi

Avropa İttifaqı Şurasının 2000-ci il dekabrın 10-11-də Nitsa şəhərində Avropa İttifaqının Əsas Hüquqlar Xartiyasını qəbul etməsi və onun Avropa Konstitusiyasına daxil edilməsi Avropa Birliyinin - və ən əsası, İttifaqının - İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasına qoşulması məsələsini yenidən gündəmə gətirmişdir. Lüksemburqdakı Ədalət Məhkəməsinin 1996-cı il martın 28-də Nazirlər Şurası ilə məsləhətləşdikdən sonra verdiyi 2/94 sayılı Rəy bu qoşulmanı çətinləşdirmişdir, çünki Məhkəmə belə qət etmişdir ki, hüququn ümumi prinsipləri Birliyi əsas hüquqlara riayət etməyə vadar etsə də, Roma Müqaviləsində bu təsisata insan hüquqları üzrə standartları müəyyən etmək, yaxud bu sahədə beynəlxalq konvensiyalar bağlamaq səlahiyyəti verən hər hansı müddəa yoxdur. O, belə qənaətə gəlmişdir ki, "Birlik hüququnun hazırkı statusu Birliyə İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasına qoşulmaq səlahiyyəti vermir".²⁰⁷ Məhkəmə Roma Müqaviləsinə bu məsələyə görə yenidən baxılmasının siyasi cəhətdən uyğun olub-olmadığına qərar verməyi üzv dövlətlərin ixtiyarına buraxmışdır.

Həmin dövlətlər isə bunu etməyə həvəsli deyillər, amma ümumi şəkildə razılaşırlımsındır ki, qoşulmaya konkret hüquqi əsas verən bir müddəanın Avropa Konstitusiyasına salınmasına ehtiyac vardır.²⁰⁸ Hətta Fransa, Birləşmiş Krallıq, İspaniya kimi əsas hüquq sahibləri belə, buna könülsüz razılaşıblar. Brüssel Konvensiyasının layihəsi bu məqsədlə yalnız danışıqlar aparılmasını nəzərdə tutdusa, İttifaq Konstitusiyasının 7-ci maddəsinin 2-ci bəndi bilavasitə nəticədə israr edir: "İttifaq İnsan hüquqları və əsas azadlıqlarının müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyasına qoşulur. Bu qoşulma İttifaqın bu Konstitusiyaya ilə müəyyən olunmuş kompetensiyasına təsir göstərmir". Konstitusiyaya əlavə Protokolda bəzi sonrakı izahlar yer alır ki, bu izahlarda da Avropa Şurası ilə

---

207. Avropa Birliyinin İnsan hüquqları və əsas azadlıqları haqqında Avropa Konvensiyasına qoşulması haqqında 1996-cı il 28 mart tarixli 2/94 sayılı Rəy, 6079 sayılı Tövsiyə, *Revue Universelle des Droits de l'Homme*, 1996, p. 167.

208. Qoşulmanın əleyhdarları əsas etibarilə onu bildirirlər ki, bu, Birlik hüququnun muxtariyyət prinsipinə ziddir. Onlar həmçinin iddia edirlər ki, qoşulma Birlik hüququ ilə əlaqədar məsələlərdə yeganə arbitr kimi qəbul olunmuş Ədalət Məhkəməsinin statusunu şübhə altına alar və onu İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsindən asılı vəziyyətə salar. Nəhayət, onlar bildirirlər ki, İttifaqın qeyri-Birlik hakimlərinin mümkün nəzarət prosesinin subyektinə çevrilməsi məqsəduyğun olmaz, çünki həmin hakimlər Avropa inteqrasiyasının özünəməxsus xüsusiyyətini anlamaya bilirlər. Onların əlbət ki, demokratiya və insan hüquqları üzrə eyni konsepsiyası olmaz.

danışıqlar üçün təlimatlar əks olunur. *209* Aİ-nin qoşulmasına imkan yaratmaq üçün İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasına dair 14-cü Protokol vasitəsilə həmin Konvensiyanın 59-cu maddəsinə düzəliş edilmişdir.

Birliyin, yaxud İttifaqın Konvensiyaya qoşulması Avropada insan hüquqlarının qorunmasına böyük töhfə vermiş olar. *210* Bu, Avropada hərtərəfli hüquqi müdafiənin zəifləməsinə və hüquqi təhlükəsizliyin pisləşməsinə yol verməmək üçün insan hüquqlarının müdafiəsi sisteminin harmonizasiyasına gətirib çıxarar. Lakin harmonizasiya yalnız o vaxt mümkün olar ki, İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyası minimum normalar kimi Avropanın bütün demokratik ölkələri tərəfindən qəbul olunsun. Belə olan təqdirdə, iki müdafiə sisteminin - Konvensiya sistemi və İttifaq sistemi - bir-birinə rəqib çıxma biləcəyi şəraitin qarşısını almaq və Aİ-nin yurisdiksiyası altındakı bütün fərdlərin Konvensiyada təsbit olunmuş minimum standartlarla təmin olunmasına əmin olmaq çox vacibdir. Bu kontekstdə Aİ-nin Konvensiyaya qoşulması Xartiyanın dəyərini və ya ölçüsünü azaltmaz (bunun özünəməxsus təsir və nəticələri olar), əksinə bütün Avropada eyni minimum dəyərlər bazasının tətbiq olunmasını və son instansiya nəzarətinin eyni məhkəmə - İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi tərəfindən həyata keçirilməsini təmin edir.

İttifaq hər hansı məsələyə, ümumiyyətlə, əhəmiyyət verməmək istəyəndə tez-tez qoşulmanın texniki çətinliklərini bəhanə gətirmişdir. Bu çətinlikləri, faktiki olaraq, Konvensiyanın 59-cu maddəsinə Aİ-nin, yaxud AB-nin bu Konvensiyaya qoşulmasına imkan verən düzəliş etməklə aradan qaldırmaq olar. Konvensiyaya dair 14 sayılı Protokol bu işin öhdəsindən gəlmişdir, fəqət Aİ-nin qoşulmasının praktiki təfərrüatları hələ işlənilib hazırlanmalıdır.

Bəziləri tam qoşulmanın əvəzinə, ilkin rəylər və ya ilkin məsələlər üzrə müəyyən prosedurların həyata keçirilməsi formasında olan "məhdud" qoşulmaya tərəfdardırlar. Digərləri tam qoşulmanın məqsədəuyğun olduğunu düşünürlər. Onların fikrincə, tam qoşulma Aİ-ni Konvensiyanın digər tərəfləri ilə eyni səviyyəyə qoyar. Bu halda Aİ-nin onu İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsində təmsil

---

209. Konstitusiyanın İttifaqın İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasına qoşulmasına dair 1.7-ci maddəsinin 2-ci bəndinə görə, qoşulma barədə saziş "xüsusilə aşağıdakılara münasibətdə İttifaqın və İttifaq hüququnun özünəməxsus xüsusiyyətlərinin qorunub saxlanmasını təmin edir:

-- Avropa Konvensiyasının nəzarət orqanlarında İttifaqın mümkün iştirakı üçün xüsusi tədbirlər;
-- qeyri-üzv dövlətlərin prosessual hərəkətlərinin və fərdi müraciətlərin müvafiq şəkildə üzv dövlətlərə və / və ya İttifaqa düzgün ünvanlanmasını təmin etmək üçün zəruri mexanizmlər."

Saziş həmçinin "Avropa İttifaqının Konvensiyaya qoşulmasının İttifaqın kompetensiyasına və onun təsisatlarının səlahiyyətlərinə təsir göstərməməsini təmin etməlidir. O, təminat verir ki, oradakı heç bir müddəə üzv dövlətlərin Avropa Konvensiyasına münasibətdə vəziyyətinə təsir göstərməyəcək..."

210. *Inter alia* bax: Krüger, H.C. and Polakiewicz, J., "Propositions pour la création d'un système cohérent de protection des droits de l'homme en Europe" in *Revue Universelle des Droits de l'Homme*, Vol. 13, №1-4, 2001, p. 1; "Avropa İttifaqının İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasına mümkün qoşulması halı ilə bağlı ortaya çıxmış hüquqi və texniki məsələlərin araşdırılması", İnsan Hüquqları üzrə Rəhbər Komitənin (CDDH) özünün 53-cü iclasında qəbul etdiyi hesabat (25-28 iyun 2002), DG-İİ(2002)006 sayılı Sənəd.

edən hakimi olar ki, bunun da hansı qaydada baş verəcəyi hələ müəyyən-
ləşdirilməlidir.

Avropa Şurası ilə Avropa İttifaqı arasında assosiativ tərəfdaşlıq?

Uzun müddət belə təklif olunub ki (Kolombo məruzəsi, iyun 1986):

Roma Müqaviləsinin 230-cu maddəsinin mahiyyəti əsasında müəyyənləşdiriləcək yolla Birliyin Avropa Şurasının tədbirlərində iştirak etməsi sayəsində Avropa əməkdaşlığında irəliləyən doğru mühüm addım atılacaq: bu, onu Avropa Şurasının Nizamnaməsinə qoşulmağa qədər uzağa aparıb çıxara bilər.

Şuranın hazırkı Baş Katibi daha sıx əlaqələrin qurulmasına hələ də ümid edir və düşünür ki, Şura ilə Aİ arasında, sonuncunun əlahiddə statusunu nəzərə almaqla, assosiativ tərəfdaşlıq üçün perspektivlərin öyrənilməsi vaxtı gəlib çatmışdır.²¹¹ Aİ "assosiativ" tərəfdaş kimi özünün iyirmi beş üzvünü, onların öz səlahiyyətlərini İttifaqa həvalə etdikləri sahələrdə təmsil edə bilər.²¹² Aİ-nin məsul olduğu sahələrdə İttifaq üzvlərinin qlobal təmsilçiliyini tətbiq etməklə yanaşı, bu assosiativ tərəfdaşlıq Şuranın dəyərlərinə hörmət üzərində qurulmuş vahid Avropa baxışının mövcudluğunun təsdiqlənməsi və bu iki Avropa təsisatının Avropada demokratik sabitlik uğrunda fəaliyyətə qoşulmağa həvəsləndirilməsi baxımından xeyli dərəcədə əhəmiyyətli olar. Praktiki baxımdan, o, təkrarçılığın qarşısını alar və müəyyən fəaliyyətlərin rasionallaşdırılmasını və sözügedən iki təşkilatın nailiyyətlərindən və işindən maksimum faydalanmağı mümkün edər.

Ən əsası, Şura ilə Aİ arasında assosiativ tərəfdaşlıq Avropanın mövcud siyasi arxitekturasına aydınlıq və sadəlik gətirər. Aİ-nin genişlənməsinin ardınca, Şura Aİ ilə onun qonşuları arasında dialoq baxımından, habelə bütün qitəyə tətbiq olunan normaların müəyyən olunması baxımından əla müzakirə meydanı rolunu oynaya bilər. Əslində, Şura özünün Nazirlər Komitəsi və Parlament Assambleyası ilə birlikdə daha da böyümüş Avropanın üzləşdiyi sosial problemlərin dərin və hərtərəfli müzakirəsi üçün ideal strukturdur. Məhz bu yolla iki tərəf - genişlənmiş və inteqrasiya olunmuş Aİ və Avropa Şurası - qitənin demokratik birliyini təmin etmək üçün öz səylərini birləşdirər və qarşılıqlı şəkildə gücləndirə bilər.

Eyni zamanda, bizim institusional tərəfdaşlığı nəzərdən keçirdiyimiz bu yeni kontekst hələ həll etməli olduğumuz problemləri bizə unutmamalıdır. Faktiki olaraq, Aİ belə bir tərəfdaşlığı həqiqətən arzuladığını hələ ki açıq nümayiş etdir-

211. Keçmişdə baş vermiş presedentlərə (Saar) və 5-ci maddəyə istinad kimi başa düşülməsin deyər, Baş Katib "assosiativ üzvlük" terminini işlətməyə çalışır və sadəcə "assosiativ tərəfdaşlıq" deyir, bununla da assosiativ münasibətdən danışdıqda statut qətnaməsindəki terminə əsaslandığına işarə edir. Bax: "One Europe - A Europe of Partners: Towards an associate partnership between the Council of Europe and the European Union" (SG/Inf(2003)35 of 25 September 2003).

212. Bununla o, Şuranın qərar qəbul etmə prosesinə bilavasitə cəlb edilər və ona, öz səlahiyyətlərinə uyğun olaraq, Şuranın bütün tədbirlərində və orqanlarında, o cümlədən Nazirlər Komitəsində, Parlament Assambleyasında və Konqresdə iştirak etmək və səs vermək hüquqları verilir. Onun cavabdeh olduğu məsələlərin müzakirəsində o, öz üzvlərinin adından, müvafiq sayda səs hüququ ilə, səs verə bilər.

məlidir. Hüquqi əngəllər də hələlik qalmaqdadır. Bu əngəllər təsis sənədləri ilə bağlıdır, İttifaqın qoşulmasının mümkün olması üçün onlara əlavə, yaxud dəyişiklik edilməli olacaq.²¹³ Həmin əngəllər aradan qaldırıldıqdan sonra isə Birləşmiş Avropa Şurasının orqanlarında necə təmsil olunması problemini həll etmək lazım gələcək.

Digər beynəlxalq təşkilatlarla əlaqələr²¹⁴

Əməkdaşlıq və koordinasiya sazişləri

Biz burada sadəcə Avropada yerləşən təşkilatlardan deyil, Avropada Avropa Şurasının fəaliyyətinə yaxın fəaliyyətlə məşğul olan təşkilatlardan - koordinasiya, əməkdaşlıq və informasiya mübadiləsi sahəsində saziş əldə olunmadığı halda fəaliyyətləri Şuranınki ilə qismən üst-üstə düşən təşkilatlardan - bəhs edirik. Nazirlər Komitəsinin beynəlxalq hökumətlərarası təşkilatlarla və qeyri-hökumət təşkilatları ilə əlaqələr haqqında 30(51) sayılı Qətnaməsinin qayəsi də elə bundan ibarətdir. Bu cür sazişlər üçün hüquqi baza rolunu oynayan bu Qətnamədə deyilir:

- i. Nazirlər Komitəsi Şuranın kompetensiyasında olan məsələlərlə bağlı, Avropa Şurasının adından, hər hansı hökumətlərarası təşkilatla sazişlər bağlaya bilər. Belə sazişlər, konkret olaraq, həmin təşkilatların Avropa Şurası ilə əlaqə qurması üçün şərtləri müəyyən edir.
- ii. Avropa Şurası və ya onun hər hansı orqanı başqa hökumətlərarası Avropa təşkilatlarının Avropa Şurasına həvalə etdiyi fəaliyyət dairəsindən irəli gələn istənilən funksiyaları həyata keçirmək səlahiyyətindədir. Nazirlər Komitəsi bu məqsədlə zəruri sazişlər bağlayır.

213. Avropa Şurası tərəfdən, Nizamnamənin 4-cü maddəsi Təşkilata üzvlüyü Avropa dövlətləri ilə məhdudlaşdırır. Ona görə də bu maddəyə düzəliş etmək lazım gələcək, özü də təkcə həmin maddəyə yox, onunla bağlı olan bütün digər müddəalara - 14, 15.b, 25, 26, 36.d, 38 və 42-ci maddələrə. Bu, kifayət qədər uzun və çətin bir proses olar. 20.a.v. bəndinin mahiyyəti baxımından 4-cü maddəyə düzəliş etmək müəyyən məsələyə çevrilməz, bunun üçün Nazirlər Komitəsinin üçdə iki səs çoxluğu kifayət edər (maddə 20.d), fəqət 15-ci maddəyə düzəliş etmək üçün yekdil rəy tələb olunur. Üstəlik, 20.a.vi. bəndində deyilir ki, Nazirlər Komitəsi 20.d bəndinə əsasən, yəni üçdə iki səs çoxluğu ilə qətnamə qəbul etməklə qərara ala bilər ki, konkret müəyyən bir məsələ üzrə qərar "öz əhəmiyyətinə görə" yekdil səs qəbul edilməlidir. Avropa İttifaqı/Birliyi və Avropa Şurası arasında institusional tərəfdaşlıq məsələsinin vacib sayılacağını güman etmək olar. Buna baxmayaraq, Şuranın Baş Katibi statut qətnaməsindən faydalanmağa tərəfdardır. Bu nöqtəyi-nəzərdən Nizamnamə dəyişdirilmir və sadəcə İttifaqın iştirakının praktiki məsələlərinə dair qaydalar əlavə olunur. Lap elə müşahidəçi dövlətlərin iştirak qaydalarını tənzimləyən Müşahidəçi statusu haqqında 26(93) sayılı Statut Qətnaməsi kimi. İttifaq/Birlilik tərəfdən də, tərəfdaşlıq məsələsində problemlər ortaya çıxa bilər. Onlardan biri Birləşmiş, yoxsa İttifaqın qoşulmasının gərəkliliyini müəyyən etməkdir. Hazırda, yalnız Avropa Birliyi hüquq subyektiliyinə malikdir və beynəlxalq müqavilələr bağlaya bilər. Əslində, İttifaq bir çox beynəlxalq müqavilə bağlamış və heç bir problem yaranmamışdır. Üstəlik də, Avropa Konstitusiyasının layihəsində ona beynəlxalq hüquq subyektiliyi vermək nəzərdə tutulub. Məhz onun qoşulmasının vacib olduğu daha məntiqli görünür.

214. Avropa Şurasının xarici əlaqələrinə dair bax: de Jonge Johannes, "Die Auswärtigen Beziehungen des Europarats", beynəlxalq, transmilli və fəvqəlmilliyetli parlament fəaliyyəti barədə dialoqda (Alpaç, Avstriya, 26-28 may 2002) təqdim olunmuş məruzənin yenidən nəzərdən keçirilmiş variantı.

iii. "i" bəndində sözügedən sazişlərə əsasən, konkret olaraq:

a. Şura istər yazılı, istərsə də şifahi olaraq, dövrü məruzələri və informasiyaları aidiyyəti təşkilatlardan əldə etmək və onlara təqdim etmək üçün lazımı tədbirlər görür;

b. Şura rəylər verir və həmin təşkilatların xahişi ilə bu cür digər xidmətlər göstərir.

iv. Nazirlər Komitəsi Avropa Şurasının kompetensiyasına aid məsələlərlə məşğul olan beynəlxalq qeyri-hökumət təşkilatları ilə məsləhətləşmək üçün, Avropa Şurasının adından, onlarla münasib razılaşmalar əldə edə bilər.

Hazırda bu qəbildən otuzadək saziş mövcuddur ki, onların da siyahısı V Əlavədə verilmişdir.

Onların əksəriyyəti, əsas etibarilə, bir-birinə bənzəyir və fərq özünü tərəfdaş təşkilatlarla Avropa Şurası arasındakı əlaqələrin birinin digərinə nisbətən daha sıx və ya daha zəif olmasında göstərir. Bəzi sazişlərə əsasən, Assambleya müzakirə aparır və sonra başqa təşkilatın fəaliyyəti haqqında sənəd qəbul edir. Məsələn, bu qayda İƏİT-ə və AYİB-ə (Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı) münasibətdə tətbiq olunur. 1952-ci ildə Nazirlər Komitəsi belə qərara almışdır ki (26(52) sayılı Qətnamə), Avropa Şurası ilə başqa beynəlxalq təşkilatlar arasında sazişlərin layihələri rəy alınmaq üçün Assambleyaya təqdim oluna bilər.

İndi isə, bir nümunə kimi, Şura ilə BMT, İƏİT və ATƏT arasında bağlanmış sazişlərlə daha yaxından tanış olaq.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı ilə saziş

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı ilə ilk saziş 1951-ci ildə bağlanmışdır. İyirmi il sonra bu saziş yenilənmiş və "əməkdaşlıq və əlaqə sazişi" səviyyəsinə gəlib çatmışdır. Nəhayət, 1989-cu ilin oktyabrında Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Məclisi 44/6 sayılı Qətnamə ilə Şuraya müşahidəçi statusu vermişdir. 2000-ci ildən etibarən BMT ilə Şuranın əməkdaşlığı haqqında illik məruzə Baş Məclisin gündəliyində yer alır.²¹⁵ Bu iki təşkilat insan hüquqları, milli azlıqların hüquqları, irqçiliyə qarşı fəaliyyət, gender bərabərliyi, sosial birlik və ətraf mühit də daxil olmaqla bir çox məsələlərdə ortaq maraqları bölüşür.

Ən çox müzakirə olunan məsələlərdən biri BMT-nin Nizamnaməsinin 52-ci maddəsinin məzmununa əsasən Şuranın - qeyri-hərbi mahiyyətinə görə - "regional agentlik" kimi qiymətləndirilib-qiymətləndirilməməsidir. 1989-cu ildən sonra Avropanın "yenidən birləşməsi" bu məsələnin önəmini bir qədər azaltmışdır. Bununla belə, Şura atəşkəs yarandıqdan sonra BMT-nin Kosovodakı mülki administrasiyası olan Unmik-lə əməkdaşlıq etmişdir.

²¹⁵ de Jonge J., göstərilən əsəri.

Şuranın BMT ilə əməkdaşlığı sonuncunun onun UNESCO, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı (ÜST), Beynəlxalq Əmək Təşkilatı (BƏT) kimi bəzi ixtisaslaşmış qurumlarını və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Cenevrədə və Vyanadakı idarələrini də əhatə etmişdir. Bu məqsədlə ayrıca sazişlər bağlanmışdır (V Əlavədəki siyahıya bax).

İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı (İƏİT) ilə saziş

Müharibə nəticəsində iqtisadiyyatı sarsılmış Qərbi Avropa ölkələrinə ABŞ-ın yardımını (ABŞ Şərqi Avropa ölkələrinə də yardım təklif etmiş, fəqət Sovet İttifaqının təzyiqi və "Soyuq Müharibə"nin təsiri ilə onlar bu təklifi rədd etmişlər) koordinasiya etmək məqsədilə 1948-ci ildə yaradılmış AİƏT (Avropa İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı) 1962-ci ildə İƏİT-ə çevrilmişdir.

Avropa Şurası və AİƏT 1951-ci ildə əməkdaşlıq sazişi bağlamışlar. AİƏT İƏİT-ə çevrildikdə və ona Kanada və Birləşmiş Ştatlar qoşulduqda sazişin yenilənməsi üçün iki təşkilatın katiblikləri danışıqlara başlamışdır. Yeni saziş İƏİT-in Şurası tərəfindən 1962-ci il yanvarın 9-da, Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsi tərəfindən isə 1962-ci il fevralın 1-də təsdiqlənmişdir. Sazişin xeyli dərəcədə köhnəlmiş mətni səkkiz hissədən ibarətdir. Aşağıda yalnız birinci hissə verilir:

I. Ümumi prinsiplər

İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı (İƏİT) ilə Avropa Şurası arasındakı əməkdaşlığı tənzimləyən prinsiplər aşağıdakılardan ibarətdir:

1. İki təşkilat arasında əməkdaşlıq qarşılıq prinsipinə əsaslanır.
2. İki təşkilatın yaratdığı iki əlaqə komitəsi tətbiq prosedurlarını və üsullarını müəyyən edir. Bu komitələr İƏİT-in Şurasına və Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsinə hesabat verir və bu iki təşkilat arasında daha sıx əməkdaşlığa töhfə verə biləcək təkliflər təqdim edirlər.
3. Bu əməkdaşlıq çərçivəsində İƏİT artıq araşdırıb qurtardığı və ya hələ araşdırmaqda olduğu iqtisadi problemlər barədə Avropa Şurasına dövrü məruzələr göndərir.
4. Bu məruzələrə əlavə olaraq, Avropa Şurasının İƏİT-in işindən müntəzəm xəbərdar olması üçün, Avropa Şurasının maraqlı olduğu "məhdud" sənədlər rəsmi qaydada ona göndərilə bilər.
- Öz növbəsində Avropa Şurası İƏİT-in fəaliyyəti ilə bağlı məsələlərə aid sənədlərini ona göndərir.
5. Avropa Şurasından olan müşahidəçilərə İƏİT-in Şurasının və texniki komitələrinin Avropa Şurasının işi ilə bağlı iclaslarında iştirak etmək səlahiyyəti verilə bilər. Eyni imkandan İƏİT-in Katibliyi də faydalanır.
6. Avropa Şurasının parlament komitələrinin nümayəndələri iqtisadi və sosial məsələlərlə bağlı İƏİT-in ekspertləri ilə məsləhətləşə bilər.

Həmçinin İƏİT-in xahişi əsasında, bu komitələrin üzvləri ilə İƏİT-in nümayəndələri arasında fikir mübadiləsi aparıla bilər.

7. İƏİT-in Baş Katibi, Avropa Şurasının Baş Katibinin xahişi əsasında, ona Avropa Şurasının müxtəlif orqanlarının icraatında olan iqtisadi məsələlərlə əlaqədar işin planlaşdırılmasında kömək edə bilər.

Bu gün bu iki təşkilat arasında əməkdaşlığın ən mühüm aspekti İƏİT-in Baş Katibinin bu təşkilatın fəaliyyəti haqqında təqdim etdiyi məruzə ətrafında hər il Parlament Assambleyasının müzakirə aparmasıdır. Assambleyaya üzv olan parlamentlərin nümayəndə heyətlərindən savayı, həmin müzakirələrdə İƏİT-in Şuraya üzv olmayan dövlətlərinin parlament nümayəndə heyətləri də iştirak edirlər (bunlar hazırda Kanada, Koreya, Amerika Birləşmiş Ştatları, Yaponiya, Avstraliya, Yeni Zelandiya və Meksikanın parlamentidir).

Müzakirənin sonunda tərkibcə genişlənmiş Assambleya İƏİT-in fəaliyyəti haqqında qətnamə qəbul edir ki, bu qətnamə də bütün aidiyyəti dövlətlərə göndərilir. Şuraya üzv olmayan nümayəndə heyətləri İqtisadi Məsələlər və İnkişaf Komitəsinin iclasında bu sənədin hazırlanmasına yardım edirlər. Həmin nümayəndə heyətlərinin üzvləri həmçinin Assambleya tərəfindən İƏİT-in məruzəsinin müzakirəsi və sözügedən sənədin qəbulu zamanı çıxış edə və səs verə bilərlər.

Avropa Şurası, demək olar ki, eyni qaydada Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı (AYİB) ilə də əməkdaşlıq edir.

Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı (ATƏT) ilə saziş

İki təşkilat arasında saziş (fəktiki olaraq, əməkdaşlıq imkanları kataloqu) 2000-ci ildə bağlanmışdır (İX Əlavəyə bax). ATƏT 1979-cu il 1 avqust tarixli Helsinki Yekun Aktı ilə yaranmış ATƏM-in institutionallaşmış formasıdır.

Avropa Şurasının Assambleyası bir müddət belə düşünürdü ki, o, ATƏM/ATƏT prosesində iştirak edən dövlətlərin parlament nümayəndə heyətlərinin iştirakı ilə illik müzakirələr təşkil etməklə ATƏT-in parlament qanadı rolunda çıxış edə bilər.²¹⁶ Hərçənd müxtəlif tərəflərdən gələn etirazlar - xüsusilə də, ATƏT-in özünün ayrıca assambleyasının olmasının vacibliyini düşünən ABŞ-in etirazı - bu təklifin qarşısını aldı. Nəticədə Kopenhagendə ATƏT-in Assambleyası və Katibliyi yaradıldı və ABŞ Konqresinin rəsmisi onun Baş Katibi oldu. Aydın məsələdir ki, bu, iki təşkilatın fəaliyyətinin əlaqələndirilməsini asanlaşdırmaq üçün ən yaxşı həll yolu deyil, buna baxmayaraq, onlar arasında məhsuldar əməkdaşlıq qurulmuşdur.

Avropa Şurası və ATƏT Aralıq dənizi, milli azlıqlar, qadınlar və kişilər üçün bərabər imkanlar və Roma kimi ortaq maraqlara malikdirlər (bu, hələ tam siyahı

---

216. Bax: 1381(1998) sayılı Tövsiyə.

deyil). Onlar həmçinin yerlərdə də geniş əməkdaşlıq edirlər.

Parlamentlərarası sazişlər

Parlamentlər arasındakı əlaqələr dəqiq tənzimlənmişdir. Əslində, beynəlxalq ümumi hüquq parlamentləri əhatə etmir, onlar hüquq subyekti deyillər, baxmayaraq ki, çox məhz bu rolda çıxış edirlər. Bununla belə, onlar de facto əsas iştirakçılardan sayıldıqları beynəlxalq səhnədə effektiv rola sahibdirlər. Bu gün parlamentlərarası sazişlər sürətlə çoxalmaqda və yeni-yeni beynəlxalq parlamentlərarası təsisatlar yaranmaqdadır.²¹⁷

Parlament Assambleyasının Prosedur Qaydalarının 12-ci Qaydasına görə, Büro "Assambleyanın xarici əlaqələrinə rəhbərlik edir". Bu əlaqələrin ən son vəziyyəti ilə bağlı təfərrüatlar AS/Bur(2003)26 sayılı sənəddə əks olunmuşdur. Bu sənədin əlavəsində parlamentlərarası saziş layihəsinin nümunəsi verilmişdir.

Beynəlxalq təşkilatların "bir-birini tamamlayıcı və möhkəmləndirici rolu"

1995-ci ildə Vaşinqtonda keçirilmiş Aİ-ABŞ Sammitinin qəbul etdiyi Bəyannamə müxtəlif beynəlxalq təşkilatların "bir-birini tamamlayıcı və qarşılıqlı möhkəmləndirici rolundan" bəhs edir. Eyni ifadə ATƏT-in 1996-cı il Lissabon Sammitində və 1997-ci ilin yazında Dövlət Departamentinin NATO-nun genişlənməsinə dair Konqresə təqdim etdiyi məruzədə işlənmişdir.²¹⁸ Mənası aydındır: beynəlxalq təşkilatlar bir-biri ilə rəqabət aparmamalı, yaxud yarışmamalı, əksinə öz işlərini daha səmərəli etmək və bir-birini təkrarlamamaq üçün fəaliyyətlərini əlaqələndirməlidirlər. Sözü qısası, onlar bir-birinin fəaliyyətini tamamlamaq məqsədi güdməlidirlər. Onların təsirinin artması məhz bundan asılıdır.

Prinsip bundan ibarətdir, lakin o, heç də həmişə praktikada tətbiq olunmamışdır. Faktiki olaraq, hər bir beynəlxalq təşkilat öz fəaliyyətini inkişaf etdirməyə meyilli olur ki, belə şəraitdə də rəqabət niyyəti heç vaxt tam istisna olunmur. Doğrudur, Berlin Divarının süqutu ilk vaxtlar Avropa təşkilatları arasında qızgın rəqabəti alovlandırırsa da, bu, yavaş-yavaş öz yerini yeni, hamı üçün faydalı əməkdaşlığa vermişdir. Bu fakt özünü, 1991-ci ildən başlayaraq, Atlantika Alyansının buraxdığı kommunikedə və onun yeni demokratik ölkələrlə tərəfdaşlığında istifadə olunan "qarşılıqlı əlaqəli təsisatlar" terminində də göstərir.

---

217. Bax: Klebes, H., "Les institutions parlementaires internationales", in *Revue Générale du Droit International Public*, 1988, №4. Eyni müəllifdən, yenilənmiş Əlavə ilə: *The development of international parliamentary institutions in the series Informations Constitutionnelles et Parlementaires*, №159, Cenevrə və London, 1990. Həmçinin bax: Con D. Pristmənin milli parlamentlərlə beynəlxalq parlament assambleyaları arasında əlaqələr haqqında məruzəsi, eyni nəşr, №123, 1980.

218. Daha ətraflı bax: Klebes, H., *The Quest for Democratic Security in Europe*, Washington, United States Institute of Peace, 1998.

Avropa Şurasının özünün 50-ci ildönümünü qeyd etməyə hazırlaşdığı bir vaxtda, Müdrik Şəxslər Komitəsinin 1998-ci ilin noyabrında Nazirlər Komitəsinə təqdim etdiyi "Ayrıncı xətlərsiz daha böyük Avropa qurulması" adlı məruzə bu kontekstdə xüsusi diqqətə layiqdir. Məruzə "qarşılıqlı əlaqəli təsisatlar" konsepsiyasını önə çəkərək əminliklə bildirir ki, Avropanın çoxtəsisatlı olması yaxşı şeydir, o, belə görünməli və elə belə də olmalıdır. Sənəddə qeyd olunur ki, komplementarlığın təmin olunması, fəaliyyətlərin təkrarçılığına və lüzumsuz yerə üst-üstə düşməsinə yol verilməməsi üçün, müxtəlif Avropa təşkilatlarının nə etməli olduğunu müəyyənləşdirməyə məsul olan milli hakimiyyət orqanları arasında əməkdaşlıq və koordinasiya qurmaq həyati əhəmiyyətə malikdir. Avropa Şurası, Avropa İttifaqı, ATƏT və regional təşkilatlar arasında daha sıx əməkdaşlığın olması da vacibdir. 2003-cü ildə Aİ-nin yeni qonşuluq siyasəti rəsmən elan edildiyi vaxtdan "ayrıncı xətlərsiz Avropa" konsepsiyası bu təşkilatın da luğət tərkibində yer almışdır.

"Daha böyük Avropada regional əməkdaşlıq və demokratik sabitliyin möhkəmləndirilməsi" haqqında 2002-ci il may tarixli Vİlnüs Bəyannaməsi Nazirlər Komitəsinin regional əməkdaşlıq mexanizminə (Skandinaviya Şurası, Baltik Ölkələrinin Əməkdaşlığı, Mərkəzi Avropa Təşəbbüsü, Stabillik Paktı, Müstəqil Dövlətlər Birliyi və sair) verdiyi əhəmiyyəti bir daha təsdiqləmişdir. Avropa Şurası Baş Katibinin müxtəlif regional əməkdaşlıq strukturlarının koordinasiyası məqsədilə bir işgüzar iclas çağırmaq qərarının arxasında da məhz bu ideya durur.

Nəticə

Avropanın yeni modelinə doğru

Avropa Şurası yarandığı vaxtdan ötən müddət ərzində o, qanunun aliliyinə əsaslanmaqla, Avropanın bütün dövlətlərini əhatə edən bir hüquq sisteminin əsas xüsusiyyətlərini müvəffəqiyyətlə müəyyənləşdirə bilmişdir. Onun hüquq sisteminin əsasında duran konsepsiyayı, qısaca olaraq, üç dəyərdə - demokratiya, qanunun aliliyi və insan hüquqlarında ifadə etmək olar. Əslində, ilk iki dəyər üçüncüdə ehtiva olunur. Demokratiya təkcə çoxluğun qərar qəbul etməsi demək deyil, azlığın (yaxud azlıqların) hüquq və azadlıqlarına da riayət olunmalıdır. Eynilə də, qanunun aliliyi demokratik şəkildə hazırlanan və insan hüquqlarına və əsas azadlıqlara hörmət edən qanunu nəzərdə tutur. Şura bu prinsiplərə uyğun həll yolları təklif etməklə, onları çox geniş sahələrdə həyata keçirmişdir. Bu minvalla o öz üzvlərinə sosial dəyişikliyin tələblərinə cavab verməkdə kömək etmişdir (onun məlumat mühafizəsi və bioetika sahəsində işi sadəcə iki nümunədir). İkinci Dünya Müharibəsindən böyük ibrət dərsi - insan ləyaqətinin hər şeydən üstün olması dərslərini - götürdüyündən, Şura sosial həyata xarakterik olan insan ləyaqətinə çoxsaylı təhdidlərlə bağlı öz üzvlərini dəfələrlə xəbərdar etmişdir. Son illər o bu ideali özünün yeni üzvləri ilə bölüşməklə, onların demokratiyaya doğru çətin yolda irəliləməsinə kömək etmişdir.

Bu baxımdan Avropa Şurası Berlin Divarının süqutundan sonra yavaş-yavaş yeni forma alan Avropanın əsas arxitekturlarından biridir. Avropa təşkilatları arasında rəqabətin olması məlum haldır, lakin bu rəqabət tədricən öz yerini komplementarlığa verir. Bu həqiqətdir ki, Avropa İttifaqı inteqrasiyanın daha dərin formasını həyata keçirir, ancaq onun coğrafi miqyası hələ uzun illər boyu Şuranıkindən kiçik olacaq. O da həqiqətdir ki, ATƏT münaqişələrin qarşısının alınması və həlli üçün metodlar işləyib hazırlamağa qadirdir, fəqət onun standart müəyyənləşdirmə funksiyası yoxdur. Buna görə də Avropa Şurasının gələcək Avropada - bütün qitəni əhatə edən və demokratiyaya və qanuna eyni baxışı bölüşən Avropada - özünəməxsus yeri vardır. O, başqa Avropa təşkilatlarının sonradan götürüb öz fəaliyyətlərində bir baza kimi istifadə etdikləri ümumi norma və standartları işləyib hazırlamaqla, Avropanın bütövlüyünü qoruyub saxlamaq uğrunda fəaliyyət göstərir.

ƏLAVƏLƏR

I Əlavə – Avropa Şurasının Nizamnaməsi statut sənədləri və qətnamələri

Avropa Şurasının Nizamnaməsi (London, 5 may 1949) ¹

Belçika Krallığının, Danimarka Krallığının, Fransa Respublikasının, İrlandiya Respublikasının, İtaliya Respublikasının, Lüksemburq Böyük Hersoqluğunun, Niderland Krallığının, Norveç Krallığının, İsveç Krallığının, Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığının Hökumətləri:

Ədalətə və beynəlxalq əməkdaşlığa əsaslanmış sülhün möhkəmləndirilməsinin insan cəmiyyətinin və sivilizasiyanın qorunması üçün həyati əhəmiyyət daşıdığına əmin olaraq;

İstənilən həqiqi demokratiyanın əsaslarını təşkil edən şəxsiyyət azadlığı, siyasi azadlıq və qanunun aliliyi prinsiplərinin əsl mənbəyi və öz xalqlarının ümumi sərvəti olan mənəvi və əxlaqi dəyərlərə öz bağlıqlarını bir daha təsdiq edərək;

İqtisadi və sosial tərəqqi naminə və bu idealların qorunması və bundan sonra da həyata keçirilməsi üçün bu fikirlərə şərik bütün Avropa ölkələrinin daha sıx birliyinə ehtiyac olduğuna inanaraq;

Bu mənada həmin ehtiyaca və öz xalqlarının aydın ifadə olunmuş istəklərinə cavab vermək üçün Avropa dövlətlərinin daha sıx birliyinə gətirəcək bir təşkilatın təxirə salınmadan yaradılmasının vacibliyini nəzərə alaraq;

nəticədə hökumət nümayəndələrinin komitəsindən və məşvərətçi assambleyadan ibarət olan Avropa Şurasının təsis edilməsini qərara almış və bu məqsədlə aşağıdakı Nizamnaməni qəbul etmişlər:

I fəsil - Avropa Şurasının məqsədi

Maddə 1

a. Avropa Şurasının məqsədi öz üzvləri arasında, onların ümumi mirası olan ideal-
ların və prinsiplərin qorunması və həyata keçirilməsi üçün və eləcə də onların
iqtisadi və sosial tərəqqisinə əlverişli imkan yaradılması üçün daha sıx birliyə nail
olmaqdır.

¹ Avropa Müqavilələri Külliyyatında Avropa Şurasının Nizamnaməsi "1", sonradan qəbul edilmiş düzəlişlər və statut xarakterli sənədlər "6", "7", "8" və "11" rəqəmləri ilə nömrələnmişdir.

b. Şuranın orqanları bu məqsədə ümumi maraq kəsb edən məsələləri müzakirə etmək, iqtisadi, sosial, mədəni, elmi, hüquqi və inzibati məsələlərdə, habelə insan hüquqları və əsas azadlıqların qorunması və gələcəkdə də həyata keçirilməsi məsələlərində sazişlər bağlamaq və birgə fəaliyyət göstərmək yolu ilə nail olmağa çalışır.

c. Avropa Şurasının fəaliyyətində iştirak üzv dövlətlərin Birləşmiş Millətlər Təşkilatının və daxil olduqları digər beynəlxalq təşkilat və birliklərin işində əməkdaşlığına mane olmayacaqdır.

d. Milli müdafiə ilə əlaqədar məsələlər Avropa Şurasının səlahiyyətlərinə daxil deyildir.

II fəsil - Üzvlük

Maddə 2

Avropa Şurasının üzvləri bu Nizamnamənin iştirakçılardır.

Maddə 3

Avropa Şurasının hər bir üzvü qanunun aliliyi və onun yurisdiksiyası çərçivəsində insan hüquqları və əsas azadlıqlarından bütün şəxslərin bəhrələnməsi prinsiplərini qəbul etməli və I fəsildə müəyyənləşdirildiyi kimi, Şuranın məqsədinin səmimi və səmərəli şəkildə həyata keçirilməsi sahəsində əməkdaşlıq etməlidir.

Maddə 4

3-cü maddənin müddəalarını yerinə yetirməyə can atan və buna qadir hesab edilən hər hansı Avropa dövləti Nazirlər Komitəsi tərəfindən Avropa Şurasının üzvü olmağa dəvət edilə bilər. Bu cür dəvət olunmuş istənilən dövlət bu Nizamnaməyə qoşulması barədə sənədi öz adından Baş Katibə saxlanca təhvil verdiyi andan etibarən təşkilatın üzvü olur.

Maddə 5

a. Xüsusi hallarda, 3-cü maddənin müddəalarını yerinə yetirməyə can atan və buna qadir hesab edilən Avropa ölkəsi Nazirlər Komitəsi tərəfindən Avropa Şurasının assosiativ üzvü olmağa dəvət edilə bilər. Bu şəkildə dəvət olunmuş hər hansı ölkə bu Nizamnaməni qəbul etməsi haqqında sənədi öz adından Baş katibə saxlanca təhvil verdiyi andan assosiativ üzv olur. Assosiativ üzv yalnız Məşvərətçi Assambleyada təmsil olunmaq hüququna malikdir.

b. Bu Nizamnamədə "üzv" ifadəsi, Nazirlər Komitəsində təmsilçiliklə əlaqədar istifadə edildiyi hallar istisna olmaqla, assosiativ üzvü də ehtiva edir.

Maddə 6

Yuxarıdakı 4-cü və 5-ci maddələrdə nəzərdə tutulan dövətlər göndərlməzdən qabaq, Nazirlər Komitəsi təklif olunan üzvün iştirak etmək hüququ qazanacağı Məşvəətçi Assambleyada nümayəndələrinin sayını və onun üzvlük haqqının məbləğini müəyyən edir.

Maddə 7

Avropa Şurasının istənilən üzvü Baş Katibə rəsmi bildiriş göndərməklə üzvlükdən çıxma bilər. Əgər bildiriş maliyyə ilinin birinci doqquz ayı ərzində göndərilirsə, üzvlükdən çıxma bu barədə bildirişin təqdim olunduğu maliyyə ilinin sonundan qüvvəyə minir. Əgər bildiriş maliyyə ilinin son üç ayı ərzində göndərilirsə, üzvlükdən çıxma növbəti maliyyə ilinin sonundan qüvvəyə minir.

Maddə 8

3-cü maddənin müddəalarını ciddi şəkildə pozmuş Avropa Şurasının istənilən üzvü təmsilçilik hüququndan kənarlaşdırıla bilər və onun 7-ci maddədə nəzərdə tutulmuş şərtlərlə Şuranın tərkibindən çıxması Nazirlər Komitəsi tərəfindən tələb oluna bilər. Əgər belə üzv bu tələbə əməl etməzsə, Komitə özünün müəyyən etdiyi hər hansı tarixdən etibarən onun Şuradakı üzvlüyünün dayandırılması barədə qərar qəbul edə bilər.

Maddə 9

Nazirlər Komitəsi öz maliyyə öhdəliyini yerinə yetirə bilməyən üzvü, bu öhdəliyin yerinə yetirilmədiyini müddət ərzində Komitədə və Məşvəətçi Assambleyada təmsilçilik hüququndan kənarlaşdırıla bilər.

III fəsil - Ümumi müddəalar

Maddə 10

Avropa Şurasının orqanları bunlardır:

- i. Nazirlər Komitəsi;
- ii. Məşvəətçi Assambleya.

Bu orqanların hər ikisinin fəaliyyətini Avropa Şurasının Katibliyi təmin edəcəkdir.

Maddə 11

Avropa Şurasının yerləşdiyi yer Strasburq şəhəridir.

Maddə 12

Avropa Şurasının rəsmi dilləri ingilis və fransız dilləridir. Nazirlər Komitəsinin və Məşvərətçi Assambleyanın prosedur qaydaları başqa dillərin istifadə edilməsinə yol verən halları və şərtləri müəyyən edir.

IV fəsil - Nazirlər Komitəsi

Maddə 13

Nazirlər Komitəsi 15-ci və 16-cı maddələrə uyğun olaraq Avropa Şurasının adından fəaliyyət göstərən orqandır.

Maddə 14

Hər bir üzv Nazirlər Komitəsində bir nümayəndə ilə təmsil olunur və hər nümayəndə bir səsə malikdir. Komitədəki nümayəndələr xarici işlər nazirləri olacaqdır. Xarici işlər nazirinin iştirak etmək imkanı olmadıqda və ya məqsədəuyğun hesab olunan hər hansı digər hallarda, Komitənin işində iştirak üçün nazirin yerinə onu əvəz edəcək və imkan daxilində öz ölkəsinin hökumət üzvü statusuna malik olacaq başqa bir şəxs təyin oluna bilər.

Maddə 15

a. Nazirlər Komitəsi, Məşvərətçi Assambleyanın tövsiyəsi əsasında, yaxud öz təşəbbüsü ilə, Avropa Şurasının məqsədinin həyata keçirilməsi üçün tələb olunan fəaliyyəti, o cümlədən konvensiya və ya sazişlərin bağlanması və konkret məsələlərə münasibətdə hökumətlər tərəfindən vahid siyasətin qəbul edilməsi məsələsini nəzərdən keçirir. Onun qərarları Baş Katib tərəfindən üzvlərə çatdırılır.

b. Zəruri hallarda, Nazirlər Komitəsinin qənaəti üzv dövlətin hökumətinə tövsiyə formasında çıxarıla bilər və Komitə belə tövsiyələr üzrə üzv dövlətlərin hökumətlərinin hansı tədbirləri gördükləri barədə məlumat almaq üçün onlara sorğu göndərə bilər.

Maddə 16

Məşvərətçi Assambleyanın səlahiyyətlərinə dair 24, 28, 30, 32, 33 və 35-ci maddələrin müddəalarını nəzərə almaqla, Nazirlər Komitəsi Avropa Şurasının daxili təşkilatlanma və iş qaydası ilə əlaqədar bütün məsələlərlə bağlı məcburi qüvvəyə malik qərarlar qəbul edir. Nazirlər Komitəsi bu məqsəd üçün zəruri olan maliyyə və inzibati qaydaları da qəbul edir.

Maddə 17

Nazirlər Komitəsi, məqsədəuyğun hesab etdiyi təqdirdə, konkret məqsədlərə nail olmaq üçün məsləhətçi və texniki xarakterli komitə və komissiyalar təsis edə bilər.

Maddə 18

Nazirlər Komitəsi özünün prosedur qaydalarını qəbul edir ki, bu qaydalar da digər məsələlərlə yanaşı aşağıdakıları tənzimləyir:

- i. yetərsay;
- ii. Sədrin təyin edilmə qaydası və onun səlahiyyət müddəti;
- iii. məsələlərin gündəliyə daxil edilməsi, o cümlədən qətnamə hazırlanması üçün təkliflərin təqdim olunması qaydası; və
- iv. 14-cü maddəyə uyğun olaraq müavinlərin təyin edilməsi barədə bildirişin verilmə qaydası.

Maddə 19

Məşvərətçi Assambleyanın hər sessiyası zamanı Nazirlər Komitəsi öz fəaliyyəti haqqında hesabatı, müvafiq sənədləri əlavə etməklə ona təqdim edir.

Maddə 20

a. Nazirlər Komitəsinin aşağıdakı mühüm məsələlər üzrə qərarlarının qəbulu üçün:

- i. 15-ci maddənin "b" bəndində nəzərdə tutulan tövsiyələr;
- ii. 19-cu maddədə nəzərdə tutulan məsələlər;
- iii. 21-ci maddənin "a" bəndinin "i" yarım-bəndində və "b" bəndində nəzərdə tutulan məsələlər;
- iv. 33-cü maddədə nəzərdə tutulan məsələlər;
- v. 1-ci maddənin "d" bəndinə, 7, 15, 20 və 22-ci maddələrə düzəlişlərlə əlaqədar tövsiyələr;
- vi. Komitənin, aşağıdakı "d" bəndi əsasında qəbul edilmiş qətnamə vasitəsi ilə, öz əhəmiyyətinə görə yekdil səsle qəbul edilməli məsələ kimi müəyyənləşdirdiyi istənilən digər məsələ,

səsvermədə iştirak edən nümayəndələrin yekdil səsi və Komitədə iştirak hüququ olan nümayəndələrin çoxunun səsvermədə iştirakı tələb olunur.

b. Prosedur qaydalarına və ya maliyyə-inzibati qaydalara aid olan məsələlər üzrə qərarlar Komitədə iştirak hüququ olan nümayəndələrin sadə səs çoxluğu ilə qəbul edilə bilər.

c. Komitənin 4-cü və 5-ci maddələrdə nəzərdə tutulan qətnamələrinin qəbulu üçün Komitədə iştirak hüququ olan nümayəndələrin ümumi sayının üçdə iki səs çoxluğu tələb olunur.

d. Büdcənin, prosedur qaydalarının, maliyyə və inzibati qaydaların qəbul edilməsi də daxil olmaqla Komitənin bütün digər qətnamələrinin, yuxarıda qeyd olunmuş "a" bəndinin "v" yarım bəndindəkilər istisna olmaqla bu Nizamnamənin maddələrinə düzəlişlərlə əlaqədar tövsiyələrin və şübhə yarandıqı təqdirdə bu maddənin hansı bəndinin tətbiq olunmasına dair qərarların qəbulu üçün səsvermədə iştirak edən nümayəndələrin üçdə iki səs çoxluğu və Komitədə iştirak hüququ olan nümayəndələrin çoxunun səsvermədə iştirakı tələb olunur.

Maddə 21

a. Nazirlər Komitəsi, əgər başqa cür qərar qəbul olunmayıbsa, öz iclaslarını:

- i. bağlı qapılar arxasında, və
- ii. Şuranın yerləşdiyi yerdə keçirir.

b. Bağlı qapılar arxasında keçirilmiş iclasın yekunlarına və müzakirələrə dair hansı məlumatların dərc olunmasını Komitə özü müəyyənləşdirir.

c. Komitənin iclasları Məşvərətçi Assambleyanın hər sessiyasının açılışından qabaq və hər sessiyanın əvvəlində keçirilir; o, zəruri hesab etdiyi istənilən digər vaxtda da toplaşa bilər.

V fəsil - Məşvərətçi Assambleya

Maddə 22

Məşvərətçi Assambleya Avropa Şurasının məsləhətçi orqanıdır. O bu Nizamnamə ilə müəyyən olunmuş səlahiyyətlərinə aid məsələləri müzakirə edir və öz rəyini tövsiyə şəklində Nazirlər Komitəsinə təqdim edir.

*Maddə 23*²

a. Məşvərətçi Assambleya Avropa Şurasının 1-ci fəsilə müəyyən olunmuş məqsəd və fəaliyyəti çərçivəsində öz səlahiyyətinə aid istənilən məsələni müzakirə edə və ona dair tövsiyələr qəbul edə bilər. O, həmçinin Nazirlər Komitəsinin rəy almaq üçün ona verdiyi istənilən məsələni müzakirə edə və ona dair tövsiyələr qəbul edə bilər.

b. Assambleya yuxarıdakı "a" bəndinin müddəalarına uyğun olaraq öz gündəliyini müəyyən edir. Bu zaman o, Avropa Şurasının bütün üzvlərinin və ya onlardan

---

2. 1951-ci ilin mayında edilmiş düzəlişlə verilir.

bəzilərinin iştirakçısı olduğu digər hökumətlərarası Avropa təşkilatlarının iş qrafikini nəzərə alır.

c. Assambleyanın Sədri, şübhə yarandığı təqdirdə, sessiyanın gedişində qaldırılmış hər hansı məsələnin Assambleyanın gündəliyinə aid olub-olmamasını həll edir.

Maddə 24

Məşvərətçi Assambleya 38-ci maddənin "d" bəndinin müddəalarını lazımı qayda-da nəzərə alaraq, 23-cü maddəyə əsasən onun səlahiyyətinə aid edilmiş istənilən məsələyə baxılması və ona müvafiq məruzənin təqdim edilməsi, gündəlikdəki məsələlərin öyrənilməsi və hazırlanması və bütün prosedur məsələləri üzrə məsləhətlərin verilməsi üçün komitə və komissiyalar təsis edə bilər.

*Maddə 25*³

a. Məşvərətçi Assambleya, hər bir üzv dövlətin özünün müəyyən etdiyi prosedura uyğun surətdə, onun parlamentinin öz üzvləri arasından seçdiyi və ya bu parlamentin üzvləri arasından təyin olunmuş nümayəndələrdən ibarətdir. Bununla yanaşı, əgər həmin müddət ərzində parlamentin sessiyası keçirilmirsə və belə hal üçün parlament özü zəruri prosedur müəyyən etməyibsə, hər bir üzv dövlətin hökuməti əlavə təyinatlar edə bilər. Hər bir nümayəndə təmsil etdiyi üzv dövlətin vətəndaşı olmalıdır, lakin eyni zamanda Nazirlər Komitəsinin üzvü ola bilməz.

Bu qayda ilə təyin olunmuş nümayəndələrin səlahiyyət müddəti onların Assambleyaya təyin olunmasından sonrakı növbəti sessiyanın açılış günü başlayır; öz parlamentlərinə seçkilərdən sonra üzv dövlətlərin yeni təyinatlar etməli olduğu hallar istisna olmaqla, onların səlahiyyət müddəti daha sonrakı növbəti sessiyanın və ya daha sonrakı növbəti sessiyalardan birinin açılış günü başa çatır.

Əgər üzv dövlət ölüm və ya istefa ilə əlaqədar boşalmış yerlərə təyinatlar edirsə, yaxud parlament seçkilərinin nəticəsi olaraq yeni təyinatlar həyata keçirirsə, bu zaman yeni nümayəndələrin səlahiyyət müddəti onların təyin olunduğu tarixdən sonra Assambleyanın ilk sessiyanın açılış günü başlayır.

b. Assambleyanın sessiyasının gedişi ərzində, onun razılığı olmadan, Assambleya nümayəndələrinin heç biri öz mandatından məhrum edilə bilməz.

c. Hər bir nümayəndə özünün olmadığı müddətdə onun əvəzinə sessiyanın işində iştirak edə, çıxış edə və səs verə biləcək əvəzləyiciyə malik ola bilər. Yuxarıdakı "a" bəndinin müddəaları eynilə əvəzləyicinin təyin olunması qaydasına da şamil edilir.

3. "a" bəndinin birinci cümləsi 1951-ci ilin mayında edilmiş düzəlişlə verilir. "a" bəndinin son iki yarımbəndi 1953-cü ilin mayında əlavə edilmişdir; "a" bəndinin birinci yarımbəndinə 1970-ci ilin oktyabrında düzəliş edilmişdir.

*Maddə 27*⁴

Avropa Şurasının üzvləri Assambleyaya aşağıdakı sayda nümayəndə təyin etmək hüququna malikdir:

Albaniya	4
Almaniya	18
Andorra	2
Avstriya	6
Azərbaycan	6
Belçika	7
Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığı	18
Bolqarıstan	6
Bosniya və Herseqovina	5
Xorvatiya	5
İrlandiya	4
İslandiya	3
İspaniya	12
İsveç	6
İsveçrə	6
İtaliya	18
Kipr	3
Çexiya Respublikası	7
Danimarka	5
Ermənistan	4
Estoniya	3
Finlandiya	5
Fransa	18
Gürcüstan	5
Latviya	3
Litva	4
Lixtenşteyn	2
Lüksemburq	3
Macarıstan	7
Makedoniya keçmiş Yuqoslav Respublikası	3
Malta	3
Moldova	5
Monako	2

---

4. 1951-ci ilin dekabrında, 1958-ci ilin mayında, 1961-ci ilin noyabrında, 1963-cü ilin mayında, 1965-ci ilin mayında, 1971-ci ilin fevralında, 1974-cü ilin dekabrında, 1976-cı ilin oktyabrında, 1978-ci ilin yanvarında, 1978-ci ilin noyabrında, 1988-ci ilin noyabrında, 1989-cu ilin mayında, 1990-cı ilin noyabrında, 1991-ci ilin noyabrında, 1992-ci ilin mayında, 1993-cü ilin mayında, 1993-cü ilin iyununda, 1993-cü ilin oktyabrında, 1994-cü ilin noyabrında, 1995-ci ilin fevralında, 1995-ci ilin noyabrında, 1996-cı ilin fevralında, 1996-cı ilin noyabrında, 1999-cu ilin aprelində, 2001-ci ilin yanvarında, 2002-ci ilin mayında, 2003-cü ilin aprelində və 2004-cü ilin oktyabrında edilmiş düzəlişlərlə verilir.

Niderland	7
Norveç	5
Polşa	12
Portuqaliya	7
Rumıniya	10
Rusiya	18
San-Marino	2
Serbiya və Qaradağ	7
Slovakiya Respublikası	5
Sloveniya	3
Türkiyə	12
Ukrayna	12
Yunanıstan	7

Maddə 27⁵

Nazirlər Komitəsinin kollektiv orqan kimi Məşvərətçi Assambleyanın müzakirələrində təmsil olunmasına və Komitədəki nümayəndələrin, yaxud onların müavinlərinin Assambleya qarşısında şəxsən çıxış etməsinə icazə verən şərtlər, Komitənin Assambleya ilə məsləhətləşdikdən sonra tərtib etdiyi prosedur qaydalarına uyğun surətdə müəyyən olunur.

Maddə 28

a. Məşvərətçi Assambleya öz prosedur qaydalarını qəbul edir. O öz üzvləri sırasından sonrakı növbəti sessiyayadək bu vəzifədə qalacaq Sədrini seçir.

b. Sədr sessiyanın gedişinə rəhbərlik edir, lakin nə müzakirələrdə, nə də səsvermədə iştirak edir. Sədr seçilmiş nümayəndənin əvəzləyicisinin onun yerinə sessiyada iştirak etmək, çıxış etmək və səs vermək hüququ vardır.

c. Prosedur qaydaları, inter alia, aşağıdakıları müəyyən edir:

- i. yetərsay;
- ii. Sədrin və digər vəzifəli şəxslərin seçilmə qaydası və səlahiyyət müddəti;
- iii. gündəliyin hazırlanması və onun haqqında nümayəndələrə məlumat verilməsi qaydası;
- iv. nümayəndələrin və onların əvəzləyicilərinin adlarının bildirilməsi müddəti və qaydası.

Maddə 29

30-cu maddənin müddəalarına riayət olunması şərti ilə Məşvərətçi Assambleyanın bütün qətnamələri, o cümlədən:

⁵ 1951-ci ilin mayında edilmiş düzəlişlə verilir.

- i. Nazirlər Komitəsinə tövsiyələrin əks olunduğu qətnamələri;
- ii. Assambleyada müzakirə olunmaq üçün Komitəyə məsələlər təklif edən qətnamələri;
- iii. komitələrin və ya komissiyaların təsis olunmasını nəzərdə tutan qətnamələri;
- iv. sessiyaların açılış tarixini müəyyən edən qətnamələri;
- v. yuxarıdakı i-iv bəndlərində əhatə olunmayan hallarla əlaqədar qətnamələr üçün tələb olunan səs çoxluğunu və ya şübhə yarandıqı təqdirdə, qərar qəbul etmək üçün hansı səs çoxluğunun tələb olunduğunu müəyyənləşdirən qətnamələri

səsvermədə iştirak edən nümayəndələrin üçdə iki səs çoxluğu ilə qəbul olunur.

Maddə 30

Məşvərətçi Assambleyanın onun iş qaydası ilə bağlı məsələlərə, konkret olaraq, vəzifəli şəxslərin seçilməsinə, komitə və komissiyaların üzvlərinin təyin olunmasına və prosedur qaydalarının təsdiqinə dair qətnamələri 29-cu maddənin "v" bəndinə uyğun olaraq Assambleya tərəfindən müəyyən olunan səs çoxluğu ilə qəbul edilir.

Maddə 31

Məşvərətçi Assambleyanın gündəliyinə hər hansı bir məsələnin salınması ilə bağlı Nazirlər Komitəsinə təqdim olunması təkliflər üzrə müzakirələr yalnız təklif olunan məsələnin mahiyyətinin və onun gündəliyə daxil edilməsinin "lehinə" və ya "əleyhinə" olan motivlərin müəyyənləşdirilməsi üçün keçirilir.

Maddə 32

Məşvərətçi Assambleya ildə bir dəfə növbəti sessiyada toplaşır. Assambleya bu sessiyanın tarixini və müddətini elə müəyyənləşdirir ki, o, mümkün qədər, üzv dövlətlərin parlamentlərinin sessiyaları və BMT Baş Məclisinin sessiyaları ilə eyni vaxta düşməsin. Əgər Assambleya və Nazirlər Komitəsi ümumi razılıq əsasında başqa cür qərara gəlməzlərsə, növbəti sessiyanın müddəti heç bir halda bir aydan artıq olmur.

Maddə 33

Məşvərətçi Assambleya və Nazirlər Komitəsi ümumi razılıq əsasında başqa cür qərara gəlməzlərsə, Assambleyanın növbəti sessiyaları Şuranın yerləşdiyi yerdə keçirilir.

*Maddə 34*⁶

Nazirlər Komitəsinin və ya Assambleya Sədri təşəbbüsü ilə, onlar arasında razılıq əldə olunduqdan sonra, Məşvərətçi Assambleyanın fəvqəladə sessiyası çağırılı bilər. Bu razılıq sessiyanın keçirilmə tarixinə və yerinə də aid olmalıdır.

Maddə 35

Məşvərətçi Assambleya başqa cür qərara gəlməzsə, onun müzakirələri açıq keçirilir.

VI fəsil - Katiblik

Maddə 36

- a. Katiblik Baş Katibdən, Baş Katibin Müavindən və lazımı heyətdən ibarətdir.
- b. Baş Katib və Baş Katibin Müavini Nazirlər Komitəsinin təqdimatı əsasında Məşvərətçi Assambleya tərəfindən təyin edilir.
- c. Katibliyin digər əməkdaşları inzibati qaydalara uyğun olaraq Baş Katib tərəfindən təyin edilir.
- d. Katibliyin əməkdaşlarından heç kəs hər hansı hökumət tərəfindən haqqı ödənilən vəzifə tuta bilməz, Məşvərətçi Assambleyanın və ya istənilən milli qanunverici orqanın üzvü ola bilməz, yaxud onun vəzifələri ilə bir araya sığmayan hər hansı bir işlə məşğul ola bilməz.
- e. Katibliyin əməkdaşları öz vəzifələrini vicdanla, milli mənafədən çıxış etmədən yerinə yetirəcəklərini, öz vəzifələrini yerinə yetirərkən hər hansı hökumətdən, yaxud Şuradan kənar hakimiyyətdən təlimatlar gözləməyəcəklərini və tapşırıqlar almayacaqlarını, müstəsna olaraq Şura qarşısında cavabdeh olan beynəlxalq qulluqçular kimi, onların nüfuzuna kölgə sala biləcək hərəkətlərə yol verməyəcəklərini Baş Katib qarşısında rəsmən elan etməlidirlər. Baş Katib və Baş Katibin Müavini bu cür bəyanatı Nazirlər Komitəsi qarşısında, heyətin digər üzvləri isə Baş Katib qarşısında verirlər.
- f. Hər bir üzv dövlət Baş Katibin və Katibliyin heyətinin vəzifələrinin beynəlxalq xarakterinə ciddi hörmət etməli və onlara öz vəzifələrini icra edərkən təsir göstərməkdən çəkinməlidir.

Maddə 37

- a. Katiblik Şuranın olduğu yerdə yerləşir.
- b. Baş Katib Katibliyin fəaliyyətinə görə Nazirlər Komitəsi qarşısında məsuliyyət daşıyır. O, hər şeydən savayı, 38-ci maddənin "d" bəndinin müddəalarını nəzərə almaqla Məşvərətçi Assambleyanı katiblik və tələb olunan digər inzibati xidmətlərlə təmin edir.

⁶ 1951-ci ilin mayında edilmiş düzəlişlə verilir.

VII fəsil - Maliyyələşmə

Maddə 38⁷

- a. Hər bir üzv Nazirlər Komitəsində və Məşvərətçi Assambleyada özünün təmsilçiliyi ilə bağlı xərclərini özü ödəyir.
- b. Katibliyin xərcləri və bütün digər ümumi xərclər hər bir üzvün əhalisinin sayı əsasında Nazirlər Komitəsi tərəfindən müəyyən edilmiş nisbətdə bütün üzvlər arasında bölüşdürülür.
Assosiativ üzvün üzvlük haqqı Nazirlər Komitəsi tərəfindən müəyyən edilir.
- c. Baş Katib maliyyə qaydalarına uyğun olaraq, hər il Şuranın büdcəsini təsdiq edilmək üçün Komitəyə təqdim edir.
- d. Baş Katib büdcədə Assambleyanın və onun fəaliyyətinin maliyyələşdirilməsi üçün ayrılmış məbləğdən artıq olan xərclərlə əlaqədar Assambleyanın müraciətlərini Komitəyə təqdim edir.
- e. Baş Katib həmçinin Komitəyə təqdim edilən tövsiyələrin hər birinin icrası üçün zəruri olan xərclərin smeta layihəsini Nazirlər Komitəsinə təqdim edir. İcrası əlavə xərclər tələb edən istənilən qətnamə Nazirlər Komitəsi tərəfindən yalnız o zaman qəbul edilmiş sayılır ki, bu cür əlavə xərclərin müvafiq smeta dəyəri sonuncu tərəfindən bəyənilsin.

Maddə 39

Baş Katib hər il hər bir üzv dövlətin hökumətini onun üzvlük haqqının məbləği barədə məlumatlandırır və hər bir üzv ona məlumat verildiyi gün ödənilməli hesab olunan məbləğdə üzvlük haqqını Baş Katibə ödəyir. Lakin bu ödəmə bildirişin verildiyi tarixdən sonrakı altı aylıq müddətdən gec həyata keçirilə bilməz.

VIII fəsil - İmtiyazlar və immunitetlər

Maddə 40

- a. Avropa Şurası, onun üzvlərinin nümayəndələri və Katiblik üzvlərin ərazisində öz vəzifələrini yerinə yetirmək üçün ağılabatan dərəcədə zəruri olan imtiyaz və immunitetlərdən faydalanırlar. Bu immunitetlərə bütün üzvlərin ərazisində Məşvərətçi Assambleyadakı nümayəndələrin Assambleyanın, yaxud onun komitə və ya komissiyalarının işinin gedişində ifadə etdikləri fikirlərə və verdikləri səsə görə həbs olunmasını və digər hüquqi prosedurlarla üzləşməsini istisna edən immunitetlər daxildir.
- b. Avropa Şurasının üzvləri mümkün qədər tez bir zamanda yuxarıdakı "a" bəndində nəzərdə tutulan müddələrin həyata keçirilməsinə yönəlmiş sazişlərin

⁷ 38-ci maddənin "e" bəndi 1951-ci ilin mayında əlavə edilmişdir.

iştirakçısı olmaq öhdəliyi götürürlər. Bu məqsədlə Nazirlər Komitəsi üzv dövlətlərin hökumətlərinə tövsiyə edir ki, onlar bütün üzvlərin ərazisində qüvvədə olacaq imtiyaz və immunitetləri müəyyən edən sazişi qəbul etsinlər. Bundan başqa, Fransa Respublikasının Hökuməti ilə Avropa Şurasının yerləşdiyi yerdə istifadə edəcəyi imtiyaz və immunitetləri müəyyən edən xüsusi bir saziş imzalanır.

IX fəsil - Düzəlişlər

Maddə 41

- a. Bu Nizamnaməyə düzəliş etmək məqsədilə Nazirlər Komitəsində və ya 23-cü maddədə nəzərdə tutulmuş şərtlərə uyğun olaraq, Məşvərətçi Assambleyada təkliflə çıxış etmək olar.
- b. Komitə məqsədəuyğun hesab etdiyi düzəlişləri tövsiyə edir və onları protokol şəklində rəsmiləşdirir.
- c. Düzəlişlər barədə Protokol imzalandıqdan və üzvlərin üçdə ikisi tərəfindən ratifikasiya edildikdən sonra qüvvəyə minir.
- d. Bu maddənin əvvəlki bəndlərinin müddəalarına baxmayaraq, 23-35, 38 və 39-cu maddələrə aid olan və Komitə və Assambleya tərəfindən bəyənilən düzəlişlər Baş Katib həmin düzəlişlərin bəyənilməsini təsdiq edən xüsusi şəhadətnaməni üzv dövlətlərin hökumətlərinə çatdırdığı tarixdən qüvvəyə minir. Bu bəndin müddəaları Assambleyanın ikinci növbəti sessiyası başa çatanadək tətbiq olunmayacaq.

X fəsil - Yekun müddəalar

Maddə 42

- a. Bu Nizamnamə ratifikasiya edilməlidir. Ratifikasiya sənədləri Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığının Hökuməti yanında saxlanca təhvil verilir.
- b. Bu Nizamnamə yeddi ratifikasiya sənədi saxlanca təhvil verildiyi andan qüvvəyə minir. Birləşmiş Krallığın Hökuməti Nizamnaməni imzalamış bütün hökumətlərə Nizamnamənin qüvvəyə mindiyini elan edən və həmin tarix üçün Avropa Şurasının üzvü olan dövlətlərin siyahısını əks etdirən şəhadətnamə göndərir.
- c. Sonradan bu Nizamnaməni imzalamış istənilən digər hökumət öz ratifikasiya sənədini saxlanca təhvil verdiyi tarixdən onun iştirakçısına çevrilir.

Bunun təsdiqi olaraq, lazımı qaydada səlahiyyətləndirilmiş aşağıda imza edənlər bu Nizamnaməni imzalamışlar.

1949-cu il mayın 5-də Londonda ingilis və fransız dillərində olmaqla bir əsl nüsxədə imzalanmışdır, hər iki dildəki mətn eyni qüvvəyə malikdir. Əsl nüsxə Birləşmiş Krallıq Hökumətinin arxivində saxlanılır, sonuncu lazımı qaydada təsdiq olunmuş surətləri Nizamnaməni imzalamış digər hökumətlərə göndərir.

Nazirlər Komitəsinin sonradan dəyişdirilən Nizamnaməyə daxil etmək niyyəti ilə özünün 8-ci və 9-cu sessiyalarında qəbul etdiyi statut xarakterli sənədlər ⁸

I - Nazirlər Komitəsinin 1951-ci ilin mayında, özünün 8-ci iclasında qəbul etdiyi Qətnamə

Nazirlər Komitəsi,

Avropa Şurası Nizamnaməsinin dəyişdirilməsi məqsədilə Məşvərətçi Assambleyanın irəli sürdüyü müəyyən təklifləri nəzərə alaraq;

burada təsbit edilən müddələrin bu Nizamnaməyə zidd olmadığını nəzərə alaraq, aşağıdakı müddəaları gerçəkləşdirmək niyyətini elan edir:

Yeni üzvlərin qəbulu

Nazirlər Komitəsi Nizamnamənin 4-cü və 5-ci maddələrinə uyğun olaraq, hər hansı bir dövləti Avropa Şurasının üzvü, yaxud assosiativ üzvü olmağa dəvət etməzdən qabaq və ya 8-ci maddəyə uyğun olaraq, Şuranın hər hansı bir üzvünü Təşkilatdan çıxmağa dəvət etməzdən öncə, mövcud təcrübəyə əsasən əvvəlcə Məşvərətçi Assambleya ilə məsləhətləşir.

Nazirlər Komitəsinin səlahiyyətləri

(Nizamnamənin 15-ci maddəsi)

Komitənin qənaəti, lazım gəldikdə, konvensiya və ya saziş forması ala bilər. Bu halda aşağıdakı müddəalar tətbiq olunur:

- i. Konvensiya və ya saziş ratifikasiya edilmək üçün Baş Katib tərəfindən bütün üzvlərə təqdim olunur;
- ii. Hər bir üzv öhdəsinə götürür ki, onların təqdim olunmasından sonrakı bir il ərzində yaxud müstəsna hallar üzündən bu mümkün olmadıqda, on səkkiz ay ərzində konvensiyanın və ya sazişin ratifikasiyası məsələsinə öz ölkəsinin səlahiyyətli hakimiyyət orqanında, yaxud orqanlarında baxılacaq;
- iii. Ratifikasiya sənədləri Baş Katibin yanında saxlanca təhvil verilir;
- iv. Konvensiya və ya saziş yalnız onu ratifikasiya etmiş üzvlər üçün məcburi qüvvəyə malik olur.

Birgə Komitə

i. Birgə Komitə Avropa Şurasının əlaqələndirici orqanıdır. Nazirlər Komitəsinin və

8. "Status xarakterli sənədlər" burada dərc olunarkən, onun Nazir Müavinlərinin 40-cı iclasında (8-16 iyun 1956) təsdiq olunmuş fransız və ingilis variantlarının səlis uzlaşdırılması məqsədilə mətnlərində qeydlər göstərilmədən redaktələr edilmişdir.

Məşvərətçi Assambleyanın müvafiq hüquqlarını gözləmək şərtilə, Birgə Komitə, xüsusilə aşağıdakı funksiyaları yerinə yetirir:

- a. hər iki orqan üçün ümumi olan problemləri araşdırır;
  - b. həmin iki orqanın diqqətini Avropa Şurası üçün xüsusi maraq doğuran məsələlərə yönəldir;
  - c. Nazirlər Komitəsinin və Məşvərətçi Assambleyanın sessiyalarının gündəlikləri üçün təkliflər verir;
  - d. bu iki orqandan birinin və ya digərinin qəbul etdiyi tövsiyələrin praktikada həyata keçirilməsi yollarını arayır və təşviq edir.
- ii. a. Birgə Komitə, prinsip etibarilə, on iki üzvdən ibarət olur ki, onların da beşi Nazirlər Komitəsinə, yeddisi isə Məşvərətçi Assambleyanı təmsil edir. Sonuncu rəqəmə Birgə Komitənin ex officio üzvü olan Assambleyanın Sədri də daxildir. Üzvlərin sayı Nazirlər Komitəsinin və Assambleyanın qarşılıqlı razılığı ilə artırıla bilər. Bununla belə, Nazirlər Komitəsinin, öz mülahizəsinə əsaslanaraq, nümayəndələrinin sayını bir və ya iki nəfər artırmaq hüququ vardır.
- b. Nazirlər Komitəsi və Məşvərətçi Assambleya Birgə Komitəyə üzv seçmək metodunu müəyyənləşdirməkdə sərbəstdirlər.
- c. Baş Katib məşvərətçi qismində Birgə Komitənin iclaslarında iştirak etmək səlahiyyətinə malikdir.
- iii. a. Məşvərətçi Assambleyanın Sədri Birgə Komitənin Sədridir.
- b. Nazirlər Komitəsinin üç, Məşvərətçi Assambleyanın isə beş nümayəndəsindən ibarət yetərsay olmayınca, Komitənin hər hansı proseduru qanuni sayılmır.
- c. Birgə Komitədə qərarlar səsverməsiz əldə olunur.
- d. Birgə Komitənin iclasları Sədr tərəfindən çağırılır və zəruri hesab edilən dövriliklə, xüsusilə də, Nazirlər Komitəsinin və Məşvərətçi Assambleyanın sessiyalarından əvvəl və sonra keçirilir.
- e. Yuxarıdakı müddəaları nəzərə almaq şərtilə, Birgə Komitə özünün Prosedur Qaydalarını qəbul edə bilər.

İxtisaslaşmış qurumlar

- i. a. Avropa Şurası iqtisadi, sosial, mədəni, hüquqi, inzibati, yaxud başqa bir sahədə hər birinin özünəməxsus səlahiyyətləri olacaq ixtisaslaşmış Avropa qurumları yaratmaq məqsədilə üzvlər arasında danışıqlar aparılması təşəbbüsü ilə çıxış edə bilər.
- b. Hər bir üzv istənilən belə ixtisaslaşmış Avropa qurumuna daxil olub-olma- maqda sərbəstdir.
- ii. Əgər üzv dövlətlər öz təşəbbüsləri ilə özlərinin ixtisaslaşmış Avropa qurum- larını yaradarsa, bütövlükdə Avropa cəmiyyətinin maraqları naminə bu qurum-

ların Avropa Şurası ilə əlaqələr qurmasının arzu edilən olması nəzərə alınır.

iii. a. Nazirlər Komitəsi hər belə qurumu öz fəaliyyəti haqqında ona dövrü məruzə təqdim etməyə çağıra bilər.

b. İxtisaslaşmış qurum təsis edən hər hansı sazişdə parlament qurumunun yaradılması nəzərdə tutulursa, bu qurum Avropa Şurasının Məşvərətçi Assambleyasına dövrü məruzə təqdim etməyə çağırılı bilər.

iv. a. İxtisaslaşmış qurumun Şura ilə hansı şərtlərlə əlaqələr qurması Şurannın həmin ixtisaslaşmış qurumla bağladığı xüsusi sazişdə müəyyən olunur. Bu cür sazişlər, konkret olaraq, aşağıdakıları əhatə edə bilər:

1. qarşılıqlı təmsilçilik və lazım gəldikdə, Avropa Şurasının və ixtisaslaşmış qurumun orqanları arasında müvafiq inteqrasiya formaları;

2. sənədlər, statistik məlumatlar və informasiya mübadiləsi,

3. ixtisaslaşmış qurumun Avropa Şurasına məruzələrinin və eləcə də Avropa Şurasının ixtisaslaşmış orqana tövsiyələrinin təqdim olunması;

4. heyətə və inzibati, texniki, maliyyə və büdcə xidmətlərinə dair razılaşmalar.

b. Avropa Şurasının adından belə sazişlər üzrə danışıqlar aparmaq və belə sazişləri bağlamaq səlahiyyəti Nazirlər Komitəsinin ixtiyarındadır; o, bundan əvvəl Məşvərətçi Assambleyanın bu məsələyə dair müvafiq rəyini almalıdır.

v. Avropa Şurası yuxarıdakı müddəalara uyğun olaraq Avropa Şurası ilə əlaqələr qurmuş ixtisaslaşmış orqanların işini, birgə müzakirələr təşkil etmək və onlara, eləcə də üzv dövlətlərin hökumətlərinə tövsiyələr təqdim etmək yolu ilə, koordinasiya edə bilər.

Beynəlxalq hökumətlərarası təşkilatlarla və beynəlxalq qeyri-hökumət təşkilatları ilə əlaqələr

i. Nazirlər Komitəsi Şurannın kompetensiyasında olan məsələlərlə bağlı, Avropa Şurasının adından, hər hansı hökumətlərarası təşkilatla sazişlər bağlaya bilər. Belə sazişlər, konkret olaraq, həmin təşkilatların Avropa Şurası ilə əlaqə qurması üçün şərtləri müəyyən edir.

ii. Avropa Şurası və ya onun hər hansı orqanı başqa hökumətlərarası Avropa təşkilatlarının Avropa Şurasına həvalə etdiyi fəaliyyət dairəsindən irəli gələn istənilən funksiyaları həyata keçirmək səlahiyyətindədir. Nazirlər Komitəsi bu məqsədlə zəruri sazişlər bağlayır.

iii. "i" bəndində sözügedən sazişlərə əsasən, konkret olaraq:

a. Şura istər yazılı, istərsə də şifahi olaraq, dövrü məruzələri və informasiyaları

aidiyyəti təşkilatlardan əldə etmək və onlara təqdim etmək üçün lazımi tədbirlər görür;

b. Şura rəylər verir və həmin təşkilatların xahişi ilə bu cür digər xidmətlər göstərir.

iv. Nazirlər Komitəsi Avropa Şurasının kompetensiyasına aid məsələlərlə məşğul olan beynəlxalq qeyri-hökumət təşkilatları ilə məsləhətləşmək üçün, Avropa Şurasının adından, onlarla münasib razılaşmalar əldə edə bilər.

II - Məhdud sazişlər

(I - Nazirlər Komitəsinin 1951-ci ilin avqustunda, özünün 9-cu sessiyasında qəbul etdiyi Qətnamə)

Nazirlər Komitəsi,

Nazirlər Komitəsinin üzv dövlətlərin hökumətlərinə tövsiyələr qəbul etməsi üçün səsvermədə iştirak edən nümayəndələrin yekdil səsini və Komitədə iştirak hüququ olan nümayəndələrin çoxunun səsvermədə iştirakını tələb edən Nizamnamənin 20-ci maddəsinin "a" bəndini nəzərə alaraq;

Məşvərətçi Assambleyanın 1950-ci ilin avqustunda qəbul etdiyi 3 sayılı Tövsiyəni nəzərə alaraq;

mümkün qədər yekdil qərarla razılığa gəlməyə çalışaraq, lakin bununla belə, müəyyən hallarda ayrı-ayrı üzvlərin digər üzvlərin dəstəklədikləri fəaliyyət istiqamətində iştirakdan imtina etmək haqqını tanıyaraq;

bu məqsəd üçün Nizamnamənin 20-ci maddəsinin "a" bəndinin artıq tanıdığı imtina prosedurunun Nazirlər Komitəsindəki ayrı-ayrı nümayəndələrin hər hansı bir təklif üzrə səsvermədə bitərəf qalmaqla həmkarlarının qəbul etdiyi qərarın öz hökumətləri üçün öhdəlik yaratmasına yol verməməyə imkan verən şəkildə müəyyənləşdirilməsinin bu məqsəd üçün arzu edilən olduğunu hesab edərək,

Qərara alır:

1. Əgər Nazirlər Komitəsi səsvermədə iştirak edən nümayəndələrin yekdil səsi və Komitədə iştirak hüququ olan nümayəndələrin çoxunun səsvermədə iştirakı ilə qərara alarsa ki, ona təqdim olunan hər hansı təklifdə iştirakdan imtinaya icazə verilir, onda həmin təklif Komitənin müzakirəsinə verilir; bu təklif yalnız onun lehinə səs vermiş nümayəndələr üçün qəbul edilmiş sayılacaq və onun tətbiqi də müvafiq dövlətlərlə məhdudlaşacaq.

2. Yuxarıdakı prosedura uyğun olaraq qəbul edilmiş təkliflə əlaqədar Şuranın çəkdiyi əlavə xərclər yalnız həmin təklifin lehinə səs vermiş nümayəndələrin hökumətləri tərəfindən ödəniləcək.

Statut qətnamələri

Müşahidəçi statusu haqqında 26(93) sayılı Statut Qətnaməsi

(1993-cü il mayın 14-də Nazirlər Komitəsinin 92-ci sessiyasında qəbul edilmişdir)

Nazirlər Komitəsi,

Avropa Şurası Nizamnaməsinin 15-ci maddəsinin "a" bəndinin və 16-cı maddəsinin şərtlərinə əsaslanaraq;

Parlament Assambleyasının Avropa Şurasında institusional islahatlar barədə təkliflərini nəzərə alaraq;

Avropada və dünyada dəyişmiş siyasi vəziyyəti diqqətə alaraq;

bu vəziyyətin Avropa Şurası ilə bu Təşkilatın ideallarını və dəyərlərini bölüşən qeyri-üzv dövlətlər arasında əməkdaşlığın artmasını tələb etdiyinə əmin olaraq;

bu əməkdaşlığa institusional forma verilməsinin vacibliyini nəzərə alaraq;

burada təsbit edilən müddəaların Avropa Şurası Nizamnaməsinə zidd olmadığını nəzərə alaraq,

aşağıdakıları qərara alır:

I. Demokratiya, qanunun aliliyi və öz yurisdiksiyası çərçivəsində hər bir kəsin insan hüquqlarından və əsas azadlıqlardan faydalanması prinsiplərini qəbul edən və Avropa Şurası ilə əməkdaşlıq arzusunda olan istənilən dövlətə Nazirlər Komitəsi tərəfindən, Parlament Assambleyası ilə məsləhətləşdikdən sonra, Təşkilatda müşahidəçi statusu verilə bilər.

II. Müşahidəçi statusundan istifadə edən dövlətlər Nizamnamənin 17-ci maddəsinə əsasən yaradılan və bütün üzv dövlətlərin iştirakçıları təyin etmək hüququ olduğu Avropa Şurası Ekspert Komitələrinə öz müşahidəçilərini göndərmək hüququna malikdirlər.

III. Müşahidəçi statusundan istifadə edən dövlətlər, təşkilatçı ölkənin dəvəti ilə, öz nümayəndələrini ixtisaslaşmış nazir konfranslarına göndərə bilərlər.

IV. Müşahidəçi statusundan istifadə edən dövlətlərin Məhdud, Genişləndirilmiş və Genişləndirilmiş Məhdud sazişlərdə iştiraka dəvət olunması barədə qərar aidiyyəti sazişə tətbiq edilən qaydalara uyğun olaraq qəbul edilir.

V. Müşahidəçi statusu ondan istifadə edənə Nazirlər Komitəsində və ya Parlament Assambleyasında təmsil olunmaq hüququ vermir. Bu orqanlardan hər hansı birinin öz adından spesifik qərar qəbul etdiyi hallar istisnadır.

VI. Müşahidəçi statusundan istifadə edən dövlətlər Avropa Şurasına daimi müşahidəçi təyin edə bilərlər.

VII. Avropa Şurası ilə sıx əməkdaşlıq niyyətində olan və onun işinə mühüm töhfə verməyə qadir hesab olunan hər hansı beynəlxalq hökumətlərarası təşkilata Nazirlər Komitəsi tərəfindən, Parlament Assambleyası ilə məsləhətləşdikdən sonra, müşahidəçi statusundan istifadə edən dövlətlər üçün II, III və IV maddələrdə nəzərdə tutulmuş hüquqlarla müşahidəçi statusu verilir.

VIII. Nazirlər Komitəsi ölkəni müşahidəçi statusundan kənarlaşdırma və Parlament Assambleyası ilə məsləhətləşdikdən sonra bu statusu ləğv edə bilər.

Nazirlər Komitəsinin qərarları üçün tələb olunan səs çoxluqları haqqında 27(93) sayılı Statut Qətnaməsi

(1993-cü il mayın 14-də Nazirlər Komitəsinin 92-ci sessiyasında qəbul edilmişdir)

Nazirlər Komitəsi,

Avropa Şurası Nizamnaməsinin 15-ci maddəsinin "a" bəndinin və 16-cı maddəsinin şərtlərinə əsaslanaraq;

Parlament Assambleyasının Avropa Şurasında institusional islahatlar barədə təkliflərini nəzərə alaraq;

Avropa Şurasına üzvlərin sayının artmasını və bu Təşkilatın fəaliyyət qabiliyyətinin gücləndirilməsinin zərurliyini diqqətə alaraq;

buna görə də Nazirlər Komitəsinin qərarlarının qəbulu üçün yekdil səs tələb olduğu halların sayının azaldılmasının arzu edilən olduğunu nəzərə alaraq;

burada təsbit edilən müddələrin Avropa Şurası Nizamnaməsinə zidd olmadığını nəzərə alaraq,

aşağıdakıları qərara alır:

I. Konvensiyaların və sazişlərin imzalanmağa açılması

Avropa Şurasında bağlanmış konvensiya və sazişlərin imzalanmağa açılması barədə qərarlar, Nizamnamənin 20-ci maddəsinin "d" bəndində nəzərdə tutulduğu kimi, səsvermədə iştirak edən nümayəndələrin üçdə iki səs çoxluğu və Komitədə iştirak hüququ olan nümayəndələrin çoxunun səsvermədə iştirakı ilə qəbul olunur.

II. Məhdud sazişlər

Məhdud və genişləndirilmiş sazişlər haqqında Statut Qətnaməsinə uyğun olaraq, müəyyən üzv dövlətlərə Məhdud Sazişin nəticəsi kimi hər hansı fəaliyyəti həyata keçirmək səlahiyyəti verən qərarlar, Nizamnamənin 20-ci maddəsinin "d"

bəndində nəzərdə tutulduğu kimi, səsvermədə iştirak edən nümayəndələrin üçdə iki səs çoxluğu və Komitədə iştirak hüququ olan nümayəndələrin çoxunun səsvermədə iştirakı ilə qəbul olunur.

Məhdud və genişləndirilmiş sazişlər haqqında 28(93) sayılı Statut Qətnaməsi

*(1993-cü il mayın 14-də Nazirlər Komitəsinin
92-ci sessiyasında qəbul edilmişdir)*

Nazirlər Komitəsi,

Avropa Şurası Nizamnaməsinin bu Təşkilata öz üzvləri arasında daha sıx birliyə nail olmaq məqsədinə çatmaq üçün çox geniş sahədə səlahiyyət verdiyini nəzərə alaraq;

Nazirlər Komitəsinin 1951-ci il avqustun 2-də, özünün 9-cu sessiyasında qəbul etdiyi Statut Qətnaməsi ilə təsis olunan və ayrı-ayrı üzvlərin digər üzvlərin dəstəklədikləri fəaliyyət istiqamətində iştirakdan imtina etməsinə icazə verən Məhdud Sazişlərin faydalı olduğunu nəzərə alaraq;

bəzi hallarda Avropa Şurasının məşğul olduğu problemlərin onun üzvlərinin ərazisinin coğrafi sərhədlərindən kənara çıxdığını və birgə hökumətlərarası fəaliyyət həyata keçirmək üçün bu Təşkilatın qeyri-üzv dövlətlərdən gələn istənilən təklifə baxmağa hazır olmasının vacibliyini nəzərə alaraq;

buna görə də Avropa Şurasının bəzi, yaxud bütün üzvlərinin, eləcə də onun üzvü olmayan dövlətlərin Məhdud, Genişləndirilmiş və Genişləndirilmiş Məhdud sazişlər çərçivəsində birlikdə, bərabər əsaslarla hökumətlərarası fəaliyyət apara bilməsini təmin edən çevik və institusionallaşdırılmamış tədbirlər görülməsinin zəruriliyini nəzərə alaraq;

Parlament Assambleyasının qənaətbəxş rəyini nəzərə alaraq,

aşağıdakıları qərara alır:

I. Fəaliyyətlərdə iştirak

O fəaliyyət və ya fəaliyyətlər ki, Avropa Şurasının bütün üzvlərinin birgə səyi ilə həyata keçirilmir, yaxud bu fəaliyyət və ya fəaliyyətləri həyata keçirmək üçün hər hansı bir üzv dövlət Avropa Şurasının üzvü olmayan dövlətlərlə tərəfdaşlıq etmək istəyir, belə fəaliyyət və ya fəaliyyətlər:

- Məhdud Saziş kimi Avropa Şurasının bəzi üzvləri tərəfindən həyata keçirilir;
- Genişləndirilmiş Məhdud Saziş kimi Avropa Şurasının bəzi üzvləri və bu Təşkilata üzv olmayan bir, yaxud bir neçə ölkə tərəfindən birlikdə həyata keçirilir;

- Genişləndirilmiş Saziş kimi Avropa Şurasının bütün üzvləri və bu Təşkilata üzv olmayan bir, yaxud bir neçə ölkə tərəfindən birlikdə həyata keçirilir.

II. İştirak barədə qərar

Nazirlər Komitəsi Avropa Şurası Nizamnaməsinin 20-ci maddəsinin "d" bəndində nəzərdə tutulan səs çoxluğu ilə:

- bəzi üzv dövlətlərə Təşkilat çərçivəsində fəaliyyət və ya fəaliyyətlər - o fəaliyyət və ya fəaliyyətləri ki, onlar yalnız onun lehinə səs vermiş nümayəndələr üçün qəbul edilmiş sayılır və onun tətbiqi də müvafiq dövlətlərlə məhdudlaşır - həyata keçirmək səlahiyyəti verə bilər;
- istənilən qeyri-üzv dövləti tərkibi etibarilə Şuranın üzv dövlətlərinin nümayəndələri ilə məhdudlaşmış hər hansı bir Məhdud Sazişə, yaxud bu sazişin nəzərdə tutduğu fəaliyyət sahələrindən bəzilərinə qoşulmağa dəvət edə bilər;
- istənilən qeyri-üzv dövləti müəyyən fəaliyyət və ya fəaliyyətlərin həyata keçirilməsində Avropa Şurasının üzv dövlətlərinə qoşulmağa dəvət edə bilər.

III. Büdcə

Məhdud Saziş, Genişləndirilmiş Saziş və Genişləndirilmiş Məhdud Saziş (bundan sonra "Saziş") həmin sazişdə iştirak edən Şuranın üzv və qeyri-üzv dövlətləri hesabına formalaşmış büdcədən maliyyələşir.

Qeyri-üzv dövlətlərin həmin sazişlərdə iştirak haqlarının həcmi müəyyən edən cədvəl onlarla razılaşdırılmaqla tərtib olunur; ümumi qayda belədir ki, həmin cədvəl Avropa Şurasının ümumi büdcəsinə üzvlük haqlarının müəyyənləşdirilməsində istifadə edilən meyarə uyğun olur.

Sözügədən sazişlər üzrə fəaliyyətdə iştirak edən üzv dövlətlərin Nazirlər Komitəsindəki nümayəndələrindən və zəruri halda, həmin fəaliyyətdə iştirak edən qeyri-üzv dövlətlərin nümayəndələrindən ibarət olan orqan (bu orqanda qeyri-üzv dövlətlər səs vermək hüququna malik olurlar) illik büdcəni qəbul edir.

Maliyyə Qaydaları, *mutatis mutandis*, Sazişin büdcəsinin qəbuluna və idarə olunmasına tətbiq edilir.

IV. Sazişin fəaliyyət göstərməsi

Saziş barədə qərarla onun fəaliyyətinin həyata keçirilməsi üçün konkret qaydalar təsbit olunur və onun orqanları nəzərdə tutulur. Həmin qərarla başqa cür müəyyənləşdirilməzse, komitələrin strukturlarına, kompetensiyasına və iş metodlarına dair Avropa Şurasında qüvvədə olan ümumi qaydalar, konkret olaraq, Nazir Müavinlərinin İclaslarının Prosedur Qaydaları, *mutatis mutandis*, bu Sazişin orqanlarına da tətbiq olunur.

Sazişin orqanlarına Katiblik xidmətlərini Avropa Şurasının Baş Katibi göstərir.

V. Əlavə üzvlər və müşahidəçilər

Saziş barədə qərarda başqa cür nəzərdə tutulmazsa,

- Avropa Şurasının istənilən üzv dövləti Baş Katibə bəyan etməklə istənilən vaxt istənilən Sazişə qoşula bilər;
- Nazirlər Komitəsinin qərarı ilə, Avropa Şurasına üzv olmayan istənilən dövlət Genişləndirilmiş, yaxud Genişləndirilmiş Məhdud Sazişə qoşulmağa dəvət oluna bilər, lakin bundan əvvəl Nazirlər Komitəsi müvafiq sazişdə artıq iştirak edən qeyri-üzv dövlətlərlə məsləhətləşməlidir;
- Nazirlər Komitəsi Şuraya üzv olmayan istənilən dövləti və istənilən beynəlxalq hökumətlərarası təşkilatı Məhdud, Genişləndirilmiş Məhdud, yaxud Genişləndirilmiş Sazişin fəaliyyətində müşahidəçi qismində iştirak etməyə dəvət edə bilər, lakin bundan əvvəl Nazirlər Komitəsi müvafiq sazişdə artıq iştirak edən qeyri-üzv dövlətlərlə məsləhətləşməlidir. Müşahidəçilərdən üzvlük haqqı tələb olunmamalıdır.

VI. Avropa Birliyi

Nazirlər Komitəsi Avropa Birliyini Məhdud, Genişləndirilmiş Məhdud, yaxud Genişləndirilmiş Sazişdə iştiraka dəvət edə bilər. Avropa Birliyinin belə sazişdə iştirak üsulları onu iştiraka dəvət edən qərarla müəyyənləşir.

VII. Keçid müddəaları

Bu sənəd 1951-ci il avqustun 2-də Nazirlər Komitəsinin 9-cu sessiyasında qəbul edilmiş Statut Qətnaməsini əvəz edir.

Bu sənədədək artıq yaradılmış Məhdud Sazişlər öz qaydalarına uyğun olaraq fəaliyyət göstərəcəklər.

Avropanın Yerli və Regional Hakimiyyətlər Konqresinə dair 1(2000) sayılı Statut Qətnaməsi ⁹

(Nazirlər Komitəsi 2000-ci il martın 15-də Nazir Müavinlərinin 702-ci iclasında qəbul etmişdir) ¹⁰

Nazirlər Komitəsi,

Avropa Şurası Nizamnaməsinin 15-ci maddəsinin "a" bəndinin və 16-cı maddəsinin şərtlərinə əsaslanaraq;

Avropanın Yerli və Regional Hakimiyyətlər Konqresinin təsis olunması haqqında 3(94) sayılı Statut Qətnaməsini nəzərə alaraq;

Parlament Assambleyasının Avropa Şurasında institusional islahatlar barədə təkliflərini nəzərə alaraq;

Avropanın Yerli və Regional Hakimiyyətlər Daimi Konfransının onun Statutunu dəyişdirmək barədə və Avropanın Yerli və Regional Hakimiyyətlər Konqresinin Xartiyaya yenidən baxılması və onun statut qüvvəsinin artırılması barədə təkliflərini nəzərə alaraq;

Avropanın yerli və regional hakimiyyətlərini təmsil edən təşkilatlarla, konkret olaraq, Avropa Regionlar Assambleyası və Avropa Regionlar və Bələdiyyələr Şurası ilə məsləhətləşərək və onların regional və yerli səviyyələrdə demokratiyanın inkişafına verdiyi töhfəni nəzərə alaraq;

Yerli özünüidarə haqqında Avropa Xartiyasındakı subsidiarlıq prinsipinə uyğun - bu prinsipə görə, ictimai vəzifələri, ictimai işlərin xarakteri və həcmi, səmərəlilik və qənaətcillik tələbləri nəzərə alınmaqla, əsasən vətəndaşlara ən yaxın hakimiyyət orqanları həyata keçirir - yerli və regional səviyyədə möhkəm və effektiv demokratiyanın mövcudluğunun demokratik cəmiyyətin əsaslarından biri olduğunu nəzərə alaraq;

Avropa Şurasının institusional strukturu çərçivəsində yerli və regional hakimiyyətlərin rolunun gücləndirilməsini və inkişaf etdirilməsini arzu edərək;

Avropadakı yerli və regional hakimiyyətlərin hər ikisini həqiqi təmsil edən bir məşvərətçi orqanın yaradılması ideyasının prinsipinə Avropa Şurasının dövlət və hökumət başçılarının Vyana Sammitində bəyənildiyini diqqətə alaraq;

burada təsbit edilən müddələrin Avropa Şurası Nizamnaməsinə zidd olmadığını nəzərə alaraq,

aşağıdakıları qərara alır:

9. Katibliyin qeydi: bu sənəd Nazirlər Komitəsinin 1994-cü il yanvarın 14-də, Nazir Müavinlərinin 506-cı iclasında qəbul etmiş olduğu, Avropanın Yerli və Regional Hakimiyyətlər Konqresinin təsis olunması haqqında 3(94) sayılı Statut Qətnaməsini əvəz edir. Bax: Maddə 6.

10. Elə həmin gün Nazirlər Komitəsi Avropanın Yerli və Regional Hakimiyyətlər Konqresinin Xartiyasını qəbul etmişdir. Xartiya bu Qətnaməyə Əlavədə verilir.

Maddə 1

Avropanın Yerli və Regional Hakimiyyətlər Konqresi (bundan sonra "AYRHK" adlandırılacaq) yerli və regional hakimiyyətləri təmsil edən orqandır. Ona tərkibi və funksiyaları ilə bağlı məsələlər bu maddələrlə, Nazirlər Komitəsinin qəbul etdiyi Xartiya ilə və AYRHK-nın qəbul etdiyi Prosedur Qaydaları ilə tənzimlənir.

Maddə 2

1. AYRHK məşvərətçi orqandır. Onun məqsədi aşağıdakılardan ibarətdir:

- a. Avropa Şurası Nizamnaməsinin 1-ci maddəsində göstərilmiş "Avropanın birliyi" idealının həyata keçirilməsində yerli və regional hakimiyyətlərin iştirakını, eləcə də onların Avropa Şurasının fəaliyyətində təmsil olunmasını və onun işinə fəal şəkildə cəlb olunmasını təmin etmək;
- b. yerli və regional demokratiyanın inkişafı məqsədilə Nazirlər Komitəsinə təkliflər təqdim etmək;
- c. yerli və regional hakimiyyətlər arasında əməkdaşlığı təşviq etmək;
- d. Avropa Şurasının ümumi xarici əlaqələr siyasətinin tərkib hissəsi kimi, öz vəzifələri çərçivəsində beynəlxalq təşkilatlarla əlaqə saxlamaq;
- e. bir tərəfdən, yerli və regional hakimiyyətlərin milli, demokratik assosiasiyaları ilə, digər tərəfdən, Avropa Şurasına üzv dövlətlərin yerli və regional hakimiyyətlərini təmsil edən Avropa təşkilatları ilə sıx əməkdaşlıq şəraitində işləmək.

2. Nazirlər Komitəsi və Parlament Assambleyası AYRHK-nın təmsil etdiyi yerli və/və ya regional hakimiyyətlərin vəzifələrinə və əsas maraqlarına toxunan məsələlərdə AYRHK ilə məsləhətləşir.

3. Konqres mütəmadi olaraq, ölkəbəölkə Avropa Şurasının bütün üzv dövlətlərində və ona qoşulmaq üçün müraciət etmiş dövlətlərdə yerli və regional demokratiyanın vəziyyəti haqqında məruzə hazırlayır və xüsusilə də, Yerli özünüidarə haqqında Avropa Xartiyasının həyata keçirilməsini təmin edir.

4. AYRHK-nın tövsiyə və rəyləri aidiyyəti üzrə Parlament Assambleyasına və/və ya Nazirlər Komitəsinə göndərilir. Parlament Assambleyasının və/və ya Nazirlər Komitəsinin konkret mümkün hərəkətini nəzərdə tutmayan qətnamələr və digər sənədlər onlara sadəcə nəzərə alınmaq üçün göndərilir.

Maddə 3

1. AYRHK öz Xartiyasında nəzərdə tutulmuş istisnaları nəzərə almaqla, seçkili yerli və ya regional hakimiyyət mandatına malik nümayəndələrdən ibarət olur. Nümayəndələr Xartiyada təsbit olunan və Nazirlər Komitəsinin qəbul edəcəyi meyarlara və prosedurlara uyğun təyin edirlər; bu zaman hər dövlət özünün müxtəlif tipli yerli və regional hakimiyyətlərinin ədalətli təmsilçiliyini təmin etməlidir.

2. Hər bir üzv dövlətin AYRHK-da Parlament Assambleyasında malik olduğu yerlərin sayı qədər yeri vardır. Hər bir üzv dövlət nümayəndələrinin sayı qədər əvəzləyici göndərə bilər. Əvəzləyicilər də eyni meyarlara və prosedurlara uyğun təyin edirlər.

3. Nümayəndələr və əvəzləyicilər AYRHK-ya iki növbəti sessiya müddətinə göndərilir və bundan sonrakı sessiyanın açılışına qədər öz funksiyalarını həyata keçirirlər.

Maddə 4

1. AYRHK ildə bir dəfə özünün növbəti sessiyasına toplaşır. Konqres və Nazirlər Komitəsi qarşılıqlı razılıq əsasında başqa cür qərar qəbul etməzlərsə, növbəti sessiyalar Avropa Şurasının yerləşdiyi yerdə keçirilir.

2. AYRHK öz funksiyalarını iki Palatada həyata keçirir: biri yerli hakimiyyətlərin nümayəndələrindən ibarət palata (bundan sonra "Yerli Hakimiyyətlər Palatası" adlandırılacaq), digəri isə regional hakimiyyətlərin nümayəndələrindən ibarət palata (bundan sonra "Regionlar Palatası" adlandırılacaq). AYRHK ona ayrılan və Avropa Şurasının prioritetləri üçün nəzərdə tutulan büdcə vəsaiti daxilində aşağıdakı orqanları yarada bilər: Büro, Daimi Komitə, statut komitələri və əgər ehtiyac olarsa, vəzifələrin yerinə yetirilməsi baxımından zəruri olan ad hoc işçi qrupları. Konqres komitələr yaratması barədə Nazirlər Komitəsini məlumatlandırır. Büro, Daimi Komitə və statut komitələri Palatada yalnız özlərinin plenar iclasları zamanı toplaşa bilərlər və hər hansı bir Statut Komitəsinin Palatadakı iclasında baxdığı məsələ həmin Komitənin plenar iclasında baxıla bilməz.

Maddə 5

Konqresin Prosedur Qaydaları, Konqresin hər bir üzvünün Statut komitələrində iştirak hüququna malik olması prinsipini təmin etmək şərtilə, bu komitələrdə yerlərin sayını müəyyən edəcək.

Maddə 6

1. Bu sənəd Nazirlər Komitəsinin 1994-cü il yanvarın 14-də Nazir Müavinlərinin 506-cı iclasında qəbul etmiş olduğu Avropanın Yerli və Regional Hakimiyyətlər Konqresinin təsis olunması haqqında 3(94) sayılı Statut Qətnaməsini əvəz edir.

2. Bu Statut Qətnaməsinə əlavə olunan Avropanın Yerli və Regional Hakimiyyətlər Konqresinin Xartiyasının mətni Nazirlər Komitəsinin 1994-cü il yanvarın 14-də Nazir Müavinlərinin 506-cı iclasında qəbul etmiş olduğu Xartiyanın mətnini əvəz edir.

1(2000) sayılı Statut Qətnaməsinə ƏLAVƏ

Avropanın Yerli və Regional Hakimiyyətlər Konqresinin (AYRHK) Xartiyası

(Nazirlər Komitəsi 2000-ci il martın 15-də Nazir Müavirlərinin 702-ci iclasında qəbul etmişdir)

Maddə 1

AYRHK-nın məqsədləri Avropanın Yerli və Regional Hakimiyyətlər Konqresinə dair 1(2000) sayılı Statut Qətnaməsində təsbit olunmuşdur.

Maddə 2

1. Bu Xartiyanın keçid müddəasında nəzərdə tutulmuş istisnaları nəzərə almaqla, AYRHK seçkili yerli və ya regional hakimiyyət mandatına malik şəxslər sırasından seçilən nümayəndələrdən ibarət olur.

2. Hər bir üzv dövlətin nümayəndə heyətinin tərkibi aşağıdakı şərtlərə cavab verməlidir:

- a. Konqresə göndərilən nümayəndələrin üzv dövlətin ərazisini coğrafi baxımdan tarazlı şəkildə təmsil etməsi;
- b. üzv dövlətin müxtəlif tipli yerli və regional hakimiyyətlərinin Konqresdə ədalətli şəkildə təmsil olunması;
- c. üzv dövlətin yerli və regional hakimiyyətlərinin statut orqanlarındakı müxtəlif siyasi qüvvələrin Konqresdə ədalətli şəkildə təmsil olunması;
- d. üzv dövlətin yerli və regional hakimiyyətlərinin statut orqanlarındakı qadınların və kişilərin Konqresdə ədalətli şəkildə təmsil olunması.

3. Hər bir üzv dövlətin AYRHK-da Parlament Assambleyasında malik olduğu yerlərin sayı qədər yeri vardır. Hər bir üzv dövlət nümayəndələrinin sayı qədər əvəzləyici göndərə bilər. Əvəzləyicilər də nümayəndələr kimi eyni meyarlara və prosedurlara uyğun təyin edirlər.

4. Regionlar Palatasına gəlincə, nümayəndələr mərkəzi hökumətlə yerli hakimiyyətlər arasında olan, ya özünü təşkil, ya da mərkəzi hakimiyyətlə normal assosiativ əlaqə preroqativlərindən faydalanan və subsidiarlıq prinsipinə uyğun olaraq, öz əhalisinin maraqları naminə, öz vəzifələri çərçivəsində ictimai işlərin əhəmiyyətli hissəsini həqiqətən idarə etmək səlahiyyətinə malik olan hakimiyyət orqanlarından olmalıdır. Əgər hər hansı bir ölkənin geniş ərazini əhatə edən və həm yerli, həm də regional vəzifələr həyata keçirən hakimiyyətləri varsa, belə hakimiyyətlərin nümayəndələri də Regionlar Palatasında iştirak etmək hüququna malikdirlər. Bu hakimiyyətlərin siyahısı təyinat üzrə milli prosedur kontekstində verilir. Bu bəndin mənasına uyğun regional hakimiyyətləri olmayan üzv dövlətlər öz

nümayəndələrini Regionlar Palatasına məşvərətçi qismində göndərə biləcəklər. ¹¹

5. AYRHK üçün nümayəndələrin seçilməsini tənzimləyən qaydalar və prosedurlar onların əvəzləyicilərinə də şamil olunur.

6. Nümayəndələr və əvəzləyicilər AYRHK-ya iki növbəti sessiya müddətinə göndərilir və bundan sonrakı sessiyanın açılışına qədər öz funksiyalarını həyata keçirirlər. Nümayəndə, yaxud əvəzləyici vəfat etdikdə və ya istefa verdikdə, yaxud yuxarıdakı 1-ci bənddə göstərilən mandatı itirdikdə, onun mandatının qalan müddəti üçün, eyni qayda və prosedurlarla, yeni şəxs müəyyənləşdiriləcək. Bundan əlavə, milli nümayəndə heyətlərinin tərkibində, yerli və/və ya regional seçkilərdən sonra yaranmış yeni siyasi vəziyyət nəzərə alınmaqla, ən geci plenar iclasdan bir ay əvvəl dəyişiklik edilə bilər. Bu halda yeni nümayəndə heyəti də yuxarıda sadalanan meyarlara uyğun olmalıdır.

Maddə 3

1. AYRHK-dakı nümayəndə və əvəzləyicilər hər bir üzv dövlətin özünün rəsmi proseduruna uyğun təyin olunur. Bu prosedur, konkret olaraq, hər üzv dövlətdə aidiyyəti assosiasiyalarla və/və ya institusional qurumlarla məsləhətləşməni nəzərdə tutur və hər iki Palataya nümayəndələrin təyinatına xas olan prinsipləri müəyyənləşdirir. Hər bir hökumət bu prosedur barədə Baş Katibə məlumat verir. AYRHK özünün Prosedur Qaydalarındakı prinsiplərə uyğun olaraq, həmin proseduru təsdiq edir.

2. Hər bir üzv dövlət öz nümayəndə heyətinin tərkibi haqqında Baş Katibi məlumatlandırarkən, nümayəndə və əvəzləyicilərdən hansılarının Yerli Hakimiyyətlər Palatasının və hansılarının isə Regionlar Palatasının üzvləri olacağını ayrıca göstərir.

Maddə 4

Hər dəfə üzvlər təyin edildikdə, Büro təyin olunan nümayəndələrin mandatlarını yoxlayır. Büronun apardığı yoxlamanın nəticəsi olaraq sessiyada, təyinat başqa vaxt baş verdikdə isə, Daimi Komitədə səsvermə keçirilir. Hər hansı bir üzvün mandatının qəbulundan imtina ona gündəlik xərcin ödənilməməsindən tutmuş onun birbaşa xaric edilməsinədək müxtəlif nəticələr doğura bilər.

Maddə 5

1. Avropa Şurası yanında məşvərətçi statusa malik olan beynəlxalq yerli və regional hakimiyyətlər assosiasiyaları AYRHK-da müşahidəçi statusuna malikdirlər. Digər təşkilatlar müraciət edərək, - əgər Daimi Komitə bu müraciətə qənaətbəxş qərar verərsə, - AYRHK-da, yaxud AYRHK-nın Prosedur Qaydalarına əsasən, onun Palatalarından birində müşahidəçi statusu əldə edə bilərlər.

¹¹. Bu müddəə həmin nümayəndələrin plenar Konqresdə və onun orqanlarında tamhüquqlu üzv kimi iştirakına mane olmur.

2. AYRHK Avropa Şurasına üzv olmayan, lakin onun Parlament Assambleyasında xüsusi qonaq statusu daşıyan Avropa dövlətlərinin yerli və regional hakimiyyətlərini təmsil edən nümayəndə heyətlərinə, onların müraciəti əsasında, xüsusi qonaq statusu verə bilər. AYRHK-nın Bürosu xüsusi qonaq statuslu dövlətin hər birinə onların Parlament Assambleyasında malik olduqları yerlərin sayı qədər yer ayırır. Xüsusi qonaq statuslu nümayəndə heyətinin təyinatı 2-ci və 3-cü maddələrdə təsbit olunmuş meyarlara əsaslanır.

3. Müşahidəçilər və 2-ci bəndə qeyd olunan nümayəndə heyətlərinin üzvləri AYRHK-nın və onun Palatalarının fəaliyyətində iştirak edirlər; onların Prezidentin razılığı ilə çıxış etmək hüququ vardır, fəqət səs vermək hüququna malik deyillər. Onların Daimi Komitədə, statut komitələrində və işçi qruplarda iştirakının digər şərtləri AYRHK-nın Prosedur Qaydaları ilə müəyyənləşir.

Maddə 6

1. AYRHK ildə bir dəfə özünün növbəti sessiyasına toplaşır. AYRHK, yaxud onun Daimi Komitəsi və Nazirlər Komitəsi qarşılıqlı razılıq əsasında başqa cür qərar qəbul etməzlərsə, növbəti sessiyalar Avropa Şurasının mənzil-qərargahında keçirilir.

2. Hər iki Palatanın sessiyası AYRHK-nın sessiyasından bilavasitə əvvəl və/və ya sonra keçirilir. AYRHK-nın Bürosunun təklifi əsasında Palataların hər biri həmçinin, Nazirlər Komitəsi ilə qabaqcadan razılaşmaqla, başqa sessiyalar da keçirə bilər.

Maddə 7

1. AYRHK öz funksiyalarını iki Palatada həyata keçirir: Yerli Hakimiyyətlər Palatası və Regionlar Palatası. Hər Palatanın Konqresin özünün malik olduğu yerlərin sayı qədər yeri olur.

2. Hər Palata özünün Palata Sədrindən və üzv dövlətlər arasında coğrafi nisbəti mümkün qədər gözləməklə, yeddi üzvündən ibarət olan Bürosunu təyin edir. Həç bir üzv dövlət bu və ya digər Palatanın Bürosunda birdən artıq nümayəndəyə malik olmur.

Maddə 8

1. Sessiyalararası dövrdə Daimi Komitə AYRHK-nın adından fəaliyyət göstərir.

2. Daimi Komitəyə hər milli nümayəndə heyətindən iki nümayəndə daxil olur. AYRHK-nın Bürosunun üzvləri də həmin nümayəndələr arasında olur. Yalnız bir Palatada təmsil olunan dövlətlər Daimi Komitədə yalnız bir yerə malik olurlar.

Maddə 9

1. Palataların Büroları AYRHK-nın Bürosunu təşkil edir. O, Daimi Komitənin və Konqresin sessiyaları arasındakı dövr ərzində, Konqresin işinin davamlılığını təmin etmək məsuliyyəti daşıyır.

2. Büro həmçinin AYRHK-nın plenar sessiyalarının hazırlanmasına, iki Palatanın işinin əlaqələndirilməsinə, konkret olaraq, məsələlərin iki Palata arasında bölüşdürülməsinə, statut komitələrinin işinin koordinasiyasına, büdcənin hazırlanmasına və Konqreslə iki Palata arasında büdcə vəsaitlərinin tarazlı bölüşdürülməsinə cavabdehdir. Məsələlərin bölüşdürülməsi ilə bağlı onu qeyd etmək ki, eyni bir məsələyə iki Palatada baxıla bilməz. Hər iki Palata üçün maraq kəsb edən məsələyə AYRHK-da baxılır.

3. Konqresin Bürosuna Konqresin Prezidenti sədrlik edir.

Maddə 10

1. 9-cu maddəyə uyğun olaraq, məsələlər iki Palata və statut komitələri arasında bölüşdürüldükdən sonra, məsələ ilə məşğul olmaq səlahiyyətinə malik Palatanın Bürosu, müstəsna hallarda, məhdud sayda (maksimum on bir) üzvləri olan və konkret kompetensiya ilə (məruzələrin hazırlanması, konfransların təşkili, Avropa Şurasının konkret hökumətlərarası fəaliyyətləri və ya əməkdaşlıq layihələri üçün əlavə tədbirlərin görülməsi) səlahiyyətləndirilmiş ad hoc işçi qruplar yarada bilər.

2. Hər hansı bir məsələ hər iki Palatanın kompetensiyasına daxil olarsa, AYRHK-nın Bürosu, müstəsna hallarda, hər iki Palata üçün ümumi ad hoc işçi qrup yarada bilər.

3. Ad hoc işçi qruplarının fəaliyyətinin təşkili Prosedur Qaydaları ilə tənzimlənir.

4. AYRHK və onun iki Palatası özlərinin Prosedur Qaydalarında təsbit olunacaq müddəalara uyğun olaraq, 5-ci maddədə qeyd olunan beynəlxalq yerli və regional hakimiyyətlər assosiasiyalarının nümayəndələrinə, eləcə də milli nümayəndə heyətlərinin təmsil etdiyi milli yerli və regional hakimiyyətlər assosiasiyalarının nümayəndələrinə məsləhətlər verə bilər. Belə məsləhətləşmələrdə iştirak xərci həmin təşkilatlar və ya assosiasiyalar hesabına ödənilir.

Maddə 11

1. Nazirlər Komitəsinə və/və ya Parlament Assambleyasına ünvanlanan bütün tövsiyə və rəylər, eləcə də bütövlükdə yerli və regional hakimiyyətlərə ünvanlanan qətnamələr AYRHK tərəfindən onun plenar sessiyasında, yaxud Daimi Komitə tərəfindən qəbul edilir.

2. Fəqət, AYRHK-nın Bürosu hər hansı məsələni Palatalardan birinin kompetensiyasına aid hesab edərsə:

a. həmin məsələ ilə bağlı Nazirlər Komitəsinə və/və ya Parlament Assambleyasına ünvanlanacaq tövsiyə və rəyləri Daimi Komitə, mahiyyəti üzrə baxmadan, qəbul edir. Müstəsna hallarda, Konqresin Bürosu o biri Palataya bu sənəd layihəsi üzrə rəy tərtib etmək səlahiyyəti verə bilər.

b. məsələ ilə bağlı Palatanın təmsil etdiyi hakimiyyətlərə ünvanlanacaq qətnamələri Daimi Komitə, mahiyyəti üzrə baxmadan, qəbul edir.

Maddə 12

Nazirlər Komitəsinin və Parlament Assambleyasının AYRHK-nın, yaxud Palataların müzakirələrində kollektiv şəkildə iştirakını və nümayəndələrin orada fərdi qaydada çıxış etmək imkanını nəzərdə tutan şərtləri Nazirlər Komitəsi AYRHK ilə məsləhətləşdikdən sonra müəyyən edəcək və onlar sonuncunun Prosedur Qaydalarına daxil olunacaq.

Maddə 13

1. AYRHK və onun Palatalarının hər biri özünün Prosedur Qaydalarını qəbul edir. Bu qaydalar toplusu, konkret olaraq, aşağıdakıları əhatə etməlidir:

- a. yetərsay;
- b. səsvermə hüququna və tələb olunan səs çoxluqlarına dair məsələlər - bu zaman nəzərə alınmalıdır ki, Nazirlər Komitəsinə və Parlament Assambleyasına ünvanlanan tövsiyə və rəylər verilmiş səsərin üçdə iki səs çoxluğu ilə qəbul olunur;
- c. prezidentin, vitse-prezidentlərin və Büronun digər üzvlərinin seçilməsi proseduru;
- d. gündəliyin hazırlanması və onun nümayəndələrə paylanması proseduru;
- e. statut komitələrinin və ad hoc işçi qrupların işinin təşkili.

2. Bundan əlavə, AYRHK-nın qaydaları, bu Xartiyanın 2-ci və 7-ci maddələrini nəzərə almaqla, nümayəndələrin və onların əvəzləyicilərinin adlarının bildirilməsi müddətini və qaydasını, habelə onların mandatlarının yoxlanılması proseduru ehtiva edir.

Maddə 14

1. Konqres növbəlik prinsipi ilə, hər dəfə bir Palatanın üzvlərindən özünə Prezident təyin edir. Prezidentin səlahiyyət müddəti iki növbəti sessiya qədərdir.

2. AYRHK-nın hər bir Palatası öz üzvləri arasından iki növbəti sessiya müddəti qədər səlahiyyəti olan sədr seçir.

Maddə 15

1. Konqresin Katibliyi vəzifəsini onun seçdiyi İcraedici Rəhbər həyata keçirir. İcraedici Rəhbər Konqres və onun orqanları qarşısında cavabdeh olub, Baş Katibin rəhbərliyi altında fəaliyyət göstərir. Namizədlər öz ərizələrini birbaşa Avropa Şurasının Baş Katibinə təqdim etməkdə sərbəstdirlər. Baş Katib isə öz rəyi ilə birgə həmin ərizələri Konqresin Prezidentinə verir. Müraciət edənlərin namizədlikləri yoxlandıqdan sonra, Büro namizədlər siyahısını Konqresin səsverməsinə təqdim edir. Daimi Komitə, Konqresin adından, bu Xartiyada nəzərdə

tutulmayan məsələlərə aydınlıq gətirmək məqsədilə Konqresin İcraedici Rəhbərinin seçilməsi prosedurunu müəyyənləşdirir.

2. Konqres öz İcraedici Rəhbərini, Avropa Şurasının bütün işçilərinə tətbiq olunan yaş məhdudiyyətini gözləməklə, beş illik müddətə seçir; o, növbəti müddətə təkrar seçilə bilər.

3. Baş Katib Konqresin Bürosu ilə məsləhətləşdikdən sonra İcraedici Rəhbərin Müavini təyin edilir.

4. Palataların katiblərinə gəlməyə, Baş Katib onları aidiyyəti Palatanın Sədri ilə qeyri-rəsmi fikir mübadiləsi apardıqdan sonra təyin edilir. Həmin fikir mübadiləsi əsnasında Baş Katib seçilməyə bağlı niyyətini və nə üçün bu niyyətdə olduğunu açıqlayır.

Maddə 16

1. Nazirlər Komitəsi Avropa Şurasının ümumi büdcəsinin tərkib hissəsi kimi Konqresin büdcəsini qəbul edir.

2. Bu büdcə, konkret olaraq, AYRHK-nın sessiyalarından, Palataların və AYRHK-nın orqanlarının iclaslarından irəli gələn xərcləri, habelə AYRHK-nın fəaliyyəti ilə bağlı bütün digər aydın təsdiq oluna bilən xərcləri ödəmək üçün nəzərdə tutulur. Plenar sessiyalarda yalnız nümayəndələrin iştirak xərci bu büdcə hesabına ödənilir.

3. Konqresin büdcəsi Avropa Şurasının büdcəsində ayrıca bölmə təşkil edir.

4. AYRHK özünün büdcə tələbatı haqqında Baş Katibi və Nazirlər Komitəsini məlumatlandırır. Onun xahişi Baş Katibin təqdim etdiyi büdcə layihəsinin ümumi kontekstində nəzərdən keçirilir.

5. Konqres üzvlərinə ödənilən gündəlik xərcin məbləği və hesablanma metodu Nazirlər Komitəsinin ayrıca qərarının predmetidir.

6. Konqresin büdcəsi (daimi işçilərə ödənişlərdən və siyasi qruplara ayrılan vəsaitdən başqa) bir paket təşkil edir ki, onun da idarə olunmasına görə Konqresin Bürosu məsuliyyət daşıyır. Büro Avropa Şurasının maliyyə qaydalarına riayət etməli və Konqresin statut orqanlarının və iki Palatanın fəaliyyəti üçün zəruri vəsaitin ayrılmasına göz qoymalıdır. Bu vəsaitlər büdcədən Konqresə ayrılmış toplam vəsaitdən çox ola bilməz.

Keçid müddəaları

1. 2-ci maddənin 1-ci bəndinə istisna olaraq, seçkili yerli və regional orqanın qeyri-seçkili məsul şəxsləri Konqresə nümayəndə ola bilərlər, bir şərtlə ki, onlar yuxarıda qeyd olunan birbaşa seçkili orqanın qərarı ilə, yaxud fərdi qaydada verilən sərəncamla işdən azad edilə bilsinlər və belə işdən azad etmə səlahiyyəti qanunla təsbit olunsun. Bu müddəaya altı ildən sonra yenidən baxılacaq.

2. 15-ci maddədə nəzərdə tutulan Konqresin İcraedici Rəhbəri zəruri şərait yaradıqdan sonra seçiləcək.

II Əlavə - Avropa Şurasının üzv dövlətləri - üzvlük tarixləri

Üzv dövlətlər	Üzvlük tarixi
Albaniya	13.7.1995
Almaniya	13.7.1950
Andorra	10.11.1994
Avstriya	16.4.1956
Azərbaycan	25.1.2001
Belçika	5.5.1949
Birləşmiş Krallıq	5.5.1949
Bolqarıstan	7.5.1992
Bosniya və Herseqovina	24.4.2002
Çexiya Respublikası	30.6.1993
Danimarka	5.5.1949
Ermənistan	25.1.2001
Estoniya	14.5.1993
Finlandiya	5.5.1989
Fransa	5.5.1949
Gürcüstan	27.4.1999
Xorvatiya	6.11.1996
İrlandiya	5.5.1949
İslandiya	7.3.1950
İspaniya	24.11.1977
İsveç	5.5.1949
İsveçrə	6.5.1963
İtaliya	5.5.1949
Kipr	24.5.1961
Latviya	10.2.1995
Lixtenşteyn	23.11.1978
Litva	14.5.1993
Lüksemburq	5.5.1949
Macarıstan	6.11.1990
"Makedoniya keçmiş Yuqoslav Respublikası"	9.11.1995
Malta	29.4.1965
Moldova	13.7.1995

Monako	5.10.200
Niderland	5.5.1949
Norveç	5.5.1949
Polşa	26.11.1991
Portuqaliya	22.9.1976
Rumıniya	7.10.1993
Rusiya Federasiyası	28.2.1996
San Marino	16.11.1988
Serbiya və Qaradağ	3.4.2003
Slovakiya	30.6.1993
Sloveniya	14.5.1993
Türkiyə	9.8.1949
Ukrayna	9.11.1995
Yunanıstan	9.8.1949

Təşkilatın on təsisçi dövləti bunlardır: Belçika, Danimarka, Fransa, İrlandiya, İtaliya, Lüksemburq, Niderland, Norveç, İsveç və Birləşmiş Krallıq.

III Əlavə -- Avropa Şurası müqavilələrinin tam siyahısı*

Nö-si	Adı	İmzalan- mağa açılması	Qüvvəyə minməsi	A	Q	B
001	Avropa Şurasının Nizamnaməsi	5/5/1949	3/8/1949			
002	Avropa Şurasının imtiyaz və immunitetləri haqqında Baş Saziş	2/9/1949	10/9/1952			
005	İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Konvensiya	4/11/1950	3/9/1953			
009	İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Konvensiyaya dair Protokol	20/3/1952	18/5/1954			
010	Avropa Şurasının imtiyaz və immunitetləri haqqında Baş Sazişə dair Protokol	6/11/1952	11/7/1956			
012	Ahılığa, əlilliyə və kimsəsizliyə görə sosial təminat sistemi haqqında aralıq Avropa Sazişi	11/12/1953	1/7/1954	X	X	
012A	Ahılığa, əlilliyə və kimsəsizliyə görə sosial təminat sistemi haqqında aralıq Avropa Sazişinə dair Protokol	11/12/1953	1/10/1954	X	X	
013	Ahılığa, əlilliyə və kimsəsizliyə aid olmayan hallar üçün sosial təminat sistemi haqqında aralıq Avropa Sazişi	11/12/1953	1/7/1954	X	X	
013A	Ahılığa, əlilliyə və kimsəsizliyə aid olmayan hallar üçün sosial təminat sistemi haqqında aralıq Avropa Sazişinə dair Protokol	11/12/1953	1/10/1954	X	X	
014	Sosial və tibbi yardım haqqında Avropa Konvensiyası	11/12/1953	1/7/1954	X	X	
014A	Sosial və tibbi yardım haqqında Avropa Konvensiyasına dair Protokol	11/12/1953	1/7/1954	X	X	
015	Universitetlərə daxil olmaq üçün diplomların ekvivalentliyi haqqında Avropa Konvensiyası	11/12/1953	20/4/1954	X	X	
016	Patent ərizələri üçün formal tələblər haqqında Avropa Konvensiyası	11/12/1953	1/6/1955	X	X	
017	İxtira patentlərinin beynəlxalq təsnifatı haqqında Avropa Konvensiyası	19/12/1954	1/8/1955	X	X	
018	Avropa Mədəniyyət Konvensiyası	19/12/1954	5/5/1955	X		

* Avropa Şurasının üzv dövlətləri üçün və müvafiq sürətdə, A: Avropanın qeyri-üzv dövlətləri üçün; Q: qeyri-Avropa dövlətləri üçün; B: Avropa Birliyi üçün açıq olan konvensiya(lar) və saziş(lər). Hər bir müqavilənin yekun müddəalarına bax. Mənbə: Müqavilə Şöbəsi, <http://conventions.coe.int>.

019	Bir iştirakçı dövlətin ərazisində başqa bir iştirakçı dövlətin vətəndaşları ilə rəftarın ümumi qaydaları haqqında Avropa Konvensiyası	13/12/1955	23/2/1965				
020	Müharibə əlillərinin tibbi müalicəsi məqsədilə onların Avropa Şurasının üzv dövlətləri arasında mübadiləsi haqqında Saziş	13/12/1955	1/1/1956	X	X		
021	Ali təhsil müddətlərinin ekvivalentliyi haqqında Avropa Konvensiyası	15/12/1956	18/9/1957	X	X		
022	Avropa Şurasının imtiyaz və immunitetləri haqqında Baş Sazişə dair İkinci Protokol	15/12/1956	15/12/1956				
023	Mübahisələrin dinc yolla həlli haqqında Avropa Konvensiyası	29/4/1957	30/4/1958	X	X		
024	Ekstradisiya haqqında Avropa Konvensiyası	13/12/1957	18/4/1960	X	X		
025	Avropa Şurasının üzv dövlətləri arasında şəxslərin hərəkət rejimi haqqında Avropa Sazişi	13/12/1957	1/1/1958	X	X		
026	İnsan mənşəli terapevtik maddələrin mübadiləsi haqqında Avropa Razılaşması	15/12/1958	1/1/1959	X	X	X	
027	Televiziya filmləri proqramlarının mübadiləsi haqqında Avropa Razılaşması	15/12/1958	1/7/1961	X	X		
028	Avropa Şurasının imtiyaz və immunitetləri haqqında Baş Sazişə dair Üçüncü Protokol	6/3/1959	15/3/1963				
029	Avtomobil nəqliyyatı sahəsində mülki məsuliyyətin məcburi sığortası haqqında Avropa Konvensiyası	20/4/1959	22/9/1969	X	X		
030	Cinayət işləri üzrə qarşılıqlı hüquqi yardım haqqında Avropa Konvensiyası	20/4/1959	12/6/1962	X	X		
031	Qaçqınlar üçün vizanın ləğvi haqqında Avropa Sazişi	20/4/1959	4/9/1960	X	X		
032	Ali təhsil ixtisaslarının akademik tanınması haqqında Avropa Konvensiyası	14/12/1959	27/11/1961	X	X		
033	Xəstəxanalarda və digər tibb müəssisələrində diaqnostika və müalicə məqsədilə pulsuz istifadə üçün nəzərdə tutulmuş tibbi, cərrahi və laborator avadanlığın müvəqqəti olaraq gömrük rüsumundan azad idxalı haqqında Saziş	28/4/1960	29/7/1960	X	X	X	
034	Televiziya verilişlərinin qorunması haqqında Avropa Razılaşması	22/6/1960	1/7/1961				
035	Avropa Sosial xartiyası	18/10/1961	26/2/1965				
036	Avropa Şurasının imtiyaz və immunitetləri haqqında Baş Sazişə dair Dördüncü Protokol	16/12/1961	16/12/1961				

037	Gənclərin kollektiv pasportla Avropa Şurasının üzv dövlətləri arasında səyahəti haqqında Avropa Sazişi	16/12/1961	17/1/1962	X	X	
038	Tibbi və balneoloji müalicənin xüsusi metodları ilə bağlı qarşılıqlı yardım haqqında Avropa Sazişi	14/5/1962	15/6/1962	X	X	
039	Qan qrupunun təyin edilməsi məqsədilə reaktivlərin mübadiləsi haqqında Avropa Sazişi	14/5/1962	14/10/1962	X	X	X
040	Müharibə əlili olan hərbi və mülki şəxslərə protezlərin və ortopedik aparatların təmiri üçün beynəlxalq çek kitabçasının verilməsi haqqında Avropa Şurasının üzv dövlətləri arasında Saziş	17/12/1962	27/12/1963	X	X	
041	Qonaqların şəxsi əşyalarına görə mehmanxana sahiblərinin məsuliyyəti haqqında Konvensiya	17/12/1962	15/2/1967	X	X	
042	Beynəlxalq ticarət arbitrajı haqqında Avropa Konvensiyasının tətbiqi barədə Razılaşma	17/12/1962	25/1/1965	X	X	
043	Çoxvətəndaşlıq hallarının sayının azaldılması və çoxvətəndaşlıq zamanı hərbi mükəlləfiyyət haqqında Konvensiya	6/5/1963	28/3/1968	X	X	
044	İnsan hüquqları və əsas azadlıqları haqqında Konvensiyaya dair 2 sayılı Protokol - Avropa Məhkəməsinə məsləhət xarakterli rəylər vermək səlahiyyətinin həvalə edilməsi barədə	6/5/1963	21/9/1970			
045	İnsan hüquqları və əsas azadlıqları haqqında Konvensiyaya dair 3 sayılı Protokol - bu Konvensiyanın 29, 30 və 34-cü maddələrinə düzəliş edilməsi barədə	6/5/1963	21/9/1970			
046	İnsan hüquqları və əsas azadlıqları haqqında Konvensiyaya dair 4 sayılı Protokol - bu Konvensiyada və ona dair Birinci Protokolda ehtiva edilməyən bəzi başqa hüquq və azadlıqların təmin olunması haqqında	16/9/1963	2/5/1968			
047	Patent hüququnun bəzi məqamlarının unifikasiyası haqqında Konvensiya	27/11/1963	1/8/1980	X	X	
048	Sosial təminat haqqında Avropa Kodeksi	16/4/1964	17/3/1968	X	X	
048A	Sosial təminat haqqında Avropa Kodeksinə dair Protokol	16/4/1964	17/3/1968	X	X	
049	Universitetlərə daxil olmaq üçün diplomların ekvivalentliyi haqqında Avropa Konvensiyasına dair Protokol	3/6/1964	4/7/1964	X	X	

050	Avropa Farmakopeyasının işlənilib hazırlanması haqqında Konvensiya	22/7/1964	8/5/1974	X	X	
051	Şerti olaraq azadlıqdan məhrum edilmiş və ya şərti olaraq azadlığa buraxılmış cinayətkarlar üzərində nəzarət haqqında Avropa Konvensiyası	30/11/1964	22/8/1975	X	X	
052	Yol hərəkəti qaydasının pozulmasına görə cəzalandırma haqqında Avropa Konvensiyası	30/11/1964	18/7/1972	X	X	
053	Milli ərazidən kənar yerdə yerləşən stansiyalardan yayımın qarşısının alınması haqqında Avropa Sazişi	22/1/1965	19/10/1967	X	X	
054	Televiziya verilişlərinin qorunması haqqında Avropa Razılaşmasına dair Protokol	22/1/1965	24/3/1965	X	X	
055	İnsan hüquqları və əsas azadlıqları haqqında Konvensiyaya dair 5 sayılı Protokol - bu Konvensiyanın 22 və 40-cı maddələrinə düzəliş edilməsi barədə	20/1/1966	20/12/1971			
056	Arbitraja dair vahid formada qanunvericiliyi nəzərdə tutan Avropa Konvensiyası	20/1/1966		X	X	
057	Şirkətlərin təsis edilməsi haqqında Avropa Konvensiyası	20/1/1966				
058	Uşaqların övladlığa götürülməsi haqqında Avropa Konvensiyası	24/4/1967	26/4/1968	X	X	
059	Tibb bacılarına təlim və tədris verilməsi haqqında Avropa Sazişi	25/10/1967	7/8/1969	X	X	
060	Xarici valyutaya münasibətdə öhdəliklər haqqında Avropa Konvensiyası	11/12/1967		X	X	
061	Konsul funksiyaları haqqında Avropa Konvensiyası	11/12/1967		X		
061A	Konsul funksiyaları haqqında Avropa Konvensiyasına dair Protokol - qaçqınların müdafiəsi barədə	11/12/1967		X		
061B	Konsul funksiyaları haqqında Avropa Konvensiyasına dair Protokol - mülki hava gəmilərinə münasibətdə konsul funksiyaları barədə	11/12/1967		X		
062	Xarici qanunvericilik barədə informasiya haqqında Avropa Konvensiyası	7/6/1968	17/12/1969	X	X	
063	Diplomatik agentlərin və ya konsul xidmətinin vəzifəli şəxslərinin tərtib etdikləri sənədlərin icqallaşdırılması tələbinin ləğvi haqqında Avropa Konvensiyası	7/6/1968	14/8/1970	X	X	
064	Yuyucu və təmizləyici vasitələrdə bəzi detergentlərdən istifadənin məhdudlaşdırılması haqqında Avropa Sazişi	16/9/1968	16/2/1971	X	X	

065	Heyvanların beynəlxalq daşımalar zamanı qorunması haqqında Avropa Konvensiyası	13/12/1968	20/2/1971	X	X	X
066	Arxeoloji irsin qorunması haqqında Avropa Konvensiyası	6/5/1969	20/11/1970	X	X	
067	Avropa Komissiyasının və İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin prosedurlarında iştirak edən şəxslər haqqında Avropa Sazişi	6/5/1969	17/4/1971			
068	Ailələrdə gənc xaricilərin müvəqqəti yaşaması haqqında Avropa Sazişi	24/11/1969	30/5/1971	X	X	
069	Təhsilini xaricdə davam etdirən tələbələrə təqaüd verilməsinin davam etdirilməsi haqqında Avropa Sazişi	12/12/1969	2/10/1971	X	X	
070	Cinayət işləri üzrə məhkəmə hökmlərinin beynəlxalq hüquqi qüvvəsi haqqında Avropa Konvensiyası	28/5/1970	26/7/1974	X	X	
071	Yetkinlik yaşına çatmayanların repatriasiyası haqqında Avropa Konvensiyası	28/5/1970		X	X	
072	Beynəlxalq dövriyyədə olan adsız qiymətli kağızlar haqqında Konvensiya	28/5/1970	11/2/1979	X	X	
073	Cinayət məsələləri üzrə məhkəmə işlərinin təhvil verilməsi haqqında Avropa Konvensiyası	15/5/1972	30/3/1978	X	X	
074	Dövlətlərin immuniteti haqqında Avropa Konvensiyası	16/5/1972	11/6/1976	X	X	
074A	Dövlətlərin immuniteti haqqında Avropa Konvensiyasına Əlavə Protokol	16/5/1972	22/5/1985	X	X	
075	Pul öhdəliklərinin yerinə yetirilməsi yeri haqqında Avropa Konvensiyası	16/5/1972		X	X	
076	Müddətin hesablanması haqqında Avropa Konvensiyası	16/5/1972	28/4/1983	X	X	
077	Vəsiyyətnamələrin qeydiyyatı sisteminin yaradılması haqqında Konvensiya	16/5/1972	20/3/1976	X	X	
078	Sosial təminat haqqında Avropa Konvensiyası	14/12/1972	1/3/1977	X	X	
078A	Sosial təminat haqqında Avropa Konvensiyasının tətbiqi üçün Əlavə Saziş	14/12/1972	1/3/1977	X	X	
079	Avtomobil nəqliyyatı vasitələri ilə vurulmuş ziyana görə mülki-hüquqi məsuliyyət haqqında Avropa Konvensiyası	14/5/1973		X	X	
080	Ölmüş şəxslərin cəsədlərinin təhvil verilməsi haqqında Saziş	26/10/1973	11/11/1975	X	X	
081	Televiziya verilişlərinin qorunması haqqında Avropa Razılaşmasına Əlavə Protokol	14/1/1974	31/12/1974	X	X	

082	Bəşəriyyətə qarşı cinayətlərə və hərbi cinayətlərə cinayət məsuliyyətinə cəlbətmə müddətinin tətbiq edilməməsi haqqında Avropa Konvensiyası	25/1/1974	27/6/2003	X	X		
083	Kənd təsərrüfatı sahəsində çalışan şəxslərin sosial müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyası	6/5/1974	17/6/1977	X	X		
084	Toxuma növlərinin təyin edilməsi məqsədilə reaktivlərin mübadiləsi haqqında Avropa Sazişi	17/9/1974	23/4/1977	X	X	X	
085	Nigahdan kənar doğulmuş uşaqların hüquqi statusu haqqında Avropa Konvensiyası	15/10/1975	11/8/1978	X	X		
086	Ekstradisiya haqqında Avropa Konvensiyasına Əlavə Protokol	15/10/1975	20/8/1979	X	X		
087	Təsərrüfat məqsədilə bəslənən heyvanların qorunması haqqında Avropa Konvensiyası	10/3/1976	10/9/1978	X	X	X	
088	Avtomobil nəqliyyatı vasitələrini idarə etmək hüququndan məhrum edilmənin beynəlxalq nəticələri haqqında Avropa Konvensiyası	3/6/1976	28/4/1983	X	X		
089	Toxuma növlərinin təyin edilməsi məqsədilə reaktivlərin mübadiləsi haqqında Avropa Sazişinə Əlavə Protokol	24/6/1976	23/4/1977	X	X	X	
090	Terrorizmin qarşısının alınması haqqında Avropa Konvensiyası	27/1/1977	4/8/1978				
091	Bədən xəsarəti və ya ölüm hallarında məhsul istehsalçılarının məsuliyyəti haqqında Avropa Konvensiyası	27/1/1977			X	X	
092	Hüquqi yardım üçün ərizələrin təqdim olunması haqqında Avropa Sazişi	27/1/1977	28/2/1977	X	X		
093	Miqrant işçilərin hüquqi statusu haqqında Avropa Konvensiyası	24/11/1977	1/5/1983				
094	İnzibati məsələlərlə bağlı sənədlərin xaricə təqdim olunması haqqında Avropa Konvensiyası	24/11/1977	1/11/1982	X	X		
095	Çoxvətəndaşlıq hallarının sayının azaldılması və çoxvətəndaşlıq zamanı hərbi mükəlləfiyyət haqqında Konvensiyaya düzəliş edilməsi barədə Protokol	24/11/1977	8/9/1978	X	X		
096	Çoxvətəndaşlıq hallarının sayının azaldılması və çoxvətəndaşlıq zamanı hərbi mükəlləfiyyət haqqında Konvensiyaya Əlavə Protokol	24/11/1977	17/10/1983	X	X		
097	Xarici qanunvericilik barədə informasiya haqqında Avropa Konvensiyasına Əlavə Protokol	15/3/1978	31/8/1979	X	X		

098	Ekstradisiya haqqında Avropa Konvensiyasına İkinci Əlavə Protokol	17/3/1978	5/6/1983	X	X	
099	Cinayət işləri üzrə qarşılıqlı hüquqi yardım haqqında Avropa Konvensiyasına Əlavə Protokol	17/3/1978	12/4/1982	X	X	
100	İnzibati məsələlərlə bağlı sübutların və informasiyanın xaricdən əldə olunması haqqında Avropa Konvensiyası	15/3/1978	1/1/1983	X	X	
101	Fərdi şəxslərin odlu silah əldə etməsi və saxlaması üzərində nəzarət haqqında Avropa Konvensiyası	28/6/1978	1/7/1982	X	X	
102	Kəsilmək üçün nəzərdə tutulmuş heyvanların qorunması haqqında Avropa Konvensiyası	10/5/1979	11/6/1982	X	X	X
103	Heyvanların beynəlxalq daşımalar zamanı qorunması haqqında Avropa Konvensiyasına Əlavə Protokol	10/5/1979	7/11/1989	X	X	X
104	Avropanın canlı təbiətinin və təbii mühitinin qorunması haqqında Konvensiya	19/9/1979	1/6/1982	X	X	X
105	Uşaqlar üzərində qəyyumluğun (himayənin) bərqərar və bərpa edilməsi barədə qərarların tanınması və həyata keçirilməsi haqqında Avropa Konvensiyası	20/5/1980	1/9/1983	X	X	
106	İnzibati ərazi vahidləri və yerli hakimiyyət orqanları arasında transsərhəd əməkdaşlığı haqqında Nümunəvi Avropa Konvensiyası	21/5/1980	22/12/1981	X		
107	Qaçqınlara münasibətdə məsuliyyətin ötürülməsi haqqında Avropa Sazişi	16/10/1980	1/12/1980	X	X	
108	Şəxsi məlumatların avtomatik işlənməsi zamanı fərdlərin qorunması haqqında Konvensiya	28/1/1981	1/10/1985	X	X	
109	İnsan mənşəli terapevtik maddələrin mübadiləsi haqqında Avropa Sazişinə Əlavə Protokol	1/1/1983	1/1/1985	X	X	
110	Xəstəxanalarda və digər tibb müəssisələrində diaqnostika və müalicə məqsədilə pulsuz istifadə üçün nəzərdə tutulmuş tibbi, cərrahi və laborator avadanlığın müvəqqəti olaraq gömrük rüsumundan azad idxalı haqqında Sazişə Əlavə Protokol	1/1/1983	1/1/1985	X	X	
111	Qan qrupunun təyin edilməsi məqsədilə reaktivlərin mübadiləsi haqqında Avropa Sazişinə Əlavə Protokol	1/1/1983	1/1/1985	X	X	

112	Məhkum olunmuş şəxslərin verilməsi haqqında Konvensiya	21/3/1983	1/7/1985	X	X	
113	Televiziya verilişlərinin qorunması haqqında Avropa Razılaşmasına Əlavə Protokol	21/3/1983	1/1/1985	X	X	
114	İnsan hüquqları və əsas azadlıqları haqqında Konvensiyaya dair 6 sayılı Protokol - ölüm cəzasının ləğvi barədə	28/4/1983	1/3/1985			
115	Yuyucu və təmizləyici vasitələrdə bəzi detergentlərdən istifadənin məhdudlaşdırılması haqqında Avropa Sazişinə düzəliş edilməsi barədə Protokol	25/10/1983	1/11/1984	X	X	
116	Zorakılığın tətbiqi ilə bağlı cinayətlərin qurbanlarına vurulmuş ziyanın ödənilməsi haqqında Avropa Konvensiyası	24/11/1983	1/2/1988	X	X	
117	İnsan hüquqları və əsas azadlıqları haqqında Konvensiyaya dair 7 sayılı Protokol	22/11/1984	1/11/1988			
118	İnsan hüquqları və əsas azadlıqları haqqında Konvensiyaya dair 8 sayılı Protokol	19/3/1985	1/1/1990			
119	Mədəniyyət mülkiyyətinə münasibətdə hüquqpozmalara haqqında Avropa Konvensiyası	23/6/1985		X	X	
120	İdman tədbirləri, o cümlədən futbol oyunları zamanı zorakılığın və xuliqanlıqın qarşısının alınması haqqında Avropa Konvensiyası	19/8/1985	1/11/1985	X	X	
121	Avropanın arxitektura irsinin qorunması haqqında Konvensiya	3/10/1985	1/12/1987	X	X	X
122	Yerli özünüidarə haqqında Avropa Xartiyası	15/10/1985	1/9/1988			
123	Təcrübə və ya digər elmi məqsədlər üçün istifadə olunan onurğalı heyvanların qorunması haqqında Avropa Konvensiyası	18/3/1986	1/1/1991	X	X	X
124	Beynəlxalq qeyri-hökumət təşkilatlarının hüquq subyektliliyinin tanınması haqqında Avropa Konvensiyası	24/4/1986	1/1/1991	X	X	
125	Ev heyvanlarının qorunması haqqında Avropa Konvensiyası	13/11/1987	1/5/1992	X	X	
126	İşgəncənin və qeyri-insani, yaxud alçaldıcı rəftarın və ya cəzanın qarşısının alınması haqqında Avropa Konvensiyasına	26/11/1987	1/2/1989	X	X	
127	Vergi məsələlərində qarşılıqlı inzibati yardım haqqında Konvensiya	25/1/1988	1/4/1995	X	X	
128	Avropa Sosial Xartiyasına Əlavə Protokol	5/5/1988	4/9/1992			

129	Xaricdə müvəqqəti qalan şəxslərə tibbi yardımın göstərilməsi barədə 1980-ci il 17 oktyabr tarixli Sazişin tətbiqi haqqında Razılaşma	26/5/1988			X		
130	Xidməti vəzifəsinə görə konfidensial məlumatlara çıxışı olan şəxslərin maliyyə bazarlarında bundan sui-istifadə etməsinə qarşı Konvensiya	20/4/1989	1/10/1991	X	X	X	
131	Televiziya verilişlərinin qorunması haqqında Avropa Razılaşmasına Üçüncü Əlavə Protokol	20/4/1989		X	X		
132	Transserhəd televiziya yayımı haqqında Avropa Konvensiyası	5/5/1989	1/5/1993	X	X	X	
133	Xidməti vəzifəsinə görə konfidensial məlumatlara çıxışı olan şəxslərin maliyyə bazarlarında bundan sui-istifadə etməsinə qarşı Konvensiyaya dair Protokol	11/9/1989	1/10/1991				
134	Avropa Farnakopeyasının işlənilib hazırlanması haqqında Konvensiyaya dair Protokol	16/11/1989	1/11/1992	X	X		
135	Dopinqdən istifadəyə qarşı Konvensiya	16/11/1989	1/3/1990	X	X		
136	Müflisləşmənin bəzi beynəlxalq aspektləri haqqında Avropa Konvensiyası	5/6/1990		X	X		
137	Avropa Şurasının imtiyaz və immunitetləri haqqında Baş Sazişə dair Beşinci Protokol	18/6/1990	1/11/1991				
138	Ali təhsil müddətlərinin ümumi ekvivalentliyi haqqında Avropa Konvensiyası	6/11/1990	1/1/1991	X	X	X	
139	Sosial təminat haqqında Avropa Kodeksi (dəyişdirilmiş)	6/11/1990		X	X	X	
140	İnsan hüquqları və əsas azadlıqları haqqında Konvensiyaya dair 9 sayılı Protokol	6/11/1990	1/10/1994				
141	Cinayət fəaliyyətindən əldə edilən gəlirlərin yuyulması, aşkar olunması, götürülməsi və müsadirə edilməsi haqqında Konvensiya	8/11/1990	1/9/1993	X	X		
142	Avropa Sosial Xartiyasına düzəliş edilməsi barədə Protokol	21/10/1991					
143	Arxeoloji irsin qorunması haqqında Avropa Konvensiyası (dəyişdirilmiş)	16/1/1992	25/5/1995	X	X	X	
144	Xaricilərin yerli səviyyədə ictimai həyatda iştirakı haqqında Konvensiya	5/2/1992	1/5/1997	X	X		
145	Təsərrüfat məqsədilə bəslənən heyvanların qorunması haqqında Avropa Konvensiyasına düzəliş edilməsi barədə Protokol	6/2/1992		X	X	X	

146	İnsan hüquqları və əsas azadlıqları haqqında Konvensiyaya dair 10 sayılı Protokol	25/3/1992					
147	Birgə kino istehsalı haqqında Avropa Konvensiyası	2/10/1992	1/4/1994	X	X		
148	Regional dillər və ya milli azlıqların dilləri haqqında Avropa Xartiyası	5/11/1992	1/3/1998	X	X		
149	Çoxvətəndaşlıq hallarının sayının azaldılması və çoxvətəndaşlıq zamanı hərbi mükəlləfiyyət haqqında Konvensiyaya düzəliş edilməsi barədə İkinci Protokol	2/2/1993	24/3/1995	X	X		
150	Ətraf mühit üçün təhlükəli olan fəaliyyət nəticəsində dəymiş ziyana görə mülki-hüquqi məsuliyyət haqqında Konvensiya	21/6/1993		X	X	X	
151	İşgəncənin və qeyri-insani, yaxud alçaldıcı rəftarın və ya cəzanın qarşısının alınması haqqında Avropa Konvensiyasına dair 1 sayılı Protokol	4/11/1993	1/3/2002				
152	İşgəncənin və qeyri-insani, yaxud alçaldıcı rəftarın və ya cəzanın qarşısının alınması haqqında Avropa Konvensiyasına dair 2 sayılı Protokol	4/11/1993	1/3/2002				
153	Transsərhəd peyk yayımı çərçivəsində müəlliflik hüququ və qonşuların hüquqları ilə bağlı məsələlər haqqında Avropa Konvensiyası	11/5/1994		X	X		
154	Sosial təminat haqqında Avropa Konvensiyasına dair Protokol	11/5/1994		X	X		
155	İnsan hüquqları və əsas azadlıqları haqqında Konvensiyaya dair 11 sayılı Protokol - bu Konvensiya ilə yaradılmış nəzarət mexanizminin yenidən təşkili barədə	11/5/1994	1/11/1998				
156	Birləşmiş Millətlər Təşkilatının narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsinə qarşı mübarizə haqqında Konvensiyasının 17-ci maddəsinin həyata keçirilməsini təmin edən, dənizdə qeyri-qanuni dövriyyə barədə Saziş	31/1/1995	1/5/2000	X	X		
157	Milli azlıqların müdafiəsi haqqında Çərçivə Konvensiyası	1/2/1995	1/2/1998	X	X		
158	Avropa Sosial Xartiyasına Əlavə Protokol - kollektiv şikayət sistemi barədə	9/11/1995	1/7/1998				
159	İnzibati ərazi vahidləri və yerli hakimiyyət orqanları arasında transsərhəd əməkdaşlığı haqqında Nümunəvi Avropa Konvensiyasına Əlavə Protokol	9/11/1995	1/12/1998	X			

160	Uşaq hüquqlarının həyata keçirilməsi haqqında Avropa Konvensiyası	25/1/1996	1/7/2000	X	X	X
161	İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin prosedurlarında iştirak edən şəxslər haqqında Avropa Sazişi	5/3/1996	1/1/1999			
162	Avropa Şurasının imtiyaz və immunitetləri haqqında Baş Sazişə dair Altıncı Protokol	5/3/1996	1/11/1998			
163	Avropa Sosial Xartiyası (dəyişdirilmiş)	3/5/1996	1/7/1999			
164	Biologiyanın və tibbin tətbiqi zamanı insan hüquqlarının və ləyaqətinin qorunması haqqında Konvensiya: İnsan hüquqları və biotibb haqqında Konvensiya	4/4/1997	1/12/1999	X	X	X
165	Avropa regionunda ali təhsil sahəsində ixtisasların tanınması haqqında Konvensiya	11/4/1997	1/2/1999	X	X	X
166	Vətəndaşlıq haqqında Avropa Konvensiyası	6/11/1997	1/3/2000	X	X	
167	Məhkum olunmuş şəxslərin verilməsi haqqında Konvensiyaya Əlavə Protokol	18/12/1997	1/6/2000	X	X	
168	Biologiyanın və tibbin tətbiqi zamanı insan hüquqlarının və ləyaqətinin qorunması haqqında Konvensiyaya Əlavə Protokol - insanın klonlaşdırılmasının qadağan edilməsi barədə	12/1/1998	1/3/2001	X	X	X
169	İnzibati ərazi vahidləri və yerli hakimiyyət orqanları arasında transsərhəd əməkdaşlığı haqqında Nümunəvi Avropa Konvensiyasına 2 sayılı Protokol -- ərazilərarası əməkdaşlıq barədə	5/5/1998	1/2/2001	X		
170	Təcrübə və ya digər elmi məqsədlər üçün istifadə olunan onurğalı heyvanların qorunması haqqında Avropa Konvensiyasına düzəliş edilməsi barədə Protokol	22/6/1998			X	X
171	Transsərhəd televiziya yayımı haqqında Avropa Konvensiyasına Əlavə Protokol	1/10/1998	1/3/2002	X	X	X
172	Cinayət hüququ vasitəsilə ətraf mühitin mühafizəsi haqqında Konvensiya	4/11/1998		X	X	
173	Korrupsiya ilə əlaqədar cinayət məsuliyyəti haqqında Konvensiya	27/1/1999	1/7/2002	X	X	X
174	Korrupsiya ilə əlaqədar mülki-hüquqi məsuliyyət haqqında Konvensiya	4/11/1999	1/11/2003	X	X	X

175	Gənclər üçün uzunmüddətli transmilli könüllü xidmətlərin təşviqi haqqında Avropa Konvensiyası	11/5/2000			X		
176	Landşaft haqqında Avropa Konvensiyası	20/10/2000	1/3/2004	X			
177	İnsan hüquqları və əsas azadlıqları haqqında Konvensiyaya dair 12 sayılı Protokol	4/11/2000	1/4/2005				
178	Məhdud istifadəli xidmətlərin hüquqi müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyası	24/1/2001	1/7/2003	X	X	X	
179	Hüquqi yardım üçün ərizələrin təqdim olunması haqqında Avropa Sazişinə Əlavə Protokol	4/10/2001	1/9/2002	X	X		
180	"İnformasiya Cəmiyyəti Xidmətləri"nin göstərilməsi ilə əlaqədar informasiya və hüquqi əməkdaşlıq haqqında Konvensiya	4/10/2001		X	X	X	
181	Şəxsi məlumatların avtomatik işlənməsi zamanı fərdlərin qorunması haqqında Konvensiyaya Əlavə Protokol - nəzarət orqanları və transsərhəd məlumat axını barədə	8/11/2001	1/7/2004	X	X	X	
182	Cinayət işləri üzrə qarşılıqlı hüquqi yardım haqqında Avropa Konvensiyasına İkinci Əlavə Protokol	8/11/2001	1/2/2004	X	X		
183	Audiovizual irsin qorunması haqqında Avropa Konvensiyası	8/11/2001		X	X	X	
184	Audiovizual irsin qorunması haqqında Avropa Konvensiyasına dair Protokol - televiziya məhsullarının qorunması barədə	8/11/2001		X	X	X	
185	Kompüter cinayətkarlığı haqqında Konvensiya	23/11/2001	1/7/2004	X	X		
186	İnsan hüquqları və biotibb haqqında Konvensiyaya Əlavə Protokol - insan orqanlarının və toxumalarının transplantasiyası barədə	24/1/2002		X	X	X	
187	İnsan hüquqları və əsas azadlıqları haqqında Konvensiyaya dair 13 sayılı Protokol - ölüm cəzasının bütün hallarda ləğvi barədə	3/5/2002	1/7/2003				
188	Dopinqdən istifadəyə qarşı Konvensiyaya Əlavə Protokol	12/9/2002	1/4/2004	X	X		
189	Kompüter cinayətkarlığı haqqında Konvensiyaya Əlavə Protokol -- kompüter sistemləri vasitəsilə törədilən irqçilik və ksenofobiya hərəkətlərinin cinayət aktı kimi təsvif edilməsi barədə	28/1/2003		X	X		
190	Terrorizmin qarşısının alınması haqqında Avropa Konvensiyasına düzəliş edilməsi barədə Protokol	15/5/2003					

191	Korrupsiya ilə əlaqədar cinayət məsuliyyəti haqqında Konvensiyaya Əlavə Protokol	15/5/2003	1/2/2005	X	X	X
192	Uşaqlarla ünsiyyət haqqında Konvensiya	15/5/2003		X	X	X
193	Heyvanların beynəlxalq daşımalar zamanı qorunması haqqında Avropa Konvensiyası (dəyişdirilmiş)	6/11/2003		X	X	X
194	İnsan hüquqları və əsas azadlıqları haqqında Konvensiyaya dair 14 sayılı Protokol - bu Konvensiyanın nəzarət sisteminə düzəliş edilməsi barədə	13/5/2004				
195	İnsan hüquqları və biotibb haqqında Konvensiyaya Əlavə Protokol - biotibbi tədqiqatlar barədə	25/1/2005		X	X	X

Cəmi: 197 müqavilə

IV Əlavə -- Məhdud sazişlərin siyahısı

Avropa Şurası İnkişaf Bankı

Əsas sənədləri: R (56)9 - 16/04/1956 - İdarə Heyətinin qərarı - 28/06/1999 -- Nizamnamə

Bu məhdud saziş çərçivəsində Avropa Şurasının imtiyaz və immunitetləri haqqında Baş Sazişə dair Üçüncü Protokol (AMK №28) bağlanmışdır.

Sosial və səhiyyə sahəsində Məhdud Saziş

Əsas sənədləri: R (59)23 - 16/11/1959 - R (61)40 - 16/12/1961 - R (96)34 - 02/10/1996 - R (96)35 - 02/10/1996

Bu məhdud saziş çərçivəsində iki Avropa müqaviləsi bağlanmışdır: Avropa Farmakopeyasının işlənilib hazırlanması haqqında Konvensiya (AMK №50) və Yuyucu və təmizləyici vasitələrdə bəzi detergentlərdən istifadənin məhdudlaşdırılması haqqında Avropa Sazişi (AMK №64).

Avropa Farmakopeyasının işlənilib hazırlanması haqqında Konvensiya

Əsas sənədi: Avropa Şurasının Müqavilələr Külliyyatı №50

Xüsusilə əlil şəxslər üçün Avropa Kartı

(Bu kart hələlik hazırlanmamışdır. 1977-ci il 4 noyabr tarixli Qətnaməyə Əlavənin 4-cü maddəsində deyilir: "Hər bir iştirakçı dövlətin hökuməti başqa iştirakçı dövlətin səlahiyyətli orqanının buraxdığı həmin kartın öz ərazisində qüvvəyə malik olduğunu qəbul edir")

Narkotik vasitələrdən istifadəyə və qeyri-qanuni narkotika ticarətinə qarşı mübarizə üzrə Əməkdaşlıq Qrupu (Pompidu Qrupu)

Əsas sənədləri: R (80)2 - 27/03/1980 - R (80)15 - 17/09/1980

Əsas təbii və texnoloji fəlakətlər zamanı yardımın təşkili, belə fəlakətlərin qarşısının alınması və onlardan qorunmaq üzrə Əməkdaşlıq Qrupu (EUR-OPA)

Əsas sənədi: R (87)2 - 20/03/1987

Yaradıcı kinematoqrafik və audiovizual əsərlərin birgə istehsalına və yayılmasına Avropanın Dəstək Fondu "Eurimages"

Əsas sənədləri: R (88)15 - 26/10/1988 (R (89)6 - 15/06/1989 - R (90)34 - 30/11/1990 - R (92)3 - 10/02/1992 - R (93)10 - 03/04/1993 - R (98)10 - 02/07/1998 ilə düzəliş edilmişdir)

Qlobal qarşılıqlı bağlılıq və həmrəylik üzrə Avropa Mərkəzi (Şimal-Cənub Mərkəzi)

Əsas sənədləri: R (89)14 - 16/11/1989 - R (93)51 - 21/10/1993

Gənclərin Avropada hərəkətini təşviq etmək və buna əlverişli şərait yaratmaq üçün Gənclər Kartı haqqında Məhdud Saziş

Əsas sənədi: R (91) 20 - 13/09/1991

Avropanın Audiovizual Observatoriyası

Əsas sənədləri: R (92)70 - 15/12/1992 - R (97)4 - 20/03/1997 - Res(2000)7 - 21/09/2000

Avropa Müasir Dillər Mərkəzini təsis edən Genişləndirilmiş Məhdud Saziş

Əsas sənədləri: R (94)10 - 08/04/1994 - R (98)11 - 02/07/1998

Korrupsiyaya qarşı Dövlətlər Qrupunu (GRECO) təsis edən Saziş

Əsas sənədləri: R (98)7 - 05/05/1998 - R (99)5 - 01/05/1999

Hüquq vasitəsilə Demokratiya uğrunda Avropa Komissiyası (Venesiya Komissiyası)

Əsas sənədləri: Res(2002)3 - 21/02/2002 (Dəyişdirilmiş Nizamnamə) - R (90)6 - 10/05/1990

V Əlavə - Avropa Şurası ilə digər beynəlxalq təşkilatlar arasındakı saziş və razılaşmaların siyahısı

Avropa Şurası ilə Avropa İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı (AİƏT) arasında Saziş (əlavə sənədlərlə birgə) - mart 1951. 1961-ci ildə AİƏT İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatına (İƏİT) çevrilmişdir.

www.oecd.org

Avropa Kömür və Polad Birliyi (AKPB) ilə Avropa Şurası arasında əlaqələrə dair Protokol - 18 aprel 1951. 1965-ci il aprelin 8-də AKPB-nin təsisatları Avropa İqtisadi Birliyinin və Avroatomun təsisatları ilə vahid bir komissiyada və şurada birləşmişdir. Paris Müqaviləsinin müddəti 2002-ci il iyulun 23-də başa çatdıqda, kömür və polad sahələri Avropa İttifaqına həvalə edilmişdir ki, bununla da bu protokol öz əhəmiyyətini itirmişdir.

www.europa.eu.int/abc/obj/treaties/en/entoc29.htm

Avropa Şurasının Baş Katibliyi ilə Brüssel Müqaviləsi Təşkilatının Baş Katibliyi arasında Saziş - 15 noyabr 1951. Almaniya Federativ Respublikasının və İtaliyanın da bu təşkilata daxil edilməsi üçün 1954-cü il oktyabrın 23-də Brüssel Müqaviləsinə düzəliş olunmuşdur ki, bu da Qərbi Avropa İttifaqının (QAI) yaranmasına gətirib çıxarmışdır. 2000-ci ilin noyabrında onun vəzifələrinin əksəriyyəti Avropa İttifaqına həvalə olunmuşdur.

www.wcu.int

Avropa Şurası ilə Beynəlxalq Əmək Təşkilatı arasında Saziş - 23 noyabr 1951.

www.ilo.org

Avropa Şurasının Baş Katibliyi ilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Katibliyi arasında Saziş - 15 dekabr 1951. Bu saziş Avropa Şurasının və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Katiblikləri arasında 1971-ci ildə bağlanmış Əməkdaşlıq və əlaqə haqqında Razılaşma ilə yenilənmişdir.

www.un.org

Avropa Şurasının Baş Katibi ilə Avropadan miqrantların köçürülməsi üzrə Müvəqqəti Hökumətlərarası Komitənin Direktoru arasında Saziş - 25 fevral 1952. 1951-ci ildə Brüsseldə keçirilən Beynəlxalq Miqrasiya Konfransında Belçika və Amerika Birləşmiş Ştatlarının təşəbbüsü ilə yaradılmış Avropadan miqrantların köçürülməsi üzrə Müvəqqəti Hökumətlərarası Komitə 1953-cü il Konstitusiyasına düzəliş edilməsinin və onun ratifikasiya olunmasının ardınca 1989-cu ildə Beynəlxalq Miqrasiya Təşkilatına çevrilmişdir.

www.iom.int

Avropa Şurası ilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Qaçqınlar üzrə Ali Komissarının və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Uşaqların Beynəlxalq Fövqəladə Fondunun əlaqələri (BMT-nin Baş Katibi ilə Avropa Şurasının Baş Katibi arasında məktub mübadiləsi - 3-28 iyul 1952). Bu saziş 1999-cu il tarixli anlaşma memorandumu ilə əlavə olunmuşdur.

www.unhcr.ch

Avropa Şurasının Baş Katibi ilə Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının Avropa Regional Ofisinin Direktoru arasında Saziş - 9 sentyabr 1952.

www.who.int

Avropa Şurası ilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Təhsil, Elm və Mədəniyyət Təşkilatı arasında Saziş - 10 noyabr 1952.

www.unesco.org

Avropa Şurasının Baş Katibi ilə Sənaye mülkiyyətinin, ədəbiyyat və incəsənət əsərlərinin qorunması üzrə Birgə Beynəlxalq Büronun Direktoru arasında Saziş - 22 aprel 1953. Bu kiçik təşkilat Ümumdünya Əqli Mülkiyyət Təşkilatının (ÜƏMT) sələfi olmuşdur. ÜƏMT 1967-ci il iyulun 14-də Stokholmda imzalanmış Konvensiya əsasında yaradılmışdır. Onun mənzil-qərargahı Cenevrədə yerləşir. 1974-cü il dekabrın 17-də ÜƏMT Birləşmiş Millətlər Təşkilatı sisteminin ixtisaslaşmış qurumuna çevrilmişdir.

www.wipo.org

Avropa Şurası ilə Xüsusi Hüququn Unifikasiyası üzrə Beynəlxalq İnstitut arasında Saziş - 12 yanvar 1954.

www.unidroit.org

Avropa Şurası ilə Avropanın Nəqliyyat Nazirlərinin Konfransı arasında əlaqələr - 17 mart 1954.

www.oecd.org

Avropa Şurası ilə Mülki Status üzrə Beynəlxalq Komissiya arasında Saziş (1955-ci il 28 və 31 oktyabr tarixli məktublarnın mübadiləsi). Avropa Şurası vaxtaşırı olaraq bu Komissiyanın ümumi iclaslarında müşahidəçi qismində iştirak etməyə dəvət olunur və eləcə də Komissiya onun sahəsinə aid məsələlərlə məşğul olan ekspert komitələrində vaxtaşırı olaraq müşahidəçi qismində təmsil olunur.

www.ciecl.org

Avropa Şurasının Avropa Mülki Aviasiya Konfransı (AMAK) ilə əlaqələri - 19 noyabr 1955. 1993-cü il aprelin 22-də Parisdə keçirilən 22-ci aralıq sessiyasında öz Konstitusiyasının ilk dəfə tamamilə dəyişdirilməsi ilə əlaqədar olaraq, AMAK-a üzv dövlətlərin Mülki Aviasiya Baş Direktorları bu qurumun hər hansı başqa təşkilatla qarışıq düşməməsi üçün fransız dilindəki "komissiya" ("comission") sözünü "konfrans" ("conference") sözü ilə əvəzləmişdir.

www.ecac-ccac.org

Avropa Şurası ilə Beynəlxalq Xüsusi Hüquq üzrə Haaqa Konfransı arasında Saziş - 13 dekabr 1955.
www.hcch.net

Avropa Şurası ilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatı arasında Saziş - 11 yanvar 1956.
www.fao.org

Avropa Şurasının Baş Katibliyi ilə Avropa Kömür və Polad Birliyinin Ümumi Assambleyasının Baş Katibliyi arasında Maliyyə Sazişi - 15 fevral 1957.
www.europa.eu.int/abc/obj/treaties/en/entoc29.htm

Sənaye mülkiyyətinin, ədəbiyyat və incəsənət əsərlərinin qorunması üzrə Birgə Beynəlxalq Büro ilə Avropa Şurası arasında Saziş - 28 may 1957. Bu saziş 1953-cü ilin aprelində məktub mübadiləsi yolu ilə bağlanmış əvvəlki sazişi əvəz etmişdir.
www.wipo.org

Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsi ilə Avropa Atom Enerjisi Birliyinin Komissiyası (EURATOM) arasında Razılaşma - 18 avqust 1959.
www.europa.eu.int/abc/obj/treaties/en/entoc38.htm

Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsi ilə Avropa İqtisadi Birliyinin Komissiyası arasında Razılaşma və Brüsseldə Avropa Şurasının Əlaqə Ofisinin açılmasına dair sənədlər - 18 avqust 1959. Brüsseldəki Avropa Birlikləri yanında Avropa Şurasının Əlaqə Ofisinin açılması Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin 1974-cü il mayın 6-da qəbul etdiyi 13(74) sayılı Qətnamə ilə qərara alınmışdır.
www.pages.infn.it/ivhl/cee.html

Avropa Şurası ilə Beynəlxalq Cinayət Polisi Təşkilatı (İTERPOL) arasında Saziş - 1-9 fevral 1960 (məktub mübadiləsi).
www.interpol.int

Beynəlxalq Əmək Təşkilatı ilə Avropa Şurası arasında Beynəlxalq Peşəkar Təlim İnformasiya və Tədqiqat Mərkəzinin yaradılması və fəaliyyəti haqqında Razılaşma - 8 dekabr 1960.
www.ilo.org

Avropa Şurası ilə İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı arasında Razılaşma (İƏİT-in Şurası bu razılaşmanı 1962-ci il yanvarın 9-da, Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsi isə 1962-ci il fevralın 1-də (4(62) sayılı Qətnamə ilə) təsdiq etmişdir).
www.oecd.org

Avropa Şurası ilə Təbiətin və Təbii Ehtiyatların Qorunub Saxlanması uğrunda Beynəlxalq İttifaq arasında Saziş - 18 dekabr 1962. Bu təşkilat Fransadakı Fontanblö konfransının ardınca 1948-ci il oktyabrın 5-də Təbiətin Mühafizəsi

uğrunda Beynəlxalq İttifaq (İUPN) kimi yaradılmışdır. Təşkilat 1956-cı ildə öz adını dəyişdirərək Təbiətin və Təbii Ehtiyatların Qorunub Saxlanması uğrunda Beynəlxalq İttifaq (İUCN) etmişdir. 1990-cı ildə onun adı qısaldılaraq Ümumdünya Mühafizə İttifaqı şəklində almışdır.

www.iucn.org

Avropa Şurası ilə Avropa Mədəniyyət Fondu arasında Razılaşma - 10 noyabr 1965.
www.eurocult.org

Avropa Şurasının və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Katiblikləri arasında Əməkdaşlıq və əlaqə haqqında Razılaşma (1971-ci il 19 noyabr tarixli məktub mübadiləsi). Bu memorandum Avropa Şurasının Baş Katibi ilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Katibi arasında 1951-ci il 15 dekabr tarixli yazışma ilə bu iki təşkilatın katiblikləri arasında yaradılmış işgüzar əlaqələrin yeni yollarını müəyyənləşdirmişdir. 1989-cu il oktyabrın 17-də Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Məclisi öz iclaslarında iştirak etmək üçün Avropa Şurasına müşahidəçi statusunun verilməsi barədə qətnamə qəbul etmişdir. O vaxtdan bəri Avropa Şurası vaxtaşırı olaraq Baş Məclisin sessiyalarında müşahidəçi qismində iştirak edir. ¹

www.un.org

Avropa Şurası ilə İbero-Amerikan Təhsil Bürosu arasında əməkdaşlıq haqqında Saziş - 21 dekabr 1982. 1985-ci ilin mayında bu təşkilat Təhsil, Elm və Mədəniyyət üzrə İbero-Amerikan Dövlətləri Təşkilatına çevrilmişdir.

www.oeci.es

Avropa Şurası ilə Mədəni və Texniki Əməkdaşlıq Agentliyi (ACCT) arasında əməkdaşlıq haqqında Saziş - 17 mart 1983. Bu agentliyin 1997-ci ildə Hanoyda keçirilən 7-ci Sammitində onun nizamnaməsinə dəyişikliklər edilməsindən sonra rəsmən Ajans dö la frankofoni (Agence de la francophonie - Fransızca Danışan Ölkələrin Birliyi üzrə Agentlik) adlandırılmışdır. İştirakçıların çoxluğunu və təşkilatın malik olduğu hökumətlərə statusun spesifik təbiətini nəzərə alaraq 1999-cu ildə belə razılığa gəlinmişdir ki, o, Fransızca Danışan Ölkələrin Hökumətlərə Agentliyi (Agence intergouvernementale de la francophonie) adlandırılın. Hökumətlərə Agentlik Fransızca Danışan Ölkələrin Beynəlxalq Təşkilatının (Organisation internationale de la francophonie - OİF) əsas fəaliyyət orqanıdır.

www.agence.francophonie.org

Avropa Şurası ilə İbero-Amerikan Əməkdaşlıq İnstitutu arasında Saziş (1985-ci il 20 may və 12 iyun tarixli məktublarnın mübadiləsi). 1988-ci ilin noyabrında bu institut Beynəlxalq Əməkdaşlıq üzrə İspan Agentliyinin (AECI) tərkibinə daxil olmuşdur.

www.aeci.es

---

1. 2000-ci ilin oktyabrında, 2001-ci ilin dekabrında və 2002-ci ilin noyabr-dekabr aylarında Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Avropa Şurası ilə əməkdaşlığa dair bir neçə dəfə müzakirələr təşkil etmiş və nəticədə 55/3, 56/46 və 57/156 sayılı Qətnamələri qəbul etmişdir.

Avropa Şurası ilə Avropa - Latin Amerikası Əlaqələri İnstitutu (İRELA) arasında Saziş (1985-ci il 17 dekabr və 1986-cı il 13 yanvar tarixli məktublarnın mübadiləsi). Bu institut bir neçə il bundan əvvəl fəaliyyətini dayandırmışdır.

Avropa Şurası ilə Avropa Birliyi arasında Razılaşma - 16 iyun 1987. Avropa Şurasının Baş Katibi və Avropa Birlikləri Komissiyasının Prezidenti arasında 1996-cı il tarixli məktub mübadiləsi ilə bu razılaşmaya əlavə olunmuşdur.
www.europa.eu.int/abc/obj/treaties/en/entoc05.htm

Avropa Şurasının Baş Katibi ilə Amerika Dövlətləri Təşkilatının Baş Katibi arasında 1987-ci il 13 noyabr tarixli məktub mübadiləsi.
www.oas.org

Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı (AYİB) ilə Avropa Şurası arasında Saziş - 14 aprel 1992 (AYİB ilə Parlament Assambleyası arasında 1992-ci ilin sentyabrında bağlanmış Sazişlə yuxarıdakı sazişə əlavə olunmuşdur).
www.ebrd.com

Avropa Şurasının Baş Katibi ilə Avropa Birlikləri Komissiyasının Prezidenti arasında məktub mübadiləsi (bununla Avropa Şurası ilə Avropa Birliyi arasında 1987-ci il iyunun 16-da bağlanmış Razılaşmaya əlavə olunmuşdur) - 5 noyabr 1996.
www.europa.eu.int/abc/obj/treaties/en/entoc05.htm

İrççiliyin və ksenofobiyanın monitorinqi üzrə Mərkəzin təsis edilməsi barədə Avropa Birliyi Şurasının 1997-ci il 2 iyun tarixli 1035/97 sayılı Qərarının 7-ci maddəsinin 3-cü bəndinə uyğun olaraq, bu Mərkəzlə Avropa Şurası arasında sıx əməkdaşlıq qurmaq məqsədilə Avropa Birliyi ilə Avropa Şurası arasında Saziş - 10 fevral 1999.

Avropa Şurası ilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Qaçqınlar üzrə Ali Komissarlığı arasında əməkdaşlıq, Anlaşma Memorandumu - 25 avqust 1999.
www.unhcr.ch

Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı ilə Avropa Şurasının Sosial İnkişaf Fondu (bu fond 1999-cu ilin noyabrında Avropa Şurasının İnkişaf Bankına çevrilmişdir) arasında Anlaşma Memorandumu - 5 may 1999.
www.ebrd.com

2000-ci il aprelin 12-də Vyanada ATƏT-in və Avropa Şurasının Baş Katibləri arasında ali səviyyədə keçirilən "2+2" görüşündə imzalanmış "Əməkdaşlıq İmkanlarının Ümumi Kataloqu". Avropa Şurası ilə ATƏT arasında əlaqələrə dair bu ilk rəsmi sazişin məqsədi mövcud müsbət təcrübəni davam etdirmək, təkrarçılıqdan qaçmaq, gələcək fəaliyyət və əməkdaşlıq üçün əlverişli şərait yaratmaqdan ibarətdir.
www.osce.org

Avropa Şurası, Avropa Komissiyası və ÜST arasında 2001-ci ilin iyununda imzalanmış Üçtərəfli Saziş. ÜST və Avropa Şurası arasında əməkdaşlıq Avropa Səhiyyə Komitəsi vasitəsilə qurulur. Hazırda bu əməkdaşlıq Stabilitet Paktının və bioetikanın səhiyyə aspektlərini də əhatə edir. Tibbin Keyfiyyəti üzrə Avropa Direktorluğu dərman preparatlarının keyfiyyət standartlarına uyğunluğu məsələsində ÜST-nin əsas tərəfdaşı rolunda çıxış edir. Eyni zamanda, Pompidu Qrupu kimi tanınan Narkotik vasitələrdən istifadəyə və qeyri-qanuni narkotika ticarətinə qarşı mübarizə üzrə Əməkdaşlıq Qrupu da ÜST ilə sıx əməkdaşlıq edir. Son vaxtlar ÜST ilə Avropa Şurasının əməkdaşlığı əsas diqqətini Stabilitet Paktının və bioetikanın səhiyyə aspektlərinə yönəltdir. Avropa Şurası, Avropa Komissiyası və ÜST arasında qeyd olunan Üçtərəfli Sazişin səhiyyə sahəsində gələcək əməkdaşlığa təkan verəcəyi gözlənilir.

www.who.int

Xarici əlaqələr üzrə Avropa Komissarı Kris Pattenin və Avropa Şurasının Baş Katibi Valter Şvimmerin 2001-ci il aprelin 3-də imzaladığı Avropa Şurası ilə Avropa Komissiyası arasında Əməkdaşlıq və tərəfdaşlıq haqqında Birgə Bəyannamə.

www.europa.eu.int/comm

www.coe.int/T/E/Com/Files/Cooperation/UE/default.asp/

VI Əlavə - Avropa Şurası çərçivəsində imzalanan konvensiya və sazişlər üçün yekun müddəalar modeli

(1980-ci ilin fevralında Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin 384-cü iclasında qəbul edilmişdir)

A. Giriş

1962-ci ilin sentyabrında Müavinlərin 113-cü iclasında Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsi Şura daxilində bağlanacaq beynəlxalq müqavilələr üçün istifadə olunmaq üçün yekun müddəaları əks etdirən iki cür mətn təsdiq etmişdir. Onlardan biri ratifikasiyaya və qəbula qeyd-şərt etmədən imzalana bilən sazişlər üçün, digəri isə ratifikasiya və ya qəbul olunmağı tələb edən konvensiyalar üçün nəzərdə tutulmuşdu. Bunlar Avropa Şurasının sazişlərini, yaxud konvensiyalarını hazırlamaqla məşğul olan ekspert komitələri üçün nümunə olmalı idi. Belə razılaşdırılmışdı ki, konkret hallardan və ya Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Beynəlxalq Hüquq Komissiyasının işinin nəticəsindən asılı olaraq, həmin mətnlərə düzəlişlər edilə bilər.

1962-ci ildən bəri bu yekun müddəalar modellərindən çoxlu sayda Avropa konvensiyalarında və sazişlərində istifadə olunmuşdur. Həmin modellərdən belə çox istifadə olunması onlara müəyyən dəyişikliklər etməyin zəruriliyini də üzə çıxarmışdı. Üstəlik də, Beynəlxalq Hüquq Komissiyasının işi 1969-cu ildə Müqavilə hüququ haqqında Vyana Konvensiyasının qəbulu ilə nəticələnmişdi ki, bu konvensiyada da beynəlxalq təcrübədəki son dəyişikliklər nəzərə alınmışdı.

Bütün bu müxtəlif faktorları diqqətə alaraq, Nazirlər Komitəsi 1980-ci ilin fevralında özünün 315-ci iclasında yekun müddəalar modelinin yeni, vahid bir formasını təsdiqləmişdir. Bu model dövlətlər arasında bağlanan konvensiya və sazişlərə tətbiq olunur. Nazirlər Komitəsi onu da diqqətə çatdırır ki, o, Beynəlxalq su mənbələrinin çirklənmədən qorunması haqqında Avropa Konvensiyasının layihəsinə baxarkən, Avropa İqtisadi Birliyinin bu Konvensiyanın iştirakçısı olmasına imkan yaratmaq məqsədilə bu imkanı nəzərdə tutan yekun müddəaları qəbul etmişdir. Oxşar müddəalara Təsərrüfat məqsədilə bəslənən heyvanların qorunması haqqında 1976-cı il 10 mart tarixli Avropa Konvensiyasında, Kəsilmək üçün nəzərdə tutulmuş heyvanların qorunması haqqında 1979-cu il 10 may tarixli Avropa Konvensiyasında və Avropanın canlı təbiətinin və təbii mühitinin qorunması haqqında 1979-cu il 19 sentyabr tarixli Konvensiyada da rast gəlinir.

Aşağıda verilən yekun müddəalar modeli həm konvensiyalara, həm də sazişlərə tətbiq olunur. İki alternativin təklif olunduğu "a" maddəsi istisna olmaqla, bütün

maddələrin mətnləri konvensiyalar və sazişlər üçün eynidir: mötərizədəki sözləri, müvafiq olaraq, saxlamaq və ya ləğv etmək kifayətdir.

Nəhayət, o da qeyd olunmalıdır ki, bu yekun müddəalar modeli ekspert komitələrinin işini asanlaşdırmaq və heç bir real əsas olmadan müqavilələrin mətnləri arasındakı fərqlilikdən qaçmaq məqsədi güdür. Bununla belə, bu model heç bir halda məcburi deyildir və konkret hallara uyğun müxtəlif müddəalar qəbul edilə bilər.

B. Maddə a

Alternativ 1 (sazişlər)

1. Bu Saziş Avropa Şurasına üzv olan dövlətlərin imzalaması üçün açıqdır. Onlar bu Sazişin özləri üçün məcburiliyinə razılığını aşağıdakı yollarla bildirə bilərlər:

- a. ratifikasiya, qəbul və ya təsdiq münasibətdə qeyd-şərt etmədən imzalama, yaxud
- b. sonradan ratifikasiya, qəbul və ya təsdiq etməklə, ratifikasiya, qəbul və ya təsdiq münasibətdə qeyd-şərtlə imzalama.

2. Ratifikasiya, qəbul və ya təsdiq barədə sənədlər Avropa Şurasının Baş Katibi yanında saxlanca təhvil verilir.

Alternativ 1 (konvensiyalar)

Bu Konvensiya Avropa Şurasına üzv olan dövlətlərin imzalaması üçün açıqdır. O, ratifikasiya, qəbul və ya təsdiq edilməlidir. Ratifikasiya, qəbul və ya təsdiq barədə sənədlər Avropa Şurasının Baş Katibi yanında saxlanca təhvil verilir.

C. Maddə b

1. (Bu Saziş) (Bu Konvensiya) Avropa Şurasına üzv olan ... dövlətin "a" maddəsinin şərtlərinə uyğun olaraq, (bu Sazişin) (bu Konvensiyanın) onlar üçün məcburiliyinə öz razılığını ifadə etdiyi tarixdən sonrakı ... aylıq müddətin başa çatmasından sonra gələn ayın birinci günü qüvvəyə minir.

2. Bundan sonra (həmin Sazişin) (həmin Konvensiyanın) onun üçün məcburiliyinə öz razılığını ifadə etmiş istənilən üzv dövlət üçün (bu Saziş) (bu Konvensiya) onun ratifikasiyası, qəbulu və ya təsdiqi barədə sənədin saxlanca təhvil verilməsi (yaxud imzalanması) ¹ tarixindən sonrakı ... aylıq müddətin başa çatmasından sonra gələn ayın birinci günü qüvvəyə minir.

D. Maddə c

1. (Bu Saziş) (Bu Konvensiya) qüvvəyə mindikdən sonra, Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsi, Avropa Şurası Nizamnaməsinin 20-ci maddəsinin "d" bəndində nəzərdə tutulmuş səs çoxluğu və Komitədə iştirak hüququ olan Razılığa gələn Dövlətlərin nümayəndələrinin yekdil səsi ilə qəbul etdiyi

---

1. Burada "yaxud imzalanması" sözləri yalnız sazişlərə şamil edilir.

qərar əsasında, ² Şuraya üzv olmayan istənilən dövləti (həmin Sazişə) (həmin Konvensiyaya) qoşulmağa dəvət edə bilər.

2. (Bu Sazişə) (Bu Konvensiyaya) qoşulan hər bir dövlət üçün (həmin Saziş) (həmin Konvensiya) ona qoşulma barədə sənədin Avropa Şurasının Baş Katibi yanında saxlanca təhvil verildiyi tarixdən sonrakı ... aylıq müddətin başa çatmasından sonra gələn ayın birinci günü qüvvəyə minir.

E.Maddə d

1. İstənilən dövlət (bu Sazişi) (bu Konvensiyayı) imzalayarkən, yaxud onun ratifikasiyası, qəbulu, təsdiqi və ya ona qoşulma barədə sənədini saxlanca təhvil verərkən, (həmin Sazişin) (həmin Konvensiyanın) tətbiq olunacağı ərazini və ya əraziləri konkretləşdirə bilər.

2. İstənilən dövlət sonrakı hər hansı tarixdə Avropa Şurasının Baş Katibinə bəyanat ünvanlamaqla (bu Sazişin) (bu Konvensiyanın) tətbiqini həmin bəyanatda göstərdiyi hər hansı başqa əraziyə də şamil edə bilər. Belə ərazi üçün (bu Saziş) (bu Konvensiya) Baş Katibin həmin bəyanatı aldığı tarixdən sonrakı ... aylıq müddətin başa çatmasından sonra gələn ayın birinci günü qüvvəyə minir.

3. Əvvəlki iki bəndə əsasən verilmiş hər bir bəyanat, həmin bəyanatda göstərilən istənilən əraziyə münasibətdə, Baş Katibə bildiriş göndərilməklə geri götürülə bilər. Bu cür geri götürülmə Baş Katibin həmin bildirişi aldığı tarixdən sonrakı ... aylıq müddətin başa çatmasından sonra gələn ayın birinci günü qüvvəyə minir.

F. Maddə e ³

1. İstənilən dövlət (bu Sazişi) (bu Konvensiyayı) imzalayarkən, yaxud onun ratifikasiyası, qəbulu, təsdiqi və ya ona qoşulma barədə sənədini saxlanca təhvil verərkən, (həmin Sazişə) (həmin Konvensiyaya) əlavədə ⁴ nəzərdə tutulmuş qeyd-

2. Bu qərarın qəbulu qaydalarının tətbiqi rəhbərliyin ixtiyarında olur. Aydındır ki, başqa alternativlər də var, məsələn, ümumiyyətlə, heç bir şərt qoymayaraq, qərarı Nizamnamənin 20-ci maddəsinin "d" bəndində nəzərdə tutulan səs çoxluğu ilə qəbul etmək; Avropa Şurasının üzvü olmayan iştirakçı dövlətlər üçün Nazirlər Komitəsinin yekdil səsini tələb etmək. Yuxarıdakı mətnə yer alan "Komitədə iştirak hüququ olan Razılığa gələn Dövlətlərin nümayəndələrinin yekdil səsi" ifadəsi həmin dövlətlərin hamısının qərarı bəyənəmli olduğunu nəzərdə tutur. Həmin dövlətlərdən hansısa birinin səsvermədə iştirak etmədiyini, yaxud bitərəf qaldığı halda qərar qəbul edilə bilməz.

3. Hər hansı müqavilədə qeyd-şərtlə bağlı heç bir müddəa olmadığı halda, həmin müqavilənin məqsəd və məramına uyğun olan istənilən qeyd-şərt edilə bilər. Əgər bu, müqavilənin tərtibinə cavabdeh olan orqanların niyyətinə uyğun deyilsə və onlar hansısa bir qeyd-şərtin edilməsinin əleyhinədirsə, onda aşağıdakı məzmununda bir maddə daxil edilə bilər: "(Bu Sazişin) (bu Konvensiyanın) müddəalarına münasibətdə heç bir qeyd-şərt edilə bilməz." Yuxarıdakı "e" bəndi qeyd-şərtlərlə bağlı müxtəlif mümkün müddəa formalarından sadəcə biridir, həmin formaların bir çoxundan Avropa Şurasının müxtəlif saziş və konvensiyalarında istifadə olunmuşdur.

4. Əlavə aşağıdakı redaksiyada verilə bilər:

"Əlavə

(Maddə e)

İstənilən Dövlət aşağıdakı hüquqlara münasibətdə qeyd-şərt etdiyini bəyan edə bilər:

1. ...

2. ..."

şərtlərin birindən, yaxud bir neçəsindən faydalanacağını bəyan edə bilər. ⁵ Başqa heç bir qeyd-şərt edilə bilməz. ⁶

2. Əvvəlki bəndə əsasən qeyd-şərt etmiş istənilən Razılığa gələn Dövlət Avropa Şurasının Baş Katibinə bildiriş göndərməklə həmin qeyd-şərti qismən və ya tamamilə geri götürə bilər. Bu cür geri götürülmə Baş Katibin həmin bildirişi aldığı tarixdən etibarən qüvvəyə minir.

3. (Bu Sazişin) (Bu Konvensiyanın) hər hansı müddəasına qeyd-şərt etmiş istənilən Tərəf hər hansı başqa Tərəfin həmin müddəanı tətbiq etməsini tələb edə bilməz; hərçənd əgər onun qeyd-şərti qismən, yaxud şərtidirsə, o, həmin müddəanın özü qəbul etdiyi həddə tətbiqini tələb edə bilər.

G. Maddə f

1. İstənilən Tərəf istənilən vaxt Avropa Şurasının Baş Katibinə bildiriş göndərməklə (bu Sazişi) (bu Konvensiyanı) denonsasiya edə bilər.

2. Bu cür denonsasiya Baş Katibin həmin bildirişi aldığı tarixdən sonrakı ... aylıq müddətin başa çatmasından sonra gələn ayın birinci günü qüvvəyə minir.

H. Maddə g

Avropa Şurasının Baş Katibi Şuraya üzv olan dövlətləri və (bu Sazişə) (bu Konvensiyaya) qoşulmuş istənilən dövləti aşağıdakılar barədə məlumatlandırır:

- a. istənilən imzalanma;
- b. ratifikasiya, qəbul, təsdiq və ya qoşulma barədə istənilən sənədin saxlanma təhvil verilməsi;
- c. "b", "c" və "d" bəndlərinə uyğun olaraq, (bu Sazişin) (bu Konvensiyanın) qüvvəyə minməsi tarixi;
- d. (bu Saziş) (bu Konvensiya) ilə əlaqədar istənilən başqa akt, bildiriş və ya məlumat.

Bunun təsdiqi olaraq, lazımı qaydada səlahiyyətləndirilmiş aşağıda imza edənlər (bu Sazişi) (bu Konvensiyanı) imzalamışlar.

...-da(də) ... tarixdə hər iki dildəki mətni eyni dərəcədə autentik olmaqla, fransız və ingilis dillərində, bir əsl nüsxədə imzalanmışdır, əsl nüsxə Avropa Şurasının arxivində saxlanacaqdır. Avropa Şurasının Baş Katibi onun təsdiqlənmiş surətlərini Avropa Şurasının üzvü olan dövlətlərə və (bu Sazişə) (bu Konvensiyaya) qoşulmağa dəvət edilmiş hər bir dövlətə göndərəcəkdir.

---

5. Qeyd-şərt müqavilənin imzalandığı vaxt edilərsə, qeyd-şərti edən dövlət müqavilənin məcburiliyinə razılığını ifadə etməklə öz qeyd-şərtini rəsmən təsdiqləməlidir. Bu halda həmin qeyd-şərt təsdiq olunduğu tarixdə edilmiş qeyd-şərt sayılır.

6. "Başqa heç bir qeyd-şərt edilə bilməz" cümləsini müqaviləyə daxil etməkdə məqsəd icazə verilən qeyd-şərtlərin siyahısının tükənməz olmadığını bildirməkdir. Hərçənd bu cümlə zəruri hallarda mətdən çıxarıla bilər.

VII Əlavə - Avropa Şurası ilə Avropa Birliyi arasında məktub mübadiləsi

1. Avropa Şurası ilə Avropa Birliyi arasında əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsi və intensivləşdirilməsi barədə məktub mübadiləsi (16 iyun 1987)

(87/476/EEC)

Avropa Şurası Baş Katibinin Avropa Birləşmələri Komissiyasının Prezidentinə məktubu

Strasburq, 16 iyun 1987

Hörmətli cənab,

Nazirlər Komitəsi 1985-ci il aprelin 25-də, özünün 76-cı sessiyasında qəbul etdiyi Avropa Şurası ilə Avropa Birliyi arasında əməkdaşlıq haqqında 5(85) sayılı Qətnaməsində əmin olduğunu bildirmişdir ki, Avropanın əsas təsisatları olan Avropa Şurası ilə Avropa Birliyi arasında əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsi və intensivləşdirilməsi Avropada həmrəyliyi daha da gücləndirər; o, Avropanın mümkün olan ən geniş hüdudları çərçivəsində əməkdaşlıqda tərəqqiyə nail olmaq məqsədilə bu iki təsisat arasında daha sıx əməkdaşlığı təşviq etməyə qətiyyətli olduğunu, lakin bu zaman onların təbiətlərinə və prosedurlarına tamamilə hörmət edəcəyini ifadə etmişdir.

Nazirlər Komitəsi belə bir ovqatda mənə Avropa Birliyinin səlahiyyətli orqanları ilə əlaqə yaratmaq və onlarla birlikdə bizim bu iki təsisat arasında əməkdaşlığı gücləndirməyə yönəlmiş konkret təkliflər işləyib hazırlamaq göstərişi vermişdir.

Nazirlər Komitəsi həmin əlaqələr barəsində mənim ona təqdim etdiyim məruzələr sayəsində məlumatlandırılmış və Birləşmə onun üzv dövlətləri arasında daxili səlahiyyət bölgüsünü qabaqcadan müəyyənləşdirmədən razılaşmışdır ki, gələcəkdə:

- (a) Komissiya ilə təmsil olunan Avropa Birliyi Nazirlər Komitəsinin təsis etdiyi və üzv dövlətlərin hökumətlərinin təyin etdiyi şəxslərdən ibarət olan komitələrin, o cümlədən məhdud sazişlər çərçivəsində təsis edilmiş bu tip komitələrin qarşılıqlı maraq kəsb edən işlərində iştirak etməyə dəvət olunacaq. Birliyin hər hansı Avropa konvensiyasının və ya sazişinin layihəsinin işlənilib

hazırlanmasında iştirak etdiyi hallarda, Komissiya ilə təmsil olunan Avropa Birliyi bu cür layihənin müzakirə edildiyi Nazir Müavinlərinin iclaslarında təmsil olunmağa dəvət olunacaq.

(b) hər hansı yeni Avropa konvensiyasının və ya sazişinin layihəsi hazırlanarkən, Avropa Birliyinin həmin konvensiyanın və ya sazişin iştirakçısı olmasına imkan verən müddəanın onun mətninə daxil edilməsinin məqsədəuyğunluğu nəzərdən keçiriləcək; o da dərk olunur ki, belə bir müddəanın mətnə daxil edilməsi Birliyin səlahiyyətli orqanlarının həmin konvensiyaya və ya sazişə tərəf olub-olmamaq barədə son qərarının heç bir halda əvvəlcədən müəyyənləşdirilməsi anlamına gəlməyəcək.

(c) Komissiya ilə təmsil olunan Avropa Birliyi Avropa Şurasının xüsusi işgüzar əlaqələr qurduğu ixtisaslaşmış nazir konfranslarının qarşılıqlı maraq kəsb edən işlərində iştirak etməyə dəvət olunacaq (həmin konfransların səlahiyyətli orqanlarının qəbul edə biləcəyi qərarlara xələl gətirməmək şərtilə).

Bundan əlavə, bizim əlaqələrimizin nəticələrini nəzərə alaraq və yeni bürokratik strukturlar yaratmadan pragmatik hərəkət etməyi arzulayaraq, Nazirlər Komitəsi aşağıdakı tədbirlərə öz razılığını vermişdir. Bu tədbirlər, Avropa Birliyi ilə gələcəkdə ümumi bir sazişin bağlanmasına xələl gətirmədən və yuxarıda təsbit olunanları diqqətə almaqla, hər iki tərəf üçün Avropa Şurasının Baş Katibi ilə Avropa İqtisadi Birliyinin və Avropa Atom Enerjisi Birliyinin komissiyalarının prezidentləri arasında 1959-cu il 18 avqust tarixli məktub mübadiləsi nəticəsində əldə olunmuş razılaşmanı əvəz edə bilər.

A. Nazirlər Komitəsi ilə Avropa Birliklərinin Komissiyası arasındakı əlaqələrlə bağlı:

1. Komissiya Avropa Birliklərinin vahid Şurasını və vahid Komissiyasını təsis edən Müqavilənin 8-ci maddəsində müəyyən olduğu kimi, hər il Nazirlər Komitəsinə ümumi məruzə ünvanlayacaq. Öz növbəsində Nazirlər Komitəsinin statut məruzələri və Avropa Şurası Baş Katibinin ümumavropa əməkdaşlığının inkişafına dair Nazirlər Komitəsinə təqdim etdiyi məruzələr Komissiyaya göndəriləcək.
2. Nazirlər Komitəsi Komissiyanı ümumavropa əməkdaşlığının inkişafına, eləcə də qarşılıqlı maraq kəsb edən hər hansı başqa məsələyə dair öz müzakirələrində iştirak etməyə dəvət edə bilər.
3. Komissiya Nazir Müavinlərinin qarşılıqlı maraq kəsb edən məsələlərlə bağlı iclaslarında təmsil olunmağa dəvət edilə bilər.
4. Nazirlər Komitəsi Komissiyanın ona təqdim etdiyi məruzələr barədə, yaxud qarşılıqlı maraq kəsb edən hər hansı başqa məsələ haqda öz qeydini Komissiyaya ünvanlaya bilər.

5. Komissiyanın Baş Katibi bir qayda olaraq, Avropa Şurası ilə Birlik arasında əməkdaşlığın vəziyyətini qiymətləndirmək məqsədilə ildə bir dəfə Nazir Müavinləri ilə fikir mübadiləsində iştirak edəcək.

B. Avropa Şurasının Baş Katibi ilə Avropa Birliklərinin Komissiyası arasındakı əlaqələrlə bağlı:

1. Baş Katib və Komissiya, lazım gəldikdə, qarşılıqlı maraq kəsb edən məsələlərə dair bir-biri ilə məsləhətləşir. Bu məsləhətləşmənin məqsədi səyləri mümkün qədər əlaqələndirmək və razılaşdırmaq, birləşmiş tədbirlər həyata keçirmək və hər iki tərəfin qəbul etdiyi sənədlərin mümkün qədər geniş tətbiqinə nail olmaqdır.

2. Lazım gəldikdə, konkret sahələr üzrə qarşılıqlı maraq kəsb edən məsələlərə baxmaq, bir-birinin həyata keçirdiyi proqramlar haqqında məlumat əldə etmək, əməkdaşlığın vəziyyətini nəzərdən keçirmək və ola bilsin ki, birlikdə həyata keçirilə bilən layihələri (onların həyata keçirilmə qrafiki və smetası ilə birləşmiş) müəyyənləşdirmək üçün Avropa Şurası Katibliyinin və Komissiyanın rəsmi şəxsləri arasında ali səviyyədə görüşlər təşkil olunacaq. Belə görüşlər konkret olaraq, hüquqi, sosial və səhiyyə məsələləri, təhsil və mədəniyyət, ətraf mühit və irs məsələləri ilə bağlı mütəmadi təşkil ediləcək (qarşılıqlı maraq kəsb edən başqa sahələr üzrə oxşar görüşlərin keçirilməsi mümkünlüyünə xələl gətirmədən).

3. Komissiya, lazım gəldikdə, qarşılıqlı maraq kəsb edən məsələlərə baxılması üçün Avropa Şurası Katibliyinin nümayəndələrini özünün ekspert komitələrinin və məsləhətçi qruplarının işində müşahidəçi qismində iştirak etməyə dəvət edəcək.

4. Avropa Şurasının Baş Katibi və Komissiya sözügedən iki təsisatın qarşılıqlı maraq kəsb edən sahələrdə çalışan vəzifəli şəxsləri arasında sıx əlaqənin və əməkdaşlığın təmin olunması üçün uyğun tədbirlər görəcək. Bu məqsədlə həmin iki təsisat arasında əməkdaşlığı inkişaf etdirmək və bu baxımdan onların təmas nöqtəsi rolunda çıxış etmək üçün hər iki tərəfdən yüksək vəzifəli bir şəxs təyin olunur.

Yuxarıda təsvir edilən tədbirlərin Komissiya üçün məqbul olub-olmadığını bildirsəniz, Sizə minnətdar olaram.

Xahiş edirəm, Sizə olan ən yüksək ehtiramımı qəbul edəsiniz.

Marselino OREXA,

Avropa Şurasının Baş Katibi

Avropa Birləkləri Komissiyasının Prezidentinin Avropa Şurasının Baş Katibinə məktubu

Brüssel, 16 iyun 1987

Hörmətli cənab,

Mən Sizin Avropa Şurası ilə Avropa Birliyi arasında əməkdaşlığa dair bugünkü məktubunuzu aldığımı təsdiqləməkdən şərəf duyuram.

İstərdim biləsiniz ki, Avropa Birləkləri Komissiyası Nazirlər Komitəsinin belə bir fikrinə şərikdir ki, Avropanın əsas təsisatları olan Avropa Şurası ilə Avropa Birliyi arasında əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsi və intensivləşdirilməsi Avropada həmrəyliyi daha da gücləndirəcək; o, Avropanın mümkün olan ən geniş hüdudları çərçivəsində əməkdaşlıqda tərəqqiyə nail olmaq məqsədilə bu iki təsisat arasında daha sıx əməkdaşlığı təşviq etməyə qətiyyətli olduğunu, lakin bu zaman onların təbiətlərinə və prosedurlarına tamamilə hörmət edəcəyini ifadə etmişdir.

Komissiya Nazirlər Komitəsinin Sizin təqdim etdiyiniz məruzəni təqdir edib, Birliyin Avropa Şurasının işində iştirakını asanlaşdırmaq məqsədilə qəbul etməyə razılaşdığı şərtləri alqışlayır və bu şərtlərə öz tərəfindən razılığını bildirir.

Bundan əlavə, bizim əlaqələrimizin nəticələrini nəzərə alaraq və yeni bürokratik strukturlar yaratmadan pragmatik hərəkət etməyi arzulayaraq, Avropa Birləkləri Komissiyasının adından Sizə məmnuniyyətlə bildirirəm ki, mən Sizin məktubunuzda təsvir olunan və aşağıda müəyyən edilən tədbirləri bəyənirəm. Bu tədbirlər, Avropa Birliyi ilə gələcəkdə ümumi bir sazişin bağlanmasına xələl gətirmədən, hər iki tərəf üçün Avropa Şurasının Baş Katibi ilə Avropa İqtisadi Birliyinin və Avropa Atom Enerjisi Birliyinin komissiyalarının prezidentləri arasında 1959-cu il 18 avqust tarixli məktub mübadiləsi nəticəsində əldə olunmuş razılaşmadakı tədbirləri əvəz edəcək.

A. Nazirlər Komitəsi ilə Avropa Birləklərinin Komissiyası arasındakı əlaqələrlə bağlı:

1. Komissiya Avropa Birləklərinin vahid Şurasını və vahid Komissiyasını təsis edən Müqavilənin 8-ci maddəsində müəyyən olunduğu kimi, hər il Nazirlər Komitəsinə ümumi məruzə ünvanlayacaq. Nazirlər Komitəsinin statut məruzələri və Avropa Şurası Baş Katibinin ümumavropa əməkdaşlığının inkişafına dair Nazirlər Komitəsinə təqdim etdiyi məruzələr isə Komissiyaya göndəriləcək.
2. Nazirlər Komitəsi Komissiyanı ümumavropa əməkdaşlığının inkişafına, eləcə də qarşılıqlı maraq kəsb edən hər hansı başqa məsələyə dair öz müzakirələrində iştirak etməyə dəvət edə bilər.

3. Komissiya Nazir Müavinlərinin qarşılıqlı maraq kəsb edən məsələlərlə bağlı iclaslarında təmsil olunmağa dəvət edilə bilər.

4. Nazirlər Komitəsi Komissiyanın ona təqdim etdiyi məruzələr barədə, yaxud qarşılıqlı maraq kəsb edən hər hansı başqa məsələ haqda öz qeydini Komissiyaya ünvanlaya bilər.

5. Komissiyanın Baş Katibi bir qayda olaraq, Avropa Şurası ilə Birlik arasında əməkdaşlığın vəziyyətini qiymətləndirmək məqsədilə ildə bir dəfə Nazir Müavinləri ilə fikir mübadiləsində iştirak edəcək.

B. Avropa Şurasının Baş Katibi ilə Avropa Birliklərinin Komissiyası arasındakı əlaqələrlə bağlı:

1. Baş Katib və Komissiya, lazım gəldikdə, qarşılıqlı maraq kəsb edən məsələlərə dair bir-biri ilə məsləhətləşir. Bu məsləhətləşmənin məqsədi səyləri mümkün qədər əlaqələndirmək və razılaşdırmaq, bircə tədbirlər həyata keçirmək və hər iki tərəfin qəbul etdiyi sənədlərin mümkün qədər geniş tətbiqinə nail olmaqdır.

2. Lazım gəldikdə, konkret sahələr üzrə qarşılıqlı maraq kəsb edən məsələlərə baxmaq, bir-birinin həyata keçirdiyi proqramlar haqqında məlumat əldə etmək, əməkdaşlığın vəziyyətini nəzərdən keçirmək və ola bilsin ki, birlikdə həyata keçirilə bilən layihələri (onların həyata keçirilmə qrafiki və smetası ilə bircə) müəyyənləşdirmək üçün Avropa Şurası Katibliyinin və Komissiyanın rəsmi şəxsləri arasında ali səviyyədə görüşlər təşkil olunacaq. Belə görüşlər konkret olaraq, hüquqi, sosial və səhiyyə məsələləri, təhsil və mədəniyyət, ətraf mühit və irs məsələləri ilə bağlı mütəmadi təşkil ediləcək (qarşılıqlı maraq kəsb edən başqa sahələr üzrə oxşar görüşlərin keçirilməsi mümkünlüyünə xələl gətirmədən).

3. Komissiya, lazım gəldikdə, qarşılıqlı maraq kəsb edən məsələlərə baxılması üçün Avropa Şurası Katibliyinin nümayəndələrini özünün ekspert komitələrinin və məsləhətçi qrupların işində müşahidəçi qismində iştirak etməyə dəvət edəcək.

4. Avropa Şurasının Baş Katibi və Komissiya sözügedən iki təsisatın qarşılıqlı maraq kəsb edən sahələrdə çalışan vəzifəli şəxsləri arasında sıx əlaqənin və əməkdaşlığın təmin olunması üçün uyğun tədbirlər görəcək. Bu məqsədlə həmin iki təsisat arasında əməkdaşlığı inkişaf etdirmək və bu baxımdan onların bir-biri ilə əlaqəsini etmək üçün hər iki tərəfdən yüksək vəzifəli bir şəxs təyin olunur.

Xahiş edirəm, Sizə olan ən yüksək ehtiramımı qəbul edəsiniz.

Jak DELOR,

Avropa Birlikləri Komissiyasının Prezidenti

2. Avropa Şurasının Baş Katibi ilə Avropa Birlikləri Komissiyasının Prezidenti arasında 1996-cı il 5 noyabr tarixli məktub mübadiləsi

(Bununla, Avropa Şurası ilə Avropa Birliyi arasında 1987-ci il iyunun 16-da bağlanmış "Razılaşma"ya əlavə edilir)

Avropa Birlikləri Komissiyasının Prezidentinin Avropa Şurasının Baş Katibinə məktubu

Brüssel, 5 noyabr 1996

Hörmətli cənab,

1995-ci ilin mart ayında Brüsseldə keçirdiyimiz görüşdə biz iki təşkilat arasında 1987-ci il 16 iyun tarixli məktub mübadiləsini təsdiqləmək və yeniləmək yolu ilə, Brüssel və Strasburq arasında siyasi və iqtisadi əməkdaşlığı inkişaf etdirməyin zəruriliyini qeyd etmişik.

Komissiyanın Avropa Şurası ilə əməkdaşlığa görə məsul olan üzvü cənab van den Broyk ötən ilin aprelində Parisdə keçirilmiş dördtərəfli görüşdən sonra mənə məlumat vermişdir ki, həmin görüşdəki nümayəndələr də eyni qənaətə gəlmişlər.

1987-ci il tarixli məktub mübadiləsinin məqsədləri və onun nəzərdə tutduğu tədbirlər hələ də qüvvədə olsa da, əməkdaşlıq münasibətlərinin bugünkü tələblərinə artıq uyğun gəlmir, halbuki əməkdaşlıq əlaqələri həm Birliyin, həm də Avropa Şurasının hazırkı və gələcək inkişaf səviyyəsinin tələblərinə anında cavab verməlidir.

Birlik ilk vahid bazarını quraraq, Maastrixt Müqaviləsinin qüvvəyə minməsindən sonra sürətlə ittifaq şəkli almağa doğru inkişaf edir. Bu arada Avropa Şurası da müvəffəqiyyətlə genişlənərək, Avropanın yeni arxitekturasına böyük töhfə vermişdir.

Hər iki təşkilat, hərəsi özünəməxsus yolla, Avropanın institusional çərçivə ilə təmin olunması işində birgə çalışır. Onların adətən bir-birini tamamlayan fəaliyyətləri indi İttifaqın Müqaviləsində və Avropa Şurasının Nizamnaməsində təsbit olunmuş məqsədlər naminə əməkdaşlığın artırılmasını tələb edir.

Mövcud öhdəliklərin qüvvədə qalması və onlara riayət olunması vacib olduğundan, biz indi səmərəli praktiki əməkdaşlığa nail olmaq üçün Birliyin Strasburqun işinə mümkün qədər çox cəlb edilməsinə ehtiyac görürük.

Əvvəllər olduğu kimi, Avropa Şurasının əsas orqanlarının və sektoral departamentlərinin fəaliyyətində Birliyin iştirakının necə yerinə yetirildiyini nəzarətdə saxlamaq üçün Komissiyanın əməkdaşlığa məsul olan yüksək vəzifəli bir üzvü Avropa Şurasının yüksək vəzifəli bir nümayəndəsi ilə işləsin.

Əgər razısınızsa, bundan belə Nazirlər Komitəsinin, Nazir Müavinlərinin, onların hesabat qruplarının və Sizin tərəfinizdən çağırılan istənilən digər işçi qrupun iclasları və tədbirləri, Avropa Şurasının səlahiyyətli orqanlarının dəvəti əsasında, Komissiyanın iştirakı üçün açıq olsun. Komissiya səs vermək hüququndan istifadə etməyəcək və Təşkilatınızın qərar qəbulətmə prosesinə müdaxilə etməyəcək.

Öz növbəsində Komissiya aramızda artıq mövcud olan təcrübəyə uyğun olaraq, Komissiyanın şöbələrinin işlərində (artıq Birliyin daxili qərar qəbulətmə prosesində olan işlər istisna olmaqla) Avropa Şurasının iştirak etmək xahişlərini nəzərə almaq niyyətindədir.

Builkı hökumətlərarası konfransın nəticələrini gözləyərək, inanıram ki, bu yeni prosedür bizi Avropa Şurasının xüsusilə yeni üzvlərinin faydalanacağı daha sıx əməkdaşlığa aparıb çıxaracaq.

Bu məktubun və Sizin ona cavabınızın yuxarıda xatırladığım 1987-ci il 16 iyun tarixli məktub mübadiləsinə əlavə olan bir saziş təşkil etməsinə razı olub-olmadığınızı bildirsəniz, Sizə minnətdar olaram.

Sizin sadıq dostunuz,

Jak SANTER,

Avropa Birlikləri Komissiyasının Prezidenti

Avropa Şurası Baş Katibinin Avropa Birlikləri Komissiyasının Prezidentinə məktubu

Strasburq, 5 noyabr 1996

Hörmətli cənab,

Avropa Şurası ilə Avropa Birliyi arasında əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsinə və intensivləşdirilməsinə dair 1996-cı il 5 noyabr tarixli məktubunuza görə təşəkkür edirəm.

Bu yaxınlarda keçirilmiş iki dördtərəfli görüş çərçivəsindəki müzakirələr açıq-aşkar göstərmişdir ki, Prezident Jak Delor və cənab Marselino Orexa arasındakı 1987-ci il 16 iyun tarixli məktub mübadiləsi nəticəsində Razılaşma əldə ediləndən bəri Avropa Şurasında və Avropa İttifaqında baş vermiş dərin siyasi və institusional dəyişiklikləri nəzərə almaq baxımından təşkilatlarımız arasında əməkdaşlıq tədbirlərini yeniləməyə ehtiyac vardır.

Nazirlər Komitəsi Sizin məktubunuz barədə məlumatlandırılmış və razılaşmışdır ki, bundan belə Nazirlər Komitəsinin, Nazir Müavirlərinin, hesabat qruplarının və onun çağırdığı istənilən digər işçi qrupun iclasları və tədbirləri, Avropa Şurasının səlahiyyətli orqanlarının dəvəti əsasında, Komissiyanın iştirakı üçün açıq olsun. Komissiya səs vermək hüququndan istifadə etməyəcək və Təşkilatımızın qərar qəbul etmə prosesinə müdaxilə etməyəcək.

O, həmçinin qeyd etmişdir ki, bu tədbirlər 1987-ci il 16 iyun tarixli məktub mübadiləsində nəzərdə tutulan tədbir və prosedurlara (bu tədbir və prosedurlar təşkilatlarımızın əməkdaşlığı üçün baza rolunu oynamaqda davam edir və tam şəkildə həyata keçirilməlidir) əlavə olacaq.

Bundan əlavə, Nazirlər Komitəsi Sizin belə bir bəyanatınızı alqışlayır ki, öz növbəsində Komissiya aramızda artıq mövcud olan təcrübəyə uyğun olaraq, Komissiyanın şöbələrinin işlərində (artıq Birliyin daxili qərar qəbul etmə prosesində olan işlər istisna olmaqla) Avropa Şurasının iştirak etmək xahişlərini nəzərə alacaq.

1987-ci il 16 iyun tarixli məktub mübadiləsində nəzərdə tutulduğu kimi, Avropa Şurasının və Komissiyanın hərəsindən yüksək vəzifəli bir şəxs əməkdaşlığa nəzarət etməkdə və təşkilatlarımız arasında təmas nöqtəsi rolunda çıxış etməkdə davam etsinlər.

Bununla da məmnuniyyətlə təsdiqləyirəm ki, Sizin məktubunuz və ona mənim cavabım yuxarıda xatırladığım 1987-ci il 16 iyun tarixli məktub mübadiləsinə əlavə olan bir saziş təşkil edir.

Sizin sadıq dostunuz,

Daniyel TARŞİS,

Avropa Şurasının Baş Katibi

VIII Əlavə - Avropa Şurasının BMT ilə razılaşmaları

Avropa Şurasının Baş Katibliyi ilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Katibliyi arasında razılaşma

Cənab J. K. Pari ilə cənab Triqvi Li arasında məktub mübadiləsi

Avropa Şurası Baş Katibinin Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibinə məktubu

Strasburq, 15 dekabr 1951

Hörmətli cənab,

Nizamnamənin 1-ci maddəsinə əsasən:

"a. Avropa Şurasının məqsədi öz üzvləri arasında, onların ümumi mirası olan ideal və prinsiplərin qorunması və həyata keçirilməsi üçün və eləcə də onların iqtisadi və sosial tərəqqisinə əlverişli imkan yaradılması üçün daha sıx birliyə nail olmaqdır.

b. Bu məqsədə Şuranın orqanları vasitəsi ilə ümumi maraq kəsb edən məsələləri müzakirə etmək, iqtisadi, sosial, mədəni, elmi, hüquqi və inzibati məsələlərdə, habelə insan hüquqları və əsas azadlıqların qorunması və gələcəkdə də həyata keçirilməsi məsələlərində sazişlər bağlamaq və birgə fəaliyyət göstərmək yolu ilə nail olmağa çalışır.

c. Avropa Şurasının fəaliyyətində iştirak üzv dövlətlərin Birləşmiş Millətlər Təşkilatının və daxil olduqları digər beynəlxalq təşkilat və birliklərin işində əməkdaşlığına mane olmayacaqdır.

d. Milli müdafiə ilə əlaqədar məsələlər Avropa Şurasının səlahiyyətlərinə daxil deyildir."

Aydındır ki, bu müddəaları və xüsusilə də "c" bəndini həyata keçirmək üçün Avropa Şurası öz fəaliyyətini aidiyyəti beynəlxalq təşkilatların və konkret olaraq, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının fəaliyyəti ilə əlaqələndirməlidir.

Avropa Şurasının orqanları bu məsələdə başqa beynəlxalq təşkilatların artıq əldə etdiyi nailiyyətlərdən faydalanmalı və onların təcrübə və xidmətlərindən istifadə etməli olur. Bu, de facto əməkdaşlıq formasında həyata keçirilir ki, bunun üçün də daha rəsmi bir prosedur hazırlamaq yaxşı olardı.

1951-ci il martın 17-də Nazirlər Komitəsi özünün yeddinci sessiyasının gedişində mənə göstəriş vermişdir ki, bu təşkilatlardan bəziləri ilə, konkret olaraq, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı ilə, əməkdaşlıq haqqında sazişlər tərtib etmək məqsədilə onlarla əlaqə qurum.

Nizamnamənin 1-ci maddəsində göstəriləyi kimi, Avropa Şurasının fəaliyyət dairəsi o qədər genişdir ki, o öz missiyasını həyata keçirmək üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının iqtisadi, sosial, mədəni, elmi, hüquqi və inzibati sahələrdə, eləcə də insan hüquqları və əsas azadlıqları sahəsində gördüyü işlərlə yaxından tanış olmalıdır. Həm Məşvərətçi Assambleya və onun komitələri, həm də Nazirlər Komitəsi və onun ekspert komitələri bu sahələr üzrə fəaliyyətlər barədə Baş Katiblikdən dəqiq məlumat almaqda fayda görür. Bu məqsədə iki təşkilatın qarşılıqlı maraq doğurduğu güman olunan bütün sənədləri öz aralarında mübadilə etməsi, lazım bildikləri vaxt bir-biri ilə məsləhətləşməsi və bir təşkilatın Baş Katibliyini təmsil edən müşahidəçilərin digər təşkilatın maraq doğuran görüşlərində iştirakının təşkil edilməsi yolu ilə nail olmaq olar.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibliyi ilə əməkdaşlıq üçün əlverişli şəraitin yaradılması məqsədilə öz tərəfindən aşağıdakı tədbirləri görməyə hazır olduğumu Sizə bildirməkdən şərəf duyuram:

1. İnformasiya mübadiləsi

Avropa Şurasının Baş Katibliyi müəyyən sənədlərin konfidensial xarakterini qorumaq üçün zəruri olan istənilən tədbirləri nəzərə almaq şərti ilə, özünün BMT-nin maraq dairəsində olan fəaliyyətlərinə dair bütün nəşrləri və sənədləri Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibliyinə ötürəcək. Bu sənədlər mübadiləsinə əlavə olaraq, zəruri hesab edilərsə, ümumi maraq kəsb edən layihələrlə və tədbirlərlə bağlı məsləhətləşmək məqsədilə iki Baş Katibliyin üzvləri arasında vaxtaşırı əlaqələr saxlana bilər.

2. Qarşılıqlı məsləhətləşmə

Avropa Şurasının Baş Katibliyi iki təşkilatın həyata keçirdiyi proqramların hazırlanması və icrası zamanı zəruri hesab edilə bilən istənilən məsləhətləşmələrdə iştirak edəcək. Baş Katiblik, konkret olaraq, bu məqsədlə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibliyindən ona daxil olmuş təklifləri Nazirlər Komitəsinə təqdim edəcək.

3. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Baş Katibliyinin nümayəndələrinin Avropa Şurasının toplantılarında iştirakı

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Baş Katibliyinin nümayəndəsinin Avropa Şurasının Məşvərətçi Assambleyasının sessiyalarında və BMT üçün maraq kəsb edən məsələlərin araşdırılması üçün çağırılma bilən komitə iclaslarında iştirakını təşkil etmək məqsədilə məsləhətləşmələr aparılacaq. Lazım gəldikdə, Birləşmiş Millətlər

Təşkilatı Baş Katibliyinin nümayəndəsi həmçinin Nazirlər Komitəsinin çağırdığı hökumət ekspert komitələrinin iclaslarında da iştirak etməyə dəvət olunacaq.

4. Texniki əməkdaşlıq

Avropa Şurasının Baş Katibliyi Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibliyi ilə, ümumi maraq kəsb edən məsələlərin araşdırılması və müəyyən layihələrin icrası məqsədilə sonuncunun arzuladığı hər cür texniki əməkdaşlığa hazırdır.

Ümid edirəm ki, bu tədbirlər Avropa Şurası ilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı arasında məhsuldar əməkdaşlıq vasitələrinin bərqərar olmasına töhfə verəcək və Sizin Avropa Şurasının Baş Katibliyinə bənzər imkanlar yaratmaqla həmin vasitələri gücləndirməyiniz mümkün olacaq.

Sizin sadıq dostunuz olmaqdan qürur duyan,

J. K. PARİ,

Avropa Şurasının Baş Katibi

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibinin Avropa Şurası Baş Katibinə məktubu (SG 324/080)

Paris, 15 dekabr 1951

Hörmətli cənab,

Sizin Avropa Şurasının Katibliyi ilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Katibliyi arasında işgüzar əlaqələr qurulmasının yollarını və üsullarını təklif etdiyiniz 1951-ci il 15 dekabr tarixli məktubunuzu aldığımı təsdiqləmək istədim.

Sizinlə tamamilə razıyam ki, bu təşkilatlardan hər birinin katibliyi digərinin xüsusilə iqtisadi və sosial sahələrdə gördüyü işlərdən məlumatlı olmaqdan fayda görür və bu məqsədə həmin iki təşkilatın qarşılıqlı maraq doğurduğu güman olunan bütün sənədləri öz aralarında mübadilə etməsi, lazım bildikləri vaxt bir-biri ilə məsləhətləşməsi və bir təşkilatın Baş Katibliyini təmsil edən müşahidəçilərin digər təşkilatın maraq doğuran görüşlərində iştirakının təşkil edilməsi yolu ilə nail olmaq olar.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Katibliyi ilə işgüzar əlaqələrin qurulması üçün məktubunuzda irəli sürülən təkliflər mənim üçün məqbuldur və mən də Avropa Şurasının Baş Katibliyinə münasibətdə adekvat tədbirlər görəcəyəm.

Xahiş edirəm, Sizə olan ən yüksək ehtiramımı qəbul edəsiniz.

Triqi Li,

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibi

Avropa Şurasının Baş Katibliyi ilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibliyi arasında Əməkdaşlıq və Əlaqə haqqında Razılaşma, Strasburq, noyabr 1971

Avropa Şurası Baş Katibinin Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibinə məktubu

Strasburq, 19 noyabr 1971

Hörmətli cənab,

Avropa Şurasının və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibləri arasında 1951-ci il 15 dekabr tarixli məktub mübadiləsindəki kimi, Avropa Şurası Nizamnaməsinin 1-ci maddəsinə istinad etməyi özümə şərəf bilərəm:

Nizamnamənin 1-ci maddəsinə əsasən:

"a. Avropa Şurasının məqsədi öz üzvləri arasında, onların ümumi mirası olan ideal və prinsiplərin qorunması və həyata keçirilməsi üçün və eləcə də onların iqtisadi və sosial tərəqqisinə əlverişli imkan yaradılması üçün daha sıx birliyə nail olmaqdır.

b. Bu məqsədə Şuranın orqanları vasitəsi ilə ümumi maraq kəsb edən məsələləri müzakirə etmək, iqtisadi, sosial, mədəni, elmi, hüquqi və inzibati məsələlərdə, habelə insan hüquqları və əsas azadlıqların qorunması və gələcəkdə də həyata keçirilməsi məsələlərində sazişlər bağlamaq və birgə fəaliyyət göstərmək yolu ilə nail olmağa çalışır.

c. Avropa Şurasının fəaliyyətində iştirak üzv dövlətlərin Birləşmiş Millətlər Təşkilatının və daxil olduqları digər beynəlxalq təşkilat və birliklərin işində əməkdaşlığına mane olmayacaqdır.

d. Milli müdafiə ilə əlaqədar məsələlər Avropa Şurasının səlahiyyətlərinə daxil deyildir."

Ümumiyyətlə, həm Avropa Şurası Nizamnaməsinin yuxarıdakı müddələrinin həyata keçirilməsi naminə, həm də Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Xartiyasının ruhu naminə Avropa Şurasının, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının və Avropa İqtisadi Komissiyasının Katiblikləri arasında əməkdaşlığa ehtiyac artmaqdadır.

Fikrimcə, sonradan baş vermiş hadisələri və bizim Katibliklərimizin daha sıx əlaqə qurmaqla bağlı ifadə etdikləri istəyi nəzərə almaqla, 1951-ci il 15 dekabr tarixli məktub mübadiləsinin sistematik baza ilə təmin etdiyi de facto mövcud əməkdaşlığı yeni tələblərə uyğunlaşdırmaq lazımdır.

Avropa Şurasının Baş Katibi ilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibi arasın-

da yuxarıda xatırlanan 1951-ci il 15 dekabr tarixli məktub mübadiləsindən və hər bir Baş Katibin digərinin təmsil etdiyi Təşkilatın mənzil-qərargahına səfərindən sonra həqiqətən də bizim bu iki təsisatın Katibliklərinin əlaqələrində şəxsiz inkişaf müşahidə olunmuşdur.

Hər iki tərəfin arzuladığı bu inkişaf irəliyə doğru yeni bir addıma işarədir ki, bu da təbii olaraq, müxtəlif sahələrdə müəyyən dəyişikliklər tələb edir.

Buna görə də mövcud tədbirləri bu sənədə əlavə edilmiş Avropa Şurasının Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Katiblikləri arasında əməkdaşlığa və əlaqəyə dair Memorandumda təsbit olunan tədbirlərə uyğunlaşdırmaq yolu ilə gələcək əməkdaşlığımız üçün daha da əlverişli şərait yaratmaq təklifini irəli sürməyi özümə şərəf bilirəm.

Katibliklərimizin ümumi marağı naminə çox ümid edirəm ki, əlavə edilmiş Memorandumda qeyd olunanlardan savayı, bundan belə ümumi fəaliyyəti əlaqələndirmək və işgüzar səviyyədə informasiya mübadiləsi etmək üçün gələcəkdə də söylər göstəriləcəkdir; bu, təşkilatlarımızın Katibliklərinin söylərinin birləşdirilməsinə kömək edər ki, bunu da həm Birləşmiş Millətlər Təşkilatının, həm də Avropa Şurasının məqsədlərinə nail olunmasında çox mühüm amil hesab edirəm.

İnanıram ki, təşkilatlarımızın Katiblikləri arasındakı əlaqənin bu formulu de fakto mövcud vəziyyəti xeyli dərəcədə nəzərə almaqla yanaşı, həmçinin sizin Avropa Şurası ilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı arasında məhsuldar əməkdaşlığı inkişaf etdirmək sahəsində qətiyyətinizi - 1966-cı ilin mayında Strasburqda Avropa Şurasının Məşvərətçi Assambleyası qarşısında ümumi şəkildə açıqladığınız mövqeyi - mümkün qədər səmimi əks etdirir.

Xahiş edirəm, Sizə olan ən yüksək ehtiramımı qəbul edəsiniz.

Lujo TONÇIÇ-SORİNJ,

Avropa Şurasının Baş Katibi

Avropa Şurası Baş Katibinin Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibinə 1971-ci il 19 noyabr tarixli məktubuna əlavə

Avropa Şurasının və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Katiblikləri arasında əməkdaşlığa və əlaqəyə dair Memorandum

I. Giriş

1. 1951-ci il dekabrın 15-də Birləşmiş Millətlər Təşkilatının və Avropa Şurasının Katiblikləri arasında işgüzar əlaqələrin qurulmasının yolları və üsulları barəsində Avropa Şurasının Baş Katibi ilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibi arasında məktub mübadiləsi həyata keçirilmişdir. Bu Memorandum mövcud təcrübə və

baş vermiş hadisələr baxımından həmin məktub mübadiləsini müasir tələblərə uyğunlaşdırmaq məqsədi güdür.

II. İnformasiya mübadiləsi

2. Müəyyən sənədlərin konfidensial və ya məhdud xarakterini qorumaq üçün zəruri olan istənilən tədbirləri nəzərə almaq şərti ilə, Avropa Şurasının Baş Katibliyi və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibliyi ümumi maraq kəsb edən sahələrdəki fəaliyyətlərinə dair bütün sənədləri və nəşrləri mümkün qədər tez-tez bir-biri ilə mübadilə edirlər.

Avropa Şurasının və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının sənədləri və nəşrləri bu cür mübadilə olunacaq orqanları bu təşkilatların Katibliklərinin səlahiyyətli vəzifəli şəxsləri tərəfindən müəyyən ediləcək.

3. Yuxarıdakı 2-ci bənddə nəzərdə tutulan sənədlərin və nəşrlərin tez-tez mübadiləsi, əvvəllər olduğu kimi, ümumi maraq kəsb edən layihələrlə və tədbirlərlə bağlı məsləhətləşmək məqsədilə həmin iki Katibliyin vəzifəli şəxslərinin mütəmadi əlaqələri ilə müşayiət olunacaq.

III. Qarşılıqlı məsləhətləşmə

4. Avropa Şurasının Baş Katibliyi və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Katibliyi ümumi maraq kəsb edən sahələrdə öz proqramlarının istər hazırlanması, istərsə də həyata keçirilməsi zamanı, lazım gəldikdə, bir-biri ilə məsləhətləşə bilər. Bu cür mütəmadi məsləhətləşmələrdən savayı, bu iki Katiblik Avropa Şurasının, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının, Avropa İqtisadi Komissiyasının və ümumi maraq kəsb edən sahələr üzrə BMT-nin digər səlahiyyətli orqanlarının Katiblikləri arasında görüşlərin keçirilməsi ilə bağlı mövcud dəyərli təcrübəni daha da inkişaf etdirməyə razılaşa bilərlər.

IV. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Katibliyinin nümayəndələrinin Avropa Şurası orqanlarının iclaslarında, Avropa Şurası Katibliyinin nümayəndələrinin isə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı orqanlarının iclaslarında iştirakı

5. Mövcud praktikaya uyğun olaraq və zəruri hallarda aidiyyəti orqanların razılığı ilə, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının və Avropa Şurasının Baş Katibləri, yaxud onların nümayəndələri bir-birinin Katibliklərinin dövətləri əsasında bir-birinin Assambleyalarının sessiyalarında və ya bu iki təşkilatın ümumi maraq kəsb edən məsələləri müzakirə etmək üçün çağırılan digər orqanlarında iştiraklarını davam etdirə bilərlər.

6. Yuxarıdakıları nəzərə alaraq, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Baş Katibinin nümayəndəsi, müvafiq hallarda, Avropa Şurası Nazirlər Komitəsi tərəfindən çağırılan hökumət ekspertlərinin iclaslarında iştirak etməyə dəvət oluna bilər;

eynilə də, Avropa Şurasının Baş Katibi, yaxud onun nümayəndəsi ümumi maraq kəsb edən məsələlərlə bağlı Birləşmiş Millətlər Təşkilatı orqanlarının iclaslarında iştirak etməyə dəvət oluna bilər.

V. Texniki əməkdaşlıq

7. Avropa Şurasının Baş Katibliyi və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibliyi bir-birinə ümumi maraq kəsb edən məsələlərin araşdırılması, yaxud onlardan irəli gələn fərdi və ya birgə layihələrin həyata keçirilməsi üçün zəruri olan texniki yardımını göstərmək məqsədilə gələcəkdə də əllərindən gələni əsirgəməyəcəklər.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Baş Katibinin Avropa Şurasının Baş Katibinə məktubu

Nyu York, 19 noyabr 1971

Hörmətli cənab,

Sizin Birləşmiş Millətlər Təşkilatının və Avropa Şurasının Katiblikləri arasında əməkdaşlığa və əlaqəyə dair Memorandumun mətnini çatdıran 1971-ci il 19 noyabr tarixli məktubunuzu aldığımı təsdiqləmək istədim. Bu Memorandum Avropa Şurasının Baş Katibi ilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibi arasındakı 1951-ci il 15 dekabr tarixli məktub mübadiləsində təsbit olunmuş, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının və Avropa Şurasının Katiblikləri arasında işgüzar əlaqələrin qurulmasının yollarını və üsullarını müasir tələblərə uyğunlaşdırır.

Ümumi maraq və narahatlıq kəsb edən məsələlər kimi qəbul edilmiş məsələlərdə bu iki Katiblik arasında mövcud harmonik əlaqələrin inkişafı məqsədilə məmnuniyyətlə bildirirəm ki, Sizin Memorandumun şərtləri belə əlaqələrin de facto və praktiki durumunu müəyyənləşdirmək baxımından mənim üçün məqbuldur.

Xahiş edirəm, Sizə olan ən yüksək ehtiramımı qəbul edəsiniz.

Yu TANT,

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibi

IX Əlavə - Avropa Şurasının ATƏT ilə razılaşmaları

Avropa Şurası ilə Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı (ATƏT) arasında əlaqələr - Əməkdaşlıq İmkanlarının Ümumi Kataloqu, Vyana, 12 aprel 2000

Giriş

Avropa Şurası Müdrik Şəxslər Komitəsinin tövsiyələri ilə istiqamətləndirilən çoxsaylı ardıcıl təsisatlararası müzakirələrin və ATƏT-in Kooperativ Təhlükəsizlik haqqında Platformasının (ATƏT-in 1999-cu il noyabrın 18-19-da İstanbulda keçirilmiş Sammitində qəbul edilmişdir) işlənilib hazırlanması, eləcə də öhdəliklərin monitorinqinin prosedurlarına və Avropa Şurası ilə ATƏT arasında əməkdaşlığın hazırkı durumu və perspektivinə dair 1999-cu il oktyabrın 4-də Vyana da keçirilmiş ATƏT / Avropa Şurası görüşündə irəli sürülmüş təkliflərin nəticəsində Əməkdaşlıq İmkanlarının Ümumi Kataloqu ərəşəyə gəlmişdir. Bunların ardınca, 1999-cu il oktyabrın 20-də Berlində ali səviyyədə təşkil olunmuş "2+2" görüşündə aidiyyəti Katibliklərə əməkdaşlıq imkanlarının ümumi kataloqunu tərtib etmək tapşırığı verilmişdir.

Bu Kataloqun məqsədi institusional yaddaş yaratmaq və mövcud müsbət təcrübənin unudulmamasını, yaxud itməməsini təmin etməkdir. O, həmçinin gələcək dövrlər üçün perspektivləri özündə əks etdirir.

Avropa Şurası ilə ATƏT arasındakı əlaqələr demokratiya, insan hüquqları və qanunun aliliyi kimi ümumi dəyərlərə, habelə bu təşkilatların öz tərkibləri və iş metodları arasındakı fərqləri nəzərə almaqla fəaliyyətlərini qarşılıqlı surətdə gücləndirmək öhdəliyinə əsaslanır.

1. Məsləhətləşmələr

1.1. "2+2" görüşləri

1.1.1. Ali səviyyədə "2+2" görüşləri

Ali səviyyədə görüşlər ildə bir və ya iki dəfə keçirilir. Onlar növbə ilə Avropa Şurası və ATƏT tərəfindən təşkil olunur.

Belə görüşlərdə ümumi maraq kəsb edən aktual siyasi məsələlər müzakirə edilir, qarşılıqlı münasibətlər nəzərdən keçirilir, mövcud əməkdaşlıq səviyyəsi qiymətləndirilir və gələcək əməkdaşlıq istiqamətləri müəyyənləşdirilir.

İştirakçıları:

Avropa Şurasından: Nazirlər Komitəsinin Sədri, Baş Katib, Nazir Müavirlərinin və müvafiq Məruzəçi Qrupların, konkret olaraq, Avropa Şurasının ATƏT-lə əlaqələri üzrə Məruzəçi Qrupun (GR-OSCE) və Demokratik Stabillik üzrə Məruzəçi Qrupun (GR-EDS) sədrləri, habelə Siyasi məsələlər üzrə Baş Direktor.

ATƏT-dən: Fəaliyyətdə olan Sədr, Baş Katib, Milli azlıqlar üzrə Ali Komissar (MAAK), Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosunun (DTİHB) Direktoru, Media azadlığı üzrə Nümayəndə, Xarici Əməkdaşlıq Bölməsinin rəhbəri və bəzən də Münaqişələrin Qarşısının Alınması Mərkəzinin (MQAM) Direktoru və ATƏT-in İqtisadi və Ətraf Mühit üzrə Fəaliyyətlərinin Koordinatoru.

Görüşün sonunda Strasburqda və Vyanadakı nümayəndə heyətlərinə və mətbuata birgə bəyanat paylanır.

1.1.2. Yüksək vəzifəli şəxslər səviyyəsində "2+2" görüşləri

Yüksək vəzifəli şəxslər səviyyəsində görüşlər, bir qayda olaraq, ilin birinci yarısının sonunda keçirilir. Onlar növbə ilə Avropa Şurası və ATƏT tərəfindən təşkil olunur.

Belə görüşlərdə əsas məqsəd əməkdaşlığın konkret mövzularını müzakirə etməkdən ibarətdir.

Yüksək vəzifəli şəxslər səviyyəsində keçirilən görüşlər iştirakçıların tərkibi və səviyyəsi baxımından ali səviyyədəki görüşlərdən fərqlənir. Onun iştirakçıları arasında sözügedən təşkilatların Parlament Assambleyalarının katibliklərini təmsil edən nümayəndələr də olur.

Avropa Şurasından: Nazir Müavinlərinin, habelə GR-OSCE və GR-EDS-in sədr-ləri, Parlament Assambleyasının Baş Katibi, Siyasi məsələlər üzrə Baş Direktor və lazım gəldikdə, Avropa Şurasının digər nümayəndələri.

ATƏT-dən: Fəaliyyətdə olan Sədri və Troykanın digər üzvlərini təmsil edən nümayəndə, MQAM-ın Direktoru, MAAK, DTİHB-in Direktoru, Media azadlığı üzrə Nümayəndə və Parlament Assambleyasının Baş Katibi (yaxud onların nümayəndələri)

1.2. Parlament görüşləri

Bu iki təşkilatın Parlament Assambleyalarının nümayəndə heyətləri ümumi maraq kəsb edən məsələlərlə bağlı fikir mübadiləsi aparmaq və bu Assambleyalar arasında əməkdaşlığı nəzərdən keçirmək məqsədilə vaxtaşırı olaraq görüşürlər.

1.3. Birgə görüşlər

İlk belə görüş Norveçin təşəbbüsü ilə Avropa Şurası tərəfindən 1997-ci ilin martında təşkil edilmişdir. Görüşün məqsədi həmin iki təşkilatın öhdəliklərinin yerinə yetirilməsi metodologiyasına və müxtəlif monitoring mexanizmlərinə dair fikir və təcrübə mübadiləsi aparmaq olmuşdur.

Bu görüşdə iştirakçılar sırasında Strasburqdan Avropa Şurası yanındakı Daimi Nümayəndələr, Vyanadan isə ATƏT yanındakı Daimi Nümayəndələr, eləcə də paytaxtlardan gəlmiş ekspertlər və Katibliklərin nümayəndələri olmuşdur.

İkinci belə görüş Niderlandın təşəbbüsü ilə 1998-ci ilin iyununda Haaqada baş tutmuşdur. Hər iki təşkilatdan parlamentarilərin də qatıldığı bu görüşdə Avropa Şurası ilə ATƏT arasındakı əlaqələr daha geniş aspektdə nəzərdən keçirilmişdir.

Üçüncü görüş Norveçin sədrliyi altında olan ATƏT rəhbərliyinin dəvəti əsasında 1999-cu il oktyabrın 4-də Vyanada təşkil olunmuşdur. Bu görüş 1997-ci ilin martında keçirilmiş görüşün bilavasitə davamı olmuş və orada öhdəliklərin monitorinqi üçün prosedurlar və Avropa Şurası ilə ATƏT arasındakı əməkdaşlığın hazırkı durumu və gələcək perspektivləri müzakirə edilmişdir.

İştirakçılar birgə görüşlərin əhəmiyyətini vurğulamış və ümumi maraq kəsb edən mövzularla bağlı hər iki ildən bir bu cür görüşlər keçirməyi tövsiyə etmişlər.

1.4. Ad hoc əlaqələr və məsləhətləşmələr

Əməkdaşlıq imkanlarının tapılması və xüsusilə böhran vəziyyətlərində, yaxud yeni təşəbbüslərlə çıxış edərkən birgə ismarıqların müəyyənəndirilməsi məqsədilə aşağıdakı imkanlardan istifadə olunmuşdur:

- Avropa Şurasının Baş Katibi ilə ATƏT-in Fəaliyyətdə olan Sədri arasında ad hoc məsləhətləşmələr;
- Avropa Şurasının Katibliyi ilə ATƏT-in Fəaliyyətdə olan Sədrinin nümayəndələri arasında ad hoc məsləhətləşmələr;
- iki Baş Katiblik arasında ad hoc məsləhətləşmələr;
- Avropa Şurasının İnsan Hüquqları üzrə Komissarı ilə ATƏT-in Fəaliyyətdə olan Sədrinin nümayəndələri arasında ad hoc məsləhətləşmələr;
- birgə səfər (Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin Sədri və ATƏT-in Fəaliyyətdə olan Sədri və Baş Katibi), Tirana, sentyabr 1998;
- Albaniya ilə bağlı Avropa Şurası, ATƏT, Avropa İttifaqı (Aİ) və Qərbi Avropa İttifaqının (QAI) birgə bəyanatı, sentyabr 1998;
- Avropa Şurası Parlament Assambleyası, ATƏT-in Parlament Assambleyası və Avropa Parlamenti üzvlərinin 1997 və 1998-ci illərdə Tiranaya, 2000-ci ildə isə Belarusa üçtərəfli parlament səfəri;
- ATƏT-in Fəaliyyətdə olan Sədrinin 1998 və 1999-cu illərdə Azərbaycan, Gürcüstan və Ermənistana səfərində Avropa Şurasının yüksək vəzifəli şəxslərinin iştirakı;
- ATƏT-in Fəaliyyətdə olan Sədrinin Şəxsi Nümayəndəsinin 1997-ci ildə Albaniya və Belarusa səfərlərində Avropa Şurası vəzifəli şəxslərinin iştirakı;
- Avropa Şurası Parlament Assambleyasının 2000-ci ildə Çexenistana göndərdiyi nümayəndə heyətinin tərkibində ATƏT-in vəzifəli şəxslərinin iştirakı.

1.5. Genişləndirilmiş məsləhətləşmələr

1.5.1. Avropa Şurası, ATƏT və BMT-nin ali səviyyədə "üçtərəfli" görüşləri

Ali səviyyədə "üçtərəfli" görüşlər ildə bir dəfə keçirilir. Onlar növbə ilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Cenevrə Ofisi, Avropa Şurası və ATƏT tərəfindən təşkil

olunur. Bu görüşlərdə iştirakçılar qarşılıqlı maraq kəsb edən aktual məsələləri və əməkdaşlıq sahələrini müzakirə edirlər.

İştirakçılar:

Avropa Şurasından: Baş Katib, Nazir Müavinlərinin, GR-OSCE və GR-EDS-in sədrləri və İnsan Hüquqları üzrə Komissar.

ATƏT-dən: Baş Katib, Fəaliyyətdə olan Sədrin Nümayəndəsi, MAAK, DTİHB-nin Direktoru və Media azadlığı üzrə Nümayəndə.

BMT-dən: Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Cenevrə Ofisinin Baş Direktoru, Siyasi Məsələlər Departamentinin, Qaçqınların İşləri üzrə Ali Komissarlığın, İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarlığın, Avropa İqtisadi Komissiyasının və Birləşmiş Millətlər Təşkilatı İnkişaf Proqramının yüksək rütbəli nümayəndələri.

Gündəlikdəki məsələlərdən asılı olaraq, görüşdə Beynəlxalq Miqrasiya Təşkilatının (BMT) və Beynəlxalq Qızıl Xaç Komitəsinin (BQXK) nümayəndələri də iştirak edir. Avropa Komissiyası ali səviyyədəki bu görüşə ilk dəfə 2000-ci ildə qatılmışdır.

İştirakçılar "üçtərəfli" görüşün sonunda birgə bəyanatla çıxış edirlər.

1.5.2. Hədəfə yönəlik görüşlər

Hədəfə yönəlik görüşlər "üçtərəfli" məsləhətləşmələr prosesi çərçivəsində və ad hoc əsasda təşkil olunur. Bu görüşlər yüksək vəzifəli şəxslər və ekspertlər (o cümlədən, iştirakçı təşkilatların "yerli təmsilçiləri") səviyyəsində keçirilir və gündəlikdəki məsələlərdən asılı olaraq, həmçinin başqa beynəlxalq təşkilat və təsisatları da əhatə edir.

Bu görüşlərin məqsədi həyata keçirilməkdə olan və planlaşdırılan tədbirlər haqqında bir-birini məlumatlandırmaq və əməkdaşlığın genişləndirilməsi imkanlarını müəyyənləşdirməkdən ibarətdir.

İndiyədək Qafqaz (bir neçə görüş), Albaniya, Kosovo, məhkəmə sisteminin islahatı və 2000-ci ilin fevralında hüquq-mühafizə orqanları, konkret olaraq, polis orqanları ilə bağlı hədəfə yönəlik görüşlər keçirilmişdir.

1.5.3. Elektron informasiya mübadiləsi ilə bağlı görüşlər

Bu görüşlər ali səviyyədə keçirilən "üçtərəfli" görüşdən əvvəl təşkil olunur. Məqsəd həmin üç təşkilat arasında informasiya mübadiləsini təkmilləşdirmək üçün yeni informasiya texnologiyalarından istifadə məsələsini müzakirə etməkdir. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Cenevrə Ofisinin serverində əlaqələndirici şəxslərin adlarının ümumi informasiya bazası yaradılmışdır.

2. Təmsilçilik və əlaqə

2.1. Görüşlərdə iştirak

2.1.1. Sammitlər

ATƏT-in Fəaliyyətdə olan Sədri Avropa Şurasının 1997-ci ilin oktyabrında Strasburqda keçirilən Sammitində öz Təşkilatını təmsil etmiş və orada nitq söyləmişdir. ATƏT-in Baş Katibi bu Sammitə dəvət olunsada, iştirak edə bilməmişdir. Öz növbəsində Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsinin Sədri və Baş Katibi bu Təşkilatı ATƏT-in İstanbul Sammitində təmsil etmiş və orada nitq söyləmişdir.

2.1.2. Nazirlərin iclasları və sessiyaları

ATƏT-in Fəaliyyətdə olan Sədri 1999-cu ilin mayında London görüşündə iştirak etmiş, Avropa Şurasının 50-ci ildönümünü qeyd etmək üçün təşkil olunmuş Budapeşt görüşündə isə həmçinin nitq söyləmişdir.

Avropa Şurasının Baş Katibi ATƏT-in Nazirlər Şurasında öz Təşkilatını təmsil edir və onun iclaslarında bəyanatlar verir.

ATƏT-ə sədrliyi həyata keçirən ölkənin xarici işlər naziri ATƏT-in Fəaliyyətdə olan Sədri və Avropa Şurasına üzv olan dövlətin nümayəndəsi kimi ayrıca şəxs qismində Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin sessiyalarında çıxış edir.

2.1.3. Parlament Assambleyaları

ATƏT-in Fəaliyyətdə olan Sədri vaxtaşırı Avropa Şurası Parlament Assambleyasında çıxış edir.

Avropa Şurasının və ATƏT-in Parlament Assambleyalarının Sədrleri bir-birinin sessiyalarında çıxış edirlər.

Avropa Şurasının Parlament Assambleyası, eləcə də ATƏT-in Parlament Assambleyası bir-birinin nümayəndələrini mütəmadi olaraq öz komitələrinin iclaslarında, seminarlarında, konfranslarında və s. iştiraka dəvət edir.

1998-ci ildə Avropa Şurasının Parlament Assambleyası "Ümumi siyasət: Avropa Şurası və ATƏT" haqqında 1381(1998) sayılı Təvsiyə qəbul etmişdir.

2.1.4. Avropa Şurasının Nazir Müavinləri, ATƏT-in Daimi Şurası və onların köməkçi strukturları

ATƏT-in nümayəndələri - Fəaliyyətdə olan Sədrin Nümayəndəsi, Baş Katib, ATƏT missiyalarının rəhbərləri, DTİHB-in Direktoru, Media azadlığı üzrə Nümayəndə - vaxtaşırı olaraq Avropa Şurasının Nazir Müavinləri ilə və ya onların məruzəçi qrupları ilə fikir mübadiləsi aparmağa dəvət edirlər.

Avropa Şurasının Baş Katibi vaxtaşırı olaraq Vyanada ATƏT-in Daimi Şurasında çıxış edir, suallara cavab verir.

Siyasi məsələlər üzrə Baş Direktor və onun xidmətinin işçiləri ATƏT-in Daimi Şurasının bir neçə iclasında və digər beynəlxalq təşkilatlarla birlikdə Kooperativ Təhlükəsizlik Platforması üzrə Təhlükəsizlik Modeli Komitəsinin qeyri-rəsmi iclaslarında iştirak etmişdir.

1998-ci ildən etibarən ATƏT Avropa Şurası Nazir Müavinlərinin ATƏT-lə əlaqələr üzrə Məruzəçi Qrupunun (GR-OSCE) iclaslarında iştirak etməyə dəvət olunur. ATƏT-in sədrliyi təmsil edən nümayəndələr və ATƏT-in Katibliyinin, konkret olaraq, Xarici Əməkdaşlıq Bölməsinin üzvləri müzakirələrdə fəal iştirak edirlər.

ATƏT-ə sədrliyi həyata keçirən ölkənin Daimi Nümayəndəsi aradır ATƏT-in sədrliyi adından Avropa Şurası Nazir Müavinlərinin, yaxud GR-EDS-in iclaslarında çıxış edir.

ATƏT-in sədrliyi ilə belə razılığa gəlinmişdir ki, Nazirlər Komitəsinə sədrliyi həyata keçirən ölkənin nümayəndə heyətinin üzvü Avropa Şurasının əsas tədbirləri haqqında məlumat vermək məqsədilə ATƏT-in Daimi Şurasının iclaslarında çıxış etsin.

2.2. Əlaqə

Avropa Şurasının Vyanada ATƏT-in mənzil-qərargahında təmsilçiliyi onlar arasındakı qeyri-rəsmi razılaşmaya əsaslanır.

Avropa Şurası - ATƏT Əlaqələri üzrə Vəzifəli Şəxs ATƏT-in Daimi Şurasının və Təhlükəsizlik Modeli Komitəsinin plenar və qeyri-rəsmi iclaslarında Nazirlər Komitəsinə sədrliyi həyata keçirən ölkənin nümayəndə heyətinə qoşulur, amma çıxış etmək hüququna malik olmur. ATƏT-in Daimi Şurasının Sədrinin dəvəti əsasında Avropa Şurası - ATƏT Əlaqələri üzrə Vəzifəli Şəxs ATƏT-in Daimi Şurasının köməkçi orqanlarını Avropa Şurasının əsas tədbirləri haqqında məlumatlandırır.

ATƏT-ə sədrliyi həyata keçirən ölkənin Xarici İşlər Nazirliyində yerləşən ATƏT-in Əməkdaşlıq Bölməsində ayrıca bir məmur başqa beynəlxalq təşkilatlarla, o cümlədən Avropa Şurası ilə əlaqə saxlanmasına cavabdehdir.

ATƏT-in Katibliyindəki Xarici Əməkdaşlıq Bölməsi (CPC), *inter alia*, başqa təşkilatlarla, o cümlədən Avropa Şurası ilə əlaqə saxlanmasına məsul edilmişdir.

3. Əməkdaşlıq

3.1. Sahə əməkdaşlığı

Aşağıdakı əməkdaşlıq imkanlarından istifadə olunmuşdur:

- Avropa Şurasının Ərazi Ofisləri (Tirana, Sarayevo, Priştina və Mostarda)

ATƏT-in həmin ərazilərdəki missiyaları ilə sıx əlaqə saxlayır. Onlar həmçinin həmin ərazilərdəki hakimiyyət orqanları və beynəlxalq təşkilatlarla əlaqəni təmin edir və Avropa Şurası layihələrinin həyata keçirilməsinə dəstək verir;

- Avropa Şurası Katibliyinin vəzifəli şəxsləri ilə ATƏT missiyaları rəhbərlərinin və onların heyətinin vaxtaşırı qeyri-rəsmi əlaqələr və səfərlər yolu ilə informasiya və rəy mübadiləsi;
- CPC-in ərazilərdə əməkdaşlığı hazırlamaq üçün təşkil etdiyi hazırlıq görüşlərində Avropa Şurası Katibliyinin iştirakı;
- ATƏT missiyaları rəhbərlərinin hər il Vyanada keçirilən görüşlərində Avropa Şurası Katibliyinin iştirakı;
- münaqişənin qarşısının alınması və münaqişədən sonrakı reabilitasiya sahəsində fəaliyyətin əlaqələndirilməsi, monitoring prosesinə Avropa Şurasının töhfə və məsləhət verməsi;
- Avropa Şurasının hüquqi ekspertiza xidməti göstərməsi;
- seminarların birgə təşkili və onlara yardım göstərilməsi;
- birgə qiymətləndirmə qrupları;
- Avropa Şurası ekspertlərinin və heyət üzvlərinin qısamüddətli və ortamüddətli missiyalarda iştirakı; ATƏT-in Kosovodakı missiyasına Avropa Şurası ekspertlərinin uzunmüddətli ezamiyyəti;
- birgə təlim kursları;
- Avropa Şurası Parlament Assambleyasının nümayəndə heyətlərinin, AYRHK-nın və Katibliyin ATƏT-in maddi-texniki dəstəyi ilə təmin olunması;
- 1998-ci ilin sentyabrında "Albaniyanın dostları" yarandığı vaxtdan Avropa Şurası onun iclaslarında iştirak edir; bu icaslara ATƏT-in və Aİ-nin sədrliyini həyata keçirən ölkələr həmsədrlik edir;
- Avropa Şurası, ATƏT, Avropa Komissiyası və BMT-nin İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarlığının (İHAK) ərazi missiyaları üzvlərinin insan hüquqları sahəsində təliminə dair birgə təşəbbüsləri: pedaqoji vəsaitlərin, o cümlədən insan hüquqlarının pozuntusu baş verdiyi halda necə hərəkət etməyə dair praktiki məsləhətlər verən tədris vəsaitinin hazırlanması. Bu təşəbbüsün, - Aİ və İHAK-ın təşəbbüslərini və vaxtaşırı ATƏT-in REACT proqramını nəzərə almaqla, habelə ATƏT missiyaları rəhbərləri ilə koordinasiya şəraitində, - davam etdirilməsi, onun konkret region və əməliyyatlara tətbiq olunması.

3.2. Tematik əməkdaşlıq

3.2.1. Demokratiya, insan hüquqları və qanunun aliliyi

Aşağıdakı əməkdaşlıq imkanlarından istifadə olunmuşdur:

- Avropa Şurası Katibliyinin vəzifəli şəxsləri ilə DTİHB-nin Direktorunun və heyətinin vaxtaşırı qeyri-rəsmi əlaqələr və səfərlər yolu ilə informasiya və rəy mübadiləsi;
- proqramların əlaqələndirilməsi və həyata keçirilməsi məqsədilə Avropa Şurası Katibliyi ilə DTİHB arasında vaxtaşırı görüşlər;
- Avropa Şurasının insan hüquqları və hüquqi əməkdaşlıq sahəsində keçirdiyi illik məsləhətləşmələrdə və hazırlıq görüşlərində DTİHB nümayəndələrinin iştirakı (ADACS);
- Avropa Şurasının DTİHB-nin seminarlarına yardım göstərməsi və onlarda iştirakı, habelə həmin seminarların təşkilində əməkdaşlıq;
- ATƏT-in İnsan hüquqlarının həyata keçirilməsi üzrə iclaslarında Avropa Şurasının iştirakı, onların sənədlərlə təminatı və Katibliyin üzvlərinin iştirakı;
- Venesiya Komissiyasının iclaslarında DTİHB-nin təmsil olunması;
- Avropa Şurasının Roma/Qaraçılar üzrə Əlaqələndiricisi və DTİHB-nin Roma və Sinti məsələləri üzrə Təmas Nöqtəsi adlı qurumu arasında əməkdaşlıq;
- DTİHB-nin İsgəncənin Qarşısının Alınması üzrə Ekspert Qrupuna Avropa Şurasının yardımı;
- Avropa Şurasının İnsan Hüquqları üzrə Komissarı ilə DTİHB arasında əlaqələr;
- Avropa Şurası Baş Katibinin Monitoring Qrupu ilə DTİHB arasında əlaqələr;
- Avropa Şurasının Katibliyi ilə DTİHB-nin qanunsuz ticarət və gender məsələləri üzrə müşavirləri arasında əlaqələr;
- DTİHB-nin ehtiyacları qiymətləndirmə missiyalarında, məsələn, Şərqi Sloveniyadakı və Qafqazdakı ehtiyacları qiymətləndirmə missiyalarında Avropa Şurasının vəzifəli şəxslərinin iştirakı;
- demokratiya, insan hüquqları və qanunun aliliyinə dair məsələlərdə Avropa Şurası ilə ATƏT-in ərazi missiyalarının əməkdaşlığı və qarşılıqlı əlaqəsi.

3.2.2. Milli azlıqlar

Avropa Şurası və MAAK arasındakı əməkdaşlıq konkret ölkələrdə münafişələrin qarşısının alınmasına və milli azlıqların müdafiəsi üçün Avropa standartlarının tətbiqinə dair konkret vəziyyətlərlə bağlıdır.

Aşağıdakı əməkdaşlıq imkanlarından istifadə olunmuşdur:

- Avropa Şurasının vəzifəli şəxsləri ilə MAAK və onun heyətinin vaxtaşırı qeyri-rəsmi əlaqələr və işgüzar səfərlər yolu ilə informasiya və rəy mübadiləsi;

- MAAK-ın ATƏT-ə üzv dövlətlərə ünvanladığı tövsiyələrdə Avropa Şurasının standart müəyyənləşdirən sənədlərinə, xüsusilə də İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasına, Milli azlıqların müdafiəsi haqqında Çərçivə Konvensiyasına və Regional dillər və ya milli azlıqların dilləri haqqında Avropa Xartiyasına istinad etməsi;
- Avropa Şurasının rəsmiləri və ekspertləri ilə MAAK arasında konkret ölkələrdə konkret məsələlərlə bağlı baxışların əlaqələndirilməsi və sөylərin birləşdirilməsi yolu ilə sıx əməkdaşlıq edilməsi; bəzən bu əməkdaşlıq Avropa Komissiyasını da əhatə edir;
- Avropa Şurası rəsmilərinin və ekspertlərinin MAAK-ın ekspertlər səviyyəsində təşkil etdiyi görüşlərdə iştirakı;
- MAAK Avropa Şurasının Milli azlıqların müdafiəsi məsələləri üzrə Ekspert Komitəsi (DH-MİN) və Avropa Şurası Parlament Assambleyasının Monitorinq Komitəsi ilə əlaqə saxlayır;
- MAAK-ın təşkilatçısı və ya təşkilatçılarından biri olduğu seminarlarda Avropa Şurası heyətinin iştirakı.

3.2.3. Roma/Sinti

Avropa Şurası ilə ATƏT-in əməkdaşlığı həmçinin Avropa Şurası tərəfdən Roma/Qaraçılar üzrə Fəaliyyətin Əlaqələndiricisini, ATƏT tərəfdən isə DTİHB-nin Roma/Sinti üzrə Təmas Nöqtəsini, eləcə də bəzi ərazi missiyalarını, konkret olaraq, Cənub-Şərqi Avropa missiyasını əhatə edir.

Aşağıdakı əməkdaşlıq imkanlarından istifadə olunmuşdur:

- bir-birinin iclaslarında iştirak;
- birgə iclaslar;
- ərazilərə birgə səfərlər;
- birgə səfərlərin nəticəsi olaraq birgə məruzələr;
- Stabilitet Paktının I İş Cədvəlinin tərkib hissəsi kimi Roma üzrə proqram layihəsinin hazırlanmasında əməkdaşlıq.

3.2.4. Media

Avropa Şurasının Katibliyi Media azadlığı üzrə Nümayəndənin mandatının işlənilməsi üçün hazırlanmasında iştirak etmişdir.

ATƏT-in üzvü olan 32 dövlətin izahedici bəyanatında deyilir ki, Media azadlığı üzrə Nümayəndə öz mandatı üzrə fəaliyyəti zamanı həmçinin İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasının müddəalarını da rəhbər tutmalıdır (bu bəyanat 1997-ci ildə onun mandatının qəbulundan sonra verilmişdir). Avropa Şurası ilə ATƏT-in Media azadlığı üzrə Nümayəndəsinin əməkdaşlığı əsas diqqətini hər iki təşkilat üçün ümumi maraq kəsb edən məsələlərə, yaxud ölkələrdəki vəziyyətlərə yönəldir.

Aşağıdakı əməkdaşlıq imkanlarından istifadə olunmuşdur:

- Avropa Şurası Katibliyinin vəzifəli şəxsləri ilə ATƏT-in Media azadlığı üzrə Nümayəndəsinin və onun heyətinin vaxtaşırı qeyri-rəsmi əlaqələr və işgüzar səfərlər yolu ilə informasiya və rəy mübadiləsi;
- Nümayəndənin ATƏT-ə üzv dövlətlərə ünvanladığı tövsiyələrdə Avropa Şurasının standart müəyyənləşdirən sənədlərinə, xüsusilə də İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasına və Avropa Şurasının qanunvericilik sahəsində həyata keçirdiyi ekspertizaya istinad etməsi;
- Nümayəndənin xahişi əsasında onun Avropa Şurasının qanunvericilik ekspertizası ilə təmini;
- birgə seminarlar və tövsiyələr;
- birinin təşkilatçısı və ya təşkilatçılarından biri olduğu seminarlarda digərinin iştirakı;
- Nümayəndənin Ofisi ilə Avropa Şurasının Kütləvi informasiya vasitələri üzrə Rəhbər Komitəsi (CDMM) arasında əlaqələr.

3.2.5. *İqtisadiyyat və ətraf mühit sahəsində fəaliyyət*

Aşağıdakı əməkdaşlıq imkanlarından istifadə olunmuşdur:

- ATƏT-in İqtisadiyyat və ətraf mühit sahəsində fəaliyyət üzrə Əlaqələndiricisinin Avropa Şurasına işgüzar səfəri;
- bu Əlaqələndiricinin təşkilatçısı və ya təşkilatçılarından biri olduğu seminarlarda Avropa Şurası heyətinin və ekspertlərinin iştirakı;
- ATƏT-in İqtisadi Forumunun illik toplantılarında Avropa Şurası rəsmilərinin və Parlament Assambleyası üzvlərinin iştirakı.

3.3. *Monitoring*

3.3.1. *Öhdəliklərə riayət*

Monitoring 1997 və 1999-cu ildə ali səviyyədə keçirilən iki görüşün mövzusu olmuşdur.

Aşağıdakı əməkdaşlıq imkanlarından istifadə olunmuşdur:

- Avropa Şurası Parlament Assambleyasının, AYRHK-nın və Nazirlər Komitəsinin və ATƏT-in ərazi missiyalarının ictimaiyyətə açıq və qapalı məruzələrini bir-biri ilə mübadilə etməsi;
- ATƏT-in İnsan hüquqlarının həyata keçirilməsi üzrə iclaslarında və icmal konfranslarında Avropa Şurası rəsmilərinin iştirakı;
- ATƏT-in ərazi missiyalarının cəlb etdikləri monitorların tədris vəsaitləri ilə təminatı və onların təlim görməsi;
- konkret ölkələrə münasibətdə tədbirlərin razılaşdırılması.

3.3.2. Seçkilərin müşahidə olunması

3.3.2.1. Parlament və prezident seçkiləri

Avropa Şurasının Parlament Assambleyası, DTİHB və ATƏT-in Parlament Assambleyası seçkilərin monitorinqini bir-biri ilə əlaqədə həyata keçirirlər. Bura zəruri halda birgə mətbuat konfransları və birgə bəyanatlar da aid edilir.

3.3.2.2. Yerli seçkilər

Avropanın Yerli və Regional Hakimiyyətlər Konqresi milli hakimiyyətlərin təşkil etdiyi yerli seçkilərə öz müşahidəçilərini göndərir və bu seçkilərin monitorinqini DTİHB və ATƏT missiyaları ilə əlaqədə həyata keçirir.

3.4. Xüsusi proqramlar

Cənub-Şərqi Avropa üçün Stabillik Paktı

Avropa Şurası Stabillik Paktnın iştirakçısı olan təşkilatdır. Bu Pakt Avropa İttifaqı tərəfindən irəli sürülsə də, ATƏT-in himayəsi altında həyata keçirilir.

Bu iki təşkilat xüsusilə Demokratikləşmə və İnsan Hüquqları üzrə I İş Cədvəlində və milli azlıqlar, Roma, ombudsman institutları, idarəçilik rejimi, gender, media, korrupsiya, mütəşəkkil cinayətkarlıq və parlamentlərin hesablama palataları kimi məsələlərdə əməkdaşlıq edir.

Aşağıdakı əməkdaşlıq imkanlarından istifadə olunmuşdur:

- birinin təşkilatçısı və ya təşkilatçılarından biri olduğu seminarlarda və görüşlərdə digərinin iştirakı;
- birinin həyata keçirdiyi fəaliyyətdə digərinin iştirakı, məsələn, milli azlıqlara və etniklərarası münasibətlərə dair konfrans hazırlayan müşavirlərdən ibarət xüsusi nümayəndə heyətinin tərkibində MAAK-ın bir üzvünün iştirakı;
- Avropa Şurası ATƏT-in layihələri, məsələn, parlamentlərin hesablama palataları ilə bağlı məsləhətlər verir;
- ATƏT Avropa Şurasının layihələri ilə bağlı məsləhətlər verir;
- birgə layihə təklifləri, məsələn, media üçün qanunvericilik çərçivəsinin hazırlanmasına və media standartlarının tədrisi, yaxud "təhqiramiz çıxışlar"a qarşı təşəbbüs.

3.5. Katibliklərin əməkdaşlığı

Aşağıdakı əməkdaşlıq imkanlarından istifadə olunmuşdur:

- hamar əməkdaşlığı, xüsusilə də "2+2", "üçtərəfli" görüşlərin hazırlanmasında hamar əməkdaşlığı və digər məsləhətləşmələri təmin etmək məqsədilə Avropa Şurasının Katibliyi ilə Xarici Əməkdaşlıq Bölməsi və ATƏT

- Katibliyinin Münaqişenin Qarşısının Alınması Mərkəzi arasında sıx əlaqələr;
- Avropa Şurasının Katibliyi ATƏT-in missiyalarına kömək məqsədilə ATƏT Katibliyinin Münaqişenin Qarşısının Alınması Mərkəzi ilə əlaqə saxlayır;
  - ATƏT Katibliyinin təşkil etdiyi seminarlara Avropa Şurasının köməyi və həmin seminarlarda iştirakı;
  - ADACS-ın planlaşdırılması ilə əlaqədar katibliklərarası əlaqələr;
  - REACT-la əlaqədar əməliyyat əlaqələri;
  - Parlament Assambleyaları Katibliklərinin mütəmadi əlaqələri.

3.6. İnformasiya mübadiləsi

Aşağıdakı əməkdaşlıq imkanlarından istifadə olunmuşdur:

- ATƏT-in bütün sənədləri onun nümayəndə heyətlərinə paylandığı kimi, Avropa Şurasının Katibliyinə də çatdırılır;
- ATƏT-in iştirakçı dövlətləri, təsisatları və Katibliyi mütəmadi olaraq Avropa Şurasının rəsmi sənədlərini alır. Ona Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin İnternet-dəki məhdud girişli saytına giriş imkanı verilmişdir.

Perspektiv

Əməkdaşlıq İmkanlarının bu Ümumi Kataloqu 2000-ci ilin əvvəllərinə olan əməkdaşlıq nailiyyətlərini əks etdirir. Avropa Şurası ilə ATƏT arasında əməkdaşlığın çevik və pragmatik xarakterini əks etdirən yenilikləri də bura daxil etmək üçün həmin kataloq vaxtaşırı olaraq dəyişdiriləcək.

Valter ŞVİMMER,

Avropa Şurasının Baş Katibi

Yan KUBİŞ,

ATƏT-in Baş Katibi

X Əlavə - Dəyişdirilmiş Nizamnamə layihəsi

Avropa Şurasının dəyişdirilmiş Nizamnaməsinin qəbul edilməsi haqqında 1212(1993) sayılı Təvsiyə ¹

1. Mərkəzi və Şərqi Avropa ölkələrində demokratik proseslər başlayandan bəri Avropa Şurası qitə səviyyəsində üzərinə yeni vəzifələr götürmüşdür.

2. Buna görə də Assambleya Təşkilatın tarixi 1949-cu ilə gedib çıxan Nizamnaməsinə yenidən baxılmasını çox vacib məsələ sayır və bu məqsədlə, hazırladığı dəyişdirilmiş Nizamnamə layihəsini Nazirlər Komitəsinə təqdim edir. Assambleya hesab edir ki, dəyişdirilmiş Nizamnamə gərək 1993-cü ilin oktyabrında Vyanada keçiriləcək və Avropa Şurasının tarixində böyük siyasi hadisə olacaq dövlət və hökumət başçılarının Sammitində qəbul edilsin. Belə olduqda Avropanın qurulması prosesində Avropa Şurasının üzərinə düşən yeni rolü müəyyən edilmiş olar.

3. Nizamnamənin dəyişdirilməsi bu siyasi hədəfə nail olmaqdan savayı, həm də imkan verəcək ki:

- i. Nizamnamə müasir tələblər baxımından yeniləşdirilsin və onun mətni hazırkı təcrübəyə və Nazirlər Komitəsinin 1949-cu ildən bəri qəbul etmiş olduğu institusional sənədlərə uyğunlaşdırılsın;
- ii. Təşkilatın xüsusilə fəaliyyət qabiliyyətinin artması və başlıca Avropa təsisatları ilə əlaqələrinin güclənməsi ilə bağlı onun strukturları yeni şəraitə uyğunlaşdırılsın.

4. Nəticə etibarilə Assambleya Nazirlər Komitəsinə tövsiyə edir ki:

- i. Avropa Şurasının dəyişdirilmiş Nizamnamə layihəsini təsdiq etsin;
- ii. Dövlət və hökumət başçılarının 1993-cü ilin oktyabrında Vyanada keçiriləcək Sammitində üzv dövlətləri onu qəbul etməyə dəvət etsin;
- iii. Nizamnaməyə təklif olunan dəyişikliklər həyata keçirilənədək, institusional islahatları sürətləndirmək məqsədi güdən bütün statut qətnamələrinin layihələri üzrə onunla məsləhətləşsin.

---

¹. Assambleyanın 1993-cü il mayın 11-də özünün 32-ci toplantısında apardığı müzakirə; bax: 6788 sayılı Sənəd, Prosedur Qaydaları Komitəsinin məruzəsi, məruzəçi Lord Finzberq. Sənəd 1993-cü il mayın 11-də Assambleyanın 32-ci toplantısında qəbul edilmişdir.

Avropa Şurasının dəyişdirilmiş Nizamnamə layihəsi

1. Avropa Şurasına üzv dövlətlərin hökumətləri,
2. ədalətə və beynəlxalq əməkdaşlığa əsaslanmış sülhün möhkəmləndirilməsinin insan cəmiyyətinin və sivilizasiyanın qorunması üçün həyati əhəmiyyət daşıdığına əmin olaraq;
3. istənilən effektiv plüralist siyasi demokratiyanın əsasını təşkil edən şəxsiyyət azadlığı, siyasi azadlıq və qanunun aliliyi prinsiplərinin əsl mənbəyi və öz xalqlarının ümumi sərvəti olan mənəvi və əxlaqi dəyərlərə öz bağlılıqlarını bir daha təsdiq edərək;
4. iqtisadi və sosial tərəqqinin artması və bu idealların qorunması və bundan sonra da həyata keçirilməsi üçün bu fikirlərə şərik bütün Avropa ölkələrinin daim möhkəmlənən birliyinə ehtiyac olduğuna inanaraq;
5. bu məqsədlə 1949-cu il mayın 5-də London Müqaviləsi əsasında Avropa Şurasının təsis olunduğunu xatırladaraq;
6. bu birliyin bütün Avropaya genişlənməsinin və Təşkilatın əsaslandığı dəyərlərin qəbulunun ona üzv olmaq istəyən bütün Avropa xalqları arasında təşviq edilməsinin vacibliyini nəzərə alaraq;
7. bərabər əsasda birgə əməkdaşlıq etmək və bu çərçivədə daim möhkəmlənən əməkdaşlığı inkişaf etdirmək məqsədilə Avropanın bütün ölkələrini bir araya gətirmək, bununla da qitədə sülhü, təhlükəsizliyi və demokratik sabitliyi qorumaq funksiyası həyata keçirən Avropa Şurasının strukturlarını buna müvafiq surətdə uyğunlaşdırmaq qərarına gəlmişlər.

I fəsil - Avropa Şurasının məqsədi

Maddə 1

a. Avropa Şurasının məqsədi öz üzvləri arasında, onların ümumi mirası olan ideal-ların və dəyərlərin qorunması və həyata keçirilməsi üçün və eləcə də onların iqtisadi və sosial tərəqqisinə əlverişli imkan yaradılması üçün parlamentli demokratiya, qanunun aliliyi və insan hüquqları prinsiplərinə əsaslanan və daim möhkəmlənən birliyə nail olmaqdır.

b. Şuranın orqanları bu məqsədə ümumi maraq kəsb edən məsələləri müzakirə etmək, milli müdafiə məsələləri istisna olmaqla bu birliyə çatmaq üçün zəruri olan sahələrdə konvensiyalar və sazişlər bağlamaq və birgə fəaliyyət göstərmək yolu ilə nail olmağa çalışır.

II fəsil - Üzvlük

Maddə 2

Avropa Şurasının üzvləri bu Nizamnamənin iştirakçılardır.

Maddə 3

Avropa Şurasının hər bir üzvü plüralist parlamentli demokratiya, qanunun aliliyi və onun yurisdiksiyası çərçivəsində insan hüquqları və əsas azadlıqlarından bütün şəxslərin bəhrələnməsi prinsiplərini qəbul etməlidir. O, I fəsilə müəyyən-ləşdirildiyi kimi, Şuranın məqsədinin səmimi və səmərəli şəkildə həyata keçirilməsi sahəsində əməkdaşlıq etməyi öz öhdəsinə götürür. O, xüsusilə də, Avropa Şurası orqanlarının və təsisatlarının missiyalarının həyata keçirilməsinə kömək göstərəcəkdir.

Maddə 4

3-cü maddənin müddəalarını yerinə yetirməyə can atan və buna qadir hesab edilən, İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasına üzv olmaq və həmin Konvensiya ilə təsis edilmiş orqanların yurisdiksiyasına tabe olmaq öhdəliyi götürən hər hansı Avropa dövləti, Parlament Assambleyasının razılığı alındıqdan sonra, Nazirlər Komitəsi tərəfindən Avropa Şurasının üzvü olmağa dəvət edilə bilər. Bu cür dəvət olunmuş istənilən dövlət bu Nizamnaməyə qoşulması barədə sənədi öz adından Baş Katibə saxlanca təhvil verdiyi andan etibarən təşkilatın üzvü olur.

Maddə 5

a. 3-cü maddənin müddəalarını yerinə yetirməyə can atan və buna qadir hesab edilən Avropa ölkəsi, Assambleyanın razılığı alındıqdan sonra, Nazirlər Komitəsi tərəfindən Avropa Şurasının assosiativ üzvü olmağa dəvət edilə bilər. Bu şəkildə dəvət olunmuş hər hansı ölkə bu Nizamnaməni qəbul etməsi haqqında sənədi öz adından Baş katibə saxlanca təhvil verdiyi andan assosiativ üzv olur. Assosiativ üzv səsvermə hüququ olmadan Parlament Assambleyasında təmsil olunur.

b. Bu Nizamnamədə "üzv" ifadəsi, başqa cür müəyyən olunduğu hallar istisna olmaqla, assosiativ üzvü də ehtiva edir.

Maddə 6

Təşkilatın fəaliyyətində marağı olan dövlətə, Assambleyanın razılığı alındıqdan sonra, Nazirlər Komitəsi tərəfindən müşahidəçi statusu verilə bilər. Müşahidəçilər Parlament Assambleyasında və Nazirlər Komitəsində təmsil olunurlar; ta o vax-tadək ki, həmin orqanlar bunun əksi barədə qərar qəbul etsinlər.

Maddə 7

Nazirlər Komitəsinin Parlament Assambleyasının əvvəlcədən təsdiqi əsasında

müəyyənləşdirəcəyi iş qaydasına uyğun olaraq, Avropa Şurası Avropa Birliyi ilə müvafiq institusional və işgüzar əlaqələr saxlayır.

Maddə 8

Avropa Şurası ilə sıx əməkdaşlıq niyyətində olan və onun işinə mühüm töhfə verməyə qadir hesab olunan beynəlxalq hökumətlərarası təşkilata, Assambleyanın razılığı alındıqdan sonra, Nazirlər Komitəsi tərəfindən müşahidəçi statusu verilə bilər.

Maddə 9

Baş Katib Assambleyanın razılığını aldıqdan sonra, Nazirlər Komitəsinin adından çıxış edərək, başqa beynəlxalq hökumətlərarası təşkilatla əməkdaşlıq və fəaliyyətin əlaqələndirilməsi haqqında sazişlər, eləcə də Təşkilatın fəaliyyətinin konkret sahələrində iştirak etmək istəyən qeyri-üzv dövlətlərlə sazişlər bağlaya bilər.

Maddə 10

Baş Katib Avropa Şurasının kompetensiyasına aid məsələlərlə məşğul olan və Avropa əməkdaşlığının müxtəlif sahələrindəki fəaliyyətləri ruhlandırılmalı olan beynəlxalq qeyri-hökumət təşkilatları ilə məsləhətləşə bilər. Avropa Şurası ilə beynəlxalq qeyri-hökumət təşkilatları arasında rəsmi işgüzar əlaqələrin yaradılması ayrıca qaydaların predmetidir.

Maddə 11

Yuxarıdakı 4-cü və 5-ci maddələrdə nəzərdə tutulan dəvətlər göndərilməzdən qabaq, Nazirlər Komitəsi gələcək üzvün əhalisinin sayını və ümumi daxili məhsulunu nəzərə almaqla, onun üzvlük haqqının məbləğini müəyyən edir.

Maddə 12

Avropa Şurasının istənilən üzvü Baş Katibə rəsmi bildiriş göndərməklə üzvlükdən çıxma bilər. Əgər belə bildiriş ilin birinci doqquz ayı ərzində göndərilirsə, üzvlükdən çıxma həmin ilin sonundan qüvvəyə minir. Bu halda həmin dövlət həmin il üçün hesablanmış üzvlük haqqının bütün məbləğini ödəməli olur. Əgər bildiriş ilin son üç ayı ərzində göndərilirsə, üzvlükdən çıxma növbəti ilin sonundan qüvvəyə minir. Bu halda həmin dövlət həmin növbəti il üçün hesablanmış üzvlük haqqının bütün məbləğini ödəməli olur.

Maddə 13

3-cü maddənin müddəalarını ciddi şəkildə pozmuş Avropa Şurasının istənilən üzvü, Parlament Assambleyasının razılığı alındıqdan sonra, təmsilçilik hüququndan kənarlaşdırıla bilər, yaxud onun 12-ci maddədə nəzərdə tutulmuş şərtlərlə Şuranın tərkibindən çıxması Nazirlər Komitəsi tərəfindən tələb oluna bilər. Əgər belə üzv

bu tələbə əməl etməzsə, Komitə Assambleyanın razılığını aldıqdan sonra, özünün müəyyən etdiyi hər hansı tarixdən etibarən onun Şuradakı üzvlüyünün dayandırılması barədə qərar qəbul edə bilər.

Maddə 14

Nazirlər Komitəsi Assambleyanın razılığını aldıqdan sonra, öz maliyyə öhdəliyini yerinə yetirə bilməyən üzvü, bu öhdəliyin yerinə yetirilmədiyi müddət ərzində Komitədə və Parlament Assambleyasında təmsilçilik hüququndan kənarlaşdırıla bilər.

III fəsil - Ümumi müddəalar

Maddə 15

Avropa Şurasının orqanları bunlardır:

- i. Nazirlər Komitəsi;
- ii. Parlament Assambleyası.

Bu orqanların hər ikisinin fəaliyyətini Avropa Şurasının Katibliyi təmin edəcəkdir.

Maddə 16

Avropa Şurasının fəaliyyətinin ümumi siyasi kursunu müəyyən etmək məqsədilə dövlət və ya hökumət başçıları bu Təşkilat çərçivəsində dövrü olaraq konfransa toplaşır.

Maddə 17

Avropa Şurasının yerləşdiyi yer Strasburq şəhəridir.

Maddə 18

Avropa Şurasının rəsmi dilləri ingilis və fransız dilləridir. Nazirlər Komitəsinin və Parlament Assambleyasının prosedur qaydaları başqa dillərin istifadə edilməsinə yol verən halları və şərtləri müəyyən edir.

IV fəsil - Nazirlər Komitəsi

Maddə 19

Nazirlər Komitəsi Parlament Assambleyasının preroqativlərinə xələl gətirmədən, 21-ci və 22-ci maddələrə uyğun olaraq, Avropa Şurasının adından fəaliyyət göstərən orqandır.

Maddə 20

a. Hər bir üzv Nazirlər Komitəsində bir nümayəndə ilə təmsil olunur və hər nümayəndə bir səsə malikdir. Komitədəki nümayəndələr xarici işlər nazirləri ola-

caqdır. Xarici işlər nazirinin iştirak etmək imkanı olmadıqda və ya məqsədəuyğun hesab olunan hər hansı digər hallarda, Komitənin işində iştirak üçün nazirin yerinə onu əvəz edəcək və imkan daxilində öz ölkəsinin hökumət üzvü statusuna malik olacaq başqa bir şəxs təyin oluna bilər.

b. Hər bir nazir, nazirlər səviyyəsində keçirilən iclaslardan kənarında onun adından fəaliyyət göstərmək üçün öz müavinini təyin edir.

c. Avropa Şurası ixtisaslaşmış nazir konfransları ilə sıx işgüzar əlaqələr qurur. Zəruri hallarda, Nazirlər Komitəsi öz səlahiyyətlərini ixtisaslaşmış nazir konfransına verə bilər.

d. Hər hansı bir üzv Assambleyada təmsilçilik hüququndan kənarlaşdırıldığı istənilən müddət ərzində Nazirlər Komitəsində səs vermək hüququna malik olmur və bu müddətdə orada Sədr vəzifəsi tuta bilməz.

Maddə 21

a. Nazirlər Komitəsi qarşılıqlı maraq doğuran məsələlərdə razılaşdırılmış mövqeyə nail olmaq və bununla da üzv dövlətlər arasında birliyə və həmrəyliyə yardım etmək məqsədilə daim siyasi dialoq aparır.

b. Nazirlər Komitəsi, Parlament Assambleyasının tövsiyəsi əsasında, yaxud öz təşəbbüsü ilə, Təşkilatın müxtəlif fəaliyyət sahələri üzrə üzv dövlətlər arasında əməkdaşlığı gücləndirmək məqsədi güdən istənilən tədbirin görülməsi məsələsini nəzərdən keçirir.

c. Zəruri olduqda, Nazirlər Komitəsinin qənaəti konvensiya, saziş və ya protokol, üzv dövlətin hökumətinə tövsiyə, yaxud qətnamə formasında çıxarıla bilər. Onlar Baş Katib tərəfindən üzvlərə çatdırılır.

d. Belə konvensiyalar və sazişlər yalnız o dövlətlər üçün məcburi qüvvəyə malik olur ki, həmin dövlətlər ratifikasiya ilə və ya digər müvafiq prosedurla buna öz razılığını vermiş olsun. Ratifikasiya sənədləri Avropa Şurasının Baş Katibi yanında saxlanca təhvil verilir.

e. Avropa Şurasının hər hansı fəaliyyəti yalnız bir neçə üzv dövlətlə məhdudlaşa və məhdud saziş forması ala bilər. Həmin saziş yalnız onun lehinə səs vermiş üzv dövlətlərin nümayəndələri üçün qəbul edilmiş sayılır. Nazirlər Komitəsi istənilən qeyri-üzv dövləti, tərkibi etibarilə Şuranın üzv dövlətlərinin nümayəndələri ilə məhdudlaşmış hər hansı bir Məhdud Sazişə qoşulmağa dəvət edə bilər.

f. Nazirlər Komitəsi, eyni qaydada, hər hansı genişləndirilmiş sazişdə nəzərdə tutulan fəaliyyətə Avropa Şurasına üzv olmayan dövləti cəlb etmək üçün həmin fəaliyyəti genişləndirmək qərarına gələ bilər.

Maddə 22

Parlament Assambleyasının səlahiyyətlərinə dair 18, 29, 30, 32, 33, 34, 35, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 47.b və 49-cu maddələrin müddəalarını nəzərə almaqla, Nazirlər Komitəsi Avropa Şurasının daxili təşkilatlanma və iş qaydası ilə əlaqədar bütün məsələlərlə bağlı məcburi qüvvəyə malik qərarlar qəbul edir. Nazirlər Komitəsi bu məqsəd üçün zəruri olan maliyyə və inzibati qaydaları da qəbul edir.

Maddə 23

Nazirlər Komitəsi, Parlament Assambleyasının razılığını aldıqdan sonra, məqsədəuyğun hesab etdiyi təqdirdə, konkret məqsədlərə nail olmaq üçün Avropa Şurası çərçivəsində fəaliyyət göstərən ixtisaslaşmış təsisatlar yarada, məsləhətçi və texniki xarakterli komitə və komissiyalar təsis edə bilər.

Maddə 24

Nazirlər Komitəsi özünün Prosedur Qaydalarını qəbul edir ki, bu qaydalar da digər məsələlərlə yanaşı aşağıdakıları tənzimləyir:

- i. yetərsay;
- ii. Sədrin təyin edilmə qaydası və onun səlahiyyət müddəti;
- iii. məsələlərin gündəliyə daxil edilməsi, o cümlədən qətnamə hazırlanması üçün təkliflərin təqdim olunması qaydası;
- iv. 20-ci maddəyə uyğun olaraq müavinlərin təyin edilməsi barədə bildirişin verilmə qaydası;
- v. Nazir Müavinlərinin səlahiyyətləri;
- vi. ixtisaslaşmış nazir konfranslarına səlahiyyətin verilməsi;
- vii. Parlament Assambleyası ilə əlaqələr;
- viii. Nazirlər Komitəsinin Bürosuna üzvlük;
- ix. Yerli və Regional Hakimiyyətlər Palatası ilə əlaqələr.

Maddə 25

Parlament Assambleyasının hər alt-sessiyası zamanı Nazirlər Komitəsi öz fəaliyyəti haqqında hesabatı, müvafiq sənədləri əlavə etməklə ona təqdim edir. Bu hesabatı Nazirlər Komitəsinin Fəaliyyətdə olan Sədri Assambleyanın açıq toplantısında təqdim edir və suallara cavab verir.

Maddə 26

a. Nazirlər Komitəsinin aşağıdakı qərarlarının qəbulu üçün səsvermədə iştirak edən üzvlərin yekdil səsi və Komitədə iştirak hüququ olan nümayəndələrin çoxunun səsvermədə iştirakı tələb olunur:

- i. 21-ci maddənin "c" bəndinə uyğun olaraq, üzv dövlətlərə tövsiyələrin qəbulu;
- ii. Nizamnamənin 1-ci maddəsinin "b" bəndinə, 12, 21 və 26-cı maddələrə düzəlişlərlə əlaqədar tövsiyələr.

b. Prosedur Qaydalarına və ya maliyyə-inzibati qaydalara aid olan məsələlər üzrə qərarlar Komitədə iştirak hüququ olan nümayəndələrin sadə səs çoxluğu ilə qəbul edilə bilər.

c. Aşağıdakı qərarların qəbulu üçün səsvermədə iştirak edən üzvlərin üçdə iki səs çoxluğu və Komitədə iştirak hüququ olan nümayəndələrin çoxunun səsvermədə iştirakı tələb olunur:

- i. qətnamələrin qəbulu;
- ii. yuxarıda qeyd olunmuş "a" bəndinin "ii" yarımbəndindəkilər istisna olmaqla bu Nizamnamənin maddələrinə düzəlişlərlə əlaqədar tövsiyələrin qəbulu;
- iii. 21-ci maddənin "c" bəndinə uyğun olaraq, konvensiyaların, sazişlərin və protokolların qəbulu və onların imzalanmağa açılması;
- iv. 21-ci maddənin "e" və "f" bəndlərinə uyğun olaraq, məhdud və genişləndirilmiş sazişlərə dair qərarlar.

Maddə 27

a. Nazirlər Komitəsi, əgər başqa cür qərar qəbul olunmayıbsa, öz iclaslarını:

- i. bağlı qapılar arxasında, və
- ii. Şuranın yerləşdiyi yerdə keçirir.

b. Bağlı qapılar arxasında aparılmış müzakirələrə dair hansı məlumatların dərc olunmasına Komitə özü qərar verir.

c. Komitənin iclasları nazirlər səviyyəsində ən azı ildə iki dəfə, əgər mümkünsə, Parlament Assambleyasının alt-sessiyası ərzində keçirilir. O, uyğun gördüyü istənilən digər vaxtda da toplaşa bilər.

V fəsil - Parlament Assambleyası

Maddə 28

a. Parlament Assambleyası Avropa Şurasının məsləhətçi orqanıdır. O, Avropa Şurasının bu Nizamnamədə, Avropa Şurasının konvensiyalarında, yaxud Nazirlər Komitəsinin qəbul etdiyi qətnamə və qərarlarda müəyyən olunmuş məqsədinə və səlahiyyətlərinə aid istənilən məsələni müzakirə edir və öz rəyini tövsiyə şəklində Nazirlər Komitəsinə təqdim edir. O, həmçinin Nazirlər Komitəsinin rəy almaq

üçün ona ötürdüyü istənilən məsələ ilə bağlı məsləhət verə bilər. O öz qənaətini Nazirlər Komitəsinə tövsiyələr və statut rəyləri formasında təqdim edir.

b. Assambleya yuxarıdakı "a" bəndinin müddəalarına uyğun olaraq öz gündəliyini müəyyən edir.

Maddə 29

Parlament Assambleyası 49-cu maddənin "e" bəndinin müddəalarını lazımi qayda-da nəzərə alaraq, 28-ci maddəyə əsasən onun səlahiyyətinə aid edilmiş istənilən məsələyə baxılması və ona müvafiq məruzənin təqdim edilməsi, gündəlikdəki məsələlərin öyrənilməsi və hazırlanması və bütün prosedur məsələləri üzrə məsləhətlərin verilməsi, dinləmələrin və konfransların təşkil olunması üçün komitələr təsis edə bilər.

Maddə 30

Parlament Assambleyası bu məqsədlə milli parlamentlərlə və parlamentlərarası assambleyalarla lazımi işgüzar əlaqələr qurur və zəruri olduqda, onlarla sazişlər bağlayır. O, parlament orqanı olmayan başqa beynəlxalq təşkilatlar üçün parlament forumu rolunda çıxış edə bilər.

Maddə 31

a. Parlament Assambleyası, hər bir üzv dövlətin özünün müəyyən etdiyi prosedura uyğun surətdə və öz parlamentindəki müxtəlif siyasi cərəyanları əks etdirməklə, parlamentinin üzvləri arasından seçdiyi və ya bu parlamentin üzvləri arasından təyin olunmuş nümayəndələrdən ibarətdir. Hər bir nümayəndə təmsil etdiyi üzv dövlətin vətəndaşı olmalıdır. Nümayəndə nə üzv dövlətin hökumətinin üzvü, nə də Avropa Məhkəməsinin və ya İnsan Hüquqları Komissiyasının, yaxud konvensiya əsasında yaradılmış orqanın üzvü ola bilər.

b. Bu qayda ilə təyin olunmuş nümayəndələrin səlahiyyət müddəti onlara mandatların təqdim olunmasından sonra Assambleyanın ilk toplantısının və ya Daimi Komitənin ilk iclasının açılış günü başlayır; onların səlahiyyət müddəti bundan sonrakı növbəti sessiyanın və ya daha sonrakı növbəti sessiyalardan birinin açılış günü başa çatır. Hərçənd üzv dövlətdə yeni ümumi seçkilər keçirilərsə, bu dövlətin parlamenti həmin seçkilərdən sonra altı ay ərzində yeni təyinatlar edir. Bundan əlavə, parlament ölüm və ya istefa ilə əlaqədar boşalmış yerlərə təyinatlar edir. Yeni nümayəndələrin səlahiyyət müddəti onların təyin olunduğu tarixdən sonra Assambleyanın və ya Daimi Komitənin ilk toplantısı günü başlayır.

c. Yuxarıda qeyd edilən hallardan savayı, Assambleyanın sessiyasının gedişi ərzində, onun razılığı olmadan, Assambleya nümayəndələrinin heç biri öz mandatından məhrum edilə bilməz.

d. Hər bir nümayəndə özünün olmadığı müddətdə onun əvəzinə sessiyanın işində iştirak edə, çıxış edə və səs verə biləcək əvəzləyiciyə malik ola bilər. Yuxarıdakı "a" bəndinin müddəaları eynilə əvəzləyicinin təyin olunması qaydasına da şamil edilir.

Maddə 32

Parlament Assambleyası üzv dövlətlərin əhalisinin sayını və onların ümumi daxili məhsulunu inter alia nəzərə almaqla, onlar arasında Assambleyadakı yerlərin bölgüsünü müəyyən edir. Üzvlərin on səkkizdən çox və ikidən az nümayəndəsi ola bilməz.

Maddə 33

Assambleya öz sərəncamında olan istənilən prosedurdan istifadə etməklə, xüsusilə də yazılı, yaxud şifahi sorğu yolu ilə Avropa Şurasının səlahiyyətinə aid hər hansı məsələyə dair öz fikirlərini bildirməyi və/və ya izahatlar verməyi Nazirlər Komitəsindən xahiş edə bilər.

Maddə 34

Parlament Assambleyası Avropa Şurasının səlahiyyətinə aid məsələlərin bu cür araşdırılması üçün imkanları və proseduru müəyyən edir.

Maddə 35

Parlament Assambleyasının konvensiya təşəbbüsü ilə çıxış etmək hüququ vardır. Nazirlər Komitəsi bütün konvensiyaların, sazişlərin və protokolların layihələrini qəbul etməzdən öncə bəyənilmək üçün ona təqdim edir. Zəruri olduqda, Baş Katib bu müqavilələrin yerinə yetirilməsi barədə Assambleyaya məruzə təqdim edir. Müqavilələrə riayət olunmadığı halda Assambleya bu halın aradan qaldırılması məqsədilə Nazirlər Komitəsində təmsil olunan hökumətlərə tövsiyələr ünvanlayır. Assambleyanın tövsiyələri qəbul edilmədiyi təqdirdə, Nazirlər Komitəsi ona əsaslandırılmış cavab verir.

Maddə 36

İnsan hüquqlarına hörmət olunmasını təmin etmək vəzifəsini yerinə yetirərkən Parlament Assambleyası, insan hüquqlarının çox kəskin pozuntusu ilə üzləşdikdə Nizamnaməyə əsaslanaraq, öz səlahiyyətində olan istənilən tədbiri görə və zəruri olduqda, İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasında nəzərdə tutulan nəzarət prosedurlarının həyata keçirilməsini tövsiyə edə bilər.

Maddə 37

Baş Katib Təşkilatın büdcəsinin və hökumətlərarası fəaliyyət proqramlarının layihələrini Nazirlər Komitəsi ilə eyni vaxtda Parlament Assambleyasına da göndərir.

Maddə 38

a. Parlament Assambleyası öz Prosedur Qaydalarını qəbul edir.

b. Assambleyanın Prosedur Qaydaları, inter alia, aşağıdakıları müəyyən edir:

- i. yetərsay;
- ii. Sədrin və Büronun digər üzvlərinin seçilmə qaydası və səlahiyyət müddəti;
- iii. gündəliyin hazırlanması və onun haqqında nümayəndələrə məlumat verilməsi qaydası;
- iv. nümayəndələrin və onların əvəzləyicilərinin adlarının bildirilməsi müddəti və qaydası;
- v. sessiyalara cavabdeh olan Daimi Komitənin tərkibi;
- vi. siyasi qrupların iş qaydası;
- vii. komitələrin sayı və onların fəaliyyət istiqamətləri.

Maddə 39

Parlament Assambleyasının aşağıdakılar barədə qərarları səsvermədə iştirak edən nümayəndələrin üçdə iki səs çoxluğu ilə qəbul olunur:

- i. Nazirlər Komitəsinə ünvanlanan tövsiyələrin və statut rəylərinin qəbulu;
- ii. komitələrin təsis edilməsi;
- iii. sessiyaların açılış tarixinin müəyyən edilməsi;
- iv. fəvqəladə və ya alt-sessiyanın Şuranın yerləşdiyi yerdən başqa hər hansı yerdə keçirilməsi qərarının qəbulu;

v. yuxarıdakı i-iv bəndlərində əhatə olunmayan qərarlar üçün tələb olunan səs çoxluğunun müəyyən edilməsi və ya şübhə yarandığı təqdirdə, qərar qəbul etmək üçün hansı səs çoxluğunun tələb olunduğunun müəyyənləşdirilməsi.

Maddə 40

Digər qərarlar Parlament Assambleyasının 39-cu maddənin "v" bəndini tətbiq etməklə özünün Prosedur Qaydalarında müəyyən etdiyi səs çoxluğu ilə qəbul olunur.

Maddə 41

Parlament Assambleyası hər il özünün növbəti sessiyasını keçirir ki, bu sessiya da bir neçə alt-sessiyaya bölünə bilər.

Maddə 42

Parlament Assambleyası 39-cu maddəyə uyğun olaraq, fəvqəladə sessiyalar keçirə bilər. Nazirlər Komitəsi belə bir sessiyanın keçirilməsini təklif edə bilər.

Maddə 43

Parlament Assambleyası 39-cu maddənin və 49-cu maddənin "e" bəndinin müddəalarını lazımi qaydada nəzərə alaraq başqa cür qərara gəlməzsə, Assambleyanın növbəti sessiyaları Şuranın yerləşdiyi yerdə keçirilir.

Maddə 44

Parlament Assambleyası başqa cür qərara gəlməzsə, onun müzakirələri açıq keçirilir.

VI fəsil - Birgə Komitə

Maddə 45

a. Birgə Komitə Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsi ilə Parlament Assambleyası arasında əməkdaşlıq və razılaşdırılmış fəaliyyət strukturudur. Birgə Komitə bu orqanlardan heç birinin səlahiyyətlərinə toxunmadan, konkret olaraq, aşağıdakı funksiyaları həyata keçirir:

- i. həmin iki orqan üçün ümumi olan problemləri müzakirə edir;
- ii. diqqəti Avropa Şurası üçün xüsusi maraq doğuran məsələlərə, ələlxüsus Avropada əməkdaşlığın siyasi aspektlərinə yönəldir;
- iii. Nazirlər Komitəsinin və Parlament Assambleyasının sessiyalarının gündəlikləri üçün təkliflər verir.

b. Birgə Komitə öz Prosedur Qaydalarına uyğun olaraq təyin edilən və sayı eyni nisbətdə olan Nazirlər Komitəsi üzvlərindən və Parlament Assambleyası nümayəndələrindən ibarət olur. O, xüsusi məsələni müzakirə etmək üçün məhdud tərkibdə yığışa bilər.

c. Birgə Komitənin iclasları lazım olan dövriliklə keçirilir. O, ildə ən azı bir dəfə nazirlər səviyyəsində iclas keçirir.

d. Birgə Komitəyə Parlament Assambleyasının Sədri sədrlik edir.

e. Baş Katib Birgə Komitənin iclaslarında iştirak edir.

f. Birgə Komitədə qərarlar səsverməsiz əldə olunur.

g. Yuxarıdakı müddəaları nəzərə almaq şərtilə, Birgə Komitə özünün Prosedur Qaydalarını qəbul edə bilər.

VII fəsil - Yerli və Regional Hakimiyyətlər Palatası

Maddə 46

Yerli və Regional Hakimiyyətlər Palatası yerli və regional hakimiyyətləri təmsil edən orqandır. O öz tövsiyələrini Nazirlər Komitəsinə və Parlament Assambleyasına ünvanlayır ki, sonuncular da lazımı hallarda onunla məsləhətləşirlər.

Yerli və Regional Hakimiyyətlər Palatasının fəaliyyət qaydaları Nazirlər Komitəsinin Parlament Assambleyasının razılığından sonra qəbul etdiyi xartiyada təsvir olunur.

Palata özünün Prosedur Qaydalarını qəbul edir.

VIII fəsil - Katiblik

Maddə 47

a. Katiblik Baş Katibdən, Baş Katibin iki Müavinindən və lazımı heyətdən ibarətdir. Müavinlərdən biri Assambleya ilə bağlı məsələlərdən savayı bütün işlərdə Baş

Katibə kömək edir. Digər Müavin Assambleyanın Klerki olur; o, Assambleyanın işinin təşkilinə cavabdeh olur və onun Sədrinə hesabat verir.

b. Baş Katib və Baş Katibin Müavinləri Parlament Assambleyası tərəfindən, Nazirlər Komitəsi ilə Assambleya arasında razılıq əsasında müəyyən edilmiş xüsusi qaydalara uyğun olaraq seçilir.

c. Katibliyin digər əməkdaşları inzibati qaydalara uyğun olaraq Baş Katib tərəfindən təyin edilir.

d. Katibliyin əməkdaşlarından heç kəs hər hansı hökumət tərəfindən haqqı ödənilən vəzifə tuta bilməz, Parlament Assambleyasının, hər hansı digər beynəlxalq parlament təsisatının, istənilən milli qanunverici orqanın üzvü ola bilməz, yaxud onun vəzifələri ilə bir araya sığmayan hər hansı bir işlə məşğul ola bilməz.

e. Baş Katib və onun heyəti öz vəzifələrini həyata keçirərkən hər hansı hökumətdən, yaxud Şuradan kənar hakimiyyətdən təlimatlar gözləməyəcək və tapşırıqlar almayacaqdır.

f. Hər bir üzv dövlət Baş Katibin və Katibliyin heyətinin vəzifələrinin beynəlxalq xarakterinə ciddi hörmət etməli və onlara öz vəzifələrini icra edərkən təsir göstərməkdən çəkinməlidir. Onlar müstəsna olaraq Təşkilat qarşısında cavabdeh olan beynəlxalq qulluqlar kimi, onların nüfuzuna kölgə sala biləcək hərəkətlərə yol verməyəcəklər.

Maddə 48

a. Katiblik Şuranın olduğu yerdə yerləşir.

b. Baş Katib Katibliyin fəaliyyətinə görə Nazirlər Komitəsi qarşısında məsuliyyət daşıyır. O, lazım gəldikcə və ildə ən azı bir dəfə öz fəaliyyəti haqqında Assambleyaya hesabat verir.

c. Baş Katib Parlament Assambleyasını katiblik və tələb olunan digər inzibati xidmətlərlə təmin edir. Klerkin rəhbərlik etdiyi Klerk Ofisi də Parlament Assambleyasına xidmət göstərir.

IX fəsil - Maliyyələşmə

Maddə 49

a. Nazirlər Komitəsi Parlament Assambleyasının rəyini nəzərə almaqla Avropa Şurasının illik büdcəsini qəbul edir.

b. Hər bir üzv Nazirlər Komitəsində, ixtisaslaşmış nazir konfranslarında, Parlament Assambleyasında və Yeli və Regional Hakimiyyətlər Konfransında özünün təmsilçiliyi ilə bağlı xərclərini özü ödəyir.

c. Katibliyin xərcləri və bütün digər ümumi xərclər Nazirlər Komitəsinin hər bir üzvün əhalisinin sayını və ümumi daxili məhsulunu lazımı qaydada nəzərə almaqla müəyyən etdiyi meyar və nisbət əsasında bütün üzvlər arasında bölüşdürülür. Məhdud və ya genişləndirilmiş sazişlər üzrə xərclər müstəsna olaraq həmin sazişlərin iştirakçısı olan dövlətlər hesabına ödənilir.

Assosiativ üzvün üzvlük haqqı Nazirlər Komitəsi tərəfindən müəyyən edilir.

d. Baş Katib Maliyyə Qaydalarına uyğun olaraq, hər il Şuranın büdcəsini təsdiq edilmək üçün Komitəyə təqdim edir.

e. Parlament Assambleyası Nazirlər Komitəsi ilə Assambleya arasındakı razılığa əsaslanaraq öz xərclərini, onun artım tempini müəyyənləşdirir.

f. Baş Katib həmçinin Komitəyə təqdim edilən tövsiyələrin hər birinin icrası üçün zəruri olan xərclərin smeta layihəsini Nazirlər Komitəsinə təqdim edir. İcrası əlavə xərclər tələb edən istənilən qətnamə Nazirlər Komitəsi tərəfindən yalnız o zaman qəbul edilmiş sayılır ki, bu cür əlavə xərclərin müvafiq smeta dəyəri sonuncu tərəfindən bəyənilsin.

Maddə 50

Baş Katib hər il hər bir üzv dövlətin hökumətini onun üzvlük haqqının məbləği barədə məlumatlandırır və hər bir üzv ona məlumat verildiyi gün ödənilməli hesab olunan məbləğdə üzvlük haqqını Təşkilata ödəyir. Lakin bu ödəmə bildirişin verildiyi tarixdən sonrakı altı aylıq müddətdən gec həyata keçirilə bilməz.

X fəsil - İmtiyaz və immunitətlər

Maddə 54

a. Avropa Şurası, onun üzvlərinin nümayəndələri və Katiblik üzvlərin ərazisində öz vəzifələrini yerinə yetirmək üçün ağlabatan dərəcədə zəruri olan imtiyaz və immunitətlərdən faydalanırlar. Bu immunitətlərə bütün üzvlərin ərazisində Parlament Assambleyasındakı nümayəndələrin və əvəzləyicilərin Assambleyanın və onun komitələrinin, yaxud təbəçiliyində olan başqa qurumların işinin gedişində ifadə etdikləri fikirlərə və verdikləri səsə görə həbs olunmasını və digər hüquqi prosedurlarla üzləşməsini istisna edən immunitətlər daxildir.

b. İmtiyaz və immunitetlər Avropa Şurasının imtiyaz və immunitetləri haqqında 1949-cu il 2 sentyabr tarixli Baş Sazişdə və ona əlavə saziş və protokollarda müəyyən olunmuş imtiyaz və immunitetlərdir. Təşkilata üzv olan hər bir dövlət bu sazişə, ona əlavə sazişə və protokollara qoşulur. Şuranın yerləşdiyi yerdə istifadə etdiyi imtiyaz və immunitetlər 1949-cu il sentyabrın 2-də Fransa Respublikası ilə bağlanmış xüsusi sazişdə müəyyən olunmuş imtiyaz və immunitetlərdir.

XI fəsil - Düzəlişlər

Maddə 52

a. Bu Nizamnaməyə düzəliş etmək məqsədilə Nazirlər Komitəsində və ya Parlament Assambleyasında təkliflə çıxış etmək olar.

b. Komitə Parlament Assambleyasının razılığını aldıqdan sonra, məqsədəuyğun hesab etdiyi düzəlişləri tövsiyə edir və onları protokol şəklində rəsmiləşdirir.

c. Düzəlişlər barədə Protokol imzalandıqdan və üzvlərin üçdə ikisi tərəfindən ratifikasiya edildikdən sonra qüvvəyə minir.

d. Bu maddənin əvvəlki bəndlərinin müddəalarına baxmayaraq, 5-10, 28-44, 45, 46, 49 və 50-ci maddələrə aid olan və Komitə və Assambleya tərəfindən bəyənilən düzəlişlər Baş Katib həmin düzəlişlərin bəyənilməsini təsdiq edən xüsusi şəhadətnaməni üzv dövlətlərin hökumətlərinə çatdırdığı tarixdən qüvvəyə minir.

XII fəsil - Yekun müddəalar

Maddə 53

a. Dəyişdirilmiş bu Nizamnamə üzv dövlətlərin üçdə ikisinin ratifikasiya barədə sənədini Avropa Şurasının Baş Katibi yanında saxlanca təhvil verməsindən sonra qüvvəyə minəcək. O, 1949-cu il avqustun 3-də qüvvəyə minmiş Nizamnaməni əvəz edəcək.

b. Bundan sonra Nizamnaməni imzalayan istənilən dövlət yuxarıdakı 4-cü və 5-ci maddələrdə nəzərdə tutulduğu kimi, bu dəyişdirilmiş Nizamnamənin iştirakçısı olacaq.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT

Albanese, F., "Le processus législatif au Conseil de l'Europe", in *Revue Trimestrielle de Droit Européen*, 1986, pp. 403 ff.

Benoît-Rohmer, F., "L'adhésion de l'Union à la Convention européenne des Droits de l'Homme", in *Revue Universelle des Droits de l'Homme*, Nos. 1-2, 2000, pp. 57 ff.

Burban, J.-L., *Le Conseil de l'Europe*, Que Sais-Je series, No. 885, 3rd edn, Paris, PUF, 1996, p. 18.

Cornu, E., "L'effectivité de la technique conventionnelle dans la pratique du Conseil de l'Europe", Doctoral thesis, Strasbourg, Robert Schuman University, 2004.

Decaux, E., "Conseil de l'Europe", *Jurisclasseur Droit international public*, fascicle 6100.

De Vel, G., "L'Union européenne et les activités du Conseil de l'Europe", in Dormoy, D., *L'Union européenne et les organisations internationales*, Brussels, Bruylant, 1997, pp. 105ff.

De Vel, G. and Markert, T., "Importance and weakness of the Council of Europe Convention and of the recommendations addressed by the Committee of Ministers to member States", in Haller, B., Krüger, H.C. and Petzold, H., *Law in Greater Europe: Toward a Common Legal Area? Studies in Honour of Heinrich Klebes*, The Hague, Kluwer Law International, 2000, p. 345.

Drzemczewski, A., "Le monitoring du Comité des Ministres du Conseil de l'Europe: un aperçu de son évolution", in *Libertés, justice, tolérance: mélanges en hommage au Doyen Gérard Cohen-Jonathan*, Brussels, Bruylant, 2004.

Ghebali, V.Y., *L'OSCE dans l'Europe postcommuniste 1990-1996. Vers une identité paneuropéenne de sécurité*, Brussels, Bruylant, 1996, p. 643.

Harremoës, E., "Le Conseil de l'Europe et les conventions européennes", in *Consejo de Estudios Internacionales Avanzados, Cooperación Académica internacional, Desarrollo progresivo del Derecho internacional. Aportaciones de organizaciones, tribunales y parlamentos internacionales*, Buenos Aires, 1991, p. 190.

İmbert, P.H., "La Convention relative à la conservation de la vie sauvage et du milieu naturel de l'Europe, exception ou étape?", in *Annuaire Français de Droit International*, 1979, p. 743.

Klebes, H., *Die Rechtsstruktur des Europarats und insbesondere seiner Parlamentarischen Versammlung*, Saarbrücken, Universität des Saarlandes, 1996.

Klebes, H., "Human rights and parliamentary democracy in the Parliamentary Assembly", in *Mélanges à la mémoire de Rolv Rysdal*, Cologne, Carl Heymans Verlag, 2000, pp. 698 ff.

Krüger, H.C. and Polakiewicz, J., "Propositions pour la création d'un système cohérent de protection des droits de l'homme en Europe", in *Revue Universelle des Droits de l'Homme*, Vol. 13, Nos. 1-4, 2001, p. 1.

Malenovski, J., "Suivi des engagements des Etats membres du Conseil de l'Europe par son Assemblée parlementaire: une course difficile entre droit et politique", in *Annuaire Français de Droit International*, 1997, pp. 633 ff.

Massigli, R., *La comédie des erreurs*, Paris, Plon, 1978.

Modinos, P., "Du droit conventionnel général au droit conventionnel européen, Quelques problèmes d'élaboration et d'application des conventions du Conseil de l'Europe", in *Cahiers de Droit Européen*, 1968, pp. 3-37.

Polakiewicz, J., *Treaty Making in the Council of Europe*, Strasbourg, Council of Europe Publishing, 1999.

Robertson, A.H., *Le Conseil de l'Europe, sa structure, ses fonctions et ses réalisations*, Leiden, Sijthoff, 1962.

Schwimmer, W., "Des Einfluss des Parlamentarischen Versammlung auf die Konventionen des Europarates", in Haller, B., Krüger, H.C. and Petzold, H., *Law in Greater Europe: Toward a Common Legal Area? Studies in Honour of Heinrich Klebes*, The Hague, Kluwer Law International, 2000, pp. 376-408.

Schwimmer, W., *The European Dream*, London, Continuum, 2004.

Mətbəənin direktoru: Varis **ALLAHVERDİYEV**

Kompüter dizaynı: Oqtay **ORUCLU**

*Yığılmağa verilib 17.XII.2006. Çapa imzalanıb 29.XII.2006.
Kağız formatı 60x84 1/16. Ofset kağızı 80 q. Fiziki çap vərəqi 6,5. Tirajı 1000.*

*"Aypara-3" mətbəəsində səhifələnilib və çap olunub.
(Bakı şəhəri, Badamdar, I yaşayış massivi, döngə 6, kvartal 334).*